

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Цица З. Баџић

СИНТАКСИЧКА ВАРИЈАТИВНОСТ У ДИСКУРСУ
ДРУШТВЕНИХ МРЕЖА

докторска дисертација

Београд, 2023.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Cica Z. Bacić

SYNTAXIC VARIATIVITY IN THE DISCOURSE OF SOCIAL
NETWORKS

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2023.

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Цица З. Баич

СИНТАКСИЧЕСКАЯ ВАРИАТИВНОСТЬ В ДИСКУРСЕ
СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ

Докторская диссертация

Белград, 2023.

Подаци о ментору и члановима комисије

Ментор:

проф. др Јелена Јовановић Симић, редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду

Чланови комисије:

- 1.
- 2.
- 3.

Датум одбране:

Захвалница

Овим путем желела бих да се захвалим менторки, проф. др Јелени Јовановић Симић, на изузетној подршци, стрпљењу и драгоценим сугестијама које су ми помогле да овај рад учиним што квалитетнијим.

Велику захвалност дугујем и човеку који је заслужан да се заинтересујем за науку, што је веровао у мене и био део ове приче, али није сачекао да је `прочита до краја`.

Највећу захвалност дугујем Сандри и Димитрију, мојој деци, на огромној пажњи и разумевању јер су они моја највећа радост и снага – њима посвећујем овај рад.

Цица Бацић

Синтаксичка варијативност у дискурсу друштвених мрежа

Сажетак

Будући да је главна одлика комуникације на друштвеним мрежама мултифункционалност и разноврсност садржаја, проучавање функционисања језика у специфичној комуникативној ситуацији на интернету интересантно је и значајно научницима у више области и дисциплина, пре свега лингвистима. Предмет проучавања је теоријско и практично разматрање синтаксичке варијативности дискурса најпопуларнијих друштвених мрежа у текстовима 'фејсбука', 'инстаграма', 'твитера' и 'тик-тока'. Текстовете које корисници постављају на друштвеним мрежама функционално се разликују по многим критеријумима, али ће предмет нашег интересовања бити модалитети реферативних функција, тј. реченична оперативност и оператори.

Главни циљ нам је да на корпусу испитамо лингвистички аспект оператора који указује на употребну вредност облика чији је саставни део, при чему у дискурсу друштвених мрежа уочавамо реченичне операторе који су показатељи потврдности, одричности и упитности. Реченичним операторима може се исказати и експресивност као средство утицаја – било на лексичком, фразеолошком или синтаксичком плану, и посебно када је аутор свестан намере употребе одређених језичких средстава. У овом случају обим вербатива и његов структурно-хијерархијски тип немају пресудан значај. Исто тако циљ нам је да уочимо улогу сва три оператора када је реч о варирању садржаја реченице или исказа према померањима у њиховом интенционалном садржају, а са ослоном на лексичку и фразеолошку структуру. Наш циљ је и разматрање садржаја и корелације појмова важних за терминолошки апарат ове дисертације, као што су: медијски дискурс, медијски текст, реченична оперативност и оператори.

Када говоримо о теоријском значају дисертације, неопходно је нагласити да се први пут пружа систематичан и разноврстан опис промена који се у протеклих неколико година догодио у интернет лингвистици, нарочито када говоримо о синтаксичким варијантама различитих облика мрежне комуникације, уз осврт на вербатолошки, стилистички и прагматички опис језика који је тренутно у најширој примени на друштвеним мрежама. У овом погледу, овдашње истраживање могло би допринети развоју примењене лингвистике, стилистике, прагмалингвистике, фразеологије, лексикологије али и теорије мрежног дискурса.

На корпусу од око 2000 јединица уочено је да реченичну оперативност и операторе чланови друштвених мрежа употребљавају у својим `објавама` и `коментарима` ради постизања сликовитијег и експресивнијег израза. Коначни је закључак да међу операторима забележеним на друштвеним мрежама постоје унутардискурсне специфичности и да употребна вредност оператора варира у зависности од тога о којој је друштвеној мрежи реч.

Кључне речи: друштвене мреже, 'фејсбук', 'инстаграм', 'твитер', 'тик-ток', варијативност, оператори, негација, интерогација, експресивност.

Научна област: наука о језику; српски језик.

Ужа научна област: савремени српски језик; стилистика; анализа дискурса.

УДК број

Syntactic variability in the discourse of social networks

Abstract

Since the main feature of communication on social networks is multifunctionality and diversity of content, the study of language functioning in a specific communicative situation on the Internet is interesting and significant to scientists in several fields and disciplines, primarily linguists. The subject of study is a theoretical and practical consideration of the syntactic variance of the discourse in the texts of the most popular social networks 'facebook', 'instagram', 'twitter' and 'tik-tok'. The texts that users post on social networks are functionally different in many criteria, but the subject of our interest will be the modalities of referral functions, i.e. operational in sentence and operators.

Our main goal is to examine the linguistic aspect of the operator on the corpus, which indicates the use of value in the form of which it is an integral part, whereby in the discourse of social networks we notice sentence operators that are indicators of affirmativeness, denial and questionability. Sentence operators can also indicate expressiveness as a means of influence – whether on the lexical, phraseological or syntactic plan, and especially when the author is aware of the intentional use of certain language means. In this case, the volume of the verbatim and its structural-hierarchical type have no decisive significance. Also, our goal is to notice the role of all three operators when it comes to varying the content of sentences or statements according to shifts in their intentional content, relying on lexical and phraseological structure. Our goal is also to consider the content and correlation of concepts important for the terminological apparatus of this dissertation, such as: media discourse, media text, sentence operability and operators.

When we talk about the theoretical significance of the dissertation, it is necessary to emphasize that for the first time it provides a systematic and diverse description of the changes that have occurred in the internet linguistics in the past few years, especially when we talk about syntactic variants of different forms of network communication, with reference to the verbatological, stylistic and pragmatic description of the language that is currently in the widest application on social networks. In this regard, the research here could contribute to the development of applied linguistics, stylistics, pragmalinguistics, phraseology, lexicology, but also the theory of network discourse.

On a corpus of about 2,000 units it was observed that sentence operability and operators were used by social media members in their 'posts' and 'comments' to achieve a more picturesque and expressive expression. The final conclusion is that among recorded operators on social networks there are intradistal specificities and that the use of value of the operator varies depending on the social network in question.

Keywords: social networks, 'facebook', 'instagram', 'twitter', 'tik-tok', variativeness, operators, negation, interrogation, expressiveness.

САДРЖАЈ

1. Уводна разматрања	1
1.1. Предмет анализе	1
1.1.1. Циљеви и задаци анализе	2
1.1.2. План рада	3
1.1.3. Корпус	4
1.1.3.1. Принцип избора грађе	4
1.1.3.2. Принцип анализе грађе	4
1.1.3.3. Начин презентације грађе	5
1.1.4. Досадашња лингвистичка истраживања језика дискурских мрежа	5
1.2. Теоријско-методолошки аспект	5
1.2.1. Идеје Виноградова и његових следбеника	6
1.2.2. Бахтинови погледи на исказ и жанр	7
1.2.3. Дементјевљеви погледи на говорни жанр	8
1.3. Жанрови и функционални стилови у дискурсу друштвених мрежа	10
1.3.1. Ранија истраживања жанрова	11
1.3.2. Анализа жанрова	11
1.3.3. Новија проучавања жанра друштвених мрежа	14
1.3.4. 'Жанр објаве' и 'коментари' у дискурсу друштвених мрежа	15
1.3.4.1. Жанр 'објаве'	16
1.3.4.2. Жанр 'коментара'	18
1.3.5. Функционални стилови	19
1.3.5.1. Доминантне особине функционалних стилова	21
1.3.5.1.1. Књижевноуметнички стил у дискурсу друштвених мрежа	21
1.3.5.1.2. Публицистички стил	26
1.3.5.1.3. Научни стил	28
1.3.5.1.4. Административни стил	30
1.3.5.1.5. Разговорни стил	32
1.4. Дискурсна стилистика – тесктуалностилистички, лингвостилистички структуралистички и синтаксо-стилистички приступ	37
1.4.1. О стилу и стилистици	37
1.4.2. Дискурзивна стилистика	39
1.4.3. Структурно-стилистички приступ	40
1.5. Синтаксичка варијативност и реченична оперативност	43

2. Текст и дискурс	45
2.1. О дискурсу	47
2.1.1. Приступи проучавања дискурса у лингвистици	47
2.1.2. Анализа дискурса.....	49
2.2. Дискурс интернета	50
2.2.1. Интернет-лингвистика	51
2.3. Говорни и(ли) писани дискурс.....	52
2.3.1. Неке особине говорног дискурса	52
2.3.2. Неке особине писаног дискурса	53
2.3.3. Закључак о дискурсу и о дискурсу интернета	53
3. Друштвене мреже: дефиниција.....	54
3.1. Друштвене мреже: иновација и употреба	56
3.2. Фејсбук	57
3.3. Твитер.....	59
3.4. Инстаграм.....	61
3.5. Тик-ток	64
4. Лексичка и фразеолошка грађа у дискурсу друштвених мрежа	68
4.1. Стандардна лексика на друштвеним мрежама	69
4.1.1. Синонимне варијанте	69
4.1.2. Синонимне варијанте страног порекла – англицизми	72
4.2. Нестандардна лексика.....	74
4.2.1. Жаргони на друштвеним мрежама.....	75
4.2.1.1. Жаргони са архисемом 'човек'	75
4.2.1.2. Жаргони са архисемом 'место'	80
4.2.1.3. Жаргони са архисемом 'предмет'	80
4.2.1.4. Жаргони са архисемом 'акција'	81
4.2.1.5. Жаргон – закључне напомене	82
4.2.2. Неологизми на друштвеним мрежама	82
4.2.2.1. Неологизми-позајмљенице.....	83
4.2.2.2. Индивидуализми	85
4.2.2.2.1. Оказионализми на 'фејсбуку', 'твитеру', 'инстаграму' и 'тик-току'	85
4.2.2.2.2. Потенцијалне речи на 'фејсбуку', 'инстаграму', 'твитеру', и 'тик-току':.....	86
4.2.3. Закључне напомене у вези са неологизмима	89
4.3. Фразеологизми на друштвеним мрежама	89
4.3.1. О природи фразеологизама.....	90

4.3.1.1. Глобални фразеологизми на друштвеним мрежама	91
4.3.1.2. Компонентни фразеологизми на друштвеним мрежама	92
4.3.2. Синтаксичка варијантност фразеологизама на друштвеним мрежама	96
4.3.3. Закључне напомене у вези с фразеологизмима	97
5. Синтаксички аспект реченичне оперативности	99
5. 1. Негација и структура одричне реченице	100
5.1.1. Негација и структура одричне реченице – 'фејсбук'	102
5.1.1.1. Лексеме <i>да</i> и <i>не</i> као средства негације и асерције на 'фејсбуку'	102
5.1.1.2. Предикатна негација на 'фејсбуку'	103
5.1.1.3. Предикатна негација за означавање негативног става на 'фејсбуку'	105
5.1.1.4. Семантички ослабљена негација на 'фејсбуку'	106
5.1.1.5. Асертивна функција двојне негације на 'фејсбуку'	108
5.1.1.6. Ослабљена двојна негација у супротним реченицама на 'фејсбуку'	108
5.1.1.7. Умножена негација на 'фејсбуку'	109
5.1.1.8. Појачана негација на 'фејсбуку'	111
5.1.1.9. Синтагматска негација на 'фејсбуку'	113
5.1.1.10. Закључне напомене у вези са негацијом на 'фејсбуку'	114
5.1.2. Негација и структура одричне реченице – 'инстаграм'	115
5.1.2.1. Лексеме <i>да</i> и <i>не</i> као средства негације и асерције на 'инстаграму'	115
5.1.2.2. Предикатна негација на 'инстаграму'	115
5.1.2.3. Асертивна функција двојне негације на 'инстаграму'	117
5.1.2.4. Умножена негација на 'инстаграму'	119
5.1.2.5. Појачана негација на 'инстаграму'	120
5.1.2.6. Закључне напомене у вези са негацијом на 'инстаграму'	120
5.1.3. Негација и структура одричне реченице – 'твитер'	121
5.1.3.1. Негација и афирмација – речце 'да' и 'не' на 'твитеру'	121
5.1.3.2. Предикатна негација на 'твитеру'	122
5.1.3.3. Семантички ослабљена негација на 'твитеру'	124
5.1.3.4. Умножена негација на 'твитеру'	126
5.1.3.5. Негација у улози појачивача на 'твитеру'	128
5.1.3.6. Синтагматска негација на 'твитеру'	129
5.1.3.7. Закључне напомене у вези са негацијом на 'твитеру'	129
5.1.4.1. Негација и афирмација – речце 'да' и 'не' на 'тик-току'	130
5.1.4.2. Предикатна негација на 'тик-току'	131
5.1.4.3. Семантички ослабљена негација на 'тик-току'	132

5.1.3.4. Умножена негација на 'тик-току'	134
5.1.4.5. Негација у улози појачивача на 'тик-току'	135
5.1.4.6. Синтагматска негација на 'тик-току'	136
5.1.4.7. Закључне напомене у вези са негацијом на 'тик-току'	136
5.2. Интерогација и структура упитне реченице	137
5.2.1. Интерогација и структура упитне реченице – 'фејсбук'	139
5.2.1.1. Интерогација остварена интонацијом на 'фејсбуку'	139
5.2.1.2. Предикатска питања на 'фејсбуку'	140
5.2.1.3. Питања са упитним заменицама на 'фејсбуку'	142
5.2.1.4. Интрогација остварена прилозима на 'фејсбуку'	143
5.2.1.5. Закључне напомене о интерогацији на 'фејсбуку'	143
5.2.2. Интерогација и структура упитне реченице – 'инстаграм'	144
5.2.2.1. Интерогација остварена интонацијом на 'инстаграму'	144
5.2.2.2. Предикатска питања на 'инстаграму'	145
5.2.2.3. Питања са упитним заменицама на 'инстаграму'	146
5.2.2.4. Интерогација остварена упитним прилозима на 'инстаграму'	147
5.2.2.5. Закључне напомене о интерогацији на 'инстаграму'	148
5.2.3. Интерогација и структура упитне реченице – 'твитер'	148
5.2.3.1. Интерогација остварена интонацијом на 'твитеру'	148
5.2.3.2. Предикатска питања на 'твитеру'	149
5.2.3.3. Питања са упитним заменицама на 'твитеру'	151
5.2.3.4. Интерогација остварена упитним прилозима на 'твитеру'	151
5.2.3.5. Закључне напомене о интерогацији на 'твитеру'	153
5.2.4. Интерогација и структура упитне реченице – 'тик-ток'	154
5.2.4.1. Интерогација остварена интонацијом на 'тик-току'	154
5.2.4.2. Предикатска питања на 'тик-току'	155
5.2.4.3. Питања са упитним заменицама на 'тик-току'	156
5.2.4.4. Упитни прилози на 'тик-току'	157
5.2.4.5. Закључне напомене о интерогацији на 'тик-току'	158
5.3. Експресивност и експресивне реченице	159
5.3.1. Експресивност и експресивне реченице – 'фејсбук'	160
5.3.1.1. Експресивност изражена интонацијом на 'фејсбуку'	160
5.3.1.2. Експресивност изражена екскламацијом на 'фејсбуку'	161
5.3.1.2.1. Експресивна екскламација или речца као ознака оперативности	161
5.3.1.2.2. Вокативи у функцији екскламације	162

5.3.1.2.3	Апострофа као средство за изражавање екскламације:	162
5.3.1.2.4	Експресивност изражена оптативима на 'фејсбуку'	163
5.3.1.3	Експресивност изражена императивом на 'фејсбуку'	165
5.3.1.4	Експресивност изражена упитном формом на 'фејсбуку'	166
5.3.1.5	Експресивност изражена упитним формама са интерјекцијом на 'фејсбуку' ..	167
5.3.1.6	Експресивност изражена комбинацијом императива и других показатеља на 'фејсбуку'	167
5.3.1.7	Парцијална експресивност на 'фејсбуку'	168
5.3.1.8	Израз за ружење на 'фејсбуку'	168
5.3.1.9	Закључне напомене о експресивности на 'фејсбуку'	169
5.3.2	Експресивност и експресивне реченице – 'инстаграм'	170
5.3.2.1	Експресивност изражена интонацијом на 'инстаграму'	170
5.3.2.2	Експресивност изражена екскламацијом на 'инстаграму'	171
5.3.2.2.1	Експресивна екскламација или речца ознака оперативности	171
5.3.2.2.2	Вокативи у функцији екскламације	172
5.3.2.2.3	Експресивност изражена оптативима на 'инстаграму'	172
5.3.2.3	Експресивност изражена императивом на 'инстаграму'	173
5.3.2.4	Експресивност изражена упитном формом на 'инстаграму'	174
5.3.2.5	Експресивност изражена интерјекцијом на 'инстаграму'	174
5.3.2.6	Експресивност изражена комбинацијом императива и других показатеља на 'инстаграму'	175
5.3.2.7	Закључне напомене - 'инстаграм'	175
5.3.3	Експресивност и експресивне реченице – 'твитер'	176
5.3.3.1	Експресивност изражена интонацијом на 'твитеру'	176
5.3.3.2	Експресивност изражена екскламацијом на 'твитеру'	178
5.3.3.2.1	Речца оператор за изражавање екскламације на 'твитеру'	178
5.3.3.2.2	Вокативи у функцији екскламације на 'твитеру'	179
5.3.3.2.3	Апострофа за изражавање екскламације на 'твитеру'	180
5.3.3.2.4	Експресивност изражена оптативима на 'твитеру'	180
5.3.3.2.5	Аксиолошка модалност у функцији екскламације на 'твитеру'	180
5.3.3.3	Експресивност изражена императивом на 'твитеру'	180
5.3.3.4	Експресивност изражена упитном формом на 'твитеру'	181
5.3.3.5	Експресивност изражена интерјекцијом на 'твитеру'	182
5.3.3.6	Експресивност изражена комбинацијом императива и других показатеља на 'твитеру'	183

5.3.3.7. Парцијална експресивност на 'твитеру'	184
5.3.3.8. Израз за ружење на 'твитеру'	184
5.3.3.9. Закључне напомене о експресивности на 'твитеру'	185
5.3.4. Експресивност и експресивне реченице – 'тик-ток'	185
5.3.4.1. Експресивност изражена интонацијом на 'тик-току'	186
5.3.4.2. Експресивност изражена екскламацијом на 'тик-току'	187
5.3.4.2.1. Речца оператор за изражавање екскламације на 'тик-току'	187
5.3.4.2.2. Вокативи у функцији екскламације на 'тик-току'	188
5.3.4.2.4. Експресивност изражена оптативима на 'тик-току'	189
5.3.4.3. Експресивност изражена императивом на 'тик-току'	189
5.3.4.4. Експресивност изражена упитном формом на 'тик-току'	190
5.3.4.5. Експресивност изражена интерјекцијом на 'тик-току'	191
5.3.4.6. Експресивност изражена комбинацијом императива и других показатеља на 'тик-току'	192
5.3.4.7. Парцијална експресивност на 'тик-току'	192
5.3.4.8. Израз за ружење на 'тик-току'	193
5.3.4.8. Закључне напомене о експресивним реченицама на 'тик-току'	193
6. Стилистички аспекти реченичне оперативности	194
6.1. Синтаксо-стилистички поступци на 'фејсбуку'	195
6.1.1. Негација, интерогација, експресивност и интензификација на 'фејсбуку'	196
6.1.2. Негација, интерогација, експресивност и пермутација на 'фејсбуку'	198
6.1.3. Негација, интерогација, експресивност и осамостаљивање на 'фејсбуку'	199
6.2. Синтаксо-стилистички поступци на 'инстаграму'	201
6.2.1. Негација, интерогација, експресивност и интензификација на 'инстаграму'	202
6.2.2. Негација, интерогација, експресивност и пермутација на 'инстаграму'	202
6.2.3. Негација, интерогација, експресивност и осамостаљивање на 'инстаграму'	203
6.3. Синтаксо-стилистички поступци на 'твитеру'	205
6.3.1. Негација, интерогација, експресивност и интензификација на 'твитеру'	207
6.3.2. Негација, интерогација, експресивност и пермутација на 'твитеру'	207
6.3.3. Интерогација, експресивност и осамостаљивање на 'твитеру'	209
6.4. Синтаксо-стилистички поступци на 'тик-току'	210
6.5. Закључне напомене о синтаксо-стилистичким поступцима на друштвеним мрежама	211
7. Закључак	212
Извори	221
Литература	223

РЕГИСТАР.....	232
Прилог А.....	262
Прилог Б.....	264
Биографија.....	267

1. Уводна разматрања

1.1. Предмет анализе

Предмет истраживања дисертације јесте синтаксичка варијативност у дискурсу друштвених мрежа: 'фејсбук', 'твитер', 'инстаграм' и 'тик-ток'. Друштвене мреже и онлајн-комуникација постале су саставни део модерног човека, а проучавање комуникације на интернету интересантно је и значајно научницима у више области и дисциплина, пре свега лингвистима.

Савремене комуниколошке и вербатолошке, као и социолошке стратегије, доводе до изразите различитости у врстама, облицима, формалним изразима и текстолошко-жанровским реализацијама размене информација. Нов начин комуникације подразумева интеракцију групе људи које повезује заједничко интересовање за одређене садржаје, иако они могу бити физички удаљени, као што се не морају ни познавати. Управо због своје велике популарности, ово истраживање обухватиће четири друштвене мреже: 'фејсбук', 'твитер', 'инстаграм' и 'тик-ток', ради анализе у овако жанровски одређеном дискурсу друштвених мрежа – разуме се, теоријски и практично – те утврдити неке најважније карактеристике синтаксичке варијативности у овим поддискурсима.

Језик који се може уочити на интернету прилично је разноврстан, и у директној је зависности од тога која се друштвена мрежа користи. На 'фејсбуку', 'твитеру', 'инстаграму' и 'тик-току' корисници стварају различите текстове и жанровске форме, базиране на различитим типовима вербатива. Будући да су на друштвеним мрежама видљиви текстови, али и да је реч о дискурсу друштвених мрежа, поставља се питање у каквој су вези термини „текст“ и „дискурс“, тачније, да ли су ово два лика која означавају исто, или међу њима постоји разлика. С тим у вези значајно је и питање ком функционалном стилу припадају текстови, те да ли се по својим обележјима и начинима испољавања могу сврстати у један или имају особине више њих.

Када је реч о теоријском значају дисертације, неопходно је нагласити да се ће се овим истраживањем први пут пружити систематичан и разноврстан опис промена које су се у протеклих неколико година догодиле у тзв. 'интернет-лингвистици', нарочито када се говори о синтаксичким варијантама различитих облика мрежне комуникације. Овде се мисли на читав репертоар структурно-синтаксичких форми, вербатива, фразеолошких структура, лексичких иновација, стилских поступака, операција и формација, као и на комуникативно-хијерархијски уређене квантитативно-квалитативне прагмеме. Текстови које корисници постављају на друштвеним мрежама функционално се разликују по многим критеријумима, априори по тематско-жанровском, али ће примарни предмет анализе бити синтаксичка варијативност остварена реченичном оперативношћу и операторима. Исто тако, ови текстови се употребљавају у другачијим контекстима, па је нужно опазити којим све семантичким механизмима ће лексеме употребљене на друштвеним мрежама мењати своја значења у односу на значења која имају у књижевном језику.

Наиме, текстови на друштвеним мрежама показују изванредан одоклон од текстолошке, граматичко-структурне и правописне нормативности, што за стилску импликацију има стварање особеног (под)стила, а што ће бити представљено на лингвистичкој равни управо анализом исказне варијативности и реченичне оперативности, нарочито ако се има у виду да се реченичним операторима називају „функционално мобилне, тј. операбилне јединице језика, те да постоје обележја и обележивачи разноврсних функција: сигнификативних и 'релационих', боље рећи формативних“ (Јовановић 2013: 40).

Лингвистички аспект оператора указује на употребну вредност облика чији је саставни део, при чему се у дискурсу друштвених мрежа уочавају реченични оператори који су показатељи потврдности, одричности и упитности. Реченичним операторима може се исказати и експресивност као средство утицаја – било на лексичком, фразеолошком или

синтаксичком плану, и посебно када је говорник свестан намере употребе одређених језичких средстава. У овом случају обим вербатива и његов структурно-хијерархијски тип немају пресудан значај. Исто тако, аутономно појављивање негације, интерогације или других оператора нема исту функционалну вредност какву има кумулацијом. Своју праву функционалну вредност оператори добијају комбиновањем, удруживањем оператора, нарочито са ослонцем на лексичку и фразеолошку структуру. У овом погледу, овдашње истраживање могло би допринети развоју примењене лингвистике, стилистике, прагматичке лингвистике, фразеологије, лексикологије али и теорије мрежног дискурса.

1.1.1. Циљеви и задаци анализе

Овај рад има за циљ да анализом адекватних и бројем довољних примера покаже да 'фејсбук', 'твитер', 'инстаграм' и 'тик-ток', поред своје информативне, друштвене, дискусионе, сатиричне, рекламне и саморекламне, забавне улоге има своје језичке особености. Представа о одабраним друштвеним мрежама не може се стећи на основу готових теорија, већ на основу грађе која постоји на јавним профилима корисника, или у оквиру виртуалних заједница.

Истраживање има за циљ да на примерима конкретних текстова изврши анализу, опис и закључке у вези са реченичном оперативношћу, лексичком и фразеолошком грађом, и то за сваку друштвену мрежу понаособ, како би приказала синтаксичку и фразео-семантичку варијантност овог дискурса као целине. Будући да су корисници друштвених мрежа интерактивни и да сваки читалац може да се укључи у дискусију, ови текстови се одликују и посебном стилском обележеношћу, а која је додатно појачана и другим могућностима које друштвене мреже нуде, као што су нпр. мултимедијалност и хипертекстуалност.

Примарни циљ представља одређивање синтаксичких структура које говорници употребљавају при исказивању негације, интерогације и експресивности, као и описивање њихових варијација. Од рада се очекује да пружи одговоре на питања којим се операторима изражава одричност, упитност и експресивност на четири најпопуларније друштвене мреже. Исто тако, важан циљ је одредити ком функционалном стилу припада дискурс који се појављује на друштвеним мрежама.

На одабраним примерима из корпуса биће анализирани међусобни односи лексичких и фразеолошких јединица, с једне стране, и синтаксичких структура, с друге, са намером да се уоче и опишу поступци помоћу којих неке лексеме постављене у друкчији контекст мењају значења која имају у књижевном језику.

Један од задатих циљева јесте и представљање реалне употребе израза у овом синхронном моменту, те ће пажња бити посвећена и фразеологији, жаргону и неологизмима, будући да се може уочити да се тзв. активни корисници изразито често служе управо овим јединицама, највише ради остваривања спонтаности и експресивности у комуникацији.

Утврђује се да се сви текстови постављени на анализираним друштвеним мрежама деле на тзв. 'објаве' и 'коментаре', а који су видљиви свим корисницима друштвених мрежа и јавно доступни, осим ако аутор није другачије назначио. Уз то, може се запазити да је сваки текст могуће проширити, скратити, обрисати или сачувати, као што је сем текстуалних порука могуће поставити и невербалне, симболичне, нпр. емотиконе, слике и фотографије, или пак, видео-записе.

Будући да је за интеракцију на друштвеним мрежама неопходна специфична стратегија један од циљева јесте функционалностилско одређење 'мрежне комуникације' на један од пет основних стилова према преовладавајућој функцији и форми.

Циљ истраживања је, између осталих, и размотрити појмовно-садржинско и термилошко одређење у називу поменутих облика друштвених мрежа, те и успоставити теоријско-истраживачке корелације са већ утврђеним лингвистичким формама, као што су

'медијски дискурс', 'медијски текст', 'структурна' и 'комуникативна' синтакса, 'вербатологија', 'текстологија' или 'лингвистика текста' и 'жанристика'.

Следећи циљ овог истраживања јесте указивање на културолошке, социолошке и психолошке аспекте друштвених мрежа у животу савременог човека. Јасно је да ове мреже задовољавају разноврсне потребе многих корисника, као што је јасно да њихов број непрестано расте, па су постале део свакодневнице модерног човека. С тим у вези, како је језик друштвених мрежа развио свој сопствени стваралачки и креативни систем којим остварује језичку и стилску ширину, – он је стекао такву комуникативну оперативност да је 'способан' удовољити интересовањима широког круга корисника. И, даље, узимајући у обзир време које корисници проводе на поменутиим мрежама, и садржаје које прате или самостално креирају, – може се закључити да је несумњив њихов утицај на промену става појединца или групе, а у неким ситуацијама и на промену понашања великог броја корисника.

Један од циљева ове дисертације јесте скретање пажње и на чињеницу да текстови на друштвеним мрежама имају моћ да утичу на општу и медијску писменост, на језичку културу, па и на понашање и културу младих, посебно код школске популације, али и код неких припадника старије популације, тј. онолико колико су активно укључени у систем информисања.

Одговори на ове постављене циљеве истраживања допринели би ближем одређењу појма дискурса и жанра уопште, а посебно појма дискурса друштвених мрежа. Постављени циљеви, даље, требало би да допринесу јаснијем разумевању међуодноса синтаксичких, фразеолошких, лексичких и текстолошких форми. То би, такође, омогућило да се синтаксичка варијативност одреди жанровски и функционално-стилистички.

1.1.2. План рада

Структура рада одређена је предметом и сврхом истраживања, и чине је уводна разматрања, пет поглавитих аналитичких поглавља и закључак.

У првом, уводном делу рада образлажу се предмет рада, циљеви и задаци, методологија разврставања грађе, као и значај проучавања синтаксичке варијативности у дискурсу друштвених мрежа. Наредну фазу обухвата теоријски оквир, који подразумева приказ увида у релевантну литературу из структурне и комуникативне синтаксе, прагматике, из области теорије текста и дискурса, као и из области интернет-комуникације и комуникације на друштвеним мрежама.

Методолошки оквир чини синтаксичка, стилистичка, фразеолошка и лексичка анализа дискурса 'фејсбука', 'твитера', 'инстаграма' и 'тик-тока' друштвених мрежа, а главни ослонац истраживања биће теорија оперативности, коју су понудили аутори *Српске синтаксе* (2002) Р, Симић и Ј. Јовановић Симић и у *Лингвистичким и стилистичким аспектима проучавања реченице* (2013), ауторке Јелене Јовановић Симић, а која ће олакшати разумевање варијативности као интенционалног стилског и комуникативног поступка.

У другом делу рада биће сажето изнети теоријски ставови о интернету и о друштвеним мрежама. Иако је овом глобалном феномену посвећена велика пажња, увидом у доступну литературу уочено је да постоји велики број монографија, научних радова и докторских дисертација које за предмет истраживања имају интернет, друштвене мреже и комуникацију на интернету, али се примећује да су та истраживања доминантно нелингвистичка. На овај проблем указао је зачетник интернет лингвистике Д. Кристал (2006, 2011).

Централни део рада обухватиће анализу одабраних примера у којима се огледа предметни корпус дисертације. На основу већ поменутог увида у резултате досадашњег истраживања, биће постављен лингвистички аспект као доминантни у описивању и класификацији дискурских особина друштвених мрежа и виртуелне комуникације уопште.

Како 'фејсбук', 'твитер', 'инстаграм' и 'тик-ток' као друштвене мреже заокупљају највећу пажњу огромног броја корисника (исп.: <https://datareportal.com/>, приступљено 11. 08. 2022) – синтаксички аспекти указују на могућност различитог испољавања оперативности. Зато је важно указати на синтаксичку варијантност као један од најважнијих формалнојезичких индикатора функционалнослиског одређења комуникације на друштвеним мрежама, као што је од значаја описати варијантност у избору лексичке и фразеолошке грађе и у избору оператора за исказивање негације, интерогације и експресивности. На тај начин би ова дисертација у кључном делу требало да понуди нову анализу облика који до сада нису разматрани. То нам омогућава да текст посматрамо не само као финални производ, већ и као процес креирања продуктивне поруке кроз призму њеног функционисања у дискурсу друштвених мрежа, те је и стилистички аспект немогуће изоставити. На крају сваког поглавља у виду краћег закључка биће приказани главни резултати анализе грађе.

У последњем делу, тј. закључном, разматрањима о синтаксичкој варијативности у дискурсу друштвених мрежа, резимирају се резултати истраживања и дају се закључни коментари.

1.1.3. Корпус

Грађа за анализу текстова ексцерпирана је приступањем са личног профила аутора и ауторових 'пријатеља' на два начина – један је пописивањем, тачније копирањем текстовних објава и коментара корисника чији је налог означен као јавни и он је доминантан, а други путем претраживача који 'фејсбук', 'инстаграм', 'твитер' и 'тик-ток' нуде као једну од технички подржаних опција, и то на тај начин што се на почетној траци унесе одређени текстовни садржај, при чему систем истог тренутка прикаже и текст и остале генералије које су у вези са корисником на чијем профилу се налази текст. Анализирану грађу чине укупно око две хиљаде писаних објава говорника српског језика, при чему је важно нагласити да на одабраним мрежама сваки корисник може имати пријатеља говорника неког другог језика. Одабрани оператори су подељени у три главне класе: негација и структура одричне реченице, интерогација и структура упитне реченице и експресивност и експресивне реченице. Ове идојене класе синтаксичких структура прате описи њиховог лексичко-семантичког и фразеолошког статуса.

1.1.3.1. Принцип избора грађе

Како је примарни задатак овог рада синтаксичка варијативност у дискурсу друштвених мрежа, било је неопходно прикупити грађу чији би обим био релевантан узорак за наша испитивања. Будући да друштвене мреже представљају богат избор и да нису у довољној мери истражене, пред аутором су се појавили бројни подаци и појаве које су биле вредне истраживања. Зато је било потребно да се корпус прочисти и сузи само на варијантност у погледу избора лексичке и фразеолошке грађе, оператора за исказивање негације, интерогације и експресивности, као и испитивања ком функционалном стилу припада комуникација на конкретним друштвеним мрежама. На тај начин добијен је репрезентативни корпус који пружа праву слику наведених језичких појава у једном језику.

1.1.3.2. Принцип анализе грађе

С обзиром на то да се истраживање заснивало на утврђивању оператора и њихове улоге у дискурсу друштвених мрежа, полазна тачка је био исказ у чијој се структури уочава дати оператор. У циљу прецизнијег сагледавања улоге негатора, интерогатора и

екскламатора, повремено је постојала потреба да се и контекст укључи. Чак и када је постојала друга могућност за испитивање испољавања варијантности, аутор се определио за примере са личних профила испитиваних друштвених мрежа. Наиме, идеја за овај рад је настала као резултат ауторовог вишегодишњег интересовања за друштвене мреже од њиховог настанка па до данас, али је грађа новијег датума.

1.1.3.3. Начин презентације грађе

Ексерцирана грађа је анализирана у складу са теоријским оквирима изложеним у *Српској синтакси* (2002) аутора Р. Симића и Ј. Јовановић, као и у књизи Ј. Јовановић Симић, *Лингвистички и стилистички аспекти проучавања реченице* (2013), али су одређена поглавља теоријски заснована и другој и друкчијој литератури у складу са тамошњим истраживачким захтевима и анализираним грађом.

1.1.4. Досадашња лингвистичка истраживања језика дискурских мрежа

Највећи број домаћих, али и иностраних радова о интернету и друштвеним мрежама углавном је социолошко-културолошке оријентације, затим из области информационо-комуникационе технологије, економије и политичких наука. Према доступној литератури, уочено је да се интернет и друштвене мреже све више проучавају у образовању. Бројна педагошка и психолошка истраживања показатељ су масовног учешћа младих на друштвеним мрежама, али и о потенцијалима коришћења у образовне сврхе. Међутим, када су у питању лингвистичка истраживања, примећено је да овој тематици није посвећена већа пажња. Већу пажњу проучавању свакодневних 'онлајн' језичких питања и интернетском лингвистиком посветиће Дејвид Кристал, који у својим радовима изучава начин на који се језик развија. Интернет дискурс последњих година привлачи већу пажњу руских лингвиста (Горина, Лазарева 2014), те је зато од изузетног значаја комплексан научноистраживачки, најпре лингвистички, а потом и стилистички приступ овој материји. Дискурсу интернета се код нас још увек не посвећује довољно велика пажња, иако је употреба језика у онлајн-комуникацији у експанзији.

1.2. Теоријско-методолошки аспект

С обзиром на то да је језик који уочавамо на интернету прилично разноврстан, а у зависности од тога која се друштвена мрежа користи, „разликује се и комуникацијска перспектива, својства, стратегије и очекивања. Тешко је направити лингвистичку генерализацију која се лако може применити на језик интернета у целини“ (Кристал 2004: 20). Како бисмо истражили овај комплексан друштвени и језички феномен неопходан је интердисциплинарни приступ, који подразумева спој метода различитих лингвистичких и других, нелингвистичких приступа, при чему ће се неки од метода и приступа издвојити као доминантни.

Пошто на интернету доминира усмени вид језичке (вербалне) комуникације, доминантни теоријски приступ у нашем истраживању засниваће се на релевантним теоријама о говору, односно теорији говорних жанрова, природом жанрова, коју нам је понудио Бахтин (1989), идејама Виноградова (1971) који тематику жанрова разматра у сфери стилистике говора и генерисањем, употребом говорног жанра, а потом и Дементјев савремени теоријски приступ жанру, будући да је његово мишљење да су „данашња проучавања жанра веома разноврсна: дискурсивна, текст-лингвистичка, реторичка, стилистичка и прагматичка“ (Дементјев 2010: 10) релевантно за наше истраживање. Будући

да језик на друштвеним мрежама подстиче на чин говора, али се базира на записивању језичких и других изражајних форми које су технички подржане, а како се и текст и дискурс могу наћи и у писаној и говорној форми, за наш рад су релевантна истраживања Н. С. Валгине о тексту и дискурсу (2003) у оној мери у којој су ови теоријски оквири утицали на наше истраживање. Друге теоријске приступе, а који су важни за наше истраживање, изложићемо на другим местима у овом раду.

1.2.1. Идеје Виноградова и његових следбеника

За развој жанристике као самосталне дисциплине у лингвистици посебан допринос дала су истраживања Виноградова (1971). У својим истраживањима Виноградов истиче да жанристичка тематика припада сфери стилистике говора, тј. функционалној стилистици, наводећи притом да „пред стилистиком говора стоји задатак да схвати најтананије разлике семантичког и експресивно-стилистичког карактера, које постоје између разних жанрова и друштвено условљених видова говорног и писаног језика“ (Виноградов 1971: 27–28; Јовановић Симић, Симић 2015: 67–71).

Како истиче Виноградов, усмена реч не само да се артикулише, већ има и уређене структурне форме које се уливају у писани језик, те на тај начин могу попримити неке његове елементе, „композиционе форме савременог говорног језика као што су, на пример, учешће у дискусији, предавање, консултација, прес-конференција, реферат, разговор са овим или оним аудиторијем и сл. обично се граде на основи разноврсних замењивања и мешања, као и узајамног прожимања усменог и говорног језика“ (Виноградов 1971: 28). Виноградов с правом уочава да је у лингвистици присутан проблем терминологије, али да није најважнији, те да би истраживачи требало пажњу да усмере на разграничавање форми и функција уметничке стихије „усмене речи“, или ка стилистици говора. Виноградов сматра да би ова достигнућа у великој мери могла бити корисна онима који се баве теоријом сценског говора јер се, у односу на поменуте жанрове код којих долази до преплитања усменог и писаног језика, сценски говор налази у другој равни јер припада функционално-стилској тематици. Сценски говор отвара могућност и потребу да се жанрови схвате као јединице нижег нивоа при конституисању функционално-стилских формација, што практично значи да се и жанр може, поред лексике, фразеологије и синтаксичких средстава, посматрати као састојак функционално-стилских текстовних облика.

Иако је и пре Виноградова било покушаја да се изврши класификација говорних жанрова, овај аутор сматра да је та подела противуречна и нетачна јер су говорни жанрови у претходним истраживањима сврстани у групе случајно, а не као резултат пажљиве систематизације. Оно што Виноградов истиче као добру страну класификације својих претходника јесте увођење термина „функционална подврста говора“, јер показује да постоје жанрови и њихове класе, а што ће бити путоказ и задатак будућим истраживачима да жанровску проблематику сместе у оквир расправе о функционалним стиловима.

Идеје Виноградова најпре су прихватили проучаваоци новинске стилистике, који примат дају значењу у односу на форму. Они су жанрове класификовали на основу структурних својстава, конструктивног типа и у односу према стварности, „жанр је увек дат у виду типа, начина изградње, карактера и мере уопштавања, начина приступања и односа према стварности“ (Вакуров и др. (1978) у: Јовановић Симић, Симић 2015: 69).

У својој *Вербатологији* аутори Јовановић Симић, Симић (2015) изнели су погледе на жанр и других руских теоретичара о типовима руског разговорног језика који не само да истражују језик књижевности, већ и свакодневну комуникацију, где је жанр схваћен као „вид говорног облика у оквиру овог или оног функционалног стила који се одликује јединственим конструктивним начелима, посебношћу композиционе организације и стилистичких структура“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 69). У суштини њихове теорије жанр је схваћен

као универзална језичка појава која се издваја у оквиру функционалних стилова као нека врста њихових подврста.

Теорије Виноградовљеве школе изложиле су сазнања да је жанр тип текста чије проучавање припада области лингвистике текста. Ова теорија је значајна по томе што ће прва указати на могућност да се жанрови проучавају у оквиру функционалних стилова. Ослањајући се на ову теорију, сви текстови који се појављују у дискурсу друштвених мрежа настају у свакодневној комуникацији, најчешће се јављају у виду 'објава' и 'коментара' припадника одређене заједнице.

Поред чињенице да се жанровска питања могу сагледати у оквиру функционалних стилова, даљу пажњу у овом поглављу посветићемо говорним жанровима, али и стратегијама које омогућавају остваривање комуникативне намере текста, тј. жанра, а коју препознају сви чланови дискурзне заједнице.

Даље, у овом поглављу, посебну пажњу посветићемо Бахтиновој теорији говорног жанра и Дементјевој теорији говорних чинова.

1.2.2. Бахтинови погледи на исказ и жанр

Појам говорних жанрова у науку о језику увео је Михаил Бахтин, руски филозоф и филолог. Његов истраживачки рад се може поделити у два раздобља, први чине радови двадесетих и тридесетих година 20. века, а други каснији радови и припадају зрелом добу Бахтиновог стваралаштва. На почетку свог истраживачког рада, Бахтин полази од књижевне генеалогике тврдећи да је роман посебан „уметнички жанр“ (Бахтин 1989: 23), при чему у састав романа улазе и бројне уже јединице које такође можемо назвати жанровима. На овај начин Бахтин истиче, с једне стране, начело вишеслојности жанра и постојање једноставних и сложених типова, а с друге стране, жанр добија још једну карактеристику, а то је универзалност, јер обухвата не само уметничке, већ и неуметничке типове структура.

Бахтиново схватање језика се разликује од структуралне лингвистике која заступа формализам, тачније, језик је представљен као индивидуални акт, Бахтин истиче да је језик заправо друштвени догађај остварен у говорној интеракцији са својим реализацијама у дијалогу. У том смислу реч чини структурну подлогу романа, али не „у статички схваћеним парадигматским и синтагматским односима, већ из прагматичког угла у сталној борби за опстанак у говорној комуникацији, где се судара, пресеца и укршта са другим речима“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 72). Истицањем дијалога у први план, односно веровању да реч живи у акцији, у говорном процесу, Бахтин се супротставља дотадашњем схватању да језичке јединице егзистирају искључиво као чланови језичког система, зато својим промишљањима о језику изложеним у оквиру теорије говорних жанрова жели да успостави нов приступ изучавању језика. Према његовом разумевању говора, реч као језичка јединица говорног општења настаје у самом говорном процесу, у живом узајамном дејству, а право значење добија само у интеракцији говорника и саговорника, као и „реч по себи, тако и реч као говор – живи само у употребном амбијенту“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 73).

Кључни појам Бахтинове теорије говорних жанрова је исказ „који чини животно ткиво речи, само је једна честица тога друштвеног процеса који би се могао назвати комуникацијом“ (Исто: 74). Значајан је и сам предмет комуникације, јер „свака конкретна реч (исказ) налази предмет према коме је оријентисана, увек, такорећи, већ проказан, оспорен, оцењен, обавијен копреном који га затамњује или, напротив, светлошћу већ речених туђих речи о њему“ (Бахтин 1980: 242).

У својим каснијим радовима, Бахтин истиче да саговорник не само да прима поруку пошиљаоца, већ заузима одређени став према садржају поруке. Према њему, значајан чинилац у лингвистичком животу људи и језика као појаве јесте активна улога учесника у споразумевању. Исказ, односно реч је „перманентна само ако је усклађена са неким регуларним и у крајњој линији типизираним формама комуникације“ (Симић Јовановић,

Симић 2015: 76). Управо те типске форме Бахтин назива жанровима, наглашавајући да „наши искази имају одређене и релативно стабилне типске форме грађења целине.

Поседујемо богат репертоар усмених и писмених говорних жанрова. Чак и у најслободнијем и најнеусиљенијем разговору ми обликујемо и наш говор према одређеним жанровским моделима, некад уклопљеним и шаблонским, некад флексибилним, пластичним и стваралачким“ (Бахтин 2013: 170). Наиме, док уметнички жанрови имају естетску функцију, говорни жанрови представљају формализоване типове исказних форми чија се функција остварује кроз облике у којима се одвија споразумевање. Као резултат каснијих истраживања, Бахтин уочава да су жанрови настали услед структурне типизације и систематзације исказних форми, при чему је „сваки појединачни исказ индивидуалан, али свака област коришћења језика гради своје релативно стабилне типове исказа, које називамо говорним жанровима“ (Бахтин 2013: 149). Будући да Бахтин долази до закључка да је жанр тип исказа условљен сфером употребе језика, на тај начин се испољава његова општа лингвистичка и функционално-стилистичка оријентација јер „форме језика и типске форме исказа, тј. говорних жанрова, улазе у нашу свест и наше искуство заједно“ (Исто: 171), и на тај начин потврдиће еквивалентност језика и жанра. Исказ чини целокупна језичка грађа, која је структурно уређена тако да може бити употребљена у појединачном говорном акту, тј. односи се на целокупно излагање једног говорника о датој тематици у датој прилици.

Као важну одлику исказа Бахтин истиче смењивање говорних субјеката, тачније усмереност на одговор другог. Смена говорних субјеката наступа онда када саговорник препозна да је исказ завршен, односно да је говорник рекао све што је у датом тренутку желео да каже. Тада саговорник има могућност да преузме комуникативни ангажман и да на тај начин преузме улогу говорника. Осим могућности да одговори, саговорник може да препозна и да ли је одређена тема предметно исцрпљена и да ли постоји говорна воља онога који говори и која одређује исказ, а остварује се у избору одређеног говорног жанра. Говорна воља говорника употребом одређеног жанра утиче на саговорника јер он може да уочи целовитост исказа и да препозна говорникове намере. Будући да се исказ одликује као прво, специфичним стилем у смислу да говорник усклађује језичка средства са контекстом у коме се реализује, а потом и емоционалним ставом говорника према садржају свог исказа, значи да се исказ одликује садржајем, стилем и композицијом. Дакле, појам исказа „у основи је полазиште за дефиницију жанра. Жанром се може сматрати свака глобална исказна форма, свака затворена текстовна структура дефинисана као исказ“ (Јовановић Симић, Симић 2015:78).

Бахтинова подела говорних жанрова на примарне (једноставне) и на секундарне (сложене) условљена је односом према стварности и према туђим односима. Једноставни жанрови се одликују непосредним односом према стварности, и у те жанрове убрајамо реплике из свакодневног говора и писма као специфичан вид тог односа, а сложени говорни жанрови су романи, драме, публицистички жанрови, научна истраживања и сл. Бахтинова теорија говорних жанрова заснива се на схватању да је у основи сваког говора дијалог и да је говор усмерен ка саговорнику, стварном или замишљеном. У основи језика на друштвеним мрежама је комуникација и дијалог са другим члановима те мреже.

1.2.3. Дементјевљеви погледи на говорни жанр

Савремени руски филолог Дементјев у својим теоријским разматрањима истиче да постоје извесна ограничења приликом дефинисања и одређивања предмета и истраживачке методологије жанристике. Подстакнут Бахтиновом теоријом говорних жанрова Дементјев уочава да је говорном жанру близак говорни чин, будући да се обе теорије баве анализом говора. Дементјев (2010) сматра да је неоспорно „да комуникативна природа жанра произлази из појма говорног жанра као облика у који се утапају живи искази, али су савремена проучавања жанра разноврсна „дискурзивна, текст-лингвистичка реторичка,

стилистичка и прагматичка“ (Дементјев 2010: 10). Наиме, Дементјев истиче да савремена истраживања показују да жанр не може бити процес у којем се речи употребљавају у функцији споразумевања, и да се притом укрштају, сударају и преслијавају уз истовремено испољавање својих индивидуалних особености. „За осмишљавање говорних жанрова као средства за формализовање комуникације суштинско је поимање говорних жанрова као прелаза између језика и говора. С једне стране, жанрови нису комуникација, већ њене форме, с друге стране, то су форме говорне речи, мада у њима има много стандардног“ (Дементјев 2010: 92). Жанр није језик, али јесте лингвистичка структура одређеног нивоа сложености и функционалних могућности и као такав припада језичком систему.

Сумирајући резултате досадашњих истраживања Дементјев примећује да се појам говорног жанра у функционалној стилистици изједначава са појмом текста и појмом дискурса. Ови термини се у науци о језику широко схватају и употребљавају са различитим значењима, те ћемо се у наставку рада детаљније позабавити текстом и дискурсом.

Појам жанра укључује низ језичких и говорних феномена који се изучавају и у другим лингвистичким дисциплинама, и имају „друкчију говорно-комуникативну природу: то су у првом реду исказ, говорни акт, интеракција, дијалогско јединство, хиперфразна јединица, говорни ход, итд.; друго, то су: говорни/комуникативни догађај, поступак и сл.; треће, функционални стил, тоналност говора и др.; и, на крају, комуникативни оквир, концепт, когниција“ (Дементјев 2010: 13).

У лингвистичким истраживањима, приликом утврђивања структуре жанра, истиче Дементјев, полази се од исказа као минималне јединице, при чему се исказ дефинише као двочлана реченица. „Међу најефикасније лингвистичке аспекте проучавања жанра помоћу лингвистичких модела спадају пропозиционалне особености лексичких, фразеолошких и синтаксичких јединица од којих се граде жанровски оформљени искази: другим речима у први план избијају реченице које се употребљавају у овом или оном говорном жанру“ (Дементјев 2010: 97).

Будући да структурна синтакса није довољно поуздана за идентификацију жанра, неки истраживачи покушавају да укључе искуства структуралне семантике служећи се методама компоненцијалне анализе (Хајмз 1980) и теоријом маркера (Шмељова 1997). Широко примењиване методе компоненцијалне анализе у етнографији говора нису применљиве као полазиште за изградњу јединствене теорије жанрова будући да укључују чак осам појава комуникативног догађаја „Ситуација, учесници (адресант, адресат, аудиторијум), оцена ефикасности говора, ход догађаја, кључ, инструментаријум (језик, дијалект, стил), норме и жанрови (час, заседање суда, црквена литургија и сл.)“ (Дементјев 2010: 104).

Шмељова (1997) сматра да би се увођењем жанровских маркера могла извршити класификација жанровских јединица и жанровских врста.¹ У покушају да изврши класификацију жанрова, утврђује постојање четири типа форми: „информативни – чији су циљ различите информативне операције; императивни – чији је циљ изазвати остварење/неостварење догађаја; перформативни (етикетни) чија је сврха остварење посебног догађаја (извињење, захвалност, поздрав, саучешће итд.); оценокни са задатком изменити осећај саговорника, поредећи његове поступке и све друге манифестације са скалом вредности датог колектива“ (Шмељова 1997: 92). Међутим, без обзира на критеријум, Дементјев сматра да су за општу типологију жанрова „важне поделе на уметничке и неуметничке, монолошке и дијалогске, просте и сложене, директне и индиректне, спонтане и реторичке, персоналне и ритуално-институционалне“ (Дементјев 2010: 13), при чему је јасно да се на овај начин типологија жанрова приближава класификацијама дискурса.

Пратећи проблем класификације жанрова, Дементјев истиче да су многи аутори понудили различите могућности. Као илустрацију, Дементјев наводи класификацију ранијих

¹ Анкета Шмељове садржи седам маркера неопходних за познавање, карактеризацију и конструисање говорних жанрова: комуникативни циљ жанра, концепција аутора, концепција адресата, догађајни садржај, фактор комуникативне прошлости, фактор комуникативне будућности, језичко остварење (Дементјев 2010: 107).

теоретичара (Федосјук 1997) који сматрају да се говорни жанрови могу поделити на прости и комплексне, при чему су прости: саопштење, похвала, поздрав или молба, док би комплексни садржали компоненте које се одликују релативном затвореношћу и представљали жанрове одређеног типа. Вјежбицка (1997) наводи 38 врста жанрова: „питање, молба, наредба, претња, упозорење, дозвола, захвалност, поздрав, саучешће, извињење, комплимент, похвала, жаљење (туговати), жаљење (саосећати), говор, предавање, популарно предавање, извештај, разговор, дискусија, спор, свађа, успомена, мемоари, аутобиографија, дневничке белешке, протокол, објашњење, саопштење, објава, циркулар, инструкција, шала, анегдота, флерт, здравица, пријава, сведочење“ (Вјежбицка 1997: 103). Даље, Дементјев сматра да би се подела жанрова могла извршити и по критеријуму праве и неправде комуникације, при чему би се код неправде комуникације у први план истакла интенционалност изговореног садржаја која је кључна за разумевање исказаног смисла.

Теорија говорних чинова, коју износи Дементјев, у први план истиче комуникацију, али и чињеницу да у комуникацији важну улогу има говорникова намера. Жанр је изабрани стил или начин излагања у условима споразумевања одређен темом или информацијом која се изражава. Говорни чин у коме постоји интенција одликује се илокутивном компонентом говорног чина. С тим у вези, примарни и секундарни текст могу и тематски и садржински бити идентични, али се могу разликовати у интенцији. „Тврдња, рефлексивна, питање, молба, наредба итд. садрже обележја за идентификацију и међусобну дистинкцију у сфери интенције, смисла израза, а не у сфери значења“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 86). Неки аутори, попут Кожине (1999), сматрају да је говорни жанр структурно сложенији и да се састоји од више говорних чинова. Проблематику говорних чинова прошириће Серл (1986) увођењем појмова тачка илокуције, која одређује сврху казивања, докпод тачком уклапања подразумева однос речи и света. Осим тога, Серл уводи и тачку искренности, као и неке друге дискурсне релације попут ауторитета, статуса говорника, и друге. У својим каснијим истраживањима Серл (1991) уводи и фактор задовољења, или двоструке усмерености, при чему повезује услове задовољења како са самим чином, тако и с психолошким стањем које чини његову позадину. Дубља интенционалност присутна је у свим људским исказима, чак и у онима који на први поглед не одају присутност икакве намере.

Наиме, општи закључак је да се и говорни жанр и говорни чин разликују само из угла посматрања комуникације, али да су за многа истраживања, укључујући ово наше – корисне и једна и друга теорија. Говорни жанрови могу утицати на квалитет комуникације јер за успешну комуникацију није довољно знати граматичка правила и лексику неког језика, комуникација се обогаћује коришћењем и познавањем жанровских облика и типских исказа.

На основу увида у лингвистичку литературу јасно је да се жанр проучавао са различитих аспеката: „од формалног ка функционалном, од функционалног ка комуникативном, од комуникативног ка когнитивном, идући тако од онога што је најочигледније до онога што је најмање уочљиво, скривено, а што представља својеврсну језичку експанзију. Сваки пут се стари проблем сагледавао с нових позиција. Из тог разлога се не може рећи да је један приступ успешнији од другог и обрнуто. Сви они заједно допринели су целовитом сагледавању појма жанра“ (Милосављевић 2014: 33).

1.3. Жанрови и функционални стилови у дискурсу друштвених мрежа

Језик је динамичан, непрекидно и природно подложен променама. Интернет и друштвене мреже у великој мери су утицале на развој комуникације међу људима јер су нам информације, али и комуникација са другим људима широм света, постале доступне и то по принципу што више информација за што краће време. Будући да су друштвене мреже и онлајн-комуникација постале саставни део модерног човека због своје мултифункционалности и разноврсности, проучавање комуникације на интернету интересантно је научницима у више области и дисциплина, најпре лингвистима. Разлог све

већег интересовања за интернет лингвистику² јесте пре свега тај што се говорна активност корисника друштвених мрежа заснива на размени информација које се реализују у виду текстовних порука. Учесници овакве комуникације формирају групе, заједнице људи које по правилу повезује интересовање за одређене садржаје чак и када су физички одвојени, или се у реалном животу не познају.

Будући да комуникација на интернету привлачи пажњу огромног броја људи, без обзира на узраст, пол, образовање, или пак географску удаљеност, нашеистраживачко интересовање биће усмерено на четири друштвене мреже: 'фејсбук', 'твитер', 'инстаграм' и 'тик-ток'. Претпостављамо да форме које се појављују на друштвеним мрежама имају своје говорне карактеристике, врсте, дискурсну структуру, синтаксичку оперативност и карактеристичан стил. Зато је значајно питање може ли се проучавање комуникације на друштвеним мрежама заснивати на функционално-стилском приступу интернет лингвистике у којој се појављују специфични типови и класе, као што су то неки теоретичари наводили, те да ли у овим поддискурсима постоји и синтаксичка варијантност. У оваквим настојањима корисна су нам досадашња истраживања, а интердисциплинарни приступ истраживања дискурса друштвених мрежа подразумева укључивање теорије говорних жанрова и лингвистичке анализе дискурса.

1.3.1. Ранија истраживања жанрова

Лексема 'жанр' потиче од француске речи (од речи *genus*) и у преводу означава врсту, класу, категорију, средство за класификацију текстова. Према другом тумачењу „реч *жанр*, такође, води порекло из латинског *gener* у значењу генерисања, тј. стварања. Из другог тумачења значења речи, видимо да се жанр доживљава као активно средство не само стварања текстова, већ и утицања на свет око нас“ (Мијомановић 2022: 22). У складу с тим схватањем, Бахтин најпре уочава да се различити жанрови употребљавају у складу са сферама људске делатности (Бахтин 1980: 252). Међутим, допринос у развоју жанристике чинила су интересовања лингвиста не само за формалне већ и за функционалне карактеристике језика, те ће и жанрови бити проучавани као „функционална подврста“ (Виноградов 1971). У својој теорији говорних чинова, Дементјев (2010) одлази корак напред, те поред комуникације, дијалога, улоге саговорника, важном сматра и говорникову намеру.

1.3.2. Анализа жанрова

Најновија истраживања жанрова не баве се само класификацијом жанрова, већ се крећу се у смеру испитивања комуникативне сврхе уз одговарајућу језичку форму. И као што је анализа дискурса понудила нов приступ у анализи конверзације, тако се и анализи жанрова приступа са различитих гледишта. У лингвистичкој литератури доминирају три главна правца. Навешћемо најзначајније школе које су се бавиле анализом жанрова.

1. Сиднејска школа (*Sydney School*) и системско-функционални приступ у Аустралији, у први план поставља структуру текста, а главни представник ове школе је Мартин (1985), који у својим истраживањима истиче да су жанрови начин на који се „нешто постиже, када се у те сврхе користијезик“ (Мартин 1985: 250).

2. Реторичке студије жанра или Нова реторика (*New Rhetoric*) у Северној Америци у први план истичу контекст, чији су главни представници Милер (1984) и Базерман (1997). У оквиру ове школе значајна су Базерманова сазнања да „жанрови нису само форма. Жанрови су облик живота, начин постојања. Они су оквир друштвене активности. Они су средине за

² О интернет лингвистици биће касније више речи у делу који ће се бавити дискурсом интернета.

учење. Они су локације у оквиру којих секонструише значење. Жанрови обликују наше мисли и комуникацију коју користимо у интеракцији једни са другима“ (Базерман 1997: 19).

3. Енглески језик за посебне намене (*English for Specific Purposes (ESP)* – представља један ток истраживања чији главни представници (Свејлз 1990; Батија 2002) уважавају и обједињују сва дотадашња истраживања, истичући да су поред структуре текста, за анализу жанрова значајни и дијалози и интертекстуалност.

Резултати истраживања ових школа су слични, нарочито у погледу дефинисања жанра који се посматра као друштвени феномен на који утичу друштвена правила понашања. Запажене су и сличности у погледу формалних одлика и структуре текста, као и то да се при проучавању текста истраживачи ослањају на ситуациони контекст. Међутим, „као главну тачку разилажења Хелан (2012: 21) види у методолошко-аналитичким приступима и пажњи која се посвећује истраживањима усмене и писане комуникације. Три главне разлике тичу се нивоа формалног описа текстова, степена давања значаја друштвеном контексту у којем текст настаје и степена развијености педагошког приступа у односу на схватање жанра“ (Хелан 2012: 21; Миомановић 2022: 23).

Значајна новина новијих теорија јесте увођење жанра за специјалне сврхе, академске и професионалне, и у томе предњаче радови Џ. Свејзла³ (Свејлз 1990: 62; Лакић 1999: 42; Милосављевић 2014: 32), који сматра да жанрови могу варирати у односу на:

1. комплексност реторичке намере – од једноставног рецепта за јело до комплексног политичког говора;
2. према степену на којем се примери жанрова припремају, нпр. препоруке, истраживачки радови, песме, вести;
3. према медију кроз који се преносе, односно према томе да ли је у питању усмена или писана комуникација, па се, на пример, вести преносе усмено, а неки жанрови се могу пренети усмено и писмено, као што су ’објаве’ и ’коментари’ на друштвеним мрежама;
4. од публике којој је тај жанр намењен;
5. од степена универзалних или специфичних карактеристика жанрова.

Батија (1993: 37) за разлику од Свејзла, наводи да не може бити речи о универзалном жанру, чак и када је реч о истом жанру, постоје социокултурална ограничења која утичу на структуру неког жанра. Оно што се намеће као општи закључак јесте да се све ове Свејзлове одлике и жанровске поделе ослањају на Бахтинову (1989) теорију, почевши од Бахтинове идеје да су жанрови подељени уопштено у две категорије на примарне (једноставне) и секундарне (сложене), док каснији истраживача узимају у обзир и неке друге категорије које су настале као последица технолошког напретка.

Свејзлова анализа жанрова, иако је заснована на анализи академског писања, своју примену може пронаћи и у другим подручјима комуникације. Будући да се бави анализом језика са специјалном сврхом, могла би се применити и на друштвене мреже, као својеврсној дискурсној заједници.

³ Свејзлову теорију жанра и модел анализе примењивао је Лакић (1999), а на његове резултате осврнула се Б. Милосављевић у својој монографији *Оговарање као жанр свакодневне комуникације*. Цитирајући Лакића, Милосављевић наводи следеће: 1) Жанр је класа комуникативних догађаја, у којима језик има значајну улогу у извођењу. Активности, догађаји у којима језик не игра важну улогу, нпр. пливање, возња или утакмица, нису комуникативни догађаји; 2) Скуп комуникативних догађаја може се сматрати жанром уколико имају исту комуникативну намеру или низ заједничких комуникативних намера. Жанр је комуникативно средство за остваривање намера и припадност жанру се заснива управо на томе. 3) Примери жанра варирају према прототипу. Оно што одређује припадност жанру није листа заједничких карактеристика које га дефинишу, већ унутрашњи односи. 4) Основна начела неког жанра образују шематску структуру дискурса намећући ограничења у смислу стила, садржаја, форме и сл. На тај начин, представници једног жанра показују сличности у погледу стила, структуре и садржаја, као и публике којој су намењени. 5) Унутар једне дискурсне заједнице једни чланови боље познају конвенције, други мање. Експерти дају жанровска имена класама комуникативних догађаја, а они се потом постепено прихватају (Милосављевић 2014: 31).

Пошто преко појма дискурсне заједнице (*discourse community*), Свејзл (1990: 21–32) дефинише жанр, разликујући говорну заједницу од дискурсне, као прагматичку од делатне – сматрамо сврсисходним да се осврнемо на појам 'дискурсна заједница'.

Дискурсна заједница подразумева заједницу говорника која не мора бити заснована на заједничком језику, већ обухвата истомисљенике и говорнике који имају неки заједнички циљ. Дискурсна заједница „има механизме комуникације (састанци, писма), механизме рада, има један или више жанрова који артикулишу активност те заједнице (стручни часописи, билтени), има специфичну лексику, окупља чланство које добро познаје предмет интересовања и дискурс те заједнице, а однос међу њима је однос експерата и нових чланова“ (Лакић 1999: 38–40).

Дискурсне заједнице су друштвене групе чији чланови имају заједнички циљ и користе сличне реторичке моделе. Жанр је за припаднике ове заједнице својеврсна језичка категорија коју чланови одређене дискурсне заједнице користе као основно средство за остваривање својих комуникативних намера. Наиме, жанр као производ комуникације, условљен одређеним ситуационим контекстом, не мора нужно да окупља чланове исте говорне заједнице, али обично сви чланови имају исту сферу интересовања, тим пре што користе исте дискурсне моделе, уз напомену да чланови могу имати и више дискурских група.

Свејзл (1990) је проучавајући дискурсне заједнице приметио да су оне проистекле из говорних заједница⁴, као и да су до сличних закључака дошли и други аутори, у првом реду Бјуфорт (1997), Бароуз и сарадници (1998) и Борг (2003). На резултате Свејзлових истраживања ослања се и Бизел (2003), која за настанак дискурских не пориче значај говорних заједница, али истиче и везу са интерпретативном заједницом. Говорници, дакле, имају устаљене навике коришћења језика, имају одређена очекивања од дискурских заједница, али и одређене конвенције, устаљене праксе унутар заједнице.

Свејзл (Свејзл 1990: 24) полази од претпоставке да говорне и дискурсне заједнице нису синонимни појмови, разликују се по многим карактеристикама, али их је он груписао у три групе. Најпре, разлика је у медијуму јер, како закључује овај аутор, говор не може да укључи целокупне језичке активности заједнице које су заинтересоване за писање, тим пре што постоји велики број чланова који су физички удаљени, чија је 'комуникација на даљину', или пак реагују на догађаје који су се десили у прошлости. Други разлог се тиче комуникативних потреба заједнице, јер говорне заједнице теже ка социјализацији и солидарности, а дискурсне ка остваривању заједничког циља. Трећи разлог се тиче припадности заједници. Чланство у говорној заједници се стиче рођењем или усвајањем, дакле, случајношћу, а дискурсној заједници се приступа на основу убеђења, професионалних разлога, обуке и сл., с тим што сваки члан може и да се прикључи, али и да се искључи када пожели.

Свејзл (1990) истиче шест критеријума по којима би се група појединаца могла назвати дискурсном заједницом, а то су: 1. скуп заједничких циљева, који могу бити записани, или се подразумевају, при чему су заједници заједнички циљеви, али не и предмет; 2. механизми комуникације чланова, на пример: састанци, телекомуникација, билтени, писма и сл.; 3. механизми комуникације који обезбеђују проток информација – сви чланови учествују у комуникацији и размени информација, својим неучествовањем показују да не припадају дискурсној заједници; 4. сви чланови користе један или више жанрова за унапређење својих циљева; 5. карактеристична лексика која је позната свим члановима дискурсне заједнице, као што су стручни термини, специфичне скраћенице или пак друге ознаке које се користе ради ефикасније комуникације и остваривање циљева; 6. чланови

⁴ Говорна заједница је најпре проучавана као заједница говорника матерњег језика (Блумфилд 1962), али и као заједница која познаје правила једног језика и одржава сталну комуникацију уз поштовање језичких, али и других вредности, уважавајући на тај начин и културне вредности језика Морган (2004). Сличног мишљења је и Кристал (2006), који износи тврдњу да говорна заједница не подразумева само разумевање лингвистичке димензије већ и познавање културе различитих говорника.

дискурсне заједнице морају поседовати одређени степен стручности и познавање предмета интересовања и дискурса заједнице.

На основу претходно наведеног, јасно је да је дискурсна заједница динамична друштвена појава. У оквиру заједнице, према Бјуфорду (1997: 523), постоје вредности, циљеви, идеологије, материјални услови, при чему се пре свега мисли на учеснике и средства комуникације, утицај појединаца чији циљеви, вештине и прошлост појединаца утичу на делатност писања заједнице – на начине комуникације, жанрове, улоге и задатке писаца. Оваква делатност писања има своје особености, али је у исто време подложна променама. Бјуфорт, притом, наводи и симболичку функцију текста, као и различите вредности писаних текстова које могу варирати или бити у супротности у различитим дискурсним заједницама.

1.3.3. Новија проучавања жанра друштвених мрежа

Када су у питању новија истраживања жанрова друштвених мрежа, међу значајним сматрамо резултате проучавања руских лингвиста. Истраживање Шипицине (2009: 171–179) усмерено је на класификацију и упоређивање различитих жанрова према њиховој функцији. У свом раду *Класификација жанров компјутерно-опосредованной комуникации по их функции*, Шипицина на основу достигнућа претходних аутора утврђује неколико параметара комплексног модела:

- парадигматски параметри;
- медијски параметри;
- структурни и семантички параметри;
- стилски и лингвистички параметри.

Парадигматски параметри у први план истичу комуникативни циљ или функцију жанра, они су одговори на питања: *зашто? коме? где?* и одражавају намеру аутора, која може бити успостављање контакта или самопрезентација, пружање и добијање информација, охрабривање других да нешто ураде. Медијски параметри се односе на компјутерске канале које користимо, на пример, мултимедија, интертекстуалност, интерактивност. Интернет се сматра светском мрежом, па су и начини комуникације многобројни (разговори, електронска пошта, видео-конференције); те структурни и семантички параметри уз помоћ којих се директно испитују текстови, а односе се на редослед и избор језичких средстава, и одговарају на питање *шта*. Стилски и лингвистички параметри показују *како* користимо језик, то су језички параметри, средства која користимо у текстовима.

Шипицина сматра да је класификацију жанрова интернет комуникације могуће извршити на основу њихове функције, али је притом уочила да се и у оквиру једног жанра могу јавити најмање две функције. Као илустрацију ауторка наводи 'веб-странице' које осим информативних, могу имати и фатичку или естетску, или неку другу функцију. Сходно томе, приписивање жанра једној или другој групи треба вршити на основу његове преовладавајуће функције (Шипицина 2009: 173).

Шипицина на следећи начин класификује жанрове интернет комуникације, водећи рачуна о њиховим функцијама: (2009: 171–178)

1. Информативни жанрови који су дизајнирани за представљање и примање информација. Ови жанрови укључују и институционализоване 'веб-странице', 'странице новинских агенција', 'онлајн-медије', 'претраживаче', 'онлајн-енциклопедије', 'каталогe' и сл.

2. Императивни (директивни жанрови) осмишљени су да наведу примаоце да предузму неку радњу, као што су: 'веб-банери', 'огласне интернет-странице', 'онлајн-продавнице', 'аукције', 'књижаре'.

3. Фатички жанрови служе да задовоље потребе за комуникацијом уз поштовање стандарда, правила, тзв. 'онлајн-бонтона'. То су различите причаонице, ћаскања, форуми.

4. Жанрови презентације су дизајнирани за самоизражавање. То су блогови који служе за презентацију података о себи, о професионалним активностима, компанији. Овај жанр укључује личне 'веб-странице', 'веб-дневнике'.

5. Естетски жанрови служе за остваривање креативног и уметничког потенцијала и естетског утицаја на друге чланове заједнице. Естетски жанрови су 'мрежне приче', 'стилизоване поруке' и сл.

6. Забавни жанрови су осмишљени тако да корисницима омогуће уживање у извођењу одређених комуникативних радњи.⁵

Образлажући ову поделу, Шипицина истиче да је степен испољавања главне функције у сваком жанру различит. Постоје жанрови који одговарају датој категорији, али је много више оних жанрова који комбинују различите функције. Основа за сврставање жанра у једну или другу групу је главна, доминантна функција коју има жанр, која припада категорији параметара како је Шипицина разуме.

1.3.4. 'Жанр објаве' и 'коментари' у дискурсу друштвених мрежа

По правилу, истраживања жанрова уопште, па и у дискурсу друштвених мрежа, спроводе се у оквиру теорија и приступа који су у науци већ теоријски засновани и практично потврђени. Будући да још увек нема јединствене теорије која би се односила искључиво на језик друштвених мрежа, морамо се ослонити на оне које су у науци већ утмељене и које би могле помоћи у идентификацији принципа класификације и описа различитих облика комуникације на друштвеним мрежама са становишта теорије жанрова.

Као што смо видели, истраживачи су у проучавању и анализи жанра приступали на различите начине, те су и принципи по којима се могу издвојити говорни жанрови различити. Због свега овог прецизна и потпуна класификација говорних жанрова није могућа. Није могуће ни једнозначно одредити жанрове у дискурсу друштвених мрежа, пре свега јер су се друштвене мреже релативно скоро појавиле, па је и ова тема по свему нова. На овај проблем указује и Кристал (2004: 19), истичући да је главни циљ интернет лингвистике утврђивање језичког карактера, који се може сматрати жанром, али нам је за решавање жанровског питања неопходна хомогеност која још није установљена. Наиме, „непровереност се јавља и ако их назовемо варијетети или дијалекти или регистри или било којим другим термином за ситуационо повезану употребу језика које нуде социолингвистика и стилистика“ (Кристал 2004: 19).

Наведене теорије нам могу послужити као добра полазна основа за уочавање доминантног жанра у дискурсу друштвених мрежа. Бахтин (1989) у говорне жанрове сврстава свакодневни дијалог, те се 'објаве' и 'коментари'⁶ на друштвеним мрежама могу одредити као говорни жанр јер су засновани на репликама и реакцијама саговорника. 'Објаве' и 'коментари' би се могли одредити и као разговорно-дијалогски жанр, јер саговорник учествује у дијалогу и заузима одређени став.

Текстови на друштвеним мрежама немају устаљену форму, активни корисник може да објави исказ слободне садржине, али и ауторски текст, нпр. стихове, песме, краће приче, афоризме, и у том случају објаве и коментаре убрајамо у уметничке, стваралачке, или у крајњој линији у неуметничке жанрове. Комуникација на друштвеним мрежама није

⁵ Шипицина (2009) је сваку наведену жанровску функцију поткрепила адекватним примером, које ми овом приликом не наводимо будући да су то примери који приказују стање у руском језику.

⁶ 'Објава' је настала од глагола *објавити*, који се у РСЈ дефинише „а. учинити нешто јавним, огласити, саопштити већем броју људи, јавности“ (РСЈ 2011: 832), а 'коментар' „лат. 1. а. тумачење, објашњење; изјава, став поводом неког догађаја, дела, текста и сл.: написати ~, ~ у новинама о нечему, изазвати коментаре ујавности. б. мн. мишљење, тумачење с критичким напоменама о нечему. 2. приговор, примедба, мишљење: имати коментар на нешто, бити безкоментара“ (РСЈ 2011: 542).

неутрална, напротив, језичке јединице су у великој мери активне, ефецијелне, а употребљени жанрови припадају сфери стилистике (Виноградов 1971).

Сви припадници одређене друштвене мреже могу по слободној вољи и спонтано да реагују на одређени текст, али и да одговоре након неограниченог временског периода, те се 'објаве'⁷ и 'коментари' могу сматрати и 'спонтаним жанром'. Чланови међусобно развијају блиске односе, објављују садржаје који су у већој или мањој мери интимне или фамилијарне природе као што су, на пример, честитке поводом венчања, крштења, славе, почетка или завршетка школовања, али и саучешћа, професионални успеси, записи с путовања и сл. па се 'објаве' и 'коментари' могу сматрати и 'персоналним жанром'. Комуникација међу члановима је увек са неком намером или специјалном сврхом, сви чланови су припадници одређене дискурзне заједнице којој приступају или се искључују по слободној вољи. Језичко средство које чланови једне заједнице препознају као средство за остваривање својих намера јесте жанр, то јест производ комуникативног догађаја (Свејзл 1990).

За наш рад су значајни Шипицини (2009) параметри, а од њих најзначајнији су они који се односе на област деловања, односно дискурс, као и на функције активности и функционално-стилског активирања.

1.3.4.1. Жанр 'објаве'

На друштвеним мрежама текстови се појављују у виду јавне и приватне објаве које корисници могу да пишу како на јавним, тако и на приватним, личним страницама и профилима. 'Јавне странице' су обично оне које служе установама и предузећима за промоцију личних брендова и услуга, за објављивање медијских садржаја или информисања корисника, али су приватне, тзв. 'личне објаве' знатно фреквентније.

'Лична објава' је на 'личном профилу' корисника, а она може бити јавна и приватна у зависности од тога да ли корисник жели да 'објава' буде видљива или затвореног типа, тј. намењена само онима на „листи пријатеља“. Свака 'објава' може бити информативна, едукативна, шаљива, праћена фотографијама или снимцима и има системски подржану могућност коментарисања. Објављујући своје 'објаве', корисници теже ка томе да изразе своје мишљење на најкраћи могући начин, и да притом користе и друга ванјезичка средства као што су, на пример, емотикони⁸ или комбинација великих и малих слова.⁹

За пријатеље од ❤️

Снееег 🙄

Прелепо дружење ❤️❤️❤️

У примерима симбол представља замену за лексему *срце*. 'објава' показује намеру говорника да искаже емоције које су најприближније оним у реалном животу. Будући да саговорници нису физички у истом простору, омогућила је власнику профила већу слободу у исказивању својих осећања, а што се огледа у комбинацији текста и симбола. Исказ се састоји из две предлошко-падежне конструкције. Најпре је структуром *за* + именица у акузативу истакнута намена, при чему агенс није идентификован, али се може претпоставити

⁷ Из свих речника наводимо само значења релевантна за нашу тему, изостављена су евентуална удаљенија значења, метафоре, архаизми и сл.

⁸ Емотикони су „емтограми (енг. emoticon), што су симболи сачињени од знакова интерпункције, слова и бројки, којима пошиљалац поруке жели да изрази своје емоције и став према примаоцу поруке, према теми или према самом себи“ (Радић 2000: 106).

⁹ Јасно је, али није на одмет навести да ћемо за исти појам равноправно користити три термина: смајли, емотикон и симбол. Први би по правилу требало да се односи само на оне које асоцирају на смех (*smyle* – осмех), емотикон на симбол емоције (*emotion ikon*), у слободном преводу слика емоције, али су се временом ови ликови толико развили да својим значењима превазилазе слике смеха и емоција, те је према нашем мишљењу најисправније звати их једноставно симболима.

да је у питању ономасијатив (име власника профила), или класификатив (фотографија уз објаву). Овај тип 'објаве' настао је антирематизовањем неправог објекта, који не представља посредни ректум за остале реченичне чланове јер њих, заправо и нема, будући да нема ни агенса, а ни радње, већ представља објашњење коме је нешто упућено. Посредовани ректум је дакле експлициран, а прави објекат се реконструише на основу контекста. Уз лексему *снег* којом се именује класа предмета, појава и бића, долази смајли којим се исказују емоције. Синтагма *прелено дружење* чији је главни члан девербативна именица *дружење*, као наслов 'објава' која уместо текста има фотографију, представља тип слободне номинације и интензивирани је редулицираним емотиконима срца у финалном положају.

Volim profi kuvanje da kombinujem sa umetnost. 🍅🍆🍌🍋🍊🍋🍌🍆🍅 UZIVAM U TOMЕ. LEK ZA DUŠU 😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄😄¹⁰

Овај пример је интересантан из више разлога: прво, вербални и невербални код се преплићу, након писаног текста долазе емотикони којима су илустроване емоције, али и симболи поврћа и цвећа. Друго, наставак текста је додатно истакнут великим словима иза ког следе поновљени емотикони, али у већем броју, с намером да укажу на сензибилитет декларативних реченица.¹¹ У 'објави' невербална средства не замењују вербална, већ као помоћна формална средства писане комуникације имају улогу својеврсног појачивача. У примеру запажамо и нестандартну употребу падежа (*са уметност*), као и позајмљеницу (*профи*), али то објашњавамо чињеницом да је аутор ове 'објава' странац и не припада српском говорном подручју.

'Објаве' се углавном односе на садржаје у вези са говорником, па су махом личне природе. Међутим, постоје и оне 'објаве' које се односе на неку особу која је блиска субјекту, са нагласком на квалификативе те особе, као у примеру:

Sve je moguće kada veruješ u svoje snove! Valentina je svojom upornošću, radom, disciplinom i velikom podrškom našeg Nikole uspela da se ostvari kao Farmaceut, supruga, majka a sada kao i preduzentica. Još jedna od mnogo pobeda u nizu naše kume Valentina Radosavljevic ❤️
('Објава' настала 7.2.2023. <https://www.facebook.com/sale.milosavljevic.7>)

'Објаве' али и 'коментари' су углавном писани латиницом, а разлози су најчешће техничке природе које се тичу аутоматског подешавања тастатуре. Наравно, све више је и оних корисника који искључиво пишу ћириличним писмом, као у примеру:

ДУШУ, ДУШУ МОЖ' ДА ДАШ....ал сличке, мрдалице и све што неје реч, бришем из коментар. Реч да имате, сличке да немате, да на фејзбук покажете да мислите и да ви диригујете с њега а не он с вас.

('Објава' Зорана М. Јовановића од 13.1.2023
<https://www.facebook.com/dedinomusko>)

'Објава' има шалвив тон и њом аутор информише своје 'пријатеље' да неће толерисати употребу ванјезичких средстава у коментарима. Графичким истицањем дела текста великим словима уноси се додатно значење у поруку. Наглашена жеља да се користе језичка средства истакнута је и коришћењем дијалекатске лексике. Аутор апелује на своје 'пријатеље' да избегну употребу супститута и знакова невербалне комуникације, које очигледно сматра штетним и бескорисним. Све што се представља посредством тастатуре, а што није реч, аутор сматра неконтролисаним изливима емоција и стања, односно лошим начином коришћења технике.

¹⁰ Пример је преузет са личног профила у оригиналу онако како га је 'пријатељ' објавио.

¹¹ Употреба емотикна на друштвеним мрежама је изузетно фреквентна јер су ова средства јако упадљива, због облика и боја привлаче пажњу корисника.

1.3.4.2. Жанр 'коментара'

Сваки корисник има могућност да коментарише јавне или приватне 'објаве', осим ако власник профила није ограничио ову функцију. Ови текстови су важни у проучавању језика друштвених мрежа јер се ту огледају главне карактеристике дискурса. 'Коментари' се смењују брзо, и активна размена мишљења о некој теми најчешће се завршава у року од неколико дана, јер након тога губи актуелност. Објављујући своје 'коментаре', корисници теже ка томе да изразе своје мишљење на најкраћи могући начин, и као код 'објаве' имају могућност коришћења ванјезичких средстава:

Jel to berba borovnice u Kupusini 🍀...I bericetno ...🌺

Симболи су у коментарима изузетно фреквентни, нису спонтани, већ плански распоређени. Уочавамо их у медијалном и финитном положају. Уколико се појаве унутар текстовне структуре, адекватне су паузи у свакодневном говору, а могу и заменити део недостајаћег садржаја. У првом примеру запажамо два пута употребљене три тачке (...), први пут након а други пре сликовног симбола, којима се наглашавају емотикони. Три тачке су употребљене уместо и упитника и узвичника. Симбол детелине са четири листа означава срећу, те представља дискурзивни маркер оптимистичног карактера. Емотиконом (*цвет*) на крају коментара је изражено расположење коментатора и истакнут приснији развој социјалне интеракције. Симболима детелине и цвета надомешћују се резултанти, тј. оно што је настало, или ће тек настати као резултат неке радње. Примећујемо да у овом примеру недостају предикати, па се овим симболима може на неки начин идентификовати и глаголски садржај, односно реченице:

а) дезидеративног значења:

симбол детелине 🍀 = VF + ProN₃ + N₄ => Желим ти срећу.

б) конкретизованог значења:

симбол цвета 🌺 = VF + ProN₃ + N₄ => Поклањам ти цвет.

Емотикони се могу груписати, као у примеру:

Uživaj lepotice, lep odmor ti želim 🍷❤❤

У примеру симболи срца и пољупца употребљени су како би се интензивирала и допунила вербална комуникација. Коментар се састоји од текста који већ има оптимистично значење исказано глаголима *желети* и *уживати* у предикату, те се емотиконима сличног значења наглашава присан однос комуникатора. Дакле, емоције су усмерене ка особи са којом је појединац у непосредној интеракцији.

Поред симбола који означавају осећања, или неки предмет/појам, изузетно су фреквентни емотикони којима се приказује фацијална експресија, нарочито у медијалном или финитном положају. У нашем примеру они имају специфичну функцију.

Да не коментаришем више, суштина је да су и државни и приватни крш! 🙏 А да ли то некоме одговара? 🙄

Будући да је одабрани коментар део синхронизоване комуникације, јер је особа која користи емотиконе већ остварила узајамно-повратну релацију са саговорником, они нису усмерени ка особи са којом се комуницира, већ на садржај, као допуна вербалној комуникацији. Наиме, употребивши емотикон мајмуна који затвара очи, коментатор даје одређени смисао свом вербалном исказу, а то је неслагање са објавом на коју реагује. Исто

тако, представља покушај да саучесницима докаже исправност свог става, или њихову заблуду, а своје учешће у дискусији завршава фацијалним емотиконом којим ублажава значење вербалног саопштења.

Као што видимо, 'коментатори' користе различите стратегије како би изразили суштину поруке или емоције.

Ми смо, дакле, 'објаву' и 'коментар' класификовали као 'говорни жанр' јер смо пошли од функционално-комуникативног аспекта. Сви чланови друштвених мрежа учествују у комуникативном ланцу, објављују своје текстове или деле туђе. Као припадници одређене заједнице, постављају коментаре, износе своје мишљење и размењују информације, што недвосмислено указује да су 'објаве' и 'коментари' говорни жанрови. На основу изложеног видимо да припадници дискурсне заједнице имају заједнички циљ, механизме комуникације и да том приликом користе одређени жанр и карактеристична језичка средства. С тим у вези, уочавамо да у дискурсу друштвених мрежа, као својеврсној дискурсној заједници, доминира жанр 'објаве' и 'коментара'. тим пре што техничке могућности ових апликација нуде могућност 'поста' (објаве) и 'коментара'. Наш наредни задатак јесте да покушамо да ова два жанра сместимо у оквире одређених функционалних стилова.

1.3.5. Функционални стилови

Савремени проучаваоци теорија функционалних стилова, у првом реду Тошовић (2002) и Симић и Јовановић (2002) – истичу да човек од давнина „у различитим приликама и о различитим темама не може говорити на исти начин. Преведено на језик лингвистичке науке, то значи заправо да структурна својства исказа у великој мери зависе од његове намене – тј. функције“ (Симић, Јовановић 2002: 5).

Функционалним варирањем, настали су функционални стилови који „представљају конкретну реализацију језика“ (Тошовић 2002: 65), што практично значи да намена текста одређује функционални стил. Предмет функционално-стилистичке анализе језика зависи од природе комуникације, креће „на два канала, једно је област вербалне, а друго невербалне комуникације, врсте једних и других, као и њиховим међуодносима“ (Симић, Јовановић 2002: 90).

Функционални стилови представљају систем који прати развој друштва и као такви подложни су променама. Ранија истраживања омогућила су даљу типологију и класификацију функционалних стилова. Опште прихваћена је Тошовићева (2002) подела на: књижевноуметнички, научни, публицистички, административни и разговорни функционални стил, при чему ова поменута „реализација језика“ свака на свој начин одговара неким људским и друштвеним потребама.

Различитим аспектима анализе функционалних стилова, као и њиховом класификацијом, поред поменутих Тошовића (2002) и Симића и Јовановић (2002), бавили су се Вуковић (2000), Катнић-Бакаршић (2001) и Силић (2006).

Душка Кликовац (2002/2003), у свом раду *О класификацији функционалних стилова у нашој литератури* (Кликовац 2002/2003: 272–275), истиче да се у домаћој литератури могу наћи три главне класификације функционалних стилова.

Прва класификација је она коју је понудио Радовановић (2003: 165–185), где је функционално раслојавање језика само једна врста раслојавања језика уз социјално, територијално и индивидуално, па је самим тим повезано са доменом, ситуацијом и тематиком саопштавања. Радовановић функционалне стилове дели на професионалне (дисциплинарне), ситуационе и тематске.

Другу класификацију функционалних стилова предлаже Ранко Бугарски (1995), и представљена је у књизи *Увод у општу лингвистику* (1995: 165–166). Бугарски функционалне стилове дели по следећим критеријумима:

1. према доменима употребе језика – који могу бити било шта из свакодневног живота, попут, свакодневног саобраћаја, масовних медија, политике, здравства, правосуђа, књижевности, науке, забаве, спорта, итд.

2. према односу међу саговорницима;

3. према медијуму језичког израза – говора или писања.

Трећу класификацију нуди Бранко Тошовић (2002: 97) у својој књизи *Функционални стилови*. По њему се функционалним раслојавањем језика стварају следећи стилови: књижевноуметнички, научни, публицистички, административни и разговорни функционални стил. Стили се могу поделити на подстилове, даљом поделом настају жанрови. Уколико неки језички израз има особине два функционална стила, појавиће се међустил, при чему Тошовић наводи шест међустилова: сценаристички, есејистички, рекламни, мемоарски, ораторски и епистоларни.¹²

Исто тако, више функционалних стилова чине функционалностилски комплекс, који могу бити:¹³

а) писмени и усмени (први обухвата писане облике функционалних стилова, а други њихове усмене облике);

б) струковни и неструковни; у том случају основу диференцијације чини струка: струковни комплекс чине научни, административни и публицистички стил, а неструковни – разговорни и књижевноуметнички;

в) профани и сакрални, овај други представља оно што сеобично назива „религиозним стилем“.

г) цивилни и војни – подразумева специфичности у свим функционалним стиловима на плану опозиције цивилног и војног израза.

Тошовић (2002) сматра да су функционални стилови заправо „екстралингвистички условљене системске реализације језика у одређеним областима људске делатности, односно у функцији тих делатности, са специфичном интралингвистичком (парадигматском и синтагматском) структурисаношћу, математичко-статистичком закономјерношћу (фреквенцијом и вјероватноћом употребе језичких средстава), мањом или већом традиционалношћу и историјском заснованошћу“ (Тошовић 2002: 65).

Другачију диференцијацију функционалних стилова понудила нам је М. Катњић-Бакаршић (2001: 23), при чему разликује примарне и секундарне стилове. Примарни су научни, журналистички, публицистички, књижевноуметнички, административни и разговорни.

У односу на традиционалну поделу, уочићемо две новине. Прва новина је у томе што се публицистички стил дели на журналистички, који се везује за сферу медија и претпоставља и два подстила: информативни и информативно-аналитички, и на публицистички, при чему се код публицистичког уочавају два подстила: књижевно-

¹² Ову поделу су прихватили аутори уџбеника за основну и средњу школу, а Катњић-Бакаршић (2002) ову класификацију сматра традиционалном, тј. оном која припада Руској школи. Међутим, ова ауторка истиче да је Тошовићева подела блиска прашкој школи која проширује ову класификацију (Катњић-Бакаршић 2002: 64).

¹³ У раду *О класификацији функционалних стилова у нашој литератури* (Кликовац 2002/2003: 272–275) прегледно износи Тошовићеве поделе међустилова, као и жанровску поделу. „Међустилови (или функционалне међуврсте) образују се кад један језички израз стоји на граничном подручју између двају функционалних стилова, носећи елементе и једног и другог. Тошовић у међустилове убраја епистоларни, ораторски, рекламни, мемоарски, есејистички и сценаристички стил. Подстилови (или функционалне подврсте) јесу следећи: а) у оквиру књижевноуметничког стила – прозни, песнички и драмски; б) у оквиру публицистичког стила – новинарски и монографско-публицистички (уско публицистички); в) у оквиру научног стила – строго научни (академски), научно-уџбенички и научно-популарни; г) у оквиру административног стила – законодавно-правни, друштвено-политички, дипломатски, пословни и персонални. Тошовић напомиње да се неки од ових подстилова (нпр. научно-популарни) могу тумачити као међустилови. Сви функционални стилови, осим разговорног, одликују се већом или мањом жанровском разноврсношћу“ (Кликовац 2002/2003: 273–274).

публицистички, публицистички у ужем смислу, мемоарски и научно-популарни подстил. Друга новина је у томе што ова ауторка научно-популарни подстил сврстава у публицистички стил, а не у научни.

Секундарни функционални стилови су: есејистички, сценаристички, рекламни, стриповни и реторички.

Ова подела је другачија и по томе што се Тошовићев епистоларни међустил не појављује код ове ауторке ни као засебан стил, а ни као подстил, а то је образложено чињеницом да писма могу припадати административном стилу уколико се ради о пословним или дипломатским писмима, журналистичком и публицистичком, уколико су то нпр. отворена писма или писма читалаца. Писма могу имати особине књижевноуметничког, научног, али и разговорног стила.

Као што смо видели, да ли ће неки облик припадати неком функционалном стилу не зависи много од тематских, већ од стилских карактеристика јер се иста тема може изразити на више начина. Модел функционалностилског одређења писма могао би нам послужити као пример како да 'објавама' и 'коментарима', као језичким изразима који се појављују на друштвеним мрежама, одредимо припадност одређеном функционалном стилу.

1.3.5.1. Доминантне особине функционалних стилова

Језик којим говоримо мења се у зависности од теме, аутора и рецепијента, односно, у зависности од функције у којој се користи. Функционалним раслојавањем језика стварају се функционални стилови. Свака врста текста има своју намену и написана је одређеним стилем, препознаје се по одређеним језичким карактеристикама. Овде ћемо укратко изложити неке доминантне особине које су детаљно описане у књизи *Функционални стилови* Бранка Тошовића (2002), а које су на специфичан начин присутне у дискурсу друштвених мрежа. Одлике књижевноуметничког, научног, публицистичког, административног и разговорног стила изложене у овој књизи представљају синтезу ставова многих домаћих и страних лингвиста.

1.3.5.1.1. Књижевноуметнички стил у дискурсу друштвених мрежа

1. Књижевноуметнички стил представља посебан поглед на реалност (Тошовић 2002: 169–299) у коме се врши субјективна трансформација објективне стварности, па се добија индивидуализирана слика стварности, уметничко виђење света. Испољава се у делима лепе књижевности, а препознатљив је по субјективности, оригиналности, емоционалности и стилским фигурама. Представе о предметима се сликовито представљају, а циљ уметничког изражавања није само изражавање погледа на свет, већ деловање на рецепијента. Употребљене језичке јединице често имају допунски садржај базиран на сталним асоцијативним везама, те се често користи експресивна лексика. Порука коју преноси овај стил је информација коју аутор текста прима и прерађује из спољашњег света, а затим је трансформише и шаље читаоцу. Овај стил одликују ширина, слојевитост и колоритност лексичког система. „Приповедањем и описивањем информација се, с једне стране линеаризује у форми природног језичко континуитета, а с друге, вертикализује у облику вештачке римоване сукцесивности. Тако настају два подстила: прозни и поетски. Прозни стил има посебну врсту – драмску“ (Тошовић 2002: 182).

2. „Књижевноуметнички стил има следеће жанрове: епски (прича, новела, приповест, роман), лирски (лирске песме), лирско-епски (роман у стиховима, поема, балада, басна, ода), драмски (драма, трагедија, комедија), посебно се издвајају жанрови усменог народног стваралаштва: јуначки еп, свадбене песме, хорске песме, поскочице, војничке песме, бајке, загонетке итд.“ (Кликовац 2002/2003: 273–274).

3. Књижевноуметнички стил на друштвеним мрежама има своју посебну улогу. Друштвене мреже као заједнице људи различитог образовања, старосне доби, културе или професија, окупљају људе заинтересоване за уметност. Наиме, овај стил, иако није нашао широку примену на друштвеним мрежама, најчешће се употребљава на три начина. Први, у саморекламне сврхе, објављивањем својих, ауторских књижевних дела. С друге стране, остали чланови те друштвене заједнице добијају могућност да уживају у уметничким делима, изражавају своје мишљење, критикују, процењују и оцењују и уметника и дело, на тај начин постају књижевни критичари.

3.а. Многи писци, афирмисани и неафирмисани имају профиле на друштвеним мрежама, врло су активни и на почетној страни објављују своје лирске песме, као у примеру:

У мојим песмама,
она је у акузативу.
Желим да видим
њу,
а не, да у локативу,
само маштам о њој.

У мојим песмама,
стихове, у дативу,
поклањам, само, њој.
У генитиву, не идем одње,
а у инструменталу,
загрљаје делим са њом.
У мојим песмама,

само је наслов у
номинативу.
Вокатив, за њу,
не постоји,
па кад је зовем
ја кажем само –
Моја.

(’објава’ корисника Зорана Ј. Јовановића
<https://www.facebook.com/dedinomusko/about>)

Највећи број песама овог аутора је без наслова чиме је постигнута спонтаност и блискост на релацији аутор – читалац. Песме се објављују повремено и пропраћене су бројним ’коментарима’:

Аууу, како ме разнежи, поето. 🍌🍌🍌🍌
О њој си све лепо рекао, а о себи, посебно. Одлична песма.
Распилави ме! Коначно нормалан. ❤️
Један педагошки час о падежима 🤖

3.б. Обично аутори своја дела истовремено објављују и на свим осталим друштвеним мрежама, нарочито су погодни одабрани одломци прича:

У петнаестом веку, након смрти Деспота Стефана Лазаревића, неко је украо Депотово благо. Након шест векова, млада Кључарка Весна и њена верна дружина – змајица Пратиља, змај Зарија, друг Огњен, брат Алекса, Лесник..., али и нови пријатељи – патуљци који живе у напуштеним ходницима рудника Рембас, Мума Падуре – Велика Мајка и виле прашуме Винатоваца, уклете сестре Планинка и Златинка крећу у потрагу за благом. Уз помоћ старосрпске и влашке магије, враћају Весну у прошлост. Али, тамо њу чека вееелико изненађење. Благо није украдено, већ – сакривено да би се сачувало. А Весна ће, у сусрету са својим старим знанцем, у тим дивним пределима средњевековне Манасије, открити да реч “благо” нису само златници...

То је нова авантура старих другара из романа «Змајевито време»
Уживајте!

(’објава’ Татјане Ђурић, настала 10.10.2016. и поново подељена 10.10.2022)

’Коментари’ настали након ове објаве су: а) краћи искази, екскламативне ноеме; б) искази комбиновани са другим ванлингвистичким средствима као што су емотикони; в) исказ кога чине само емотикони:

Svetsko, a naše. Bravo!
Divno! 🍌❤️❤️❤️
Наша дивна уметница ❤️❤️❤️❤️❤️

3.в. Краће форме: афоризми и анегдоте:

- (1) Рекао сам жени да имам девојку и, могу да вам кажем, озбиљно се забринула. Рекла ми је: „Пази да не сазна њен муж“.
- „Како, онда, да је не волим!“
- (2) Кад почнеш да примаш ниске ударце, најважније је да се не сагнеш.
- (3) Како је настао Пакао? Стигао Србин у Рај, а онда је дошао комшија.
- (4) Бог је свет створио за шест дана. Седмог дана Ђаво је организовао изборе.
- (5) Тек кад уђеш у продавницу и видиш како је све скупо схватиш колико је јефтин живот.

(’Објава’ корисника Зорана Ј. Јовановића
<https://www.facebook.com/dedinomusko/about>)

’Коментари’ као реакција на објављени афоризам су или афоризми којима коментатор надограђује ауторову ’објаву’, или су доведени у везу са ауторовим биографијом, наравно, под условом да се аутор и ’коментатор’ добро познају у реалном животу:

- (1) Е онда је воли кад је тако душебрижна а мераклија 😊
- (2) Воле и она тебе. И често те тако зове... 😊
- (3) Србин је изнајмио Рај и пајам. 😊
- (4) Избори су ђаволска работа, а „вођа је Ђаво“
- (5) Е мој синовче, одавно сам изгубио себе. Понадао сам се да ће ме можда пронаћи нека дама мало млађа од мене. Кад оно, ништа од тог посла. Остадох изгубљен, никако да нађем себе.

Текстови ’објава’ су књижевно-уметничка дела аутора који своје личне профиле користе у саморекламне сврхе и не садрже никакве пропратне информације ни о аутору, а ни додатни текст којим би нас аутор „припремио“ о свом делу. Аутор књижевно-уметничког текста не мора чак ни да наслови дело, на тај начин привидно укључује читаоца у мисаони процес, који ће, оно што мисли, написати у облику ’коментара’. С друге стране, остали чланови те друштвене заједнице добијају могућност да уживају у уметничким делима, да изражавају своје мишљење, критикују, процењују и оцењују и уметника и дело, на тај начин постају књижевни критичари. Искази – ’коментари’ скоро увек процењују аутора, ређе само дело. О аутору се увек говори похвално, он је *поета, уметница, светско, а наше*. Чак и у конструкцијама *коначно нормалан* и *Воле и она тебе. И често те тако зове*, на основу контекста откривамо намеру коментатора да покаже симпатије и блискост с аутором. У другом примеру емотиконом то и потврђује.

Наведени ’коментари’ су структурно разнолики. Колективна импресија изражена је екскламаторима (*Аууу; Браво; Дивно!*), али и наспрамном номинацијом (*Светско, а наше*). Синтагматска конструкција *Наша дивна уметница* чији је главни члан именица *уметница* на први поглед указује на став говорника према тексту, међутим, зависни чланови: квалификатор (*дивна*) и релатор (*наша*) подразумевају лице, тј. аутора. таква је и синтагма *коначно нормалан*. За разлику од претходних, синтагма *одлична песма*, описује својство ауторовог дела. На структурно-синтаксичком, али и на стилистичком плану истакнуто место има елипса *Један педагошки час о падежима*. Изостављањем именице *песма*, семантички, али и стилистички нагласак је на предлошко-падежној конструкцији *о падежима*. Интересантно је да су краће форме, коментарисане сложенијим структурама, комуникативно маркираним реченицама. Такви ’коментари’ су шаљиви и духовити, обојени фамилијарним тоном, графостилистичким ознакама и игром речима као у примеру *вођа је Ђаво*.

4.a. Други начин је када корисник објави на друштвеним мрежама уметничко дело неког афирмисаног писца. На ту активност обично је подстакнут неким специјалним поводом. Разлози су најчешће смрт аутора, неки важан датум или јубилеј значајан за име писца, или из неких разлога познатих само ономе ко текст објављује.

'Објава' је цитат домаћег писца, мотивисана намером корисника да на оригиналан начин обележи стогодишњицу рођења Душана Радовића:

(1) „Нико боље не познаје људе од уметника. А то драгоценост знање стиче се драматичним познанством са самим собом. Смислио сам и епитаф за мој случај: Много је више разумео него што је знао.“ (Душан Радовић)

('Објава' кориснице Зорице
Дамјановић, настала 29.11.2022)

'Објава' је цитат афирмисаног аутора светске књижевности:

(2) „Заљубите се... Макар једном у животу. Није важно у кога. Ни колико ће трајати... али, заљубите се. Е, све је то један велики хаос... и прелијепо је.“ (Буковски)

(citati_i_tekstovi 'објава' на званичној
'инстаграм' страници, настала 15.12.2022)

'Објава' је кратка прича познатог писца за децу коју корисник друштвене мреже објављује с намером да 'пријатеље' подсети на међународни празник – Дан јабука:

(3) Јабука

На брду је расло дрво. На њему је висила румена јабука. Наишао је лопов. Попео се на дрво и кад је хтео да дохвати јабуку, грана се затресла и јабука је рекла: „Нисам ја за тебе“. Откинула се, пала на земљу и почела да се котрља низ брдо. С пропланка су јабуку видели чобани. - Гле лепе јабуке! Настала је свађа око тога ко ју је први угледао. Сви потрчаше према њој. А јабука рече: „Нисам за вас“. Скрене нагло и откотрља се даље. Котрљала се тако јабука, котрљала и нишла на два путника. Видели је и један и други, и помислили: «Лепе ли јабуке! Узећу је, али да не види мој сапутник!» А јабука рече: „Нисам за вас“. Скрене и откотрља се даље преко ливаде. На ливади је спавао дечак, а девојчица је седела поред њега. Угледала је јабуку и рекла: «О, дивне ли јабуке! Пробудићу брата, па ћемо је заједно појести». А јабука се насмешила: „Ја сам за вас“. И докотрља се девојчици у крило.

(Драган Лукић)
(Цица Бацић, 'објава' на званичној 'фејсбук'
страници, настала 17.10.2016)

'Објава' је сентенца познате песникиње коју корисник 'тик-тока' објављује из личних разлога:

(4) „Чак и када бисмо знали пут што води у заборав, ми небисмо пошли њиме, већ се увек враћамо истом стазом што води до мора успомена“

(Десанка Максимовић)
(@gitastipicic, 'објава' на званичној 'тик-ток'
страници, настала 2.1.2023)

Када посматрамо 'објаве' овог типа, јасно је да је књижевноуметнички стил на друштвеним мрежама у великој мери присутан. Разлози за такво стање су разноврсни. Најпре, многи чланови друштвених мрежа су просветни радници, професори српског језика, књижевни критичари, издавачи, који на својим личним страницама објављују дела омиљених књижевника. Осим личних 'профила', креирају се и 'профили' насловљени на име познатог писца. Наша анализа је показала да су на друштвеним мрежама активни налози насловљени

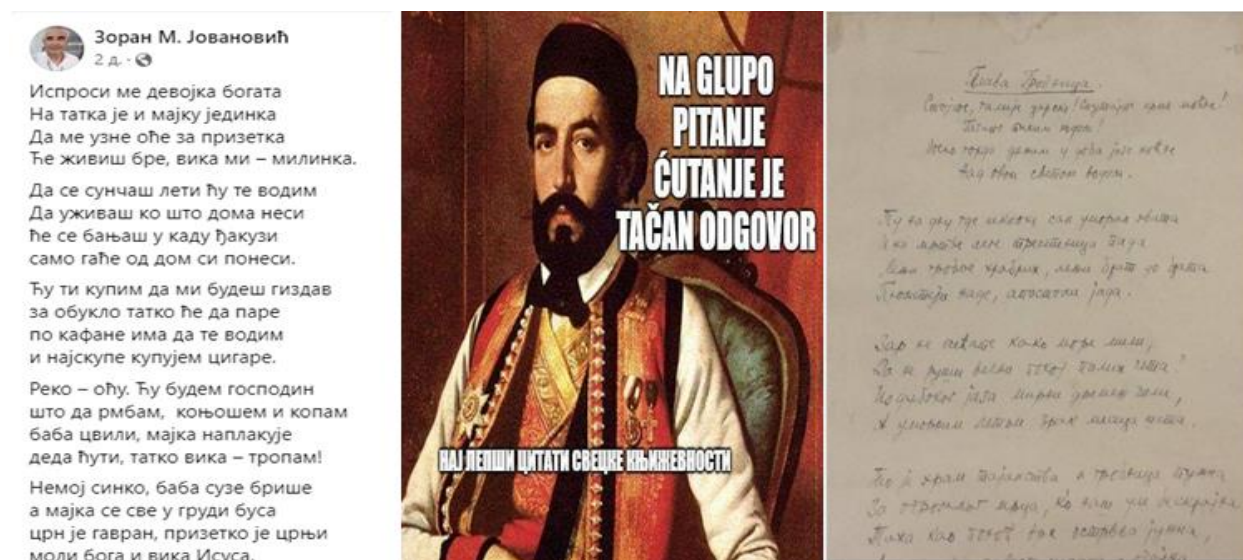
на име: Иве Андрића, Меше Селимовића, Јована Дучића, Његоша и многих других књижевника. Анонимни покретачи и креатори ових налога постављају одабране текстове и одломке из опуса књижевника, цитате, фотографије, али и биографске податке.

4.б. На друштвеним мрежама се масовно објављују мудре мисли, цитати и изреке познатих аутора, често и у виду 'мима'. Као илустрација, послужиће нам примери из нашег корпуса, уз напомену да су сви примери дати у оном облику у ком смо их забележили, односно са свим оригиналним грешкама, хиперлинковима, масним словима, мимовима и другим одликама:

- (1) „Превише себе дадох тамо гдје није требало ни да ме има“ (Меша Селимовић)
(citati_i_tekstovi, 'мим' на званичној 'инстаграм' страници настао 26.11.2022)
- (2) „Смиреност је јача од емоција. Ћутање је гласније од крика. Равнодушност је страшнија од рата“ (Мартин Лутер)
(Јован Дучић, 'објава' на званичној 'фејсбук' страници, настала 23.4.2019)
- (3) Вежба из српског језика: Опишите га првим словом вашег имена
(Igor Šobanović@DaZivimSan, 'објава' на званичној 'твитер' страници, настала 16.8.2019)
- (4) Волите себе... други нека се придруже или нека продуже
(@gitastipicic, 'објава' на званичној 'тик-ток' страници, настала, 12.1.2023)

Слојевитост је главна карактеристика 'интернет мимова'. Ова креативна остварења представљена су тако да у при план доминира визуелни ефекат, с циљем да се 'мим' допадне читаоцима. Пријемчивост ових креација огледа се у комбинацији текста и слике, и као такви носе снажну поруку. Будући да свако књижевно дело има јасну поруку, аутор 'мимова' вешто поентира управо комбинацијом језичког материјала и слике.

Ево како изгледају 'објаве' на друштвеним мрежама у којима је заступљен књижевноуметнички стил:

Слика бр. 1: Књижевноуметнички стил на друштвеним мрежама (Преузето са личног 'фејсбук' и 'инстаграм' профила, као и са: <https://www.facebook.com/dedinomusko>)

1.3.5.1.2. Публицистички стил

1. Будући да је „публицистика врста активности која прати и анализира актуелне појаве и проблеме свакодневног живота у конкретним условима“ (Тошовић 2002: 299–329), захтева посебан стил изражавања. Информација која се пласира намењена је широком кругу прималаца, па стил треба да у доступној, разумљивој форми презентује садржај. Овај стил се одликује жанровском разноврсношћу и ширином тематике. Публицистичко подручје је подручје и писане, слушане и гледане информације од вести до фељтона, од новинског извештаја до филмске критике или полемике. Њиме се служе новинари и публицисти пишући текстове за дневне новине, часописе и остале штампане облике, водећи емисије на телевизији и радију. Језик је нужно посредован медијем. Функције овог стила су пре свега информативна, али и пропагандна, популаризаторска, педагошка и забавна, а задатак им је да обавештавају о актуелним дешавањима, да шире културу, да подучавају, али и забављају. Употреба језичких средстава је жанровски условљена, а информативне активности захтевају употребу неутралних, стилски необележених језичких средстава, док се експресивна и стилски обележена средства користе у пропагандним и забавним жанровима.

„У оквиру публицистичког стила, новинарски подстил има већи број жанрова, који се сврставају у следеће „поджанрове“: (а) информативни (новински чланак, краћа информација, шира информација, хроника, преглед писања штампе, саопштење, интервју, извештај исл.); (б) аналитички (уводник, коментар, осврт, критички чланак, приказ, рецензија итд.); (в) књижевно-публицистички (репортажа, фељтон, памфлет и др.); (г) енигматски (укрштенице, ребуси и сл.); (д) стриповни (стрипови)“ (Кликовац 2002/2003: 273–274).

2. Данас скоро свака медијска кућа има 'налог', или 'страницу' на друштвеним мрежама. Паралелно са штампаним новинским издањима, информације и вести појављују се и на друштвеним мрежама.

Публицистички функционални стил је на друштвеним мрежама присутан на три начина. Први, кроз институционалне канале тако што новинске и радио телевизијске куће објављују на друштвеним мрежама информације, вести, извештаје, саопштења и сл. Друго, многе фирме и школе користе друштвене мреже како би шириле важне информације, и треће, сваки члан друштвених мрежа је био макар једном у прилици да подели неку информацију или вест преко својих приватних налога и на тај начин употребио публицистички функционални стил.

Наредни примери илуструју сва три начина.

а. Вест објављена на званичном каналу РТК:

Ухапшен возач који је у саобраћајној незгоди ударио председника општине Параћин
('Објава' на званичној страници РТК, настала 26.11.2022)

Ова кратка вест има уобичајену структуру, попут вести у традиционалним медијима¹⁴. Преноси информацију о неком актуелном догађају и садржи одговоре на питања: *ко, шта, где, када* и *како*. Вест је сведена на реченичну структуру, састоји се од једне сложене реченице. Субординираност је остварена пасивном конструкцијом, дијатезом *ухапшен возач* и релативном клаузом којом је антиципиран *возач*. По правилу апозитивне релативне клаузе са релатором *који* означавају мање важне информације због претпоставке да су оне већ познате, али у овом случају видимо да није тако. Говорник (новинар) преноси рецепијентима информацију чија новина не сме бити доведена у питање и којом је омогућено даље реферисање о референту из главне клаузе.

На друштвеним мрежама свака вест може имати и неке специфичне карактеристике:

¹⁴ Традиционалним медијима и традиционалним вестима у овом раду сматрамо облике новинарског изражавања на телевизији, у часописима, дневној и периодичној штампи.

а) Најпре, присутна је варијација у погледу проширивања информација. На друштвеним мрежама вест може бити пропраћена фотографијом и линком који води ка главном сајту медијске куће, где се може прочитати проширена вест.

б) Почетак текста, „сигнал који усмјерава комуникацију, који рецепијента припрема на одређене комуникацијске облике“ (Гловацки-Бернарди 2004: 68), најчешће је изостављен.

в) Закључци, које рецепијент доноси на основу прочитане информације, доступни су и јавно изложени у 'коментарима'.

Слика бр. 2: Публицистички функционални стил у званичним медијима (Преузето са РТК: <https://www.facebook.com/Radio.Televizija.Krusevac>, приступљено 28.11.2022)

б. Многа предузећа и установе имају званичне 'налоге' на друштвеним мрежама и, осим промоције, служе за информисање јавности о својим активностима. У циљу преношења информација, активирају се публицистички стил:

(1) Због квара на водоводној мрежи, дана 26.11.2022. године, без воде ће бити део Вратара – пут према Бошњану.

(2) Због квара на водоводној мрежи, дана 28.11.2022. године од 08.00 до 14.00 часова, без воде ће бити Дедина.

(ЈКП Водовод-Крушевац“, званична 'фејсбук' страница, 25/27.11.2022)

(3) У петак 04.11.2022. у просторијама Ликовног салона у периоду од 09 до 13 часова ученици Средње школе „Ушће“ организоваће хуманитарну акцију. Сав прикупљен новац биће уплаћен за даље лечење Софије и Ружице.

(Основна школа „Свети Сава“ Трстеник, 'објава' је са званичне странице школе, настала 1.11.2022)

У првом и другом примеру говорник је исти, али су примери интересантни јер показују да су настали по истом принципу, шаблону. Узрочна импликација остварена је синтагматском конструкцијом *због квара на водоводној мрежи*. Трећи пример има све одлике традиционалне вести. Определивши се за неутралну лексику којом се конкретизује дан, датум, локација и актери, рецепијенти су потпуно информисани, а тиме је остварена функција овог стила на друштвеним мрежама.

в. Личним вестима назваћемо оне информације које чланови друштвених мрежа објављују служећи се публицистичким функционалним стилем, као у примеру:

У Клубу КЦК, 25. 8. 2017. године у 20:00 сати одржаће се поетско-музички програм *ПЕТ ПЕСНИКА И ВИ* у организацији и реализацији Удружења песника Србије – ПоезијаСРБ и Културног центра Крушевац. У програму ће поезију говорити песници: Никола Стојановић, Јасмина Палуровић, Иван Милановић, Даница Рајковић и Дејан Петровић Кенац. Програм ће музиком оплеменили Милан Милетић Милке, водитељ ће бити Мирослав Живановић, а за организацију програма су задужени Љубодраг Обрадовић и Светлана Ђурђевић... Дођите да уживамо у поезији и музици...

(Љубодраг Обрадовић, 'објава' са личне странице, настала 19.8.2017)

Обавест садржи све неопходне елементе. Говорник реченичним структурама информисаће рецепијенте о предстојећој манифестацији. Вест садржи све неопходне елементе, а информатичност је додатно наглашена навођењем персоналних идентификатора. Комплексна идентификација је остварена увођењем спецификатора (песници, водитељ, певач, организатори). У односу на традиционалне вести, на друштвеним мрежама запажамо варијантно прожимањем разговорног стила остварено дискурским разговорним формама, тзв. психо-социјалном формулом којом говорник позива рецепијенте на дружење и забаву.

1.3.5.1.3. Научни стил

1. По Тошовићу (2002: 329–381) овим стилем пишу се дела из различитих научних области и представљају сва научна сазнања. Начин изражавања мора бити осмишљен, објективан, прецизан. Одликују га примена стручних израза, строг избор лексике и минимално коришћење стилски обликованих реченица.

Научни израз је логичан, апстрактан, лишен је емоционалности. Често је сувопаран, херметичан, монолошки, уз повремено укључивање туђег мишљења у сопствено (цитатност), па је експресивност сведена на најмању могућу меру. Језик науке је нормиран, заснован на сложеном и комплексном мишљењу, па је и реченица комплексна и вишечлана, а текст хијерархијски кумулативно устројен.

Међутим, Тошовић у научни стил сврстава научне радове и њихове типове, а не жанрове. „Постоје радови који настају у процесу образовања, радови у форми публикација, радови са усменом реализацијом. У оквиру научног стила може се, као посебан подстил, издвојити научно-информативни (библиографије, пописи литературе, научне информације, научни пројекти, научне оцене); међутим, ово се може сврстати и у административни стил или се посматрати као међустил“ (Кликовац 2002/2003: 273–274).

2. Од свих функционалних стилова, научни стил се најмање користи у дискурсу друштвених мрежа. Појављује се у мрежним групама и профилима специјалистичке намене, а то су групе из области образовања, филолошких, медицинских или пак телекомуникацијских наука, у зависности од сфере интересовања корисника.

Ексерцирана грађа нам недвосмислено показује да се овај стил пажљиво уводи на друштвене мреже јер се најпре приказују научне информације или пројекти како би заинтересовани корисници предузели наредне кораке, и даље, следећи упутства и линкове дошли до научног текста, а то ће наши примери и показати.

На друштвеним мрежама активне профиле имају и људи који се баве научним радом и на својим страницама објављују занимљиве резултате својих истраживања. Такав је и наредни пример, 'објава' је одломак из научног рада који је ауторка поделила јавно:

(1) СПЕЦИЈАЛИСТЕ ИЛИ СПЕЦИЈАЛИСТИ?

Велики број именица страног порекла са завршетком на *-ист*, попут *специјалист*, *социјалист*, *националист*, *комунист* и сл. имају и облике са завршним вокалом *-а*, што је чешће у српском језику: *специјалиста*, *социјалиста*, *националиста*, *комуниста*.

Именице овог типа (и са и без *-а*) у једнини се мењају по “женској” промени: Тражићумишљење *специјалисте*; Носим резултате *специјалисти*. У множини, међутим, оне се мењају као именице мушког рода на сугласник: Немој се повести за *екстремистима* – никакоза *екстремистама*, како би било по женској промени; Повећана је плата *комерцијалистима* – не *комерцијалистама*; Забрањен је боравак нашим *туристима* – не *туристама* итд.

(Рада Стијовић, ’објава’ на ’фејсбук’ страници, настала 16.10.2022)

Одломак из научног рада има интересантан наслов *Специјалисте или специјалисти*, којим је наговештена научна област и тема научног рада. Ауторка претпоставља да ће тема из лингвистике, а у вези са творбом речи, бити интересантна, атрактивна и занимљива ширем кругу људи, зато одломак објављује јавно. Иако написан научним стилем, разумљив је и пријемчив рецепијентима. Коришћена терминологија је истовремено саставни део садржаја, па су одреднице дефинисане, описане и поткрепљене адекватним примерима. Не занемарујући чињеницу да је ауторка лингвиста, текст је сходно томе едукативног карактера. Избор лексике је усклађен са научним стилем, па су рецепијенти имали могућност да прошире своја знања из више научних области, нпр. из правописа, морфологије, или лексикологије. Овај одломак из научног рада је на друштвеним мрежама лепо прихваћен јер, као и код свих других ’објава’, читаоци имају могућност да коментарима затраже додатна објашњења. Не занемарујући чињеницу да је за овладавање српском интерпункцијом потребно да, осим лингвистичког знања и умења, буду посебно активирани и одређени когнитивни и мотивациони механизми.

(2) Осим личних профила, постоје групе специјалистичке намене које се баве одређеним научним областима. Такве су и групе чије чланове окупља интересовање за српски језик и правопис. Администратори су стручњаци за дату област, одговарају на питања чланова, објашњавају и расветљавају недоумице:

Аутор: Ево објашњења из правописа. У црквеним текстовима се све пише великим словима што правопис не подржава.

„79. Наглашено куртоазну улогу има писање почетним великим словима прве речи у типизираним изразима поштовања високим црквеним и државним представницима: Ваша светлости, Ваше преосвештенство, Ваша екселенцијо, Ваше величанство, Његова светлост патријарх Павле, Његова екселенција, Њено величанство краљица Британије, Свети отац папа.

Напомена: У тестовима са верским садржајем, тачније – у онима које издаје црква, у писању великог слова у понеком детаљу примењују се особена правила, различита од оних у важећем правопису. Нажалост, за сад, чини се, прилично недоследно и неуређено. Пишу се редовно великим словом *Бож(и)ји* придеви и *Господњи*, потом заменице које се односе на Бога, Оца и Сина и Светога духа (односно Светога Духа у текстовима ове врсте) и Богородицу (*Ти, Он, Она, Њега и Га, Ње и Је, Њој и Јој, Твој, Твоја, Твоје, Његов, Његова, Његово, Њен, Њена, Њено* и сл.), затим (редовно) *Патријарх* и по правилу титуле других виших црквених великодостојника – *Владика, Епископ* и сл., доследно *Српска Православна Црква, Православна Црква* и сл.“ (ПМС 2010: 73)

(Оливера Димић, реакција на ’објаву’ Марине Лине Марковић на званичној групи *Наш језик*, настала 23.1.2023)

’Објава’ се састоји из два дела. У првом делу чланица групе *Наш језик* најављује о чему ће у другом делу објаве бити речи. Њен текст је настао као резултат питања чланице из

колектива упућеног администратору групе. Ауторка на почетку истиче да је садржина текста из правописа, а односи се на употребу великог слова у текстовима верске садржине. Да би поткрепила своје мишљење, ауторка наводи цитат из *Правописа*. Навођењем извора, њен одговор је потпун и релевантан. 'Објаве' овакве садржине, а пре свега овакве специјалистичке групе на друштвеним мрежама, рецепијентима су веома корисне јер у кратком периоду могу да добију стручан одговор, заснован на научним аргументима и поткрепљен доказима.

(3) Странице могу имати специјалистичке групе, а у овима даље подгрупе – 'рублице' које поспешују пласирање научних информација. Група са које смо преузели пример, бави се проналажењем, навођењем и објашњем значења старих, заборављених речи и израза. Рублика у групи носи наслов *Реч дана* јер су тема речи и њихово значење, као у примеру:

Реч дана:

касветан, -тна, -тно покр. који је као и остали свет, обичан, нормалан; уљудан, пристојан. – Добар човек и касветан и све, ама срећу си нема (средњи Тимок, Милен.)

(Јелена Филиповић, 'објава' на групи
Наш језик, настала 26.1.2023)

Садржај ове 'објаве' је исечак из речника и дефиниција речи *касветан*. Пример има „форму конструкције са наспрамним номинацијама. Таква је она у свим лексикографским делима – речницима, лексиконима, енциклопедијама итд.“ (Симић, Јовановић 2002: 116). Одредица и лексема у дефиницији развијају синонимни однос. Одредница је, по правилу, неактуелна номинација, а њен опис „има службу актуализатора целе конструкције. Први се са тога гледишта може назвати 'темом', а други је 'рема'" (Исто: 117).

Као што смо могли да видимо из наведених примера, научни стил је присутан на друштвеним мрежама. Члановима су на располагању текстови који имају све одлике овог стила. Међутим, примећено је:

1. да се ови текстови пажљиво уводе на друштвене мреже;
2. научници и стручњаци из одређене области ретко постављају цео научни рад, селекују и бирају одломке у складу са ситуацијом и контекстом;
3. аутори најпре у виду краћег образложења објашњавају о чему ће бити речи у научном раду;
4. научни стил присутан је на друштвеним мрежама уз бројне варијанте које су условљене преплитањем више слојева и стилова у оквиру једног текста.

1.3.5.1.4. Административни стил

1. У систему функционалних стилова административни стил Тошовић (2002: 353–381) стил је правне и законодавне делатности, али и писане комуникације појединца, органа и установа државних и друштвених субјеката. У њему доминирају писане форме, али се повремено јављају и усмене у виду монолога код јавних наступа, или политичких говора. Повремено се може јавити и у дијалогској форми кроз пословне разговоре, дипломатске сусрете и сл.

Према основној функцији, административни стил доводимо у везу са комуникативно-информативном улогом језика и функцијом саопштавања. У неким случајевима је наглашена и функција деловања, као код закона, затим функција општења и договарања. Приликом састављања ових докумената примењујемо јединствену норму и језичку унификацију, која је код овог стила неопходна. Административни стил карактеришу просте, типске реченице и устаљени ред речи.

„У оквиру административног стила, жанрови се могу разврстати по подстиловима: (а) законодавно-правни (закони, статuti, одлуке, одредбе, решења, наредбе); (б) друштвено-политички (резолуције, повеље, декларације, програми, реферати, саопштења, изјаве); (в) дипломатски (ноте, демарши, протоколи, меморандуми, изјаве, забелешке, посланице); (г) пословни (уговори, договори, сертификати, спецификације, рачуни, наруџбе, фактуре); (д) персонални (аутобиографија, тестамент, пуномоћ, лична документа)“ (Кликовац 2002/2003: 273–274).

2. Члановима друштвених мрежа није непознат административни стил, нарочито ако се има у виду да постоје групе које тумаче законодавно-правна, пословна, друштвено-политичка и друга документа. Ове групе или појединци имају две улоге, саветодавну и пружање помоћи грађанима. Предност ових група је у томе што је њихов рад бесплатан, најчешће волонтерски. Текст је најчешће праћен класификативом, фотографијом оригиналног документа на који се објава односи. Такав су примери из нашег корпуса:

- (1) *Čekamo mišljenje lokalnog ombudsmana, za umanjenje računa za grejanje za Novi Sad!*
- (2) *Sutra je sednica skupštine grada Beograda. Tačka 7. dnevnog reda biće predlog za umanjenje računa za grejanje za oktobar.*
- (3) *Pozivamo odbornike da glasaju za usvajanje predloga kojim bi se omogućilo poštovanje propisa i interesa građana Beograda!*
- (4) *Podsećamo, račune za grejanje su umanjili Vujanovac, Jagodina, Kraljevo, Zaječar, Kragujevac, Valjevo i Niš!*

(Удружење потрошача Ефектива, 'објава' на званичној 'фејсбук' страници, настала 28.11.2022)

- (5) *Ево како ће извршитељ, све у складу са законом да наплати своје трошкове: На основу Решења о трошковима, одређује се спровођење извршења против извршног дужника ради наплате потраживања извршног повериоца и то износа од 65,74 динара на име камате, износа од 20.821,20 динара на име трошкова извршног поступка насталих пред извршитељем...*

(Удружење потрошача Ефектива, 'објава' на званичној 'фејсбук' страници, настала 16.1.2023)

Преношење елемената административног стила у сферу комуникације на друштвеним мрежама могуће је у оквиру интеракције чланова одређених мрежних група окупљених с циљем да расправљају о законским питањима. Администратор је стручњак одређене области, помаже у решавању спорних ситуација, одговара на постављена питања чланова, који су оштећени одређеним административним одлукама. Само појављивање ових текстова на друштвеним мрежама показује да је говорник свестан да ће текстови бити више пута читани, дакле, изложени јавности, што је утицало и на избор лексике.

Аутор се приликом састављања текстова користи шаблонима, клишеизираним изразима, устаљеним лексичким и варијантним синтаксичким средствима. У намери да се што прецизније изрази, аутор користи неутралну лексику, али и изразе који нису семантички увек јасни рецепијентима: усвајање предлога, поштовање прописа и интереса, на име трошкова извршног поступка насталих пред извршитељем, спровођење извршења против извршног дужника.

Прескриптивност се огледа у изрицању прописа, као и у обликовању недвосмислених тврдњи. Порука се преноси синтагматским конструкцијама које су уклопљене у декларативну или релациону реченицу, као у примеру (5). Синтагматске конструкције чији је главни члан девербативна именица су најфреквентније: *умањење рачуна за грејање, усвајање предлога, поштовање прописа, спровођење извршења*, при чему се једна именица појашњава другом. Понављање и наглашавање већ реченог је још једна одлика ових исказа, а плеонастичке лексеме и синтагме добијене су плеонастичким творбеним поступком, па тако имамо низ, ланац лексема, као у примеру (5): *извршење, извршилац, извршни поступак, извршни дужник, извршни поверилац*.

Варијантан је и ред речи. Ако погледамо прву реченицу, видећемо да се она састоји од предиката и објекта, док се агенс подразумева. Варирањем реда речи у реченици предикат у презенту (*чекамо*), постављен је у иницијални положај. Остатак реченице је синтагма, која чини објекатски скуп, чији је главни члан девербативна именица *мишљење*. Структурно, синтагма садржи конституенте: именица + придев + именица + предлог *за* + именица + именица + предлог *за* + именица + предлог *за* + именица, од чега су чак три девербативне, исто толико пута поновљен је и предлог *за*, чиме је потврђена репетитивност као особеност административног стила.

Иако није фреквентан, административни стил је присутан на друштвеним мрежама, али не као облик службеног обраћања говорницима, већ као тумачење одређеног текста, при чему се административни текст наводи у одломцима. Наиме, и сам тумач се служи административним стилем, притом посеже за варијатним облицима с намером да административни текст учини приступачнијим рецепијентима.

1.3.5.1.5. Разговорни стил

1. Од свих основних особина разговорног функционалног стила које издваја Тошовић (2002: 381–386) као доминантни и препознатљиви издвајају се експресивна црта и удаљавање од норме. Одликује га спонтани и неусиљени, претежно усмени дијалог између саговорника који се најчешће добро познају. Разговор се одвија свуда где се човек налази, а комуникатори могу бити било ког социјалног статуса, узраста, културе и образовања.

Најважније одлике овог стила су приватност, фамилијарност, спонтаност, а на основу теме дијалога, и скоковитост. Наиме, комуникатори могу разговарати о било којој теми, а да већ у наредном тренутку разговарају о нечему другом. Разговор се одвија спонтано, дијалози се брзо смењују, па комуникатори немају много времена да провере информације, или да консултују извор. Какав ће карактер овог стила бити, зависи од говорних чинова пошто нарочито долазе до израза искази којима се честита, захваљује, одобрава, обећава, осуђује, саветује, реплицира и сл.

Разговорни функционални стил се углавном остварује усменим путем, али се појављује на друштвеним мрежама и у писаном облику у виду приватне преписке. У овом стилу долази до мешања стандарда и субстандарда, до доминације абундантног стила¹⁵, појављује се малапропизам, паретимологија, парезија, емфаза, хиперкарактеризација, култизам, инкохеренција. Присутни су дијалектизми, идиоми, фразе, као и бројна невербална средства.

Овај функционални стил нема своје подврсте и једино се „може диференцирати по карактеру комуникације (спонтаности, међусобном односу комуникатора, броју и врсти учесника)“ (Кликовац 2002/2003: 273–274).

2. Разговорни функционални стил је на друштвеним мрежама изузетно фреквентан. У свакодневной комуникацији, нарочито у групама где се људи добро познају владају присни, фамилијарни односи, па се ту одвија приватна комуникација, која не мора увек бити и у складу са нормом. Некада ненамерно, али често и намерно, проналазе се разноврне могућности исказивања неког садржаја без посебног обраћања пажње на норму. У таквим ситуацијама највише простора је остављено за развој разговорног стила, јер „он опслужује сферу свакодневног, одн. ’приватног’, ’неофицијелног’ саобраћања међу људима (Симић, Јовановић 2002: 192).

Разговорни стил као стил свакодневне комуникације масовно се користи и у ’свакидашњици’ и ’свакодневници’, при чему „свакидашње не подразумева ’обично’, ’просто’, ’бесадржајно’, ’вулгарно’ и сл. не ради се о томе, већ о свакодневном животу свих

¹⁵ Под абундантним стилем Тошовић подразумева употребу плеонастичких, таутолошких и синонимичних израза (Тошовић 2002: 392).

нормалних људи било какве способности, било ког положаја, порекла, било како да о себи мисли, или други о њима. Сви људи имају неке заједничке потребе, нешто идентично у начину њихова задовољавања, у мишљењу, у погледу на реалност, сви се баве извесним активностима које просто морају обављати“ (Исто: 193). Готово све карактеристике разговорног функционалног стила су применљиве на језик друштвених мрежа. Повезаност разговорног стила и друштвених мрежа ’фејсбук’, ’твитер’, ’инстаграм’ и ’тик-ток’ је толика да можемо између њих ставити знак једнакости. Чак и карактеристике фонетско-фонолошког карактера и одлике невербалног понашања разговорног стила, на друштвеним мрежама бивају надомешћене неким, условно речено, алтернативним обликом, па су на друштвеним мрежама присутни:

а) узвици који имитирају звуке говора:

Aaaa! Хм..., Аууу!!!;

б) емотикони

*Добро јутро! 🌹🍷
Устали сте већ, ил’сте још у кревету???? 🤔🤔🤔🤔
Ааа где ми је кафица? ☕👉👉*

в) правописни и интерпункцијски знаци као знаци невербалне комуникације:

*Eeeeeej!??? Doktor!??? Džaba ti, čoveče, i diploma, i specijalizacija, i direktor, i novac, titula, sve ti džaba!*¹⁶

На свим друштвеним мрежама у употреби је шири спектар ванјезичких средстава којима се привлачи пажња, у исказ је укључено више елемената експресивности, па је изражавање спонтано и непосредно. Експресивне форме обраћања (*Aaaaa; Eeeeeej!*) којима су изражене различите емоције су узвици, који су заправо вокали који због специфичне употребе имају улогу узвика.¹⁷ Анализирана грађа је показала да је кумулација омиљено и фреквентно средство изражавања. Међутим, кумулација као „сврховито гомилање језичких јединица” (Симић 2001: 262) на друштвеним мрежама није заснована на синтаксичким, већ стилистичким функцијама. Нагомилавањем истородних јединица наглашена је емоционалност „коју говорници показују различитим језичким средствима и чињеница да говорници често изричу субјективну оцену у вези са темом разговора” (Кликовац 2008: 164).

3. Разговорни функционални стил се остварује као говорно разговорни, или писано разговорни, обилује експресивним и емотивно обојеним изразима, а теме су из свакодневног живота. Комуникација на друштвеним мрежама се остварује спонтаним дијалогом два или више комуникатора, реплике се брзо смеђују, па се и теме о којима се разговара најчешће мењају у току конверзације. Дијалог на друштвеним мрежама, увек може да одлута у непредвиђеном правцу и да се више не врати на почетну тему, што је у складу са особинама разговорног функционалног стила.

4. Често се уз разговорни функционални стил могу појавити и публицистички, као и књижевноуметнички, али се они само условно, или са одређеном наменом, или намером појављују. Обично су повод за неку ’објаву’, или ’коментар’ на друштвеним мрежама, тамо где се очекује конкретан начин мишљења у вези са неком темом или проблемском ситуацијом.

Као илустрација наведених одлика послужиће нам следећи пример:

¹⁶ За посматрање одлика разговорног стила у раду су коришћени примери са властитог профила и страница на друштвеним мрежама.

¹⁷ Више о овим формама, тј. о „узвизима које речник књижевног језика наводи под знаком чистих вокала: *а, е, и, о, у*“ (Симић, Јовановић 2002: 78).

Званична страница РТК (Регионалне радио телевизије Крушевац) објавила је на свом порталу на 'фејсбук' друштвеној мрежи у суботу, 26.11.2022. у 18 часова кратку вест која се изазвала бројне коментаре:

Вест:¹⁸

Ухапшен возач који је ноћас у саобраћајној незгоди ударио председника општине Параћин
(<https://www.rtk.rs/.../uhapsen-vozac-koji-je-nocas-u.../> приступљено 28.11.2022)

1 А да није ударио председника општине, да ли би био ухапшен?

2 ⇒1 Ти из Крушевца па критикујеш Власт и МУП. Закон за све. И даје тебе ударио био би приведен Правди. Као у Крушевцу пре неколико данашто ухапшен возач у главној улици ударио жену тешке телесне повреде.

1⇒2 1. Критикујем? Вас су заиста некад учили погрешно. Зато и јесмо ту где јесмо. Не само Србија, но цео свет... 2. Нисам знала да ми из КШ не смемо да постављамо питање и да се интересујемо за оно што седшава око нас

2 ⇒1 Мене нико ништа погрешно није учио. Можда тебе јесу. И лако је теби са Јамајке да пишеш.

1⇒2 Хвала Вам сто пратите мој профил. И још једно, молим Вас да ми персирате... Основно васпитање тако налаже... Срдачан поздрав!

3 Читам вести и видим да је председник ишао улицом у 02:20 кад га је возач ударио. Ако је радно време свих локала до 24:00, није ми јасно одкуд он на улици у те касне сате? П.С. Питам за друга.

2 ⇒ 3 па слобода кретања 24 часа на дан је гарантована Повелом УН. Ништа није урадио супротно Закону Председник Општине Параћин. Па можеш и ти да шеташ Багдалом у 03 иза поноћи. Чист ваздух и чистиш плућа.

3⇒2 Не шетам у 3 ноћу. Тада спавам а и не идем по кафанама тако касно. Идем преко дана

4⇒2 па бре удес био и шта сад теби није јасно? Све по Закону.

5 ⇒3 Какве то везе има, саобраћајна правила важе 00-24... Није полицијски час па да не сме да се буде на улици у 2:20.

3 ⇒5 Сме да буде, само питам одкуд да тако касно председник општине иде по улици. Јел био негде у кафани или онако шета да види како је град леп ноћу?

5 ⇒3 Није на нама да процењујемо. И ја волим понекад да заглавим у кафани до 2, па не бих волео да ме колима неко почисти наред улице.

6 ⇒3 Зар не сме човек да буде где хоће и кад хоће и зар због тога треба да буде гажен?!

3 ⇒6 Нисам то ни рекао Иване. Само питам одакле иде тако касно? Врло лепо сам се запитао. Не знам зашто си ти то схватио као прозивку???

6 Можда иде од швалерке..

3⇒4⇒5⇒6 Нема потребе за прозивкама. Само питам одкуд председник општине у пола ноћи по граду?

7⇒3 кажи другару можда је човек био код швалерке. Јел тебе неко пита када долазиш кући?

3 ⇒7 На жалост или на срећу – нисам председник општине. А поготову што тај лик има дебеле грешке које прави и што људе коштају. Само питам ЗА ДРУГА

7 ⇒3 то нисам знао. Како ко ради, тако ће да му се врати

8 Да није био председник општине?! Ништа се не би предузело?

9 Да, битно је нагласити ПРЕДСЕДНИК ОПШТИНЕ

На основу примера видимо да је разговору учествовало девет особа које су овде означене бројевима. Разговор је текао спонтано и одсликава све горе наведене особине

¹⁸ Вест је „концизна, актуелна информација, која треба да пружи велики број информација уз ограничење броја слова, јер је једна од њених претпоставки управо сажетост. Осим тога, она мора да поштује начела писања, а то су, јасност, концизност, тачност, живост и складност“ (Јовановић 2018: 74).

разговорног стила. Повод је била новинска вест, 'објава', из које је проистекла неформална комуникација, тј. присутан је свакодневни дискурс.

Ову комуникацију можемо означити као јавну, будући да је велики број људи могао да је прочита. С једне стране имамо пошиљаоца поруке, а то је у овом случају медијска кућа, а с друге стране су примаоци поруке, у нашем случају, то је велики број читаоца, чланова друштвене заједнице. Намера новинара је прагматичка, да пренесе неки друштвени садржај, а даља комуникација, коментари и дијалог условљени су интенцијом прималаца поруке да учествују у комуникативном ланцу, што ће утицати на одабир разговорног функционалног стила. Већ први учесник дијалога помера комуникацију из информативне у политичку сферу, што ће изазвати вишеслојне реплике. Даљи учесници у истом тону настављају разговор, али износе и нове аргументе, а који се тичу правног и законодавног система (*Закон за све важи; Власт и МУП; Правда*), образовања, па све до интимних и фамилијарних тема.

а) И одабир језичких средстава је у складу са одликама овог стила. Експресивност је изражена употребом партикула: *не, не само, не, него, да, да није*, конекторима на иницијалној позицији: *А...; А да није...; И да...; Ако...; Па...*

б) У прилог одређењу разговорног стила овог дискурса као „комплексне структуре састављене од елемената књижевног језика, дијалекатских речи и других облика који припадају сленгу и жаргону“ (Симић 1995: 5–6) иде и модерна, урбана лексика *саобраћајна правила, полицијски час, вирус, прозивка*; жаргони: *швалерка, лик, заглавим, почисти, дебеле грешке*; дијалекатско *бре*.

в) Синтагматска конструкција (*председник општине*) има улогу идентификатора пацијенса, али идентификација није потпуна јер је наглашен спецификатор, тј. занимање и титула. И у проширеној верзији ове синтагме (*председник општине Параћин*) се не наводи персонални идентификатор, па је синтагма обојена негативним ставом говорника према функционерима.

г) Дијалог је спонтан, неусиљен, доминирају наративне структуре праћене субјективним виђењем догађаја. Структуре реченица недвосмислено указују на присуство разговорног стила на друштвеним мрежама јер су реченице развијене, праћене понављањем синтаксичких делова: *није ми јасно, шта сад теби није јасно; одакле иде тако касно; откуд он на улици у касне сате; откуд он у пола ноћи*.

Понављају се и координиране реченице којима је остварена ексклузивност:

Сме да буде, само питам;

Само питам одакле иде.

Рестриктором *само* уводи се додатни коментар, који у први план истиче привидну незаинтересованост аутора реплике. Интересантна је и парцелисана конструкција *Само питам за друга*, сегментирана, одвојена од осталог садржаја и интерпункцијски, али се њоме, потпуно неочекивано, опсег садржаја проширује и на лице које није присутно у разговору (*за друга*).

Координираним реченицама описан је паралелни садржај:

Читам и видим;

Тада спавам и не идем по кафанама.

Паралелни садржај је исказан дисјунктивном реченицом „од којих је по правилу само један остварљив у датим околностима“ (Ковачевић 1998: 13), међутим, речцом *јел* критеријум остварљивости/неостварљивости је хипотетички и има додатну функцију – емоционално активирање исказа:

Јел био негде у кафани или онако шета?

Дисјункцију запажамо и синтагми (*на жалост или на срећу*), којом је реализован оксиморон.

д) Субординација је исказана:

1а) декларативним реченицама јер су глаголи говорења (*питам, кажем*) изузетно фреквентни:

Нисам знала да ми из КШ не смемо да постављамо питање и да се интересујемо за оно што се дешава око нас; Само питам одакле иде тако касно.

1б) Изрична реченица уз глаголе перцепције:

Видим да је председник општине ишао улицом.

2) Темпоралне реченице којима је изражена постериорност: *Председник је ишао улицом 02:20 када га је возач ударио* има стилогену вредност јер говорник временском реченицом исказао сумњу у председникову исправност. И падежним адлокативима: *у касне сате, иза поноћи, у три ноћу, у пола ноћи*, уз глаголе кретања доводи се у питање председникова невиност.

3а) Кондиционална реченица *Ако је радно време до 24:00, није ми јасно откуд он на улици у те касне сате* инверзног је типа, има хипотетички карактер.

3б) Инверзном конструкцијом којом је отворен дијалог *А да није ударио председника општине, да ли би био ухапшен?*– контрастним спојем *а да није* необично је наглашена интонацијска и комуникативна вредност интерогативне реченице. Употребљени облик потенцијала са аористом помоћног глагола *бити* потврђује лични став и претпоставку аутора 'коментара' да је политичка моћ председника општине утицала на брзу реакцију институција, али и увереност у постојање привилегованих чланова друштва. Емоционално-експресивном лексиком изражено је неповерење у институције.

3в) Кондиционалност је изражена и конструкцијама: *Да није био председник општине?! Ништа се не би предузело?* Контекст и намера говорника да изрази сумњу у рад државних органа утицали су и на структуру исказа. Трансформацијом ова два исказа у субординирану реченичну структуру и уклањањем интерпункцијских знакова, добили бисмо граматички исправну реченицу, али би том варијантом ослабила екскламативност.

Преимућство разговорног стила на друштвеним мрежама исказано је плеонастичним (*зато и јесмо ту где јесмо*) и елиптичним структурама, као у примерима:

Закон за све.

Све по закону.

Не само Србија, но цео свет.

Можда тебе јесу.

У развијенијим реченичним структурама запажамо примере грубог кршења граматичке норме, као у 'коментарима' особе коју смо означили бројем 2. Одступања су бројна, те пре свега у овим бинарним структурама уочавамо елидирани предикате, непоштовања реда речи у реченици и неадекватну сегментацију исказа.

У исказу *Ти из Крушевца на критикујеш Власт и МУП*, очигледна је намера да се садржај искаже сложеном реченицом, конектор *на* је из тог разлога и наведен, али је на основу недостајаћег текстовног материјала јасно да се везником *на* варира на плану смисла, те изражава узрочно-последично значење. На плану сегментације недостаје запета иза елиптичне структуре, тј. испред везника *на*. Грубо кршење правописне норме није случајност, нити се може правдати грешком приликом писања, јер ће се овај корисник више пута, тј. у различитим 'коментарима', огрешити о граматичка и правописна правила.

Непоштовање или недоследна примена правила која регулишу употребу великог слова недопуштива су (*Власт, Председник Општине Параћин*).

Особинама разговорног стила приписали бисмо и гномичност исказа *Како ко ради, тако ће да му се врати*, који и није пословица у правом смислу, већ парафраза пословице са призвуком мудрости и паремијом у основи.¹⁹

Анализирана грађа је недвосмислено показала да је разговорни стил доминантан на друштвеним мрежама, говорници се изражавају спонтано, служећи се разноврсним како језичким, тако и ванјезичким средствима. У оквиру једног текста смењује се тематика, комуникација је динамична и креће се од званичне (*Хвала Вам што пратите мој профил*), па све до фамилијарне (*Нисам то ни рекао, Иване*). Сама чињеница да се људи добровољно укључују у јавну дискусију показатељ је намере говорника да утиче на саговорнике, па одосталих карактеристика овог стила, поменућемо дискурсне маркере: експресивне (*Шта бре ту није јасно*), маркере за затварање конверзације (*Срдачан поздрав*), директивне (*Молим Вас да ми персипрате*), асертивне (*Није на нама да процењујемо*).

1.4. Дискурсна стилистика – тесктуалностилистички, лингвостилистички, структуралистички и синтаксо-стилистички приступ

1.4.1. О стилу и стилистици

Термин стил је веома комплексан јер се не тиче само стилистике, те је тешко наћи дефиницију која обједињује сва значења стила. У средиште првих дефиниција о стилу нашао се човек, будући да је још чувени француски научник Бифон (1898) рекао „Le style c'est l'homme“ – „Стил, то је човек сам!“ (Бифон 1898: 15). Све што човек ствара има ознаку хумано, а ту свакако спада и језик. „Отуда је свака људска делатност и сваки производ те делатности огледало својих произвођача и носилаца, те амбијента у којем настају. Стил је, у ствари, садржај, лице и наличје онога што је човек већ створио, онога што ствара и онога што ће створити“ (Чаркић 1996: 179).

Овај аутор истиче да су се током историје критеријуми овог појма мењали, најпре се посматрао у оквиру уметничког дела као „квалитет који једно дело има а друго нема, а за Аристотела стил је генерички појам који означава различите особине дела“ (Исто: 180).

Стилистика као научна дисциплина је релативно млада наука, појавила се двадесетих година прошлог века, а њеним родоначелником се сматра Фердинанд де Сосир и женевска лингвистичка школа, коју одликује изразита оријентација према теоријама о емоционалном, стилистичком у језику (Ивић 1990: 184). Бали (1965) у својим истраживањима о стилу полази од тога да стилистика проучава афективну страну језичког система, и посебно наглашава да је стил афективни додатак чистој интелектуалној информацији (1965: 116). Његово начело афективности језичког израза замењено је касније термином експресивност језичког израза.

Највеће интересовање за стилистику дешава се у периоду од педесетих до седамдесетих година прошлог века. Стилистичка истраживања крећу се у правцу проналажења теорије која ће моћи да објасни функцију и примену језичког система, те ће се

¹⁹ Ова форма је на друштвеним мрежама изузетно фреквентна и можемо је у различитим варијантама наћи на разноразним форумима: *Како радимо, тако ће нам се вратити; Како другоме себе дамо, тако ће нам се вратити; Како радиш, тако ти се врати пре или касније; Како радиш, тако ти се враћа, било и остаће!...* (<http://www.manastir-lepavina.org/vijest.php?id=7670>; <https://www.ad-astra.com.hr/stanje-uma/385-kako-radis-tako-ti-se-i-vraca> <https://twitter.com/kontrakulturna/status/1278388414497333248> <https://www.facebook.com/mudrolije/posts/1390621520963939/>; <https://twitter.com/pravednikzauvek/status/899281330944565250>, приступљено 13.1.2023)

као резултат интердисциплинарног истраживања изнедрити функционална стилистика као посебна дисциплина. У том периоду читава плејада аутора бави се стилистичким истраживањима, па су и дефиниције различите, почев од оних да је стил особина исказа условљена одабиром конститутивних елемената датог језика који се употребљавају у одређеним околностима преко прашке школе који стил поистовећују са начином изражавања у одређеној области.

Основу и главне поставке стилистичке теорије изградио је Виноградов (1971), за кога је стил друштвено осмишљена и функционално условљена унутарње обједињена свеукупност поступака употребе, одбира и споја средстава говорне комуникације. За овог аутора стил и језик представљају јединствен систем међусобно повезаних елемената (Виноградов 1971: 13), а стилистика описује и класификује утицај разних система, облика речи и конструкција унутар структуре језика. Виноградов је своја схватања изложио тако што је дефинисао стилистику, а потом је разврстао на три дисциплине: структурну стилистику, стилистику говора и стилистику уметничке књижевности, па се говори о стилистичкој трихотомији.

Када је у питању схватање појма „стил“ и његово дефинисање, сличну ситуацију налазимо и код стилистичара других лингвистичких и књижевних стручњака који су деловали на српском језичком подручју. У својој *Стилистици* Маретић (1899) дефинише стил као добар начин писменог изрицања мисли у прози, Белић (1935) у расправама о стилу дефинише стил као начин писања истакнутог књижевника, Живковић (1988) одређује стил као јединство и хармонију свих елемената књижевног дела у јединственој уметничкој структури, тачније као јединство садржине и форме, за Прањића (1985) је стил избор изражајних средстава.

Симић (1997) полази од тога да стил чини комплекс обележја знака. Посматрајући језик као систем знакова, а стил и стилистику кроз призму различитих теорија о језичком знаку, и након синхронијског и дијахронијског представљања многобројних теорија којима су наши и страни лингвисти тумачили овај појам, у књизи *Увод у филозофију стила* стилистика је дефинисана на следећи начин: „Стилистика је наука о семиолошкој структури знака: о начину уобличавања, природи и ефицијентности њеној” (Симић 1997: 247), те „стилистика датог језика – нема сумње – кореспондира на једној страни са општом стилистиком, а на другој са граматиком тога језика, његовом лексикологијом, фразеологијом, семантиком, синтаксом или сл.” (Симић 1999: 127).

Тошовић (2002: 64) подвлачи да је стил избор и структурирање (комбинација) шест елемената у процесу настајања потпуне мисаоне целине: људска активност, социјална и индивидуална намена, екстралингвистички фактори, језички систем, математичке, тј. статистичке закономерности и историјске категорије. „Сва ова поимања стила у суштини не само да показују да стил у историјском контексту има властити егзистенцијални карактер него испољавају и опште одређење стила као нечег што је посебно и непоновљиво, како у језичкој реализацији, тако и у било којој другој врсти израза“ (Чаркић 1996: 181).

Као што смо видели, појам стила у лингвистици је уско повезан са језичком реалношћу, стога је његова употреба праћена бројним могућностима реализације говорне или писане речи. Из лингвистичког поимања стила, произашла је теорија о функционалним стилевима, као начинима реализације језика. „Функционални стилови су настали опонашањем и умножавањем утврђених друштвених и језичких навика и конвенција у појединим областима, који се као језички обрасци неминовно намећу свакој појединачној употреби језика, при чему, наравно, не поништавају њену креативност и аутентичност“ (Чаркић 1996: 182).

1.4.2. Дискурзивна стилистика

У оквиру проучавања дискурса у новије време у културној комуникацији све присутнији је посебан угао посматрања дискурса. У зависности од издвојених корпуса језичке употребе, грађа ће наметнути потребу за проучавањем, на пример: 'спортског дискурса', 'медијског дискурса', 'политичког дискурса', 'идеолошког дискурса', 'сценског дискурса', или пак 'дискурса друштвених мрежа' итд. „Тако употребљен термин 'дискурс' значи заправо целокупност језичке продукције одређене врсте или одређене области општења“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 130). Овако издвојени термини јесу предмет проучавања функционалне стилистике, иако се не односе на функционално-стилске облике. Дискурс „као тип језичке употребе“ може свој предмет проучавања да пронађе у било којој области живота и са било којим циљем.

За дискурсну стилистику су од великог значаја текстуално-стилистички, лингвостилистички, структурално-стилистички и синтаксичко-стилистички приступи.

Текстуално-стилистички приступ подразумева посматрање текста у целини, при чему се води рачуна да се анализом обухвате стилогени елементи текста, односи тих елемената, као и начин на који ти елементи постају функционално-стилски. Класификацији текстова са становишта функционалне стилистике може се прићи на различите начине, са гледишта садржинских компонената и начина њиховог склапања у текст, или на основу жанровског састава. Текстуална стилистика има ту могућност да истражује бројна питања, па Катнић Бакаршић (2001: 97–99), на пример, у центар таквих истраживања ставља следеће моменте:

1. јаке позиције текста: наслов, поднаслов текста, мото, прву и последњу реченицу текста, параграфа, имена ликова, и др.;
2. стилистички текстуални конектори, тј. различити лексички и граматички конектори, стилске фигуре и тропи;
3. тачка гледишта (унутрашња и спољашња) – просторно-временска, фразеолошка, идеолошка, психолошка;
4. интертекстуалност, метатекст, аутореференцијалност – упућивање текста на друге текстове, цитати и др.

Наиме, Катнић-Бакаршић се ослања на Ферклафове (1996: 314–315) закључке, који разликује лингвистичку анализу текста од интертекстуалне анализе, тако што лингвистичку анализу сматра дескриптивном, а интертекстуалну као интерпретативну. Интертекстуална анализа користи доказе које пружа лингвистика, али даље текст посматра из угла дискурсне праксе.

Текстуално-стилистички приступи могу варирати у зависности од врсте текста, али би требало да подразумева и следеће моменте (Јовановић Симић, Симић 2015: 130–181):

- а) опис стилистичке структуре текста, тј. стилистичког потенцијала, стилистичких поступака и елемената у његовој организацији;
- б) утврђивање (аргументовање) функционално-стилистичког јединства текста, начин формирања и карактер у оквиру комуникације.

Стил неког текста подразумева карактеристичан принцип обликовања исказа који се састоји у избору, организацији и прилагођавању делова, тј. стил је начин структурирања и употребе језичких средстава с обзиром на тему, функцију, ауторову замисао и на садржинске елементе исказа. Стил је и начин на који се бирају језичка средства у зависности од области делатности.

Лингвостилистика се бави проучавањем језичке реализације, тачније, одређује способност речи и израза да преносе информације, те и да проучава функционалне стилове и стилске карактеристике у језику индивидуе.

Предмет проучавања лингвостилистике, према М. Ковачевићу, јесу стилематичност и стилогеност. „Стилистичка форма језичке јединице јесте формални отклон који дату јединицу супротставља уобичајеној, онда је стилогеност умјетнички ефекат или умјетничка вриједност неке језичке јединице“ (Ковачевић 2016: 25). Дакле, способност општеупотребне

језичке јединице, тј. јединице стандардне језичке структуре, да у одређеном контексту испољи изразиту уметничку вредност, тј. да постане уметнички функционална, назива се стилогеност.

Лингвостилистички приступ полази од појма 'ефицијентност', или 'учинковитост', а то је према Р. Симићу и Ј. Јовановић (2002) учинак који остварује језичко-комуникативна структура. Циљ је да комуникативна структура добије виши смисао, што је могуће остварити употребом стилских фигура, јер је виши смисао носилац стилских вредности. Језичке јединице употребљене из чисто практичних функција неће имати стилске вредности, виши смисао, или, у крајњем случају, могу имати нулту стилску вредност. Да би нека језичка структура била ефицијентна она мора да остварује стилски учинак. Језичке јединице се стилски активирају у оним комуникативним ситуацијама када језик прекорачи обичну комуникацију.

Сви говорници матерњег језика користе један језички систем, али свако од нас језичке јединице употребљава на другачији начин. По Белићу је „главно у језику како се та средства употребљавају: помоћу каквог механизма постижемо да их ставимо у покрет да бисмо своју мисао обележили“ (Белић 1958: 5). Наиме, видимо да су код Белића битна два момента, први је језички систем, а други употреба, која зависи од корисника. Језичка способност говорника се огледа у ефицијентности, моћи да препозна оне језичке јединице које имају стилску изражајну моћ и да их на одговарајући начин искористи. Језичка способност је заправо језичко осећање које има важну улогу у обликовању и функционисању језика.

„У науци нашој још није утврђено колико ће се места и које ће се место дати језичком осећању, али да је његов значај у том правцу врло велики, – то је несумњиво, јер је човек творац језика и од онога што он и како он у појединим случајевима осећа – зависи како ће он ићи у даљем стварању језичких особина“ (Белић 1955: 416). Језичко осећање, дакле, утиче и на економичност који је битан стилистички елеменат. И не само стилистички, већ и лингвистички уопште, будући да наш језички систем има одређени број језичких јединица.

Лингвостилистика у оквиру својих поддисциплина бави се фоностилемама, морфостилистика се бави проучавањем творбе речи, нарочито деривационим морфостилемама. Лексичка стилистика проучава речи које имају експресивну могућност изражавања садржаја. „Док граматичка норма по правилу захтијева употребу једног облика, једне језичке јединице у одређеном контексту, стилистичка норма пружа веће могућности избора“ (Катнић-Бакаршић 2001: 9). Лингвостилистички приступ подразумева могућност избора више језичких јединица, варијаната, у одређеном контексту у зависности од циља и функције комуникације, па тако настају:

синоними – јединице истог или сличног значења, а различитог облика;

хомоними – гласовно подударане различитих речи и сл.;

стилистички антоними – речи супротног значења;

сродне речи – изведенице и сложенице са заједничком основном код којих се делимично гласовно поклапају речи.

Улога језика није само да преноси мисли, већ да сваку своју јединицу учини стилски активном, а то је слика и прилика моћи једног језика. На моћ језика утичу матерњи језик, дух, лепота, функционалност и савршенство језика.

1.4.3. Структурно-стилистички приступ

Структурна стилистика себави стилистиком знаковних форми, будући да се стилска обележја испољавају као конкретне знаковне форме. Проучавајући законитости текстова, структуру и стилогеност, стилистика употпуњује проучавања језика у целини, те осим сфере комуникације, која покрива елементарни ниво, стилистика се занима и за оне сфере у којима духовност, емоција, осећај за лепо, те и топлина мисли налази свој израз. Сваки језички лик, поред свог основног значења, може имати и фигуративна значења која речима дају посебан садржај и дубљи смисао. Довољно ће нам бити да погледамо речнике па да уочимо да једна

лексема, између осталих, има и фигуративно значење, а ради се о томе да реч из својих семантичких залиха црпи и дубље могућности да у предметне садржаје унесе емоције и фигуративна значења. Ова могућност знака да прошири своје ингеренције јесте стилистичка структура знака.

Структурални правац у лингвистици дефинисан је и објашњен у радовима М. Н. Којине (1983), која предметом стилистике сматра „изражајне могућности и средства различитих нивоа језичког система, њихова стилистичка значења и маркираност, као и законитости употребе језика у различитим сферама и ситуацијама комуникације и посебна организација говора, специфична за сваку сферу“ (Којина 1983: 19). Ово практично значи да су сви типови текстова и све форме у којима се језик појављује – предмет стилистике.

Када описује данашње стање у области структуралне лингвистичке стилистике Катњић-Бакаршић (2001: 14–15) тврди да већ дуже време лингвистичари „сматрају да се ригорозним лингвистичким техникама, с једне стране, могу дубље и прецизније анализирати књижевни текстови, односно одредити њихов стил, а с друге стране, могу се анализирати и сви други типови текстова, не само књижевни“, па излази да се лингвистичка стилистика бави језиком појединог писца, књижевног дела, неког књижевног правца и сл.

Предмет стилистике према Симић, Јовановић (2002) јесу изражајна средства језика, принципи њиховог најсврхисходнијег избора, организације и употребе у конкретним говорним ситуацијама. Избор јединица подразумева некакав инвентар са хијерархизованим међуодносима и селективна правила која су мотивисана том хијерархијом. Међу члановима система у идеалним условима не постоји хијерархија. Корелативност међу члановима језичког система не значи само функционалну дистинктивност, него управо и стилистичку ефективност.

Лингвостилистиком, прецизније структуралним правцем у лингвостилистици, у већем броју радова и књига баве се М. Ковачевић (2011, 2012, 2013, 2015, 2015а, 2015б), који тежи ка стварању теорије интегралне стилистике; А. Милановић (2010), с нарочитим освртом на стилске аспекте лексема у језику српских песника; М. Чаркић (1995, 2002, 2013) се првенствено бави лингвостилистиком стиха. Интегрална стилистика је предмет интересовања Ј. Јовановић Симић (2010, 2010а, 2014, 2017), која примењује лингвистичке критеријуме на велики број прозних и поетских текстова.

Синтаксичка стилистика „испитује све стилеме на синтаксичком нивоу, проучава њихову функционално-стилску и експресивну маркираност“ (Катњић-Бакаршић 2001: 93). Катњић-Бакаршић (2001: 93–96) синтаксо-стилистику сматра значајном ’проблематиком’ у коју убраја функционално-стилску диференцијацију синтаксостилема и синтаксичку синонимију, у оквиру којих истиче а) декомпоновани предикат и номинализацију и б) поступке експресивне синтаксе: елипсу, парцелацију и сл. Декомпоновани предикат није у већој мери присутан на друштвеним мрежама, али се могу пронаћи и такви примери, заступљенији је у пословној комуникацији будући да се састоји од глаголске копуле (или семикопулативног глагола) и глаголске именице у зависном падежу: *зобрађено вршити копирање, бацио сам поглед на профил; покренуо је поступке; означити особу.*²⁰

Са стилистичког гледишта номинализација се може сматрати фигуром, јер „појављивање номиналних средстава уместо вербалних, односно нереченичних језичких средстава уместо реченичних“ (Радовановић 1990: 42; Катњић-Бакаршић 2001: 258) представља фигуру при којој номинална реч или синтагма преузима на себе предикативност. У дискурсу друштвених мрежа номинализација се често појављује, нарочито као опис неке фотографије, као у примерима: *Море, сунце и ми; Кућна девојчица; Мој свет; Љубав...*

Поступке експресивне синтаксе Катњић-Бакаршић (2001, 2002) назива стилским фигурама јер оне настају одузимањем, додавањем или пермутацијом.

Синтаксичка стилистика се према Јовановић, Симић (2002) бави различитим ’поремећајима’ реченице, а они се огледају у промени природног реда речи, инверзији, у

²⁰ Примери су из нашег копуса.

употреби фигура конструкција, односно синтаксичких фигура, у које се убрајају анафора, епифора, симплоха, фигура понављања, пролепса, асиндет, асимилација. Синтаксичка стилистика се бави се и распоредом клауза.

Фигуративност се гради на два начина, прво, у односу на то колико је и каква је језичка грађа употребљена, а друго, како је грађа распоређена у говорним структурама. Тако уочавамо да постоје просте и сложене стилске операције. У просте стилске операције спадају следеће варијације: 1) варирање интензитета, које подразумева увеличавање и појачавање с једне стране, али, с друге стране, дешава се и умањивање; 2) варирање квантитета подразумева стално ширење, експанзију, којом настаје перифраза, дигресија, илустрација, цитати, поруке и сл.; и 3) варирање квалитета, које представља суштину стила, а огледа се у складности и адекватности.

У сложене стилске операције спадају 1) фигуре и фигуративност, тј. такви облици помоћу којих се постиже продубљивање смисла, најчешће кумулацијом, комплетизацијом и комплементацијом, апозицијом, словенском антитезом, анаколутом, цитатом и сл.; и 2) тропи и тропизација, односно уметничка промена значења, као што су метафора, метонимија и синегдоха.

Као што можемо видети дискурсна стилистика обухвата текстуално-стилистички, лингво-стилистички, структуралистички и синтаксо-стилистички приступ. Према томе, дискурсна стилистика у своје поље анализе укључује лингвистику, структуру и синтаксу језичких јединица са текстом. М. Ковачевић (2016) у великом броју својих радова уводи термин 'интегрална стилистика', чији је предмет „истраживање начина остваривања (међу)односа стилематичности и стилогености језичких јединица: од фонеме као најмање до дискурса или текста као највише“ (Ковачевић 2016: 25).

Дискурсна стилистика полази од претпоставке да језичке јединице, садржај текста и значења никада нису нешто што је статично, заувек дато. „Начин излагања”, тиче се у првом реду врсте употребљених средстава при материјализацији симбола“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 7). Писци или говорници имају слободу да бирају језичка и стилска средства увек и свуда, па тако и на друштвеним мрежама. Наравно, вештине коришћења језика и језичких операција, нивои познавања језичко-стилских могућности језика, утицаће на успешност коришћења друштвених мрежа. Н. Ферклаф и Р. Водак (1997) наглашавају да је језик у данашње време постао изузетно значајан у многим друштвеним областима, те да би дискурсна стилистика могла бити применљива и на проучавање мултимедијалних дискурса.

Анализа текстова укључује: „интердискурзивну” анализу начина на који су жанрови, дискурси и стилови артикулисани заједно. То су категорије које се разликују и повезују на нивоу друштвених пракси (као елементи поредака дискурса). Стилистика данас „није јединствена дисциплина јединствене методологије, већ је битно интердисциплинарна, понекад постајући везивни модел који повезује различите аспекте дискурских студија“ (Катнић-Бакаршић 2003: 45).²¹

Захваљујући новијим истраживањима начињен је велики помак у развоју стилистике, а нарочито на пољу лингвостилистике, структурностилистике, стилистике текста и синтаксе, где се, поред некадашњег традиционалног занимања за формалну организацију исказа, увиђа и нови стилистички аспект. Подстакнут разноврсношћу језика на друштвеним мрежама, Д. Кристал сматра да се „стилистичким ареалом морају обухватити и други материјали које

²¹ У раду *Стилистика дискурса као контекстуализирана стилистика* Катнић-Бакаршић (2003), у покушају конструисања метода дискурсне стилистике, износи следеће постулате: „а) Дискурсна стилистика увијек је контекстуализирана; она узима у обзир лингвистички и екстралингвистички контекст-ситуативни, социјално-когнитивни, културни аспект; б) она је увијек интердисциплинарна; в) сваки дискурс сама је дио мреже дискурса који му претходе или га окружују, те је тако интертекстуалност, односно 'интердискурзивност', увијек битна полазишна тачка у овај стилистици; г) она је дио дискурских студија; д) предмет праучавања јесу сви дискурсни типови, свака сфера употребе дискурса, усмена и писмена; е) дискурсна стилистика није само дескриптивна, она је експликаторна и интерпретативна; е) комбинацијом модела се постижу најбољи резултати у зависности од типа текста, односно дискурса“ (Катнић-Бакаршић 2003: 45).

проналазимо у виртуелним световима[...]текстуалним порукама, 'твитеру' и другим 'аутпутима', те и у све већој језичкој комуникацији на форумима за друштвено умрежавање“ (Кристал 2011: 20).

1.5. Синтаксичка варијативност и реченична оперативност

На друштвеним мрежама корисници постављају и креирају текстове који се функционално разликују по многим критеријумима. Синтаксичка варијативност уочљива је како по тематско-жанровским специфичностима, тако и на чисто структурном плану, и остварена је различитим могућностима избора исказа, али најчешће реченичном оперативношћу и операторима. У том смислу, у овом делу рада важно је најпре дефинисати синтаксичку варијативност и операторе. Будући да ће варијантност, варирање, варијација и варијанта бити од велике важности у даљем току рада, најпре ћемо се позабавити овим терминима.

У РСЈ (2011) варијанта се дефинише као „предмет или појава, облик који се у нечему разликује од основног „нормалног“ одн. првобитног типа; једног од облика у којима се јавља исти основни садржај“. Варијантни, као придев, означава облик „који се јавља у две или више варијанти, разнолик“. Варијантност је, дакле, „особина онога што је варијантно, разноликост“, а варијација „одступање од основне, првобитне теме, садржаја, облика, промена, измена основног лика, облика; варијанта“ (РСЈ 2011: 123).

И књижевни теоретичари на сличан начин дефинишу ове појмове. Варијација потиче од латинске речи (лат. *variatio* — мењање, измењивање), [...] „данас се под тим термином означава свако понављање неког израза у промијењеном граматичком облику, као и употреба синонима. О В. може се говорити само онда ако се поновљен израз може изоставити без штете за синтаксичку правилност реченице и њезину појмовну разумљивост. В. се може тицати појединих речи, појединих синтагми као и читавих реченица“ (РКТ 1986: 860).

Као што можемо видети, речници варијантним сматрају употребу лексема које имају исту или сличну семантичку вредност – синонима, овде бисмо додали да на варијативност могу утицати и дублети као речи са „тоталном семантичком еквиваленцијом“ (Ђорић 2007: 61), као алтернативни облик који се јавља у две варијанте.²²

Радовановић (2003) варијацију посматра као друштвени и културолошки проблем, тј. као „репертоар говорне (језичке и субјезичке варијације) чије знање говорни представник дели са другим говорним представницима своје говорне заједнице, што му омогућује да се са њима равноправно, добро и ефикасно споразумева. Избор једног средства из постојећег репертоара говорне варијације обично је условљен доменима, делатностима, ситуацијама и улогама у којима се комуницира“ (Радовановић 2003: 155).²³ Овај аутор сматра да се главне карактеристике функционалног раслојавања тичу „инвентара, избора и употребе језичких средстава (нарочито лексичких, синтаксичко-семантичких и текстуалних), помоћу којих се ови прилагођавају посебним улогама, функцијама и задацима језика, односно нарочитим потребама (комуникацијским и интеракцијским) које намећу домен, ситуација и тематика саопштавања“ (Исто: 166).

²² О дублетима више у *Дублетни пар кап и капља* (исп.: Баџић 2019).

²³ По Радовановићу варијације настају у процесу раслојавања језика „ово значи да језик и у свом говореном и у свом писаном облику постојања, испољавања и функционисања варира у погледу инвентара, избора и употребе средстава којима потенцијално, као виртуелни ентитет, располаже. Укупност специфичних карактеристика оваквих реализација чини особености језичких слојева, односно одговарајућу говорну варијацију: стилску варијанту, дијалекатску, социолекатску, жаргонску, идиолекатску, или сл. Процеси раслојавања о којима је реч, могу се, као, уосталом и произведена говорна варијација, свести на неколико основних типова: (1) функционално; (2) социјално; (3) индивидуално; (4) територијално раслојавање језика“ (Радовановић 2003: 166).

Као што можемо да видимо, варијативност се може испољити на свим нивоима, на лексичком, синтаксичко-семантичком, а што практично значи да су варијације могуће у свим конструкцијама. Међутим, када говоримо о варијацијама унутар реченичног модела, неки аутори говоре о варијантном реду речи, тј. варијацијама сматрају „груписање и прогресивно исказивање реченичних чланова које се може означити као тематска-рематска структура (перспектива)“ (Поповић 1997: 22).

И М. Ивић (1976) истиче да комуникативне потребе могу произвести варирање – промене реченичне структуре. „Варирање се најчешће остварује (бар у словенским језицима) одређеним променама у реду речи. Те променесу такве природе да не нарушавају основни смисао реченице, али помажу да се јасније издвоји оно што је у датом случају нарочито битно с информационе тачке гледишта“ (Ивић 1976: 29)²⁴. Истраживање ове ауторке је значајно и по томе што ауторка уводи термин ’дискурсом условљена перспективизација’, којим је истакнута улога и значај дискурса у избору конструкције јер, како објашњава М. Ивић, „говорно се лице опредељује за *a*, односно *b*, у зависности од тога шта му више одговара у датој прилици комуницирања, [...] тј. општи смер разговора који претходи намеће једно решење, а искључује друго“ (Исто: 41–44). С друге стране, постоји и ’дискурсом немотивисана перспективизација’ коју ауторка објашњава утицајем екстралингвистичких елемената на језичко поступање појединаца. Међутим, иако се варијације најпре тичу реда речи у реченици, ауторка закључује да се „исти принцип може уочити и (I) при селекцији номиналних форми у поступку оформљења просте реченице и (II) на плану организовања извесних сложених реченица“ (Исто: 43).²⁵

Варијација и варијанте су значајне за проучавање функционално-стилистичке улоге језичког система. Функционално-стилистичка варијација подразумева варирање језичких структура у зависности од структуре стварности јер је „први и основни фактор варијације система у ствари тематска разноврсност језичке комуникације“ (Симић 1998: 26).

Наиме, раније теорије и истраживања су значајна у светлу свестранијег сагледавања овог појма, али ћемо се у овом раду ослањати на савремена синтаксичка истраживања, пре свега на достигнућа изложена у *Српској синтакси* (2002) Р. Симића и Ј. Јовановића. Дакле, под синтаксичком варијативношћу подразумевамо варијантни процес који карактерише варијација тј. „израз усклађивања са разноврсним контекстима“ (Симић, Јовановић 2002: 141). И ликови *варијација* и *варирање* су варијантни дублети којима се означава ’неуједначен ток’, различитост међу примерцима. У *Српској синтакси* варијанта је ’примерак форме који се у нечему разликује од полазног’, где би заправо ’полазно’ било оно што је нам је познато, тј. ’инваријанта’ – форма која не варира, која има свој идентитет (Исто: 84–141). У ситуацијама када нам је глобална структура инваријанта, парцијални идентитет чланова скупа варира на формалном, функционалном или семантичком нивоу, у том случају скуп варијаната се одликује дистинкцијским релевантним обележјима варијације.

Будући да постоји мноштво мишљења о томе шта све може подразумевати синтаксичка варијативност, у овом раду бавићемо се једним специфичним варијететом који настаје избором и применом оператора.

²⁴ М. Ивић у свом раду *Проблем перспективизације у синтакси* износи достигнућа прашке школе. Између осталог, закључак да „две реченице истог језика могу бити у погледу когнитивног значења идентичне, али да при том њихова различита структурална верзија на синтаксичком плану има ипак одређени семантички значај“ (Ивић 1976: 35).

²⁵ „Феномен (I) егземплификује, на пример, својеврсни конкурентни однос између дативног и посесивног (било придевског било генитивног) облика у српскохрватским реченицама као што су: (1) *брат је гледао сестри уочи* и (2) *брат је гледао у сестрине очи*. Наведене реченице разликују се између себе по информационом значају који је дат именици сестра: у (1) је тај значај далеко већи него ли у (2). У истом сусмислу регулисани међусобни односи и неких других номиналних форми (уп., рецимо, хијерархијске варијације којима се подвргавају лексеме *она* и *лице* зависно одтога да ли се остварује (3) *она је бледа у лицу* или (4) *лице јој је бледо*). Феномен (II) још није добио одговарајућу обраду у лингвистичкој теорији“ (Ивић 1976: 44–45).

Оперативност као процес примене и избора оператора посматрамо из угла Ј. Јовановић (2007; 2013) и Симић, Јовановић (2002), па је и наше истраживање засновано на теоријским основама ових аутора.

Ови аутори под 'оперативношћу подразумевају способност конструкције да се подвргне операцијама', при чему 'операција' може бити схваћена двојачко, и као само један сегмент говорне активности, али и као поступак измене структура. Ове измене се врше према комуникативном критеријуму, нпр. преобликом неупитног исказа у упитни.

Ако посматрамо обавештајну реченицу: *Пас лаје* као неупитни исказ који се може преобликовати у комуникативно упитни: *Лаје ли пас?*, уочавамо да је 'фактор реконструкције' обавештајне форме у упитну употребљен оператор *ли*. Оператор је уједно и 'средство трансформације'.

Свако средство трансформације је оперативна јединица која се другачије може назвати и 'ознака функције посматрана са експерименталног гледишта'. То је уједно и средство 'манипулације'. На нашем примеру то изгледа овако:

У конструкцији *Лаје ли пас?* речцу *ли* посматрамо као 'манипулатор', међутим, ако експериментално уместо речце *ли* употребимо речцу *зар*, новонастала конструкција задржаће интерогативну вредност *Зар лаје пас?*, али ће оператор *зар* увести и додатну вредност, а то је варијација на плану истинитости критеријума.

Дакле, реченични оператори посматрани као фактори трансформације основне (стварне и замишљене) форме показатељи су одричности, потврдности, упитности и експресивности, тј. „знак реченичне функционалне диверсификације с обзиром на употребне и стилистичке функције“ (Јовановић 2013: 56).

2. Текст и дискурс

Занимање за језик на друштвеним мрежама недвосмислено нам указује да је реч о језику у употреби где у први план избија текст као најкомплекснији језички знак, али и дискурс као надреченично јединство. На 'фејсбуку', 'твитеру', 'инстаграму' и 'тик-току' корисници стварају различите текстове. Будући да су на друштвеним мрежама видљиви текстови, али и да говоримо о дискурсу друштвених мрежа, намеће се питање у каквој су вези термини *текст* и *дискурс*, тачније, да ли они означавају исто или међу њима постоји разлика.

Текст и *дискурс* су у савременој лингвистици најчешће помињани термини, при чему се дискурс различито дефинише и тумачи. Текст и дискурс упућују на јединице више од реченице, али се ова два појма често блиско или исто дефинишу. По Р. Бугарском (1995) „ови доста неодређени термини се употребљавају и као приближни синоними“ (Бугарски 1995: 226), но ипак, настали су на основу потпуно другачијих теорија.

Полазећи од дефиниције текста, коју проналазимо у једнотомнику (РСЈ 2011), где се текст дефинише као оно што се напише или одштапа „1. а. наштампане или написане речи, садржина (неке књиге, исправе или сл.), б. оно што се напише или штапа (нпр. чланак у новинама)“ (РСЈ 2011: 1284) – јасно је да су 'објаве' и 'коментари' на друштвеним мрежама текстови и да, као и сви други текстови, заслужују пуну пажњу и лингвистичку анализу.

У текстовној лингвистици прихватљиво је мишљење да „текст има своју структуру, посебну у односу на суптекстуалне језичке форме, те да је у његовом проучавању значајна и вањска страна – односи у којима се реализује и употребљава као комуникацијски медиј“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 178).

И пре него што пређемо на анализу главних дискурзних својстава у дискурсу друштвених мрежа, неопходно је да се осврнемо најпре на теорију текста, а потом и на теорију дискурса. Када говоримо о тексту/дискурсу, а због чињенице да се на дискурс могу применити различита тумачења, за наш рад су релевантна схватања Н. С. Валгине, по којима је „текст низ реченица/исказа међусобно тематски и структурно повезаних у јединствену

целину, при чему је тематска повезаност суштинско обележје, док структурна обележја нису обавезна“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 179).

Н. С. Валгина (2003) је отворила нове видике у погледу типологије, анализе и вредновања текстова, јер се теоријски оквири ове ауторке заснивају на обједињеним лингвистичким принципима анализе текста, функционално-стилским аспектима језичке варијације у различитим областима употребе језика и у различитим жанровима.

Текст је према Валгиној „динамичка јединица вишег реда /од исказа/, производ говорне активности који се одликује повезаношћу и циљаношћу – на информативном, структурном и комуникативном плану“ (Валгина 2003: 5). Будући да су за текст најважнија питања стварања текстова и рецепција, текст се, према Валгиној, мора проучавати са функционалног и прагматичког аспекта како би се истражила оптимална организација израза. Валгина (2003) своје истраживање заснива на добро постављеној методологији, на идејама у вези са анализом текста, на разграничавању појмова дискурс и текст, на дефинисању текста у систему лингвистичких категорија, али и дефинисању исказа, параграфа, ауторске модалности, као и на објашњењу појма ’типа текста’.

Најважнија питања у оквиру теорије текста Н. С. Валгине (2003) су: а) задаци проучавања текста су узајамни однос плана садржаја и плана израза у оквиру текста; б) методска начела анализе текста заснивају се на сазнању да је текст сврховит производ где је важније како је сачињен, него из чега се састоји; в) двострука усмереност текста, на аутора и примаоца – резултат је делатности аутора који треба да пренесе поруку примаоцу, тј. инструкцију како да прималац разуме поруку; г) предмет теорије текста је вербални текст у чијем опису су најважнији лингвистички принципи (2003: 6); д) гледишта проучавања подразумевају: гледиште информације, психологију стварања, прагматичку позицију, аспекте структуре, говорну организацију, стилистику и сл. (2003: 7); и њ) појам текста се не мора односити на цео текст, већ и на део текста, нпр. поглавља, параграф, увод, закључак и др. (2003: 9).

Када је у питању анализа текста, ауторка сматра да може бити двострука: а) функционална, која је усмерена на истраживање смисаоне структуре текста, његове типске и жанровске целовитости са циљем да се открију садржинске особине текста; и б) прагматичка, тј. она коју интересује узајамни однос аутора и читаоца у комуникацијском акту (Валгина 2003: 12). Као што видимо, разграничење појмова дискурса и текста по Валгиној засновано је на супротности између говорне делатности (дискурс) и њеног резултата (текст).

Текст се, дакле, у систему лингвистичких категорија квалификује као виша комуникативна јединица. „То је целовита јединица која се састоји од комуникативно-функционалних елемената организованих у систем за реализацију комуникативне намере или интенције аутора, а у складу са говорном ситуацијом“ (Валгина 2003: 14).

Исказ је према Валгиној „максимална јединица језика“, реченица, која улазећи у састав текста постаје „минимална јединица говора“; искази се уједињују у ’интерфразне целине’, или семантичко-структурне блокове, и образују различите типове и видове говорне организације. „У основи тих блокова налазе се различити видови исказа који, комбинујући се узајамно, образују те различите видове текста“ (Валгина 2003: 18). Компоненте исказа су, према овој ауторки, тема, као нешто дато, полазно, и рема, оно што је ново, тражено, носилац нове информације која не мора увек да се поклапа са предикатом. „Поред ’теме’ и ’реме’ Валгина уводи појмове диктума и модуса. Основна, садржинска информација преноси се диктумом; допунска, оценска, интерпретативна – модусом“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 106). Искази у међусобном контакту стварају сложену, синтаксичку целину и тада говоримо о компоновању, организацији текста.

Текст мора бити организован тако да се остварује комуникативни континуитет, што практично значи да је сваки исказ на комуникативном плану повезан са претходним. Овакав след исказа, по Валгиној, тематско-рематски след, најчешће је праћен лексичким понављањима и не подразумева сложену синтаксичку целину, већ чини текстовну, композициону структуру надсинтаксичког нивоа.

Тематска повезаност могућа је, најпре услед способности реме да се тематизује, и на тај начин успоставља цикличан тип композиције, а може бити и линеарна, код које се искази повезују конекторима, али не тематско-ремаатском, већ узрочно-последичном везом.

Радијална композициона структура се огледа у томе што се око једне теме групишу даље тематске целине, тј. поступак повратка на исту рему.

Прстенаста или циркуларна композиција подразумева да су први и последњи исказ тематски повезани, односно, дискурзивни низ се завршава на тачки са које је кренуо, а паралелни тип настаје када се напоредно извештава о различитим тематским целинама.

Параграф је значајан за рашчлањавање текста с циљем да се издвоје његови делови, а ауторска модалност је описана као модалност на нивоу реченице или исказа, и изражава однос говорника према садржају, као и однос према реалности.

Појам 'тип текста' је према Валгиној (2003: 75) „постојећа манифестација текстова, [...] чија су главна обележја: информативна, функционална, структурно-семиотска, комуникативна“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 119). Овде се треба присетити опште поделе текстова на уметничке и неуметничке, који се најпре разликују по фигуративности јер је уметнички текст и обавезно фигуративан.

Према критеријуму деловања текста разликујемо две сфере: емоционалну сферу људске личности и интелектуалну сферу. Ова два типа текста имају и различите функције, док неуметнички текст има комуникативно информативну функцију, уметнички се одликује комуникативно естетском. Форма уметничког текста је садржајна и оригинална, и служи као грађа за изражавање другог садржаја.

Наиме, чак и у свакодневном изразу, па самим тим и у текстовима на друштвеним мрежама, важан је одабир реалне грађе и мисаона доградња поруке у виду емоционалних или неемоционалних тонова. „Класификација текстова, дакле, сем по формалним, композиционим и сл. својствима, могућа је и по томе какви су по природи и на који начин су заступљени у тексту различити садржински слојеви“ (Јовановић Симић и Симић 2015: 120).

2.1. О дискурсу

Дискурс привлачи велику пажњу исраживача јер је предмет интердисциплинарног истраживања, а не само лингвистичког, на пример, у психологији, филозофији, логици, социологији, антропологији, етнологији, књижевној критици и др. Свака од ових наука и дисциплина приступа дискурсу на свој начин у складу са углом посматрања дате области, а није необично ни да се чак и унутар исте дисциплине овај појам тумачи на различите начине. Када су у питању лингвистичке дисциплине, у последње време занимање је велико за тзв. 'интернет-дискурс'.

Будући да је наш предмет проучавања дискурс интернета, најпре ћемо размотрити приступе применљиве на проучавање дискурса у лингвистици уопште, а потом ћемо покушати да дефинишемо овај термин, типове класификације и структуру дискурса. Описаћемо и приступ анализи дискурса.

2.1.1. Приступи проучавања дискурса у лингвистици

У лингвистици је термин 'дискурс' први употребио амерички научник Зелинг Харис (1952), и у свом чланку *Анализа дискурса* поставио је питање шта је текст, али је и уочио да је дискурс језичка структура обимнија од реченице. Према овом аутору „под 'дискурсом' подразумевамо „узорак дистрибуције класа“, дакле конкретни текст“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 120).

Ван Дајк (1988) сматра да се дискурс и текст разликују по томе што је дискурс изговорени текст, дакле, односи се на говорну радњу, а текст се односи на језички систем и

на језичке компетенције, дакле, текст је оно што је написано, а дискурс оно што је изговорено. Постоји и мишљење да је текст резултат дискурса који сам по себи доводи до стварања текста, па је текст апстракција, а дискурс остварење текста. На основу оваквих размишљања „може се рећи да је дискурс основна форма израза, и да је текст постројен на његовом темељу“ (Јовановић Симић, Симић 2015: 122).

Ране дефиниције дискурса посматрају дискурс изнад нивоа реченице, па тако Стабс (1991) сматра да је дискурс својеврсна организација језика изнад реченице и изнад клаузе.

Диаз-Боне (2013) дискурс дефинише као текстуалне корпусе „чији се састав одређује садржајним, тј. семантичким критеријумима. У дискурс спадају сви текстови 1) који се баве неким предметом, темом или концепцијом знања, и који имају семантичке везе и/или се појављују у заједничком контексту; (2) којима су за истраживање потребна претходно задана ограничења у односу на временско раздобље, простор, друштво, подручје комуникације, врсту текста и друге параметре; и (3) који се кроз експлицитне и имплицитне упуте позивају једни на друге, тј. творе интертекстуални контекст“ (Диаз-Боне 2013: 240). Хајер (2003: 275), пак, мисли да је дискурс скуп идеја, концепата и категорија употребљеним у једном контексту.

Д. Кристал у свом лексикону (1988: s. v. 'дискурс') дискурс дефинише као „термин којим се означава непрекинут одломак (нарочито говорног језика) који је већи од реченице – али у оквиру овог широког појма може се наћи неколико различитих примена. У најопштијем смислу дискурс је бихевиорална јединица која има предтеоријски статус у лингвистици: он је скуп исказа који чине било који препознатљив говорни догађај; нпр. конверзација, виц, проповед, интервју. Класификација дискурских функција, с посебним освртом на врсту теме, ситуације и понашања говорника, често се врши у социолингвистичким проучавањима, нпр. разликовањем дијалога од монолога, или говорништва, ритуала, увреде, наравице, и тако даље“.

У речнику књижевних термина (РКТ 1992: s. v. 'дискурс' и 'дискурсиван') уочавамо да је „дискурс (lat. *discursus* –razgovor, izlaganje; fr. *discours*) – 1. Разговор, говор или расправа који се изводе на основу логичког рашчлањавања и закључивања. 2. У савременој науци о језику, у текстологији инспирисаној фр. структурализмом, термин д. један је од средишњих појмова, којим се жели изразити осмишљено повезивање разних рефлексија наше свести у целовит текст, а којим фр. структурализам разрађује поставку рус. формалиста о сижеу. За разлику од сижеа, д. у себи садржи одређену динамику и напрегнутост противположених делова, а остварује се кроз дијалог између писца и читаоца, преко различитих облика текста“ (РКТ 1992: 127).

Термин 'дискурзиван' (lat. *discursus* – razgovor, izlaganje) је „заснован на логичком разматрању и закључивању. У процесу сазнања д. мишљење оперише по логичким законитостима, срационалном поступношћу и аналитичким рашчлањивањем. У књижевности под д. списима се подразумевају пре свега они облици у којима је примарно излагање одређених појмова и идеја (расправа, есеј, студија и сл.), за разлику од чисто имагинативних творевина (драма, роман, лирска и епска поезија и сл.). Но ова дистинкција није увек до краја одржива с обзиром на то да је у одређеним периодима и поезија често имала изразито д. карактер, а и роман и драма понекад садрже чисто д. елементе“ (РКТ 1992: 127).

Речник српског језика (РСЈ 2011:271), поред уобичајене дефиниције, понудио је још два објашњења: 1. дискурс је већа, смисаоно повезана, организована целина речи, текста (већа од реченице) и 2. дискурс је начин, стилизлагања с обзиром на тему, подручје, делокруг делатности.

П. Вучковић (1995) дискурс описује као говорни процес при чему „језичка комуникација намеће проучавање значења у склопу тријаде: значење (исказа) – намера (говорника) – интерпретација (саговорника). Уколико томе додамо да се комуникација/вербална интеракција увек одвија у неком контексту, то ће и контекст постати незаобилазан фактор у објашњењу феномена значења“ (Вучковић 1995: 114–117). Шкиљан

(1980: 146) о дискурсу говори у вези са синтаксом, при чему 'синтакса дискурса' открива „синтаксичке условљености које прелазе преко границе једне реченице: дакле, оне изборе на плану језичког израза унутар реченице“. За Гловацки-Бернарди (1988: 25–26) „дискурс може обухватити само један текст, као у роману, или више текстова, што се догађа у обичном говору“.

Бугарски (2003: 226) као пример дискурса узима обичан говор и свакидашњу комуникацијску делатност за коју није довољно само познавање језичког система, него и познавање правила и конвенција употребе језика, те „реализација језика у везаном говору обично се назива дискурс ако је реч о процесу а текст ако се ради о производу“.

Говорећи о везама реченица у тексту, М. Ковачевић (2000: 289) примећује „ако се везани текст дефинише као смисаоно јединство низа (слиједа) реченица – онда се као први задатак у анализи текста такве сложене јединице поставља истраживање начина уједињења реченица у дискурс као надреченично јединство“.

2.1.2. Анализа дискурса

Ако под појмом дискурса подразумевамо облике говора и интеракције које представљају свакодневно језичко деловање, онда би поступци дискурса и конкретни исказни облици били предмет анализе дискурса. Браун и Јул (1983) дискурсну анализу заснивају на бројним активностима, те се може рећи да се анализа дискурса и анализа текста разликују по томе што се јединице које се анализирају излазе из оквира једног текста. Према овим ауторима анализа дискурса се бави истраживањима у вези са коришћењем језика, тј. прагматичким аспектима, па се најпре сагледавају све околности учесника у говору, значења и намере исказане језиком, а потом се описују лингвистичке специфичности (Браун и Јул 1983: 26). Анализа дискурса испитује значење исте речи употребљене у другачијем контексту, те представља „језик у употреби“ (Браун и Јул 1983: 1–5).

Анализа дискурса је повезана са когнитивном лингвистиком, која проучава процесе сазнања, а та веза се огледа у оквиру „колективног знања“, као знања које је познато већини људи. У анализи дискурса структура целог модела изводи се на основу оних језичких јединица које су доступне у тексту. Поред когнитивног, користи се прагматички приступ, који проучава начине на које се језик користи у зависности од комуникативних сврха. Когнитивна лингвистика и прагматички приступ, посебно су допринели развоју критичке анализе дискурса, те су се најчешће користили за анализу писаних текстова. Ферклаф (1989) разликује три приступа критичке анализе дискурса: 1. дескриптивни приступ, који се односи на формалне особине текста; 2. интерпретативни, који анализира односе између текста и интеракције, и 3. експликативни приступ, који анализира односе између интеракције и друштвеног контекста (Ферклаф 1989: 26). Дакле, осим комуникативне сврхе, у анализи дискурса је неопходно коришћење општег знања и многих контекстуалних између језика и контекста у коме се он користи“ (Мекарти 2008: 5).²⁶

Горина и Лазарева (2014), бавећи се 'интернет-лингвистиком', нарочито анализом дискурса, уочиле су пет карактеристика: когниција, интерактивност, варијабилност, социологију и психологију, које аутори деле у две групе – прву чине унутрашње особине мрежног дискурса (когнитивне, интерактивне и варијабилне), а другу групу чине спољашње везе 'интернет-дискурса' (социолошке и психолошке), које одсликавају утицај мрежа на друштво, али и на стварност и понашање појединаца, корисника.

²⁶ Детаљно о анализи дискурса, критички осврт на историјски развој анализе дискурса код франкофоних лингвиста, утицај француске школе на анализу дискурса и приказ различитих теоријских основа и метода приступа у анализи дискурса и прагматици, – пише Д. Живковић у раду *Теоријске основе у анализи дискурса и прагматици код франкофоних лингвиста* (Живковић 2014: 362–374).

Као што можемо видети, појмови текст и дискурс су предмет бројних проучавања и током времена добили су више значења. Међутим, дискурс је применљив као општи термин за све употребе језика, као комуникативни чин у коме учествују адресат и адресант у процесу комуникације. Њихове улоге се најчешће остварују дијалогом. С једне стране, дискурс подразумева процес изградње дискурса, а са друге, процес разумевања или анализе дискурса. Временом се појавила и још једна димензија разумевања дискурса која у везу доводи текст и дискурс, при чему је акценат на тексту који настаје у процесу дискурса.

Проучавајући појмове текста и дискурса, пре свега оне сегменте по којима се ова два термина разликују, истраживачи наглашавају да текст као језички материјал не представља увек дискурс, што значи да није сваки текст дискурс, али је дискурс увек текст.

2.2. Дискурс интернета

Интернет је компјутерски мрежни систем који се непрекидно развија и уводи сталне иновације јер представља „технолошки засновану мрежу комуникације“ (Ристић и др. 2014: 26). Од првог појављивања 1995. г., па све до данас, интернет је постао много више од обичне технолошке мреже. Захваљујући својим карактеристикама, ушао је у готово све сфере људског живота, те интернет данас користи 62,5% светске популације (<https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>: приступљено 8.11.2022). „Интернет представља најрадикалније поништавање граница времена и простора које су онемогућавале комуникацију међу људима још од времена када смо напустили саване и научили да користимо језик“ (Мекнејр 2005: 290).

Ослањајући се на резултате истраживања доминантних карактеристика интернета које је уочио Фучс (2008), Ристић и др. (2014) су на следећи начин изложили главна обележја интернета: а) интерактивност подразумева да корисници интернета могу да утичу на информације које добијају и да их до одређене мере мењају; б) мултимедијалност – комбинација текста, слике и звука као мултимедија; в) хипертекстуалност, која подразумева да на мрежи имамо безброј повезаних текстова и страница; г) глобализована комуникација, с обзиром на чињеницу да интернет мења просторну и временску димензију комуникације; д) комуникација 'од-многих-ка-многима' значи да је сваки прималац/конзумент информације у исто време и потенцијални пошиљалац/произвођач информације; љ) кооперативна производња у поређењу са традиционалним медијима, тј. чињеница да интернет није само медијум комуникације, већ и систем који омогућава кооперативност; е) деконтекстуализација, оличена у појави да се на интернету често губи контекст дигиталних информација – питање ауторства, места и времена одашиљања информације и сл.; ж) дереализација–интернет замагљује границе између стварности и фикције (Фучс 2008: 139; Ристић и др. 2014: 26–27).

Начин свакодневне комуникације је од посебног интереса за наш рад, нарочито ако интернет посматрамо као дискурс. У својој теорији дискурса Ги (2011) сматра да се људи на интернету изражавају на одређени начин јер желе бити препознати као чланови неке друштвене заједнице. Сваки појединац дели моделе понашања и принципе сарадње са осталим члановима дискурса. 'Интернет-дискурс' је дефинисан као начин на који укључује идентитете, место, време, систем симбола и друга обележја која су флуидна и мењају се у зависности од контекста и ситуације у којој се комуникација одвија (Ги 2011: 40–65).

Учесталост његове употребе је велика, као и број могућих ситуација у којима се користи. Будући да је број учесника интернет комуникације огроман, једна од главних карактеристика је постојање свакодневног стила комуникације, односно настојање корисника да коришћењем текстовне форме изразе своје мишљење, ставове, поделе информацију, изразе емоције.

2.2.1. Интернет-лингвистика

Када говоре о 'интернет-језику', истраживачи (Кристал 2001, 2004, 2006, 2011; Херинг 1996, 1997, 2001; Јетс 1996; Ги 2011) разматрају га са различитих тачака гледишта, узимајући у обзир различите факторе: обим употребе, окружење дистрибуције, структуру језика, природу развоја језика, разлике од нормативног језика, граматичке и лексичке карактеристике итд. Многи истраживачи примећују променљиву, прогресивну природу интернет-дискурса, при чему се под појмом „језик интернета” подразумевају функционално-стилске, комуникативне, прагматичне карактеристике текстова који функционишу на интернету. Дејвид Кристал (2011), у својој дефиницији 'интернет-језика', фокусира се на компоненте које чине систем језика интернета. 'Интернет-језик' је облик језика који људи користе у процесу комуницирања путем интернета, обухвата усмени говор, писани говор и знакове посредоване компјутером” (Кристал 2011: 3).

Тако су комуникативно понашање корисника интернета, особине њихове самопрезентације и специфичности језика који се користи у мрежној комуникацији постали предмет проучавања низа хуманистичких наука. Говор у неформалној интернет-комуникацији посебно је занимљив за проучавање. На мрежи наилазимо на прилично неуједначену употребу језика, која често зависи од индивидуалних карактеристика корисника, као што су узраст, пол, порекло, образовање, професионално занимање, интересовања, животно искуство, комуникативне ситуације, теме комуникације, или од врсте мреже.

На почетку и сам Кристал (2006), зачетник интернет-лингвистике, разликује пет мрежних ситуација у којима се језик различито остварује, то су: 1. електронска пошта; 2. причаонице, које могу бити синхроне, када се одвијају у реалном времену, и асинхроне, карактеристичне за виртуалне светове где се у комуникацију укључујемо када ми пожелимо и након реалног времена; 3. 'инстант-поруке'; 4. виртуалне (друштвене мреже) и блогови и 5. светска мрежа (*World Wide Web*, *www*) (Кристал 2006: 10–15).

Језик који се користи на мрежи, Кристал (2006) назива 'нетспиком' (*netspeakom*), што у буквалном преводу значи 'говор на мрежи', при чему се 'нетспик' односи на употребу без обзира о којој је мрежи реч, да би се касније овом појму придружили синоними на енглеском говорном подручју: 'вебспик' (*Webspeak*), 'нетлиш' (*Netlish*), 'веблиш' (*Weblish*), 'језик интернета' (*Internet language*), 'електронски језик' (*electronic language*), 'електронски дискурс' (*electronic discourse*), 'интерактивни писани дискурс' (*interactive written discourse*), 'компјутерски посредована комуникација' (*computer-mediated communication*), '*cyberspeak*' (Кристал 2006: 19). Језик на мрежи Кристал (Кристал 2011) види као посебан медијум, као језик у оквиру интернет-лингвистике. Бавећи се проблемом терминологије и образлажући нужност да се језик на мрежи озбиљније изучава, овај аутор се притом руководи великом популарношћу интернета и све већем броју учесника „с највећом језичком базом података коју је свет видео“ (Кристал 2011: 11–14).

Интернет-лингвистика као једна од лингвистичких дисциплина, могла би с успехом примењивати, према овом аутору, признате лингвистичке теорије и принципе из других лингвистичких дисциплина: фонолошке, морфолошке, синтаксичке, мултимедијалне, принципе семантике дискурса, прагматике, социолингвистике, и тако даље. На овом месту, Кристал истиче да је веома важно истражити формална својства, комуникацијске сврхе и ефекте језика интернета. Језичке проблеме са којима се сусреће интернет-корисник, истраживала би примењена интернет лингвистика. Према нашем мишљењу, примењена интернет-лингвистика и прагматичка интернет-лингвистика би заиста наишле на богат корпус, како на интернету, тако и на друштвеним мрежама. Навешћемо само пример рекламе, која није предмет нашег рада, али добра реклама на друштвеним мрежама не само да може подстаћи на делање, већ може утицати и на промену мишљења.

2.3. Говорни и(ли) писани дискурс

Језик који се користи на интернету дефинише се као посебан медијум, у исто време раздвојен од говорног и писаног језика, али и као хибрид и једног и другог (Херинг 2001: 612; Кристал 2006: 51–52). У оваквој комуникацији дискурс је писани, тачније откуцан, записан уз помоћ тастатуре, али има елементе и говорног и писаног (Херинг 2001; Кристал 2006; Ги 2011). Док пишу у електронском медијуму, људи прилагођавају правила говорног и писаног језика у складу са својим потребама (Давис и Брауер у: Кристал 2006: 51).

У српском језику овим феноменом се баве Мијомановић, о комуникацији лекара и пацијента (2022), Албијанић (2012), која истражује стратегије које учесници форума примењују у онлан-комуникацији, а одступањима од стандарднојезичке норме бави се Лазић (2014) и Поповић (2009). Ј. Редли (2018) одређује језик који се користи у електронској комуникацији као значајно извориште иновација. Дискурс комуникације на интернету, с тежиштем на електронском ћаскању проучава Радић-Бојанић (2006).

Као што смо већ поменули, није лако раздвојити усмени и писани говор, усмени и писани дискурс. У „Кембричкој енциклопедији језика“ Кристал (1995: 116) посебно посматра и дефинише појмове 'анализа дискурса' и 'анализа текста', при чему уочава да „анализа дискурса ставља акценат на структуру природног тока говорног језика, у типовима 'дискурса' као што су конверзације, интервјуи, коментари и говори“. Међутим, „текст-анализа концентрише се на структуру писаног језика, на 'текстове' као што су есеји, белешке, саобраћајни знаци и поглавља књига“ (Исто: 116). Наиме, Кристал (1995) је тада сматрао да треба сачекати у вези са разграничавањем ових појмова, па ће се деценију касније развити теорија о 'њуспикју' као језику који се јавља у писаној форми, а ближи је говору, који с временом постаје нови језик (Кристал 2006). Међутим, има научника, као на пример Шанк (1993), који се ограђују, тврдећи да језик на друштвеним мрежама има сопствене карактеристике и специфична својства, свој „семиотички“ систем. На основу резултата својих истраживања, Јејтс (1996) је закључио да језик у интернет-дискурсу није налик ни писаном ни говорном језику. Извесне сличности са писаним дискурсом уочава у вези са згуснутим језичким садржајем, а са усменим дискурсом приближава га посебно употреба модалних речи.

У својим каснијим истраживањима Кристал (2011) закључује да се све сличности и разлике говорног и писаног језика морају поново размотрити „будући да се бавимо електронским медијумом, треба да истражимо не само нове врсте језика које доносе нове технологије (блог, твитови итд.), већ и да дамо ново тумачење свему што већ знамо о језику који се реализује путем старих медијума у виду говора, писања и знакова“ (Кристал 2011: 24). Зато је наш наредни задатак да истражимо карактеристике и једног и другог говора, како бисмо уочили да ли је језик на друштвеним мрежама говорни или писани.

2.3.1. Неке особине говорног дискурса

Текст се склапа да пренесе поруку, али и да пренесе инструкције како да прималац одгонетне поруку. Дакле, текст је двоструко усмерен на делатност за адресата и адресанта, при чему се та делатност тиче конструисања и функционисања, генерисања и његове рецепције (Н. С. Валгина 2003: 5). У усменом дискурсу генерисање и разумевање се дешавају синхронизовано, „говор је временски везан, динамичан и пролазан; део је интеракције којој најчешће присуствују оба учесника, а говорник има на уму конкретног саговорника; нема застоја између производње и пријема“ (Кристал 2004: 28). Будући да је говорна комуникација најчешће неформалног карактера, речи и реченичне конструкције које се употребљавају условљене су комуникативном ситуацијом. Говор као спонтани дискурс има могућност да укључи и прозодијске елементе које се тичу интонације, темпа, ритма, пауза и другим начинима говора, а који се не могу записати.

Говорни језик се по Барону (2009: 2) остварује у дијалогу и у реалном времену, и прате га прозодијски елементи. Реченице су најчешће кратке, често састављене само од непредикативних исказа, са нејасним границама између реченица. Фреквентна је употреба везника у иницијалном положају, као и употреба презента. Одабир лексичких средстава је условљен контекстом, уобичајена је и чешћа употреба заменица, деикса, жаргона и опсцених речи. Слично тумачење нуди и Радић-Бојанић (2006: 6), која сматра да комуникација личи на језик свакодневних разговора јер је говор везан за контекст од ког потиче. Текст који притом настаје, планира се и реализује у исто време.

2.3.2. Неке особине писаног дискурса

У писаном дискурсу намеће се чињеница да је „писање просторно везано, статично и трајно; резултат је ситуације у којој је писац обично удаљен од читаоца и притом не зна ко ће бити читалац“ (Кристал 2011: 29), што значи да ће пишчев језик анализирати и читати већи број рецепијената. Организација текста захтева пажљиво одабрану структуру и организацију језичких јединица, али и интерпункцију. У писаном дискурсу предикације су интегрисане у сложене реченице и друге синтаксичке конструкције и асоцијације. Писани дискурс је погодан за учење, „писане белешке се лакше чувају и претражују, а текстови се могу читати брзином прилагођеном способностима особе да учи; нема прекидања и преклапања који су у говору нормална појава, грешке и друге неадекватности могу се елиминисати у каснијим верзијама нацрта текста; ни прекидања, ако је до њих долазило током писања, нису видљива у финалном производу“ (Кристал 2011: 30).

Истражујући доминантне разлике између говорног и писаног дискурса у порукама, Барон (2009: 2)²⁷ сматра да су то конвенционалне разлике, које су уочљиве на лексичком и синтаксичком плану. Писани дискурс се реализује у виду монолога, нема временског ограничења, границе међу реченицама су прецизније, а структуру карактерише довршеност. Доминирају сложене реченичне структуре, прошло и будуће време. Употребљена лексичка средства су блиска књижевном језику, грешке су сведене на минимум, чак и да их има, оне се могу исправљати касније. Као што можемо видети, 'netspik' је другачији од језика којим се служимо у класичној писаној и усменој комуникацији“ (Редли 2018: 173), пре свега јер се тежи што економичнијем писању и уштеди на времену. За Херинг (2012) оваква комуникација је нов феномен без јасних правила, те су и карактеристике које испољава језик условљене технолошким, али и ситуационим контекстом (Херинг 2012: 23–38).

2.3.3. Закључак о дискурсу и о дискурсу интернета

Употреба језика у онлајн-комуникацији је у експанзији не само код нас већ и у свету. Већу пажњу проучавању свакодневних 'онлајн' језичких питања и интернетској лингвистици посветиће Дејвид Кристал, који у својим радовима изучава начин на који се језик развија. Интернет дискурс последњих година привлачи већу пажњу америчких лингвиста (Кристал 2011; Херинг 2012), руских (Горина, Лазарева 2014), али и код нас се све више истраживача интересује за интернет-лингвистику. Зато је од изузетног значаја комплексан научно-истраживачки, најпре лингвистички, а потом и стилистички приступ овој материји. Као што смо видели, дискурс има много различитих дефиниција, у зависности од дисциплине и научних погледа истраживача који га проучавају, али се оне не супротстављају, већ се допуњују.

²⁷ У уводу свог рада *Are Instant Messages Speech?* – Барон (2009: 1) наглашава да се у истраживању неће ограничити конкретну платформу, већ ће се резултати односити уопште на све платформе које имају алат за поруке тзв. 'messenger'.

Говорили смо и о анализи дискурса, при чему се показало да су анализа текста и анализа дискурса у тесној вези, с том разликом што анализа дискурса превазилази текст. Уочили смо неке особине говорног и писаног дискурса које се уочавају у дискурсу интернета и закључили да је језик на мрежи „између говорног и писаног језика“ (Бугарски 2003: 24).

Унутар компјутерски посредоване комуникације „посебну пажњу привлачи језик друштвених мрежа, због релативне новине, али и ширине употребе и доступности за проучавање“ (Миличевић Петровић и Љубешић 2020: 119). Неки аспекти комуникације на друштвеним мрежама су предмет и нашег интересовања, те ћемо у наредном делу рада говорити о њима.

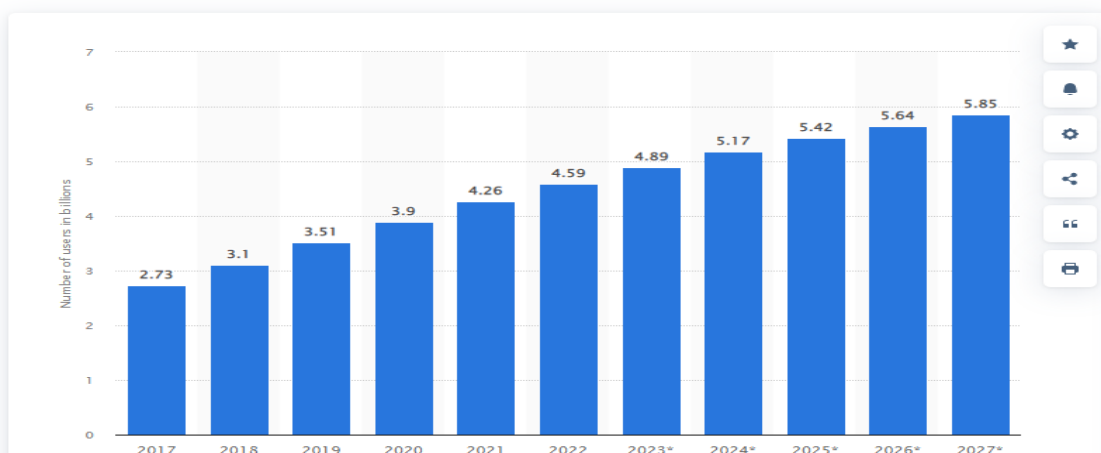
3. Друштвене мреже: дефиниција

Изузетно популаран облик интеракције представљају друштвене мреже које се огледају у способности за остваривањем виртуелних контаката са другим људима, познаницима, али и са потпуно непознатим људима.

Иако друштвене мреже постоје више од двадесет година, још увек не постоји специфична дефиниција. Страни аутори сматрају да је то 'интернет-апликација' која служи за размену мишљења, информација и других видова интеракције (Линдзи 2011). Монтаџезе (2012) под друштвеним мрежама подразумева технички подржане алате и платформе помоћу којих људи могу да комуницирају, али и да размењују мултимедијалне садржаје, и том приликом наводи неке доминантне друштвене мреже, као што су 'фејсбук' и 'твитер', али и неке друге које су данас мање познате. „Друштвене мреже бесплатни су 'онлајн-сервиси' који корисницима омогућавају разноврсне начине комуникације са светом и могућност властите презентације. Због убрзаног начина живота, данас је то и најједноставнији начин комуницирања“ (Муслидин 2012: 69).

Џонсон (2008: 1–2) друштвене мреже дефинише као „сајтове друштвених мрежакоји обезбеђују корисницима: профил, могућност постављања садржаја (фотографије, музика), дописивање у различитим формама и могућност да се повежу са другим људима“. На основу прецизних статистичких мерења и података данас је могуће израчунати колико људи користи друштвене мреже, али и предвидети даљи ток њихове употребе (уп. слику бр. 3).

Number of social media users worldwide from 2018 to 2027
(in billions)

Слика бр. 3: Укупан број корисника друштвених мрежа и прогноза за наредни период (<https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>, приступљено: 3.10.2022)

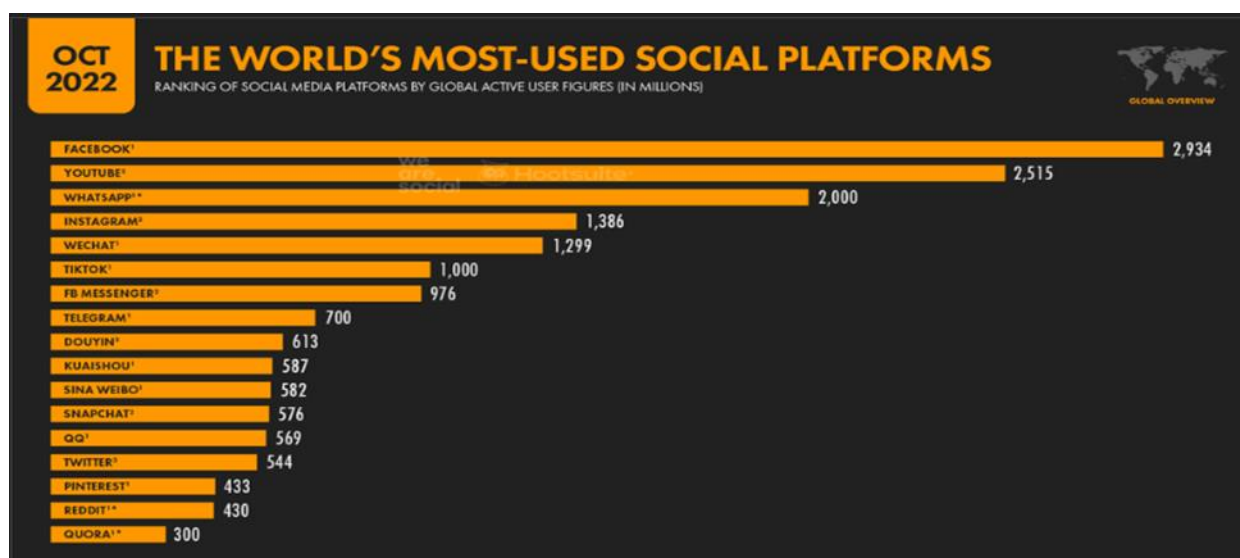
Бојд и Елисон (2008) друштвене мреже дефинишу као мрежне сервисе на којима корисник може да отвори свој налог, тзв. 'профил', са својим именом, фотографијом и подацима које сам жели да учини јавним и да као такав склапа виртуелна пријатељства са другим профилима широм света, при чему технички детаљи и дизајн варирају од мреже до мреже (Бојд и Елисон 2008), што доводи и до различитости у размени информација, па и у самом тексту. На овакав начин формирају се групе, заједнице људи које повезује заједничко интересовање за одређене садржаје, а да притом људи могу бити физички удаљени, па чак и да се не познају у свакодневном животу.

Ламп, Елисон и Стајнфилд (2008) истичу надзорну улогу друштвених мрежа јер омогућавају праћење других корисника и њихових активности и интереса.

На основу статистичких података видимо да друштвене мреже користи 4,59 милијарди људи, од чега је 330 милиона нових корисника у односу на прошлу годину, а да ће се 2023. г. ова цифра увећати за 300 милиона нових чланова.

Друштвене мреже представљају динамичан систем који врло брзо доживљава трансформације, док једне нестају, друге настају, при чему се „растућа популарност ових сајтова заснива на њиховој примарној заснованости на корисницима као и на успостављање сталне интеракције међу њима“ (Миладиновић 2014: 445).

Најпознатије и најпопуларније друштвене мреже на глобалном нивоу, а и у нашој земљи су: 'фејсбук', 'инстаграм', 'твитер' и 'тик-ток'. Овде је интересантно приметити да су се на нашим просторима и до дана данашњег одржале, и не само то, већ су и изузетно популаризовале, само две друштвене мреже: 'фејсбук' и 'твитер', с друге стране, појавиле су се две нове: 'инстаграм' и 'тик-ток', које су доживеле огромну популарност јер привлаче велику пажњу корисника. Према статистичким подацима, најпопуларнија друштвена мрежа је 'фејсбук' (слика бр. 4).

Слика бр. 4: Најпопуларније друштвене мреже (<https://datareportal.com/reports/digital-2022-october-global-statshot>), приступљено: 3.11. 2022)

Будући да се у свим дефиницијама помиње комуникација, Дејвид Кристал, проучавајући лингвистичке аспекте на интернету, све нове појаве на интернету назива електронски или дигитални медијум, тзв. „четврта димензија језичке комуникације“ (Кристал 2011: 28).

На друштвеним мрежама, мисли Бити (2022), најважнију улогу има порука, која, када се објави, илуструје одређену друштвену вредност оног ко објављује, али у исто време кроз чин објављивања било ког текста прожима се промоција тих вредности. Таква порука изазива реакције других корисника и позива на интеракцију, на дијалог било ког саговорника из круга пријатеља, па чак и путем случајног одзива, под условом да корисник није искључио ту системску опцију. Поруком можемо позвати конкретну особу на дијалог уз функцију тзв. 'таговања' (означавања).

У зависности од врсте друштвене мреже, зависе и начини комуницирања, на пример, на 'фејсбуку' комуникација је више језичка, а мање сликовна или са мултимедијалним садржајем, на 'инстаграму' доминирају слике, сажете језичке поруке су карактеристичне за 'твитер', док 'тик-ток' преваходно користи видео који се текстом описује (Бити 2022: 120). Свака друштвена мрежа је виртуелна заједница која има своја правила понашања и интеракције.

Виртуелне заједнице су према Радојичићу (2008) заједнице чланова друштвене мреже, простор где се проводи време и где саговорници стичу осећај друштвене једнакости, присности, удобности и подршке. С. Џонс (2001: 198) сматра да виртуелне заједнице опстају захваљујући редовном контакту и присутности свих чланова. Функционишу по принципу добровољности, јер сами одлучујемо када желимо да се прикључимо или искључимо. Џонс истиче утицај који виртуелне заједнице и комуникација имају на живот јер нам омогућавају да свакодневно разговарамо са више људи него што их иначе познајемо у реалном животу, да се дружимо, заљубљујемо, откривамо нове културе без обзира на место где се особа налази (Џонс 2001: 89). Комуникација у виртуелним заједницама, по овом аутору, има моћ да идеје с друштвене мреже преликује физички живот. Сличног мишљења је и Паркс (2010: 109), који уочава да је за чланове виртуелних заједница, поред способности да се ангажују у колективном деловању, успостављањем социјалних контаката, најважније да реагују на 'објаве' других корисника.

3.1. Друштвене мреже: иновација и употреба

Суштина употребе друштвених мрежа састоји се у комуникацији и сталној интеракцији људи. Анализом језика интернета јасно је да учесници нове комуникације пишу спонтаније и лежерније, јер се комуникација одвија на нов начин, електронски је подржана. „Данас постоје техничке могућности електронске фиксације говора, па је тако забележени говор постојан као сваки текст“ (Јовановић, Симић 2015: 9), али на друштвеним мрежама постоје извесна ограничења у зависности од мреже до мреже, нарочито у погледу дужине текста, као и од типа и сврхе друштвене мреже.

Ј. Редли (2018: 174) за потребе свог рада *Иновације у језику младих на друштвеним мрежама* износи статистичке податке према којима 51% младих од 13 до 17 година активно користи 'фејсбук', као и да је 2017. г., према истраживањима РСЗ, 90,6% младих од 16 до 24 године приступало друштвеним мрежама (исп.: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>).

Осим комуникације, бројна истраживања данас истичу могућности друштвених мрежа у образовању и едукацији. Истраживања која је спровео Ламп са сарадницима (2011), а пре њега Селвин (2009), истичу у првом плану спремност корисника да свој лични налог на некој мрежи искористе за учење. Нарочито је у последње време истицана улога 'фејсбука' у подршци образовања и учења, а које се показало корисним за време пандемије корона вируса. Наиме, за само неколико недеља, пандемија је променила начин учења свих ученика, те је због затварања школа постојала опасност урушавања образовно-васпитног система. У периоду од потпуног затварања школа, па до оформљавања 'гугл-учионица', друштвене мреже су преузеле улогу 'окренуте учионице', нарочито ако се узме у обзир да се на системски организовани начин рада није могло брзо прећи. 'Изокренуте учионице' су

представљале педагошки концепт, тј. организовани наставни процес који подразумева измештање традиционалне наставе из учионица на савремено-технолошки простор друштвених мрежа (Вучетић и др. 2020).

Посредством друштвених мрежа организована су предавања, домаћи задаци и слично. Овај концепт иначе није представљао новину, али његово спровођење јесте било ново и за ученике и наставнике. Према истраживању ових аутора у међусобној комуникацији с професорима чак 25,7% ученика користило је 'фејсбук', 'инстаграм' и друге мреже за сарадњу и учење, а свега 11,2% је користило дигиталне платформе, које су наменски направљене за образовне потребе: 'гугл-учионице', 'зум', 'имејл' (Вучетић и др. 2020: 351).

3.2. Фејсбук

'Фејсбук'²⁸ друштвена мрежа корисницима омогућава комуникацију, сарадњу, размену информација, за самопромоцију, и за дељење садржаја како са онима из своје базе пратилаца, такозваних 'пријатеља', тако и са онима изван ње. Лексема *пријатељ* на свим друштвеним мрежама је општи назив за особу са којом се дописујемо, чије објаве пратимо или коментаришемо. „У том значењу ова лексема се у реченици употребљава другачије него што се користи у другим својим значењима (*Имам га у пријатељима. Додала сам га за пријатеља*)“ (Драгићевић 2014: 253).

'Фејсбук-корисници', а према статистичким подацима има их 57,8% на светском нивоу (<https://datareportal.com/reports/digital-2022-october-global-statshot>, приступљено 2. 10. 2022), – имају своје профиле које креирају у складу са својим интересовањима, и могу једни другима да виде профиле, а односи међу корисницима су системски уређени по одређеним правилима. Корисници су једни другима 'пријатељи', али, према Бојду и Елисон (2008), та веза не значи нужно пријатељство у свакодневном животу, а разлози због којих се људи повезују су различити, најчешће емотивни и друштвени. Бојд и Елисон су своје дефиниције ове друштвене мреже извели на основу активности које 'фејсбук' омогућава: 1. конструишу јавне или полујавне профиле унутар ограниченог система; 2. да артикулишу списак других корисника са којима су у вези преко мреже и 3. да прегледају своју листу веза и оне које су други направили у оквиру својих система (према: Сибона, Валзак 2011: 1).

Садржаји на овој друштвеној мрежи су прилично разноврсни, а то је један од разлога зашто корисници посећују овај сајт. Осим тога, корисници могу да контактирају и комуницирају са породицом, пријатељима, да деле своје фотографије, мисли, да гледају и деле 'видео-садржаје' и 'мимове'.²⁹ Ослањајући се на резултате својих истраживања о ставовима корисника зашто користе 'фејсбук', Ламп, Елисон и Стајнфилд (2006) закључују да су разлози двојаки, а пре свега информисање, а потом и развијање нових веза, понекад и

²⁸ 'Фејсбук' је 'онлајн' друштвена мрежа и сервис за друштвено умрежавање. Сви чланови имају профил – обично користе појединци, који га креирају због личних, друштвених, а врло често и због самопромотивних разлога. Карактеристике профила подразумева да се може максимално додати до 5000 пријатеља, могу се на њега 'уплодовати' фотографије, 'видео-фајлови', опис и интересовања, подаци о власнику профила и сл. Лимит од 5000 је и више него довољан, јер ретко која особа познаје толики број људи. Преко личног профила се може промовисати неки сајт, делити садржај међу пријатељима. 'Фејсбук група' је решење за окупљање људи око неког појма, или фразе (<https://sh.wikipedia.org/wiki/Facebook>).

²⁹ 'Мим' (енгл. *mime*) је вирални садржај који се шири међу корисницима. Најчешће се јавља у облику слике с додатим текстом, али може бити и у облику 'видео-клипа', речи или фразе. Углавном се темељи на једном шаблону – концепту који корисник према личном нахођењу мења и прослеђује даље, не реметећи основну структуру и препознатљивост. Може пренети било какву поруку, ироничну или саркастичну, и може представљати пародију, шалу или имати облик друштвене, политичке или било какве друге критике. Због велике променљивости, из изворног облика мима може настати десетине хиљада варијаната ([https://sr.m.wikipedia.org/src/%D0%9C%D0%B8%D0%BC \(%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82, приступљено: 3. 8. 2022\)](https://sr.m.wikipedia.org/src/%D0%9C%D0%B8%D0%BC (%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82, приступљено: 3. 8. 2022))).

изван мреже. Определили смо се за неколико примера који ће показати да садржај текста садржи наведене карактеристике:

а) 'Објава' корисника која је информативног карактера и носи ознаку 'јавно':

Наши преци бежали су од Турака и у потоцима су зидали цркве, које су Турци касније порушили и спалили. Али, нису могли да искорене наше светиње које ми данас посећујемо, биће и времена да се среди, поправи за 19. септембар, 2020. године. Србија је богата културним баштинама и надам се да ће културна заједница нешто урадити.

('објава' на профилу <https://www.facebook.com/ljubodrag.obradovic> настала 17.9. 2020)

Текстови на друштвеној мрежи су најчешће информативног карактера, али будући да носе ознаку 'јавно' доступни су на увид великом броју људи. Често се дешава да поред информације, садрже и критику, или апел да се реши неки друштвени проблем, али и да се на исти укаже другим људима. Аутор, као добар познавалац одређене тематике, а у овом случају то је историја и културна баштина, на суптилан начин повезује прошлост и садашњост, контрастним сликама *зидање/рушење* апелује на одређену установу да сачува *данас* и *сада*, оно што *некада давно* није искорењено.

б) Информација о важном личном догађају:

Када корисник жели да јавност информише о неком важном личном догађају, ту активност може да реализује на различите начине. Најједноставнији начин је коришћење већ објављиваног садржаја.

Uspomena od pre tačno 13 godina sa dodele nagrada za najbolje sportiste grada Kruševca... jedan od najdražih intervjuja koje sam ikad uradila...🍀 Nekad i sada...

('објава' на профилу <https://www.facebook.com/jelena.djordjevic.33>, настала у децембру 2022)

'Фејсбук' има системску могућност да сачува све текстове и фотографије, као и да одређеног датума подсети корисника на неки важан лични или професионални догађај, а то је још један разлог зашто корисници радо користе ову мрежу.

в) 'Објаве' из личног живота за које корисник мисли да ће бити интересантне или духовите 'пријатељима':

Моја унукица воли да је успавам песмицом, углавном је то на руском, Катјуша, при том је благо љуљушкам. Прексиноћ, због дешавања у породици, нисам била у елементу, мало сам је пољуљала и правила се да спавам. После неког времена чујем: Баба... баба... (ја ћутим, не одговарам), баба, јел'спаваш? И даље ћутим. Кад ће моја лепотица, онако, скроз аутентично: „Ееее, сад нема шансе да заспим!“ Цркох од смеха и одадох се 😊

('Објава' на профилу <https://www.facebook.com/profile.php?id=100010678540852> од 10.1.2023)

У овој 'објави', која је личног, исповедног карактера, аутор нам преноси део опште породичне климе, али и истицање одређених система вредности које поседује породица преводећи их у систем пожељног понашања и обичаја. Језик којим описује своје, али и конкретно понашање детета је разумљив, проткан деминутивима *унукица*, *песмица*, глаголима *успавати*, *љуљушкати*, идиомским изразима (*нисам била у елементу*; *нема шансе да заспим*). Ауторка овог текста синтаксичком и интонационом структуром реченице жели да истакне свој угао посматрања породичних односа тако што спаја традиционално (успаванка) и модерно (равноправност комуникације на релацији баба-унука) и на тај начин постиже оптималну рецептивност. Стилска вредност се огледа не само у намери аутора да то

и постигне, већ и у хумору, али и у употреби стилских средстава. Најпре, плеонастичком парцелацијом сложене реченице, а која је додатно интензивираним правописним обележјима (*ја ћутим, не одговарам*) ради поступка интензификације, постиже се значајно варирање интонације 'објаве'. Парцелат је и позиционирано осамостаљена конструкција (*И даље ћутим*), која се притом може посматрати и као епаналепса. На потоњи садржај надовезује се елидирана конструкција (*кад ће моја лепотица, онако, кроз аутентично*) при чему долази до изостављања главног члана реченице, а то су предикати и у координираној и у субординираној клаузи. Поентирање је остварено хиперболом (*цркох од смеха*).

г) Позив на дружење:

У Књижевном клубу „Ђура Јакшић“, у родном граду ❤️ Драги Поморавци, љубитељи лепе речи, видимо се 😊

(’Објава’ <https://www.facebook.com/tatjana.djuric.52>, настала 25.9.2022)

’Објава’ која позива на дружење како на друштвеним мрежама тако и у стварном животу – написана је делимично новинарским стилем, али је додатно интензивираним уношењем емотикона у текст објаве којима је изражено психичко стање и расположење. Дискурзивне формуле обраћања (*драги Поморавци*) и затварања конверзације (*видимо се*) повезује стабилна синтагма (*љубитељи лепе речи*) при чему главни члан *љубитељи* експликативно црпи неке моменте из семантичког потенцијала сродне речи, а то је глагол *љубити*.

Жанровски комуникација на овој друштвеној мрежи је разноврсна, информација се преноси у писаном облику, функционалностилски ближа разговорном стилу, мада су у већем или мањем обиму присутни и остали функционални стилови. Истражујући језик ћаскаоница, Радић-Бојанић (2006а) сматра да овакав вид комуникације личи на језик свакодневних разговора јер је говор везан за контекст у коме настаје (Радић-Бојанић 2006а: 6).

Текстови на овој друштвеној мрежи се јављају у виду ’објаве’, ’коментара’ или у виду порука у ћаскаоницама. Ова прва два жанра су доступна и видљива свим корисницима, осим ако власник профила не означи другачије, док је ћаскање најчешће из домена приватне сфере.³⁰

3.3. Твитер

’Твитер’³¹ је креиран 2006. као платформа која омогућава корисницима да шаљу и примају текстове поруке – ’твитове’. Своје име ова друштвена мрежа је добила тако што представља асоцијацију на „кратак прасак недоследне информације” и „цвркут птица” (<https://www.latimes.com/archives/blogs/technology-blog/story/2009-02-18/twitter-creator-jack-dorsey-illuminates-the-sites-founding-document-part-i> приступљено 11.8.2020)

’Твитови’ се приказују на ауторовом профилу и аутоматски шаљу тзв. пратиоцима, онима који су показали интересовање за аутора и од њега затражили посебно одобрење. Ово пре свега значи да аутор може да ограничи слање ’твитова’ само одређеном броју корисника, али може и да дозволи да их чита свако.

На ’твитеру’ постоје подаци који се тичу ауторовог идентитета и послате поруке, као и подаци о самом ’твиту’, време објављивања и опција за одговор, па су поступци

³⁰ Нас интересују само јавни садржаји у овом раду будући да нам је корпусна грађа сачињена од властитих примера.

³¹ ’Твитер’ (енгл. *Twitter*) је бесплатна ’онлајн’ друштвена мрежа и ’микроблог-услуга’ која омогућава својим корисницима да шаљу своје и читају туђе микротекстуалне уносе, тзв. ’твитове’. Они који шаљу ’твитове’ могу да ограниче испоруку само на оне из свог круга пријатеља, док је услуга примарно подешена тако да шаље уносе свима који се на њих пријаве. Корисник твитер-услуга, неформално се назива ’твитераш’, односно ’твитерашица’. (<https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/Twitter>, приступљено 3.8.2022).

'твитовања' интерактивни. 'Твитови' су засновани на текстуалним порукама чија дужина не прелази 280 словних места, састоје се од текста кога може пратити слика аутора, лого или 'аватар'. Аутор може приказати своје право именовање, али се може послужити коришћењем надимка или лажним именом. Садржаји поруке су различити, а теме су најчешће реакције на нека актуелна дешавања. Бројни су твитови код којих је приметна тотална баналност поруке и самоугађање, нарочито када је у питању „ретвит“ или реакција на 'твит' неке познате личности, а има и 'твитова' са непримереним садржајима. С друге стране, „похваљен је начин на који се 'аутпутотом' дају ажуриране информације о најважнијим вестима у реалном времену и начину на који се нуди додатни ниво могућности коментарисања јавних догађаја“ (Кристал 2011: 47).

Ево како изгледа један 'твит' чији аутор није позната личност, а који представља реакцију на актуелни догађај:

Дејан@НешаЈее-15. нов 2022: Данас сам јео пилав или што би ове покондирене тикве рекле „РИЖОТО СА ПИЛЕТИНОМ“

(Објава корисника 'твитера' настала 15.11.2022)

Д. Кристал (2011: 48), истражујући 'твитер', уочава да симбол '@' који је присутан у свим 'твитовима', а у који у примеру показује да је корисник Дејан проследио Нешину поруку свим својим пратиоцима. Уведени знаци показују семантичку нит 'твитера', они замењују известан текст како би се превазишла ограничења наметнута технологијом. Објаве на овој друштвеној мрежи се системски датирају. Текст објаве представља на први поглед банални садржај, информацију о томе шта је корисник јео. Објекат реализован супстантивном речју (*пилав*) и синтагмом (*рижото са пилетином*) са зависним чланом у инструменталу (*са пилетином*) којим се плански умањује значај тог податка. Међутим, са комуникацијског гледишта уочавамо у да овој објави долази до варирања на синтаксичком плану, те ће се конструкција *рижото с пилетином* према лексеми *пилав* односити као апозиција, тј. адлоцирани назив који је у функцији истицања номинације, односно, као хипоним према хиперониму. *Пилав* је хипероним којим се описује сигнификат као целина, растављен на појединачне делове хипониме (*рижса и пилетина*). Објава је стилски маркирана фразеологизмом *покондирена тиква* са значењем „умишљена особа са малограђанским особинама“ (Оташевић 2012: 685) којим се додатно умањује вредност помодног *рижота с пилетином* у корист домаће речи *пилав*. Варирање фразеологизма у погледу граматичке категорије броја показатељ је ауторове ефецијентности да изазове духовито провокативан ефекат.

Садржај 'твитова' чине кратки текстови који су најчешће реакција на нека актуелна дешавања, а нарочито из јавне сфере јер су многе познате личности (политичари, глумци, певачи) изузетно активни на 'твитеру', будући да су овај канал препознали као могућност директне комуникације са грађанима и публиком, као у примеру:

Рада Манојловић @RadaManojlovic

Па ја сам тотално неупућена, чујем да је већ два пута одбијен предлог да се деца лече из буџета, и ви сте преко тога прешли? Родитељи? Шта вам је? Зашто нисте на улици? Да ли ви знате да они морају да спроводе жељу народа?

Позната певачица се 'твитом' обраћа родитељима, а повод за настанак је осетљиви проблем у вези са финансирањем лечења деце. Структурно, 'објава' се састоји из низа парцијалних реченица којима агенс (Рада Манојловић) исказује своју став, а то је заинтересованост за друштвени проблем и забринутост због лошег исхода неког догађаја. Почетним исказом, који се састоји из пет клауза „денотат је изложен 'јавној' перцепцији“ (Симић, Јовановић 2002: 109), на шта указује глагол перцепције: *чујем*. Однос субјективног (*сам тотално неупућена*) и објективног (*је већ два пута одбијен*) исказан је именским предикатима, а интензивирањем квалификатором *тотално* и квантификатором *два пута*.

Прелазак са декларативне на интерогативне клаузе најављен је фразеологизмом *прећи преко тога* у значењу „пристати, прихватити нечије мишљење“. Зачуђеност и упитност је додатно интензивирана елипсом (*Родитељи?*), реторским питањима (*Шта вам је? Зашто нисте на улици?*), као и довођењем у опозицију супстантивних идентификатора *ви* и *они*. Вешто се служећи језичким јединицама, певачица је искористила прилику да себе представи не само као хуману особу заинтересовану за проблеме других, већ и као критичара негативних друштвених појава.

’Твитови’ најчешће нису писани у облику дијалога, а постављени текст се ’ретвитује’.³² Сви ’ретвитови’ представљају скуп одговора тзв. ’низ’:

Korčagin@Koragin1, 11. дец 2022. Одговор за @RadaManojlovic_
Није само Вођа крив, сви ми смо криви што ћутимо
RADA MANOJLOVIC@RadaManojlovic_ · 11. дец 2022. Одговор за @Koragin1
Ja se slazem, naravno, to sam i rekla

Одговори у оквиру ’низа’ представљају, заправо, исказе којима обожаваоци те јавне личности исказују одобравање и сагласност са свим што та особа изјави и напише, чак и када се садржај ’твит’ не односи на њих.

Језик на овој друштвеној мрежи има своје карактеристике јер су „ограничења наметнута технологијом мотивисала кориснике да пишу на одређени начин, па би требало да се могу донети оквирни закључци по питању стила“ (Кристал 2011: 50).

3.4. Инстаграм

’Инстаграм’ (енгл. *Instagram*) је бесплатна апликација која својим корисницима омогућава обраду и дељење фотографија на овој, али и на другим друштвеним мрежама. Креиран је 2010. г., и најпре је замишљен као сервис за прераду фотографија, али је систем касније надограђен, па је уведено и објављивање видео-снимака на истом сервису, трајања до 15 секунди, а од 2012. г. се први пут спомиње као друштвена мрежа (<https://www.instagram.com/>, приступљено 11. 08. 2022). Корисницима је од тада омогућено да се повежу са другим људима који имају ’инстаграм-налог’ и да прате све њихове објаве. Такође, корисници апликације могу да у свој профил ’убаце’ и своје личне податке, као и да праве селекцију објављених фотографија, али и да их дотерују и обрађују. Ова друштвена мрежа омогућава проналажење ’пратиоца’ и ’праћење пријатеља’, тј. других корисника инстаграма. ’Пратилац’ је на свим друштвеним мрежама устаљени израз да значи особу са којом чланови имају интеракцију, али се на ’фејсбуку’ чешће користи ’пријатељ’ као лексичка варијанта појма ’пратилац’, као у примерима (*Није ми пријатељ овде, али изапатите ме за више информација*).

’Пратилац’ је добијен моделом граматичке синегдохе типа „ЦЕЛИНА → ДЕО“ и заснива се на преносу „име групе лица → појединац / лице из те групе“:

- (1) Мало пре ми послао један пратилац, нисам ни зарез мењао.
- (2) Питање за све моје пријатеље: Да ли је по вама ОК да мушкарци перу судове, прозоре и да кувају?
- (3) Не, није то само нова муштерија, она је и 4.000-ти пратилац!

У наведеним примерима именицама *пратилац* и *пријатељ* називамо „групу пратиоца“ и (ли) „групу пријатеља“, именујемо појединца из те групе. Овом типу синегдохе близак је и

³² ’Ретвитовање’ (eng. retweeting) представља процес прослеђивања поруке некога другог корисника свим следбеницима, а обично се означава скраћеницом ’RT’. Идентитет изворног аутора може се учинити експлицитним додавањем префикса ’RT’ његовом корисничком имену (Кристал 2011: 48).

однос „хипероним → хипоним“, уз напомену да именице за групу немају више хипонима осим наведеног. Прецизирано значење добија се квантификаторима (*један, четири хиљадити, све*).

Иако је начин коришћења сличан другим друштвеним мрежама, оно што 'инстаграм' чини специфичним јесте његова актуелност јер нуди бројне информације о догађајима и садржајима који су у тренду (Бак, Стефани 2012). Текстови који настају на овој друштвеној мрежи углавном су јавног или приватног карактера. Јавни текстови су доступни свима и креирају се као пратећи садржај објављене фотографије, било као њен опис или коментар, а приватни текстови су приватне поруке које корисници могу слати једни другима.

Друштвена мрежа 'инстаграм' постаје све популарнија међу млађом популацијом и то због карактеристика саме мреже, јер је циљ 'инстаграм-поруке' да пренесе што прецизнију поруку са што мање текста:

- (1) Моја сека и ја!
- (2) А, ви, како сте?
- (3) Та снажна сила зове се женственост!

Примери из нашег корпуса праћени су личним фотографијама 'корисника', на којима су приказани у лепом издању. Први пример је синтагматска напоредна конструкција која се састоји из две управне речи (*сека, ја*), допуњене зависном релационом лексемом *моја*.

У другом примеру уочавамо егзофоричку³³ референцију у вези са обраћањем рецепијентима (*А, ви*), остварену ритуалним дискурским маркером (*како сте*), ауторки је омогућио да започне конверзацију са својим пратиоцима. Ауторка на овај начин показује да је наводно блиска са свим својим пратиоцима, дакле, испољава привидну блискост међу саговорницима.

Маркус (2020) сматра да се велика количина информација може пренети минималним коришћењем текста уз слику и симболе, те је 'инстаграм' погодан у рекламне сврхе. Наш корпус је показао да се на 'инстаграму', поред гардеробе и шминке, најчешће рекламирају хемијска средства:

- (1) Уз наш детерџент је лакше, зар не?
Да ли вам се допао наш нови Fairy?
Желите ли да постанете милионер? Пријавите се...

Рекламни текст се састоји из делова различитих комуникативних функција и структурних својстава. Реклама је изложена у облику реторског питања. Када говорник жели да саговорницима приближи значење неког појма или категорије коју је увео у разговор, то чини, у нашем примеру синтагмама *наш детерџент, наш нови Fairy*. Значење главног члана *детерџент* перспективизовано је уз помоћ неке постојеће категорије, а то је реч *наш* којом главном члану приписујемо својину. Определивши се за идентификатор *наш*, говорник показује намеру да истакне блискост са колективним рецепијентима. Екцитив на крају прве конструкције има подстицајни карактер којим се од корисника очекује да коришћењем баш тог детерџента потврде истинитост тврђења.

- (2) Снижење зимске колекције
Сезонско снижење

'Објава' је текст којим се рекламира повољна куповина, има структуру синтагме чији је главни члан девербативна именица *снижење*. Квалификативне речи *зимске колекције* обликом генитива упућују на повезаност са главним чланом. Будући да у примеру имамо два зависна члана, они чине ланац зависности јер је и адјективна реч *зимске* зависна од

³³ Егзофора је „термин неких лингвиста за процес или резултат непосредног упућивања неке језичке јединице на ванјезичку ситуацију коју прати исказ“ (Кристал 1988: 59).

супстантивне у генитиву *колекције*, те би „у том случају реч од које зависе друге, а која није зависна – могла бити названа главном речју за ту конструкцију коју чини са својим сателитима и сателитима својих сателита“ (Симић, Јовановић 2002: 169).

- (3) Погледајте понуду на нашем сајту и посетите нас!
Купујте домаће! Посетите нашу страницу!

У трећем примеру императивом „се означава говорникова жеља коју треба да реализује саговорник“ (Симић, Јовановић 2007: 223), те је прескриптивни облик у значењу савет, препорука. Будући да се говорник обраћа мноштву, ова конструкција је у другом лицу множине и показује став говорника према реципијентима, а то је осећање присности и блискости.

Аутори Русман и Свенсон (2017: 52) истражују друштвени аспект ове платформе, посебно умрежавање и интеракцију корисника, па с тим у вези закључују да се 'инстаграмом' најбрже шире различите политичке идеје посебно код млађе публике. Интересантно је да скоро сви политичари имају 'профил' на 'инстаграму' и својим свакодневним 'објавама' извештавају грађане о својим активностима. Ми смо забележили ове примере:

- (1) Имао сам отворен и одличан разговор са Оливером Вархејлијем искреним пријатељем Србије, о свим важним темама. Ми настављамо да радимо, градимо и чувамо Србију због боље будућности и за добробит свих грађана.
(2) Данас је рођендан мом првенцу Данилу. Први му је рођендан без мајке. Воли те тата, сине, и да си срећан и здрав.

(‘Објава’ са ‘инстаграм’ странице
buducnostsrbijeav, настале 2.12.2022)³⁴

Наши примери показују да се садржаји ‘објава’ овог политичара односе на значајне државничке активности којима се грађани информишу о свим важним дешавањима у земљи. Сви поменути аргументи имају позитивну семантичку вредност којом се политичар представља као успешна особа којој грађани могу веровати. Појачаном исказу доприносе синтагме: *отворен и одличан разговор, искрен пријатељ Србије, све важне теме, боља будућност, добробит свих грађана*. Главни чланови ових синтагми су именице: *разговор, пријатељ, будућност, добробит* чиме је интензивирана сигурност, самопоуздање и добра позиционираност овог политичара. У првој синтагми (*отворен и одличан разговор*) управна реч обједињује две зависне у скуп, организоване по истом моделу зависности: *отворен разговор* и *одличан разговор*, дакле, зависни чланови су у међусобно напоредном копулативном односу. И зависни чланови осталих синтагми су у функцији појачивача: *искрен, Србије, све, важне, боља, свих грађана*, при чему доминирају адјективне речи, којима је атрибутска функција примарна. Функционалним преобразовањем функцију атрибута врше *Србија* и *грађани*. Именице *Србија* и *грађани* припадају фреквентном моделу синегдохе „део → целина“, типа „*сингулар* → *плурал*“, при чему „синтаксичко понашање именице најчешће зависи од типа те именице: уколико су у питању етници, онда употреба сингуларне именице може бити синтаксички слободна, уколико су, пак апелативне именице, по правилу уз сингуларски облик долази и обавезни детерминатор“ (Ковачевић 2000: 67).

С лингвистичке тачке гледишта, интересантан је избор глагола. Предикати у кумулативном низу: *радимо, градимо* и *чувамо* налазе се у квалификативном презенту и описују процесе који су „’остварљиви’, а остају као потенцијална могућност скривена у субјекту као његова способност, спремност, вештина итд. – дакле својеврсна ’особина’“ (Јовановић Симић 2014: 267). Наведени глаголи „остављају утисак живахног покрета, дају

³⁴ Овај политичар има два профила на ‘инстаграму’. Један је buducnostsrbijeav, а други avusic, међутим, ова два профила се не разликују у погледу садржаја текстова.

слици динамичку класификацију, а таква употреба динамичких речи назива се *квалификативном*“ (Симић 2002: 121–122). Мада је „квалификатив фигуративна категорија“ (Јовановић Симић 2014: 272), фигуративности употребљених глагола доприноси и несвршени вид, као и прво лице множине којим се привидно проширује скуп субјеката. Стилски је маркиран избор предлога *због* уместо *ради* у циљном значењу у конструкцији *због боље будућности*.

С друге стране, политичар повремено објављује фотографије и текстове из свог приватног живота, које су пажљиво бирани и односе се на млађег члана породице, тј. сина политичара. Наиме, политичар зна да су најбројнији чланови ове мреже управо вршњаци његовог сина, те на тај начин жели да се приближи омладини и подстакне их да се идентификују са њим. На синтаксичком плану у првој конструкцији издваја се инверзија субјекта и адвербијалне одредбе. Постављањем адвербијалне одредбе на иницијалну позицију, говорник истиче темпорални план исказа као битан податак, док је рематизованим субјектом привидно умањен значај садржаја у другом делу реченице. Синтагматска структура реализована посесивним дативом (*мом првенцу Данилу*) наглашена је зависним члановима (*моми првенцу*). Карактеристичан је и избор вокабулара, лексема *првенац* из прве реченице јавиће се у модификованом облику *први* одмах на почетку друге реченице. Варијације у погледу реда речи очигледне су и у структури *Први му је рођендан без мајке* – у којој поред пермутације запажамо и „развијање“ синтагматске структуре (*први рођендан без мајке*). Овакав поступак је део манипулативне стратегије говорника јер се наглашавањем одсуства карактеристичне појединости предлошко-падежном конструкцијом *без мајке* утиче на емоције рецепијента. Трећом реченицом политичар се директно обраћа сину, те тако индиректно показује да син чита татине ’објаве’, прати очев рад, дакле политички су истомишљеници. На такав начин политичар делује двосмерно. Прво, експлицитним навођењем волитативног глагола (*воли* те тата) показује свим грађанима да он није само рационални, прорачунати функционер, државник, већ је и родитељ који има емоције. Друго, утиче на део људства – на омладину којој политика није примарна сфера интересовања. Варијантна је и употреба конвенционалне конструкције јер уместо устаљеног неглаголског оптативног израза *Срећан рођендан!* – имамо нетипичну оптативну конструкцију са именским предикатом *да си срећан и здрав* изразито синтаксо-стилемске вредности.

3.5. Тик-ток

’Тик-ток’ је друштвена мрежа која је покренута 2017. г., и садржи разне кратке видео-записе корисника, од жанрова попут плеса, комедије и образовања, чије је трајање од 15 секунди до три минута. ’Тик-ток’ је корисницима пружио платформу за стварање садржаја не само за забаву, већ нуди могућност за зараду. Како је платформа значајно порасла у протеклих неколико година, омогућила је установама и предузећима да се оглашавају и утичу на свој маркетинг.

Алгоритам вештачке интелигенције платформе такође доприноси маркетиншком потенцијалу, јер бира садржај према жељама корисника (<https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/TikTok>, приступљено 13. 8. 2022), али и ужива огромну популарност младих, па су највећи број корисника деца школског узраста. Међутим, будући да ’тик-ток’ осваја веома брзо нове кориснике, све више родитеља се прикључује овој мрежи како би пратили и контролисали активности своје деце на мрежи, а о чему говоре најновија истраживања (Дилон 2020: 142). Ова друштвена мрежа се првобитно звала ’доујин’ (Douyin), али је касније преименована у звучније ’тик-ток’³⁵. Дословно преведено значење речи ’доујин’ је „звук подрхтавања

³⁵ Према нашем схватању назив ове мреже би могао бити ономатопејска реч будући да се основном дефиницијом ономатопеје подразумевају акције какве су: „имитира, одјекује, одражава, подсећа, одговара, звучи као, изражава, појачава” (Бредин 1996: 555).

(*shaking sound*)“ (уп.: <https://studomat.ba/da-li-ste-znali-kako-je-tik-tok-dobio-ime/126629/>, приступљено 11. 8. 2022).

1. Текстови који се појављују на 'тик-току' могу бити постављени у склопу видеа или, пак, у виду коментара који се појављује за време гледања одређеног 'клипа'. Будући да је 'тик-ток' доживео огромну популарност, нарочито међу млађом популацијом, наглашена креативност је главна карактеристика, те су и текстови различите садржине, најчешће забавне, али и рекламне:

1.а. 'Тик-ток' забавног карактера:

- 1) Краљица у прављењу глупости
- 2) Пре полагања испита
- 3) Дабогда ти се мобилни пребацио на кинеско писмо
- 4) Сваки мушкарац треба ово да уради бар једном у животу
- 5) Гладни сте мрзи вас да перете судове - једноставан трик
- 6) Штапови горе, дигни главу, рашири ноге, спуштај се доле! Спусти леву, Суаде! Полако, полако... Десна скија, Суаде!! Не тамо! Не тамо, басамак!!!
- 7) – Како се зове особа која завуче руку у ваш џеп... и извуче из њега 100 евра?
– Мађионичар!

Све 'објаве' на 'тик-току' су краћи текстови и њен су саставни део. Највише је 'тик-токова' забавног карактера, па су и текстови који описују видео такве садржине. У зависности од структуре текста, уочене су бројне варијације.

а) Именичке синтагме у примерима (1) и (2) семантички припадају сфери разговорног дискурса. У првој синтагми речју *краљица* агенс је иронично окарактерисан, а значењски опсег шири се активацијом значења уже синтагме у *прављењу глупости*. Значење зависног члана деадјективне именице *глупост* у генитиву недвосмислено указује на подругљиво значење, које се отвара постављањем девербативне именице *прављење* у фокус који ће привући семантички потенцијал зависне речи. Информативно тежиште синтагме *пре полагања испита* је на агенсовом изгледу у одређеном временском периоду. Номинализацијом глагола *полагати* настала је синтагматска конструкција темпоралног значења чији је главни члан девербативна именица *полагање*, а зависни именица *испит* у генитиву.

б) Постављањем дискурсног маркера клетве (*дабогда*) на иницијалну позицију (3) наглашена је рефлексивна пасивна реченична структура (*се пребацио*). Читав исказ проширује свој значењски опсег од изразито негативног (клетва) ка хумористичком, шалљивом тону захваљујући синтагми *кинеско писмо*. Хумором је обојена и структура (4) захваљујући деикси *ово* која упућује на 'клип' у коме мушкарац растура уредно сложену гардеробу. Употребом показне речи *ово* аутор има потребу да рецепијентима скрене пажњу и привидно приближи приложену сцену, како би они (рецепијенти) то могли боље разумети.

в) На 'тик-току' запажамо и сложене реченичне структуре као у примеру (5) који се састоји из три клаузе и једне синтагме, која је од осталог дела и формално одвојена цртом. Интересантно је да у овом примеру недостају интерпункцијски знаци, те да напоредне клаузе нису одвојене ни конекторима, а ни запетама. Исто тако, на крају ове реченице није примећена тачка. Иначе, то је још једна особеност 'тик-ток' објава, а то је да се конструкције спорадично ортографски обележавају, па су реткост реченице које на крају имају тачку, или неки други знак.

г) Краћи текстови, досетке, вицеви и шале су на 'тик-току' изузетно фреквентне форме. Неке 'објаве' су забележене у форми дијалога, али и активација монолога је увек у функцији описивања хумористичке ситуације. Доминирају исказне форме, при чему су

најчешће елидирани предикати. Употреба императива је стилистички маркирана јер се њиме одаје утисак сарадње актера 'клипа'. Вокатив је у својству подстрека (*Спусти леву, Суаде!*). Још једна важна особеност ових текстова огледа се у томе што и они, попут текстова на осталим друштвеним мрежама – могу имати фацијалне емотиконе, али и оне који својом семантичким потенцијалом допуњавају значење реченице.

1.б. 'Тик-ток' рекламног, саветодавног карактера:

- 1) Жаклина пилатес
- 2) Дојава из Темпа!
- 3) Избелите зубе код куће за 200 динара.
- 4) Погледајте шта сам наручила преко интернета
- 5) Савет дерматолога: Колико је стварно производа за негу лица потребно?
- 6) Видео је едукативне природе; Пре него што купите неки производ бар прочитајте о чему је реч.
- 7) Ево како да очистите тврдокорне мрље без хемијских средстава.
- 8) Данас ћу вас научити како да и ви за 3 минута опеглате кошуљу

Друга група примера представља 'објаве' рекламног, саморекламног и саветодавног карактера. Структурно ови текстови се одликују разноврсношћу.

а) Како наш корпус показује, конструкција *Жаклина пилатес* настала је по угледу на рекламни дискурс и на 'тик-току' испољава јаку стилистичку ефецијентност.

Експресивност ове форме остварује се и у односу на њену употребну вредност јер овакве конструкције нису фреквентне на 'тик-току'. Синтаксички представља минимални исказ, најпростији пример актуализоване номинације.³⁶ У нашем примеру веза са денотатом се успоставља аутоматски, ванлингвистичким путем, довођењем у везу назив ове конструкције са семантиком простора где се може тренирати пилатес.

б) Синтагматска конструкција *Дојава из Темпа!* настала је по угледу на текст реклама чији је главни члан девербативна именица *дојава*, која се дефинише „1. глас о некоме, нечему, вест, обавештење; порука.2. извештај о некоме или нечему (обично тајни), достава, пријава“ (РСЈ 2011: 284). Зависни члан је предлошко-падежна конструкција *из* + генитив да означи потицање дојаве. Метонимијским преносом *Темпо* се доводи у везу са продавницом, а тај податак је за рецепијенте ове 'објаве' по неком критеријуму веома важан.

в) Примери (3) и (4) су реченичне структуре и садрже препоруку говорника и намеру да подстакну на неку акцију. Глагол *избелите* има ексхортативну функцију која је стилски наглашена императивом. Глагол *погледати* је, такође, у императиву, али се њиме скреће пажња на пацијенс, а перформативност је исказана посредно. Права намера говорника заправо је реклама производа и препорука за добру куповину производа који је доступан чулима.

г) Реченицама је реализован текст 'објава' (4) и (5), али су ове структуре интересантне по томе што своје реченично значење развијају из синтагматске структуре: (5) *Савет дерматолога* при чему је зависни члан комплетив *дерматолога* супстантивна реч у генитиву. Синтагма је најавна за граматичку структуру, упитну реченицу. Најава реченице темпорално постериорног значења у примеру (6) је субјекатско предикатска реченица. Субјекат је лексема *видео*, док је предикат неглаголски у чијем се лексичком језгру налази синтагма *едукативне природе*.

д) 'Објаве' на 'тик-току' су често прескриптивног карактера, а упутство је праћено демонстрацијом која је у опису видеа. Структура која на иницијалној позицији има

³⁶ У *Српској синтакси* (Симић, Јовановић 2002: 97–117) говорећи о номинацији и актуализацији, аутори сматрају да је „номинација основна функција номинацијских речи. А ноема је, по томе функционално сигнификацијска јединица, функционална јединица номиналних речи“, „'актуална' номинација је сигнификацијска у примењеном смислу, денотацијска“.

идентификатор *evo* (7) у свом саставу бележи и ширу синтагму *тврдокорне мрље без хемијских средстава*. Деиктичка пројекција у примеру (8) изражена је значењем прилога *данас*, али се говорник премешта у будуће време и конструкцијом наговештава да би из те будуће перспективе могао извршити неку радњу.

2. Још једна особеност текстова на 'тик-току' јесте њихово место и положај у 'објави'. Ефецијентност текстова додатно је појачана ударном позицијом у 'клипу', али и у погледу избора графостилистичких средстава.

Величина и боја слова варира, али су наслов, ако га 'објава' има и кључне речи исписане великим словима. Фонтови су различитог типа и дизајна, одређеног стила, осмишљени графички да привуку пажњу јер визуелне разлике дају посебан тон 'објави'. Величина, дебљина и ширина карактера унутар фонта, али и размак, нису само стилски украси, већ су значајни и за читљивост текста.

Боја слова је различитог интензитета (обична или болд), а могућност избора боја и нијанси је велика: али су на овој друштвеној мрежи уобичајене комбинације свих ових елемената, чак и унутар истог текста. Као илустрација послужиће нам наредни примери (Слика бр. 5) где је приказан типичан изглед ових 'објава', са карактеристичним језичким ванјезичким обележјима:

Слика бр. 5: 'Објава' са 'тик-тока' комбинација облика и величине слова

(<https://www.tiktok.com/> приступљено 4.1.2023)

На овој друштвеној мрежи уобичајене су уобичајене комбинације боја и облика слова. Узависности од намере говорника подешени облици, величина и боја слова служе пре свега да привуку пажњу, али могу имати и естетски циљ.

3.6. Закључак о друштвеном, комуникативном и жанровском карактеру друштвених мрежа

Захваљујући друштвеним мрежама, данас нам је омогућено да живимо и радимо лакше и квалитетније. Као чланови друштвене заједнице, можемо брже и лакше да дођемо до информација, да пронађемо пријатеље, друштво за забаву, путовања, али и посао, јер данас скоро све институције, установе и предузећа имају своје 'профиле' на друштвеним мрежама.

Од тренутка када су се појавиле, па све до данас, највећи број корисника окупљају: 'фејсбук', 'инстаграм', 'твитер' и 'тик-ток'. Као сајтови који омогућавају својим корисницима да отворе 'профиле', и на тај начин остварују виртуелна пријатељства, друштвене мреже су данас изузетно популарне. 'Профиле' са својим именом, које чак може бити и измишљено, са фотографијом и подацима које корисник сматра прикладним, могу отворити сви заинтересовани корисници без обзира на, пол, образовање или старосну структуру. Друштвену мрежу корисници бирају у складу са својим афинитетима. Наше истраживање је показало да је 'фејсбук' интересантан свим корисницима којима је приоритет необавезно дружење, или неки заједнички посао, на 'твитеру' су активни они чланови који су заинтересовани за актуелна друштвена дешавања, а на 'инстаграму' и 'тик-току' су у благој превласти млади.

Ове четири друштвене мреже имају многе заједничке карактеристике, али и неке одлике својствене само тој мрежи. Конверзација започиње 'објавом', а наставља се 'коментаром'. Забележене су разлике у вези са садржајем 'објава'. На 'фејсбуку' су фреквентније развијеније текстове структуре. Реченице се тематски односе на аутора, власника 'профила', који је експерт у одређеној области, или садржајем информише рецепијенте о догађајима из личног живота у рекламне, или саморекламне сврхе. 'Твитови' су духовити и критички текстови чија је семантика у вези са актуелним друштвеним дешавањима, најчешће из сфере политике или спорта. Текстови корисника на 'инстаграму' су из области едукације, моде и забаве. Интересантно је да само политичари или јавне личности користе развијеније структуре када описују професионалне активности. Наше истраживање је показало да су текстови на 'тик-току' намењени пре свега млађој популацији, па су и теме из сфере забаве, уметности и музике. Хумор, виц и досетка су изузетно фреквентни, али и рекламни и саветодавни текстови.

4. Лексичка и фразеолошка грађа у дискурсу друштвених мрежа

Друштвене мреже као савремени феномен одликује динамичан и непредвидљив раст. Неке су више или мање популарне, попут 'фејсбука' и 'твитера', које трају скоро две деценије, а неке настале у скорије време ('тик-ток') доживеле су велики процват, и као такве нужно доводе до промена у језику. Ове промене се највише одражавају на лексички ниво језика „стога, кад је у питању толико иновативна технологија какав је интернет, можемо очекивати знатан број нових речи“ (Кристал 2011: 72).

Р. Драгићевић (2014) у свом раду *Ка лингвокултуролошком речнику српског језика* сматра да садржаји на друштвеним мрежама могу бити „значајно извориште лексичке грађе за лингвокултуролошки речник. Савремена култура врши снажан утицај на лексику“ (Драгићевић 2014: 253).

Друштвене мреже су лексички веома богате и активне, „ако бисмо избројали све термине који су у језик ушли као резултат интернетске активности, причали бисмо о неколико хиљада речи, од чега су многе шaljиви термини сковани за једнократну употребу“ (Кристал 2011: 74).³⁷ Стога нам у овом делу рада неће бити приоритет термини, већ јединице

³⁷ Интересантно је да Кристал (2011) сматра да треба искључити термине као *компјутер*, *софтвер*, *монитор*, *кабл*, *бајт*, *пад* (eng. crash) и *замрзавање* (eng. freeze), будући да они нису специфични интернетски термини,

које су заступљене у свакодневној комуникацији корисника ових друштвених мрежа, тј. оним лексичким јединицама које спадају у општи лексички фонд, а код којих је уочљива иновација, било да се ради о проширивању значења већ постојеће речи или о потенцијалу културолошки маркиране лексике, као што нпр. „лексема *зид* означава нечију страницу на 'фејсбуку', *боцнути* значи послати некоме знак у облику кажипрста који боцка с циљем да му се скрене пажња на себе. Лексеме *додати* и *обрисати* такође добијају ново значење на фејсбуку (*Обрисала сам Перу. Додао ме Пера*)“ (Драгићевић 2014: 253).

4.1. Стандардна лексика на друштвеним мрежама

Језик на друштвеним мрежама је спонтан и непосредан што условљава употребу експресивне лексике, па је очекивано да у 'објавама' и 'коментарима' затекнемо нестандардну лексику. Међутим, наше истраживање је показало да је лексика на друштвеним мрежама у великој мери стандардна. Доминантна одлика на плану лексике је присуство интернетске терминологије, нарочито лексеме које се односе на одређену мрежу³⁸, присутна је и неутрална лексика, позајмљенице, али и стилски обојене лексеме.

Избор лексичких средстава на друштвеним мрежама је разнолик, корисници се често опредељују за различите речи које имају исту семантичку вредност, те је варијантност лексема важна особина. Када кажемо варијантност лексема, мислимо на оне лексеме које се могу разликовати творбено, али су семантички исте или блиске. Како би исказали одређени садржај, корисници имају могућност великог избора равноправних, даклесинонимних лексема. Стога, у овом делу рада није нам намера да напишемо и опишемо фреквентне лексеме које се користе у складу са нормом јер је то, заправо и немогуће, већ ћемо се бавити иновацијама у погледу избора синонимне варијанте. Чланови друштвених мрежа као говорници српског језика, претежно се опредељују за домаће варијанте, али и за стране јер је утицај страног језика, енглеског пре свега, још увек у великој мери присутан.

4.1.1. Синонимне варијанте

На друштвеним мрежама фреквентна је именица *пријатељ* која се у свом примарном значењу дефинише као „1. а. особа с којом је неко у добрим, срдачним односима, одан, присан човек, близак познаник, друг“ (РСЈ 2011: 1023). Употребљена на друштвеним мрежама нема своје примарно значење јер представља сваку особу која нам је послала захтев и коју смо одређеном радњом прихватили, додали у скуп свих чланова са којима имамо било какву интеракцију. Тако, на пример, 'пријатељ' на 'фејсбуку' нам може бити неко кога не познајемо у реалном животу, али и члан уже породице (*Питање за све моје пријатеље: Да ли је по вама ОК да мушкарци перу судове, прозоре и да кувају?; Није ми пријатељ овде*). На 'инстаграму' и 'тик-току' лексема 'пријатељ' је апсолутни синоним лексеми 'пратилац' (*Она је наш 5.000 пратилац; Који играч има више пратилаца на 'инстаграму'?*), док се на 'твитеру' уочава 'пратилац', ретко 'пријатељ', па су ове две лексеме пре блискозначнице, него апсолутни синоними, јер се разликују по употребним карактеристикама:

јер су се и раније независно употребљавали у електроници и рачунарству. С друге стране, термини попут *блог*, *блоговање* и *блогер* јасни су кандидати, јер упућују на ситуације, активности и људе који постоје само због интернета (Кристал 2011: 72), док ћемо се ми у овом делу рада бавити само оном лексиком која је карактеристична за 'фејсбук', 'инстаграм', 'твитер' и 'тик-ток'.

³⁸ Већ смо истакли да свака мрежа има свој назив по којој је позната: 'фејсбук', 'инстаграм', 'тик-ток', 'твитер', а да је ова последња изнедрила читав низ лексема које су својствене само тој мрежи: твит, твитераш, твитерашица, твитовати, ретвитовати, твитовање, и сл.

(1) Вук Јерemiћ ми је био *пратилац* и због овог коментара не само да ме је отпратио, него и заблокpао.

(‘Објава’ на ‘твитеру’ корисника Balkanoks@ Asterix_x)

(2) Једна кума ми је заказала у петак вечеру у Београду, друга ручак у понедељак у Новом Саду. Ај сад да видим ко ми је *прави пријатељ на твитеру* па ће да оде уместо мене.

(‘Објава’ на ‘твитеру’ корисника Kuma@nije_dugmetara)

У контексту првог примера употребљен је и глагол *отпратити*, чиме је лексема *пратилац* добила експресивно, стилско значење, а у другом је главни члан синтагматске структуре, при чему зависни чланови „семантички доминирају целом конструкцијом (садржај ’управне’ просто је у том случају и у том лингвистичком правцу посматран – ’укључен’ у семантичко поље зависне речи)“ (Симић, Јовановић 2001: 160). Разлике у значењу у нашим примерима се „потиру тј. неутрализују се, па је зато могућа њихова заменљивост“ (Драгићевић 2010: 256).

Варијантни синоним речима ’пратилац’ и ’пријатељ’ је и англицизам ’фоловер’ (енгл. follower) у значењу „пратилац“ где се „англизација дешава када се поједини изрази и искази, преведени, или непреведени, користе у другом језику на начин на који се користе у енглеском“ (Богданић 2014: 202). У примерима (*Џаба вам фоловери и лајкови, ако у животу немате правог пријатеља; Имам преко сто фоловера*) англицизми замењују домаће речи са значењем истих појава и процеса.

Именици *зид* синонимна је синтагма *почетна страна*, или чешће само *почетна* да означи лични простор власника профила, ’главна страна’ на коју се корисник током прегледања може вратити у било ком тренутку, доступна је свима, као у примерима:

- (1) Ако се поносиш тиме што јеси – стави ово на *зид*, па нека причају људи;
- (2) Поставите на *зид* ваше фотографије;
- (3) Јуче се бунио, а јутрос му је цела *почетна* испуњена сликама Констракте.
- (4) Моја *почетна страна* изгледа овако: <https://www.facebook.com/cica.bacic>; <https://www.instagram.com/cicabacic/>; <https://www.tiktok.com/@cica.bacic>; <https://twitter.com/CicaBacic>.

Лексеме *зид* и *почетна* (страна) нису у односу праве синонимије, овај однос је „секундаран, остварљив само под одређеним условима“ (Драгићевић 2010: 253), њихова синонимичност зависи само од контекста, предзнања и искуства корисника. У складу са говорном ситуацијом, лексема *зид* проширује опсег денотативног значења на мноштво нових значења и детаља. *Зид* је огласна табла, јавна и видљива свим корисницима (*поставите на зид ваше фотографије*), али је и место одакле је могуће послати поруку другим људима и на тај начин изазвати колективну експресију (*па нека причају људи*), *зид* је место где можемо изразити своје емоције и афинитете, свој музички укус (*сликама Констракте*).

У синонимном односу су и лексеме *лозинка* и *шифра* као скуп слова или цифара којим се приступа налогу, персонализација података. У РСЈ *лозинка* је „уговорена тајна реч или реченица која служи као пропусница; шифра коју даје банци улагач који жели да остане анониман, непознат“ (РСЈ 2011: 636), а шифра се дефинише као „систем знакова у коме слова, речи и бројке имају уговорену измењенувредност и који се могу протумачити само помоћу утврђеног говорног кључа“ (РСЈ 2011: 1509). Ове лексеме имају синонимну лексему, позајмљеницу *пасворд* (енгл. *password*), као у примерима:

- (1) Не могу више да користим стари фејс, јер ми пише „нетачна *лозинка*“;
- (2) Унесите *пасворд*;
- (3) Укуцајте *шифру* како бисте се улоговали.

Датотека и *фасцикла* су на друштвеним мрежама варијантни синоними, прва лексема се фреквентније користи у 'фејсбук-групи' у значењу складиштење, организацију и чување дужих текстова (*У менију „датотека“ потражите текст који сте недавно отварали*), а *фасцикла* је универзални рачунарски назив за директоријуме или *фолдере* (енгл. *folder*),³⁹ али смо забележили и пример: *Пошаљи нам линк да га убацам у фасциклу*, мислећи на 'датотеку' као системски подржану опцију на групама.

Када су глаголи у питању, контекстуалној синонимији приписали бисмо: *додати*, *регистровати се*, *придружити се*, *(за)пратити*, као у примерима:

- (1) *Придружила сам се* групи;
- (2) *Додала сам те* у групу;
- (3) *Региструј се* и постани члан.
- (4) *Запратите* ме ако вам се свиђају моје објаве.

На друштвеним мрежама доминира „обиље инструкција“, па се први пример често јавља и у варијанти *Придружите се групи* са императивом уместо перфекта, при чему „обиље инструкција долази из контекста“ (Симић, Јовановић 2002: 111). На основу контекста и ми доносимо закључке да сви ови примери означавају придруживање, чланство у некој скупини. Глагол *додати* се најчешће удружује са идентификаторима у беспредлошком акузативу и означава конкретну особу.

Наведени глаголи могу реализовати мноштво значења, за која чак ни у речнику не постоји дефиниција, што потврђује лексема *придружити се* која је у речнику описана „придодавањем, прикључивањем, припајањем саставити у једну целину, повезати, спојити, здружити“ (РСЈ 2011: 1022). Тек у контексту се перспективизују – откривају нијансе у значењу.⁴⁰

Глагол *(за)пратити* у варијантном облику имперфективног вида (*пратити*) има и додатне семантичке позиције „читати објаве одређеног члана, редовно се информисати о свим активностима 'пријатеља'“, као у примерима:

- (1) На друштвеним мрежама можете да *пратите* друге људе;
- (2) *Пратим* Слобу Радановића.
- (3) Сви ви који ме *пратите*, знате да сам раноранилац.

Ови глаголи најчешће ступају у везу са именицама које означавају конкретну особу, по правилу се наводи и персонални идентификатор, или се односе на агенса. Овакви колокати⁴¹ су високо фреквентни.

Сличан однос запажамо и у пару глагола *објавити*, *(но)делити*:

- (1) Можете да *објављујете* шта год пожелите;
- (2) *Подели* ако се слажеш.

На основу контекста учавамо да се овим глаголима подразумева одређена активност на друштвеним мрежама. Код ових лексема запажамо енантиосемију, јер свака унутар своје

³⁹ Примери из нашег корпуса показују да су лексема *датотека* и *фасцикла* синонимне, док се у рачунарској терминологији ове две лексема посматрају као хипероним и хипоним, „Фасцикле можеш замислити као кутије у које можемо сместити датотеке, али и друге фасцикле“ (<https://petlja.org/kurs/354/5>, приступљено 22.12.2022).

⁴⁰ Р. Драгићевић (2010) истиче да „перспективизација изазива да се мноштво посебних значења или варијанти једног значења понекад интегрише као јединствено у оквиру једне дефиниције у описним речницима“ (Драгићевић 2010: 138), уз посебан осврт на закључке Р. Симића (1999) да је „перспективизација је својеврсно контекстно ограничење речи: рестрикција опште сфере њеног значења усмерењем на извесне дистинкције, уз запостављање осталих којима у систему располаже“ (Симић 1999 у: Драгићевић 2010: 138).

⁴¹ У лексиколошким истраживањима „колокација се обично широко дефинише као уобичајени спој речи“ (Драгићевић 2010: 219).

структуре може имати два супротстављена значења. Садржај, који појединац креира, може једноставним радњама да прикаже и другим људима, с тим што је могуће *објављивати* и *делити* не само свој ауторски садржај већ и све оно што неко други уради или напише. Ови глаголи често колоцирају са именицама типа фотографија, 'објава' и ти спојеви упућују директивност типа 'подстицаја' као „општи позив на активност“ (Симић, Јовановић 2002: 103) вршиоца радње усмерене према групи. Адресати, будући да их је много, не морају да прихвате 'подстицај' али има и оних рецепијената који ће *објавити* и *поделити* садржај, тј. остварити радњу која је захтевана. На овај начин глаголи постају директивни актуализатори.

Интересантни су глаголи *скинути* и *красти*:

- (1) *Негде скинуо* и слатко се исмејао;
- (2) Где си ово *скинуо*?
- (3) Ово и је много добро! Хахахахаха! (*Крадем*)
- (4) *Крадем!*

Лексема *скинути* и *красти* могу се сматрати културолошки маркираним лексемама будући да на друштвеним мрежама ови глаголи не значе само „узети, преузети са узорка, снимити, копирати“ (РМС 2011: 1205), већ и објавити на свој профил. По правилу на друштвеним мрежама *скинути* са значењем „преузети“ и секундарно „пронаћи“, употребљава се у интерогативним конструкцијама, док се лексема *красти* у истом значењу употребљава у презенту. Лексема *красти* је најчешће сегментирана, или парцелисана од осталог дела исказа уз обавезни знак интерпункције, екскламатор, којим се, уз имитатор *Хахахахаха!* истиче позитивно изненађење.

Варијантни синоними су и глаголи *означити* и *таговати*. Овим глаголима се подразумева радња којом се ауторовом садржају, 'објави' или фотографији додаје још нека особа навођењем персоналног идентификатора. Најчешће се посебном системском радњом означава фотографија или други визуелни садржај. Пре слике обично стоји текстовна напомена о означавању, као у нашем примеру:

- (1) *Означи* пријатеља; *Означи* ме; *Уклони ознаку!*
- (2) *Тагуј* своје теленце; Ружна сам, немој ме *таговати*.

Примећујемо да глагол *означити* развија секундарно директивно значење којим је изражен захтев да се одређена радња изврши на одређени начин и на одређеном месту. Активност означавања је нарочито популарна у ситуацијама када 'пријатељи' имају заједнички садржај, коауторство, или се налазе на истој фотографији. *Таг* или *ознака* се могу у сваком тренутку додати, али и уклонити. Када смо код глагола *уклонити*, ваља нам споменути да и ова лексема има свој варијантни синоним, а то је *блокирати*. Активност означена овим глаголом подразумева уклањање неке особе са 'листе пријатеља' уз тоталну забрану приступа свим садржајима 'блокатору'. Особа која 'блокира' невидљива је 'блокатору' и за њега као да не постоји на друштвеним мрежама.

4.1.2. Синонимне варијанте страног порекла – англицизми

1. Сви корисници друштвених мрежа, вољно или невољно принуђени су да користе, или су користили англицизме чак и када за одређену лексему постоји домаћа реч. Под англицизмом се подразумева „не само реч или морфема из енглеског која се, са различитим степеном интегрисаности, употребљава у српском језику, већ и реч, синтагма или реченица у српском чија употреба одражава или следи норму енглеског језика – ортографску, граматичку, семантичку или прагматичку“ (Прћић 2005: 59).

2. Таква „интегрисана“ лексема најчешће има варијантну лексему са истим или сличним значењем у нашем језику са којом ступа у синонимни однос, међутим, често не

постоји домаћи синоним јер се нека лексема толико одомаћила да изворни говорници и не осећају потребу за алтернативом. Такве речи се не преводe на наш језик, као на пример: *гуглање, сурфовање, хејтовање, лајковање, атачмент*.

Наведени англицизми се могу посматрати у оквиру ситуационо-комуникативне групе речи јер их „обједињава повезаност чланова на основу припадности истој ванјезичкој искуственој сфери“ (Драгићевић 2010: 237). Овим лексемама се могу описати конкретне ситуације у вези са њиховом употребом на друштвеним мрежама. *Гуглање* (енгл. Googling, према Google – претраживање) и *сурфовање* (енгл. surfing – сурфовање) се могу смарати синонимима јер се семантички односе на претраживање садржаја на друштвеним мрежама:

Идите на *гугл* и потражите информације; *Изгуглај час!*
Настављамо да *сурфујемо* на позивним музичким таласима.

За разлику од претходних примера, *лајковати* (енгл. liking, према like – допадање) и *хејтовати* (енгл. hating – мржња) су антоними јер је *лајковање* активност којом се означава емоционална реакција, најчешће допадање, а *хејтовање* подразумева изразито изражавање неслагања:

- (1) Може један *лајк*? Хвала свима којима се допала моја идеја јер *лајковање* схватам као подршку.
- (2) *Хејтовање* илти негативан фокус илти негативна критика. Има разних *хејтовања*.

Атачмент (енгл. attachment – прилог) подразумева радње којима се прослеђују документа у виду поруке, или електронске поште.

- (1) Пре неколико дана на приватни мејл ми је стигла порука – *атачмент*.
- (2) Украла сам сличицу са зида једног пријатеља као *атачмент* за претходну објаву.

3. Специфично значење има англицизам *колачићи* (енгл. Cookies) – семантички овај англицизам се не може довести у везу са својим преводним еквивалентом јер означава малетекстуалне фајлове који се чувају у 'веб-прегледачу' корисника када прегледа неки 'веб-сајт':

Прихвати *колачиће*!

4. Англицизми који ступају у синонимни однос са домаћом лексемом изузетно су фреквентни на друштвеним мрежама. Комуникативно-прагматички аспект ових лексема долази до изражаја и у свакодневном говору, а не само на друштвеним мрежама. Такав је англицизам *вебинар* (енгл. Webinar – WEB based semINAR) – предавање, семинар или радионица која се преноси путем интернета. Вебинари су едукативног и информативног карактера, користи се у образовању. Вебинар се прати у реалном времену, али се може погледати и у било које доба након одржавања.

- (1) Бесплатан *вебинар* за све просветне раднике.
- (2) Овај *вебинар* вам говори о томе како можете сачувати здравље.

Иако постоји домаћа реч у истом значењу која се може користити уместо овог англицизма, чланови друштвених мрежа предност дају *вебинару* у односу на *радионицу*. На друштвеним мрежама се реализује у синтагматској конструкцији:

- (1) Прикључите се *бесплатном вебинару*.

- (2) *Наш вебинар* је изузетно користан.
- (3) *Овај вебинар* морате себи приуштити.
- (4) У среду премијерно је приказан *вебинар*.
- (5) *Вебинар* о алоја производима.
- (6) *Мој први вебинар* ми је омогућио познанство великог броја људи.

Лексема *вебинар* је у нашем корпусу врста номинације типа 'натпис' као „тип јавне речи којима се нешто препоручује“ (Симић, Јовановић 2002: 105). Међутим, запажамо је и у синтагматским конструкцијама уз релаторе као зависне чланове, или квантификаторе. По правилу, уз *вебинар* се запажа типски квалификатор, придев *бесплатни* с намером да се привуче пажња рецепијената.

Уз лексеми *вебинар*, сличног типа је и *администратор* (енгл. administrator) у значењу „уредник“, особа која уређује странице и управља 'објавама' и налозима. У нашем корпусу ова јединица је присутна и у скраћеном облику *админ*:

- (1) *Админееее*, реагуј!
- (2) Не знам да ли је ова 'објава' за овде, ако није, нека је *администратор* обрише.

Као што видимо, англицима су се у великој мери адаптирали и одомаћили јер се употребљавају да означе нове појаве и процесе интересантне великом броју корисника на друштвеним мрежама, па је и употреба ових лексичких јединица страног порекла у порасту. Њихова улога и фреквентност у нашем језику предмет су бројних истраживања.⁴² Ми смо се на овом месту осврнули само на оне примере из нашег корпуса који представљају лексичко-семантичку групу речи „као скуп речи које припадају истој врсти и које се, због своје семантике блискости, могу наћи у односима синонимије“ (Драгићевић 2010: 237).

4.2. Нестандардна лесица

Језичке иновације на друштвеним мрежама на лексичком нивоу карактерише и употреба нестандартних облика, стога ћемо се у овом делу бавити жаргонима и неологизмима. Анализираћемо нестандартне лексичке јединице са семантичко-прагматичког аспекта, а када грађа то буде захтевала, и са творбеног. Будући да је нестандартна лесица изузетно фреквентна на друштвеним мрежама, повремено смо проверавали и функционалностилски аспект у 'објавама' и 'коментарима'. У анализи смо се ослањали на релевантне теорије Бугарског (2003), Симић и Јовановић (2002), Катњић-Бакаршић (2001) и Драгићевић (2010). *Речник жаргона* Б. Герзића (2012) укључили смо као секундарно средство ради провере синтаксичке и семантичке употребе жаргона. За наше истраживање, када су у питању неологизми, релевантни су резултати истраживања Р. Драгићевић (2010; 2020).

⁴² Прћић у књизи *Енглески у српском* (2005) уочава три типа англицизама, већина је присутна у дискурсу друштвених мрежа. „Први тип су очигледни англицизми, тј. све оне лексичке јединице – речи (именице, глаголи, придеви, прилози, узвици, итд.) које ће временом стећи статус више или мање одомаћене речи. На пример, овамо спадају: именице – *фајл, милкиејк, ролинг, бодибилдер, хамбургер, ваучер, модем, скенер, биг-банд, ДВД*; глаголи – *даунлоудовати, сурфовати, чекирати, цозирати, лобирати*; придеви – *кул, лајв, припејд, гламурозан, софистициран*; прилози – *аут, лајв, океј, супер, топ*; узвици – *Ау!, О-о!, Унс!, Вау!*; другу групу чине скривени англицизми. На пример, речи – *миш*, од *mouse*, у смислу 'компјутерски показивачки уређај', дефинитивно од *definitely*, 'засигурно, зацело, извесно', *копија*, од *copy*, 'примерак', оригиналан, од *original*, 'првобитан', *лоцирати*, од *locate*, 'пронаћи', *контролисати се*, од *control oneself*, 'обуздати се', *охрабрити*, од *encourage*, 'подстаћи, подржати', *покривати*, од *cover*, 'извештавати о/с(а)'; у трећу – и доскора непостојећу – групу уврштене су речи које су преузете из енглеског језика директно, без икаквог прилагођавања њиховог писања српском језику. На пример, речи – *e-mail, roaming, prepaid, attachment, computer...*“ (Прћић 2005: 121–122).

Језик који чланови заједница користе свакодневно близак је разговорном стилу, одликује се спонтаношћу и лежерношћу, те „језички стандард лако клизи у субстандард, па и жаргон“ (Бугарски 2003: 24), стога ћемо у народном поглављу описати неке од најфреквентнијих примера.

4.2.1. Жаргони на друштвеним мрежама

Лексема има статус жаргона уколико је позната и користи је једна група, међутим, евидентно је да данас жаргон познат и другим групама, те је и само дефинисање овог појма отежано, јер како Бугарски (2003) истиче, „жаргон је језик у малом“ (Бугарски 2003: 5). Жаргон је „неформални и претежно говорни варијетет неког језика који служи за идентификацију и комуникацију унутар неке друштвено одређене групе – по професији, социјалном статусу, узрасту и слично – чије чланове повезује заједнички интерес или начин живота, а која уз то може бити и територијално омеђена“ Бугарски (2003: 9), а жаргонизам се односи на лексичке јединице у оквиру датог жаргона, које су стилистички „посебно занимљив слој колоквијално маркиране лексике“ (Катнић-Бакаршић, 2001: 230). С тим у вези, жаргонизација је „општејезичка појава измештања језичких јединица из сопственог амбијента – пре свега књижевно-језичког – и уз извесне формалне адаптације или значењске измене – њихова трансплантација у друге околности – пре свега неинституционалног „друштвеног мишљења“ разноврсних друштвених група (Симић и Јовановић 2002: 256).

Обично се жаргони јављају самостално, али и у комбинацији са фразеолошким јединицама, а реч је о већ постојећим речима које одређена друштвена група користи у комуникацији као „живописан, сликовити, по дефиницији, увек је алтернативни израз“ (Герзић 2012: 7). На друштвеним мрежама широко употребу имају жаргони који означавају биће, предмет или простор.⁴³

4.2.1.1. Жаргони са архисемом 'човек'

Највеће интересовање чланова друштвених мрежа је за човека, пре свега за његов изглед, карактерне особине, понашање и менталне особине.

1.а. На основу изгледа мушкарац је описан као допадљива особа као у примерима: *лик* „човек, мушкарац, несвакидашња особа, човек посебних одлика“⁴⁴, *фрајер*, *имеле*, *шмекер*, *лаф*, „мушкарац на гласу“, *маџан*.

(ФБ)⁴⁵ Нови *маџан* хоће да се жени;

На данашњи дан родио се Драган Николић. Велики глумац, господин и *шмекер*;

Лафе мој, *лафчино*, срећан ти 22. рођендан, воли сека пунооооо!

(ТВ) Луда особо није сваки *лик* ког упознаш врх, цар, људина, а свака жена лепотица, душа моја, срце, риба, моје све, реченица којом се *рибе* служе кад хоће да откаче *фрајера*;

(ИН) Како бисте прокоментарисали нашег новог тренера?

Ове око мене кажу да је *маџан*;

(ТТ) *Шмекер* сам, па шта?

Мамин *имеле*!⁴⁶

⁴³ Вулгаризме и опцене речи нисмо узимали у обзир. Међутим, приметно је да се корисници друштвених мрежа суздржавају од корићења ових речи, мислимо да је то због чињенице што корисници међу 'пријатељима' имају и чланове своје породице. Исто тако, примећено је да се уместо ових речи користе три тачке (*Нису ми јасне ове девојке, вештачки нокти, вештачко д...*).

⁴⁴ Наводницима су означене дефиниције жаргона према *Речнику српског жаргона*, Боривоја Герзића (2012).

⁴⁵ Скраћенице кориштене у раду: ФБ – фејсбук; ТВ – твитер; ИН – инстаграм; ТТ – тик-ток.

⁴⁶ Текст је саставни део фотографије на којој је дечак у оделу и кравати.

Реч је о именицама којима се леп изглед истиче најчешће независним падежима, номинативом, али и вокативном формом обраћања. Употребљени жаргони су експресивни изрази којима се нарочито истиче лепота, па је најчешће реч о хиперболама (*лафчина*), али и метафорама (*маџан*).

1.6. Жаргони *матори*, *ћале*, *стари* најчешће се користе у значењу „отац“, али могу означавати пријатеља – *ортака*:

(ФБ) *Матори* мој, срећан ти рођендан, љуби га уја пуно! Желим ти све најбоље и да још дуго прослављаш!⁴⁷

Мој *ћале*, савезни фудбалски судија;

(ТВ) Толико си *матор*, а ту су и деца из чиста мира порасла да те подсети.

Ћале почео опет да вежба, нема више зезања;

(ИН) *Матори*, срећан ти рођендан!

Ћале, ово је за тебе!

(ТТ) Кад кажу да си у тридесетим *матор*;

Глумим *ћалета* на родитељском.

Примери *матори* и *стари* су на друштвеним мрежама деадјективне именице и имају фамилијаран тон. На 'фејсбуку' и 'инстаграму' се употребљавају у значењу „отац“. Међутим, као што смо видели, на 'твитеру' забележена је употреба у примарном значењу придева „стар“ и може да означава било коју особу која је старија у односу на говорника, а на 'тик-току' *матора* може чак бити и особа која има тридесетак година. Таква особа је *матора* из перспективе тинејџера. *Ћале* на 'тик-току' није неко „који је проживео много година, који је доживео старост“ (РСЈ 2011: 1243). Дакле, јасно је да ни *матори*, а ни *ћале* нису ознака за позно доба људског живота, већ је реч о шаљивој објави, претпостављамо, насталој у време када су у току родитељски састанци, или, пак, када је неко толико бољи или напреднији од осталих, да је другима *ћале*.

(ТТ) Какав сам ја *ћале*!

1.в. Далеко фреквентнији су жаргони којима се на негативан начин описује изглед, карактер и понашање, при чему се ређе описује изглед, а чешће понашање или карактерне особине. Често без контекста није лако одредити да ли се ради о физичком изгледу или карактеру:

(ФБ) Град је облепљен плакатима на којима је неки главати бизгов, карактеристичног изгледа.

У овом примеру на основу текста објаве видимо да је реч о ружном мушкарцу, али је очито да осим недопадљивог изгледа и велике главе описана особа има још неку негативну карактеристику.

Неки жаргони под утицајем творбених процеса могу променити значење, као у примеру *маторац*. Као дериват суфиксом *-ац*(*маторац*) у нашој грађи има увек пејоративно значење:

(ФБ) Целу књигу кука неки *маторац* и смара све остале, а књига је неразумљива јер је на врањанском;

(ТВ) Није ми јасно шта траже ови ошишани *маторци* по клубовима с децом; (ИН)

Данас видеља *маторац* како одврнуо Стинга и запрепасти мсе;

(ТТ) Кад ме *маторац* мува у клубу: „Ајде, марш, деда!“

⁴⁷ 'Објаву' прати фотографија дечака, што недвосмислено показује да је жаргон има метафорично значење (Преузето са 'фејсбук' профила Петра Балиновића 27.1.2023).

1.г. Критика јавних личности и истицање негативних карактерних особина често се исказује жаргонима. На 'твитеру' смо забележили објаву:

Има разних назива за неуке, неспособне, трапаве и оне горе: безјак, самсов, јолпаз, билмез, бизгов, тотов, зевзек, ништак... Е, нама се наместило да такви господаре.
(Gogen @VGogen, 'објава' на званичној 'твитер' страници, настала 1.1.2023)

Аутор овог текста се послужио жаргонима како би пренео свој утисак о неким људима који су на положају, а који су познати групи људи са којима комуницира. Жаргони, у комбинацији са архаизмима и речима страног порекла *безјак*, *самсов*, *јолпаз*, *билмез*, *бизгов*, *тотов*, *зевзек*, *ништак* послужили су као експресивна средства за опис неуких и неспособних људи.

Лексема *безјак* је архаизам и према Илешу (1927) „Реч има и Вук, као што сам већ у почетку рекао, у своме Речнику у значењу: *Stolidus*. Речник Академије наводи је из Србије где се, каже, употребљава укора ради: »Иди, безјаче један!«, те према њему и Броз Ивековић: »Иди, безјаче један! каже нпр. отац сину кад учини или рече што год лудо«, дакле: *Tolpel*, *stolidus* (...) у неким пределима Херцеговине »безјак« познат у смислу »бедак« (...) Према томе значи »безјак«: глупог, блесавог човека (хрв. Загорје, Загреб, Река, Штајерска), сулудог, махнитог човека (крај Сутле, Чазма), лудака (Србија), некаква чудака, који се клони друштва (Крапина), ленштину, убогог (Славонија, Загорје), човека који не говори лепо (Загреб)“ (Илешу 1927: 75). *Самсов* има погрдно значење „глуп, блесав човек“⁴⁸, *јолпаз* је турцизам у значењу скитница, беспосличар, битанга (Вујаклија 2004: 365). *Билмез*, *бизгов* и *тотов* су жаргони у значењу „глупак“. Исто тако, јако увредљив је и жаргон *ништак* „пропалитет, нула од човека“.

1.д. Интензивна комуникација на друштвеним мрежама условила је високу фреквентност жаргона којима се означавају различита понашања мушкараца, која су углавном неприкладна и негативно окарактерисана: *донатор* „старији мушкарац који финансира младу девојку“; *дрматор*, *буца* „утицајна особа“; *комплексаш* „искомпликсирана особа“; *комуњара* „политички, погрдно; присталица комунистичке партије“; *флегма* „особа која се не узбуђује лако“; *наварен* „под дејством дроге“; *тоша* „човек који се не уклапа“; *мајмун*, *креле*, *лузер* - „будала“; *љига*, *слина* – „бескарактерна, нечасна особа“; падобранац је „особа која се убацује преко реда“; *папучар* - „мушкарац над којим доминира жена“.

(ФБ) Који је провокатор овај Чеда *папучар* и ко њега зове у емисије?!

(ТВ) Какав си ти *папучар*, славиш свастикин рођендан! И ја волим своју свају!

(ИН) Решили смо мало да унапредимо мушку кецељу, додали смо џеп у облику папуче! П.С. Величина џепа је иста без обзира колики је *папучар* у питању;

(ТТ) Зову ме *папучар* јер жени помажем опрати суђе, па људи, она мени помаже да опеглам робу!

Насталу суфиксалном творбом, изведеницу *папучар* најчешће упућује мушкарац мушкарцу с намером да га увреди због односа према жени. Будући да *папучар* припада групи жаргона који настају суфиксом *-ар*, а који је и у стандардном језику изузетно продуктиван „жаргонска вредност таквих лексема потиче искључиво од експресне основе“ (Бугарски 2003: 67). У основи експресивног значења је метафора при чему метафоричко именовање за непожељну особину није засновано на објективној сличности са предметом именовања, већ је „потенцијална сема, која се остварује искључиво у неким секундарним значењима и само у одређеном контексту“ (Драгићевић 2010: 72), на основу асоцијација говорника, колективном експресијом заснованој на културолошким стереотипима.

⁴⁸ Значење је преузето са сајта <https://sr.m.wiktionary.org/sr-ec/samsov>

1.ђ. У посебну групу бисмо сврстали жаргоне који у основи имају неки појам из медицине, при чему категорија рода није од значаја: *пеницилин* „спретна особа“ и *стрептомицин* „стручњак, надмоћан човек“, као у примерима:

(ФБ) Како ботове боли војвођански *пеницилин*.

Зато седите мирни јер тек следи *стрептомицин*;

Моја мама је *стрептомицин* за моје живце;

Кажу да сам као Бог, *стрептомицин* за мушки род;

(ТТ) Ретко ко гађа у центар као што то чини Саша Радуловић. Човек је *пеницилин* за напредни вирус;

Сузана Трнинић је *пеницилин* за будалетине и бубе као што је Дејан Вук Станковић;

(ИН) Стрелчеви и шкорпије *стрептомицин* за водолије и то вам је тако.

(ТТ) Мени кажу да сам *стрептомицин* за доброг друга јер кад прави проблем доведем га у ред.

Ти си *пеницилин* за Београђане.

Настали метонимијом, при чему су људи концептуализовани као лек *пеницилин* и *стрептомицин*, ови жаргони немају увек стандардно значење „спретна особа“ и „стручњак“, већ добијају својство нечега што може да уништи – „опасна особа“.

2. а. Лепа жена је *бомба*, *красива*, *ликуша*, *кока*, *комад*, *риба* - „женска особа, згодна девојка“. Женама је физички изглед изузетно важан и зато постоје бројни синоними којима се истиче позитиван изглед, при чему се нарочо истиче лексема *риба*. Додавањем суфикса субјективне оцене –*ина* појачана је експресивност у жаргону *рибетина*. У основи ових назива за лепу жену је метафора.

(ФБ) „Коштана је играчица у дискотеци и *жешића риба*, а на њу се *наложио* неки *буржуј* и хоће да је жени, а она неће. *Фрка* јој је да неће моћи да *блеји* по граду јер је његова породица нека озбиљна...“⁴⁹

(ТВ) *Одлепим* за једном *рибом*, кад оно и *једна моја ортакиња одлепи* за том истом;

(ИН) Још мало и бићу моћна *риба*;

(ТТ) Ко жели да га *риба испали*, нека јој закаже код *коња*.

Употреба жаргона *риба* је различито мотивисана на друштвеним мрежама. На ’фејсбуку’ је креативно и речником младих укратко изложен садржај књижевног дела „Коштана“, Боре Станковића, где је Коштана поредбеним поступком доведена у везу са *рибом*. Говорницима нашег језика је опште познато да је *риба* метафора за добру девојку, те је реч о колективној експресији заснованој на културолошким стереотипима. На ’твитеру’ и ’тик-току’ су мушкарци ти који су позитивно окарактерисали особе женског пола, док је на ’инстаграму’ реч о саморекламацији.

2.б. Када је реч о непожељном физичком изгледу, жене су окарактерисане као: *даска* у значењу „жена равних груди“, *маторка* „старија жена“, *дропља* – „ружна жена“, *гробље* – „старија особа“, али и „ружна жена“, *кокошка* – „будаласта девојка“, *квочка* „досадна, напорна жена“, *половњача* „старија, разведена жена“.

(ФБ) Како то равна си као *даска*, а криви ти се кичма;

(ТВ) Љубоморна шефица је вероватно била равна као *даска*;

(ИН) Лепа си ако си и равна као *даска*;

(ТТ) Да, равна сам као *даска*, али... нисам твоја *даска*.

Уколико желе да физички изглед жене окарактеришу као лош, мушкарци ће употребити поређење *равна као даска*. Структурно ружан изглед жене приказан је синтагматском конструкцијом која се састоји од придева + *везник као* + именица *даска*

⁴⁹ Цитиран је само део ’објаве’ у којој је употребљен посматрани жаргон. ’Објава’ је преузета са профила корисника Милентија Ђорђевића и настала је 19.11.2019.

жаргонске вредности. На 'инстаграму' и 'тик-току' у ситуацији када ову лексему употребљавају жене, поређење је реално, али је негативна конотација ублажена преусмеравањем пажње на неки други садржај из контекста.

2.в. На друштвеним мрежама су негативне карактерне особине подложне критици: *спонзоруша* „жена заинтересована искључиво за богате мушкарце“; *фуфица* „жена лаког морала“; *навлакуша* „жена која воли да флертује и заводи“; *квочка* „досадна, напорна жена“; *овца* „глупа особа“; *пацијенткиња* „лудача, лудакиња, блеса“; *кучка* „лоша, бескарактерна жена“; *шлихтара* „улизица“.

(ФБ) Значи ако ћеш да будеш *породична*, онда немој да будеш *спонзоруша*;

(ТВ) Професорка Рајна одржала говор за памћење. Ви сте професори, крените у рат против *старлета*, *спонзоруша*, певачица, *тајкуна* и победите их!

(ИН) Свака права *спонзоруша* мора да има слику из тоалета;

(ТТ) Пола *ликуша* после основне постаје *спонзоруша*, поготово гледају кола и корист. Момци, пазите се!

Жаргони који су добијени суфиксима *-ка*, затим *-уша*, *-киња* су продуктивнији и истичу негативну експресивност, а која се огледа у критици непожељног понашања. На 'фејсбуку' и 'тик-току' је фреквентна јединица *спонзоруша*, чије се значење нарочито истиче контрастима. У првом случају супротност *спонзоруши* је породична жена, а у другом жаргоном *ликуша*, који има позитивну конотацију. На 'твитеру' навођењем више негативних појава у низу наглашено је значење овог жаргона, док је на 'инстаграму' корисник иронијом дочарао свој став и своје ограђивање од негативних појава. У слабије продуктивне у нашој грађи спадају суфикси: *-а*, *-ара*, као што су *овца* и *квочка*, добјене метафоризацијом, док се значење лексеме *шлихтара* одређује преко синонимног жаргона „улизица“.⁵⁰

2.г. На друштвеним мрежама жаргони су погодни да означе фамилијарне односе, као и да окарактеришу посебним именом неку особу: *кева*, *мамита* – „мајка“; *швеца*, *дада*, *сејка* у значењу „сестра“, *сваја* – „рођака, свастика“; *веца* (од вештица), као у примерима:

(ФБ) Изгледа да ће директор болнице у Краљеву да буде смењен, али му је *сваја* велика већница града Краљева;

(ТВ) Ја и моја *сваја* данас пунимо 71 годину, ја 40, она 31;

(ИН) Кад ти *сваја* купи шољу;

(ТТ) Коси *сваја*, снимама ја!

3.а. У жаргонској лексици честе су именице које означавају дете, младо биће: *балавандер* „млада, незрела особа“, *деран*, *кића*, *кекец*, *кенац*, *клинац*, *клинка*, *клинџеза*, *клипан*, *пиленце*, при чему је *клинац* изузетно фреквентан:

(ФБ) Кад је био *клинац*, мој син је био задивљен људима који скупљају смеће;

(ТВ) Закључила сам да ме је *клинац* блокирао пре пар месеци, па сад одблокирао без разлога;

(ИН) Овај мој *клинац* има златну лопту;

(ТТ) Једна од чешких дечијих песмица које сам слушао као *клинац*.

Настао суфиксом *-ац*, дериват *клинац* се употребљава у значењу „малишан, дечачић“ и на друштвеним мрежама представља стереотипан начин исказивања родитељске наклоности према детету, при чему очеви испољавају благу предност коришћења овог жаргона у односу на мајке. Међутим, наш пример с 'твитера' показује да се овим жаргоном указује на

⁵⁰ Шлихтара може бити и особа природног мушког рода, али се на друштвеним мрежама користи да означи жену, као у нашим примерима: (*Тачно се види ко је мушкарац папучар и жена шлихтара; Пертле јој вуре из позадине, шлихтара*).

недовољно поштовање млађих према старијим особама, те је применљив и као критика, реакција на непримерено понашање неке млађе особе. Осим наведених значења, *клинац* се употребљава и у погрдном значењу као замена за опцену реч (*Питао сам га који клинац изводи он ту*).

Жаргони који се односе на дете су најчешће деминутиви или хипокористи, али могу бити и пејоративи (*деран, клипан*). Настали су махом суфиксалном творбом, али има и сложеница (*балавандер*).

4.2.1.2. Жаргони са архисемом 'место'

Жаргони којима се означава место, локација, на друштвеним мрежама нису фреквентни, а то објашњавамо чињеницом да постоји системска опција којом чланови друштвених мрежа означавају тачну локацију настанка објаве или фотографије. Ми смо забележили примере: *бувљак* „пијаца где се продаје јефтина или половна роба“ (али и с метатезом *бљувак*); *гајба, руна* „стан“; *кванташ* „кванташка пијаца“; *легало* „кућа, дом, спаваћа соба“; *музеј* „старачки дом“; *напољу, вани, преко* „иностранство“; *штек* „скривито место“.

(ФБ) *Гајба* је одлична, али брате мили, ко да коси све ово?;

(ТВ) Када решиш да се жениш, удаш, реши и питање *гајбе*, јер у заједници леба нема;

(ИН) Празна *гајба* чека на нас;

(ТТ) Уморан ко пас, излазим *из гајбе*.

Лексема *гајба* којом се означава „кућа, стан, место где живимо“ најчешће се употребљава самостално (*гајба*), као предлошко-падежна конструкција *из* + именица *гајба* у генитиву, у значењу места удаљавања, али и у синтагматским конструкцијама (*питање гајбе* и *празна гајба*). Жаргон је настао метафоричком асоцијацијом по облику. Гајба за преношење воћа или пића има облик квадрата или коцке, па и стан личи на гајбу.

4.2.1.3. Жаргони са архисемом 'предмет'

Када су предмети у питању, корисници жаргона најчешће користе лексеме да означе храну, одећу или новац. Такви су примери: *клопа* „храна“, *пљеца* „пљескавца“; *подригуша* „лоша салама“; *соми* „месо“; *кобаја* „кобасица“. Одећа је: *минић* „кратка сукња“; *минималке* „плитак веш“; *домаћинке* „дубок веш“. Ланац је „кајла“, новац је „новчаница од сто апоена“, али и *лова, кинта, шушка*, као у примерима:

(ФБ) Кад девојка каже да јој дечко није леп, али има ОНО НЕШТО, то нешто је углавном ауто или *лова*.

(ТВ) Да, срећо, ти си с њим због *LOVE*;

(ИН) Лова до крова;

(ТТ) *Кеш, лова*, брза кола.

Други пример је у први план истакао говорника као вештог комуникатора јер је употреба позајмљенице *LOVE* плански смишљена као духовита, шокантна опаска. На такву могућност нам указује и чињеница да реч *LOVE* није транскрибована, већ је употребљена у изворном облику. Записана великим словима, јасно је да је реч плански истакнута. Као 'лажни пријатељ' *LOVE* у нашем језику значи новац, а у енглеском љубав. Ефектом језичке игре ова реченица добија два значења. Прво, вероватније: *Да, срећо, ти си с њим због новца*, и друго, потенцијално: *Да, срећо, ти си с њим због љубави*.

Познато је да су мушкарци посебно осетљиви према аутомобилима, зато су они корисници жаргона којима се означава марка или тип возила: *макина* „аутомобил“; *мечка* „мерцедес“; *половњак* „половно возило“; *странац* „аутомобил на стране таблице“ (Да се мало похвалимо – ова *мечка* је моја нова *макина*; Дobar је мени и мој *половњак*, боље него да ми увале *странца*).

4.2.1.4. Жаргони са архисемом 'акција'

Жаргони којима се позива на неку пријатну активност су глаголи и њих најчешће користе млађи чланови друштвених мрежа: *блејати* „беспосличити“; *барити*, *мувати* „удварати се“; *готивити* „волети, показивати наклоност“; *одлепити* „полудети, заљубити се“; *стартовати* „почети удварање, почети с радом, покренути“.

Поред глагола којима се исказују пријатне активности и снажна осећања, забележили смо и глаголе који се односе на изразито непријатна осећања: *масирати*, *смарати*, *пеглати* „гњавити, досађивати некоме“; *напеналити* „ударити, напакостити“; *шкартирати*, *шутнути* „раскинути“, као метафора за удаљавање од себе неког/нечег што је лоше (*Шта је, шкартирао те је? Шутнуо ме је због друге*).

Каткад се дешава да један жаргон реализује више жаргонских значења као у примеру *фурати* са првим значењем „забављати се“ (*Фурам* с Марком већ две године) и другим „носити“ (*Фурам* нове патике). Такав је и позајмљени глагол *кулирати* настао од енглеског cool – хладан у значењу „не узбуђивати се“ (*Нећу да се нервирам око сваке ситнице. Кулирам!*). Међутим, све чешће се употребљава у жаргонском значењу „избегавати, игнорисати“ (*Није лепо кулирати неког када ти изјави да му недостајеш, знаш*).

На друштвеним мрежама жаргони су изузетно фреквентни, јављају се као самосталне лексеме, ређе као синтагматске конструкције, а њихови корисници се служе разноврсним механизмима, као што је нпр. кумулација два или више жаргона у садржају текста једне објаве. Ево таквих примера:

Коштана је играчица у дискотеци и *жешића риба*, а на њу се *наложио* неки *буржуј* и хоће да је жени, а она неће. *Фрка* јој је да неће моћи да *блеји* по граду јер је његова породица нека озбиљна...

(’Објава’ корисника на друштвеној мрежи ’фејсбук’, настала 19.11.2019)

Иако се текст састоји од само две комуникативне реченице, уочавамо пет жаргона: именичку синтагму *жешића риба* „девојка изузетне лепоте“ и лексеме *наложити се* „допасти се, свидети се“; *буржуј* „богаташ“; *фрка* „проблем, непријатност, невоља, тешкоћа, неугодна ситуација“; *блеји* у значењу излазити, шетати по граду.

На ’твитеру’ се у оквиру једне комуникативне реченице издвајају три жаргона, као у примеру: Дан дуго траје и *лова* одлази, *вуцараиш* се по сунцу и тражиш било шта да *шљакаш*.

У овом примеру реченични акценат је на лексеми *шљакати* „радити“ јер се новац – *лова* брзо троши, а избор жаргона је мотивисан специфичним темпом живота у урбаној средини и потребом говорника да принципом језичке економије опише неку животну ситуацију.

Лексема *блејати* је изузетно фреквентна код млађе популације. Иако се у речнику жаргона дефинише као „беспосличење“, наши примери показују да се овим жаргоном млади позивају на излазак или на журку, отуда и именица *блеја* у значењу „журка“:

(ФБ) Упознали смо се на *блеји* код Марка.

Једно је путовати по иностранству у шопинг, а друго *блејати* као туриста;

(ТВ) Бићу *кул бакута* код које ће *клинци* после школе *блејати* да пуше цигаре јер их нећу *цинкати* код родитеља;

(ИН) Означите пријатеља с којим ћете *блејати* на распусту;

(ТТ) Кад необавезно *блејии* код Кинеза једно пола сата.

Код глагола *блејати* карактеристично је одступање од основног значења јер се у РСЈ дефинише као „пуштати глас „бле“ (о овци, телету и сл.); опонашати, подражавати тај глас. 2. фиг. а. говорити глупости, лупати, лупетати. б. гледати тупо, бленути, зијати, зурити“ (РСЈ 2011: 89), али се одступа и од значења које је дато у речницима жаргона – „беспосличити“. На ’фејсбуку’ је именицом описан догађај, а у другом примеру је овим глаголом експресивно описано понашање туристе. На ’твитеру’ има значење „долазити, свраћати“, на инстаграму блејање с пријатељем подразумева одлазак у заједнички провод, а на ’тик-току’ означава разгледање робе у кинеској продавници. Реч је о глаголима код којих се примарном метонимијском формулом ВРШИТИ ДЕЈСТВО НА НЕШТО – КРЕТАТИ СЕ ВРШЕЋИ ТАКВО ДЕЈСТВО исказују пријатна осећања, отуда је жаргонска именица *блеја* „журка, провод“ пример код ког је „секундарна метонимија заснована на метонимијској трансформацији именица на које се глаголи односе“ (Дагићевић 2010: 171).

4.2.1.5. Жаргон – закључне напомене

Међу основним карактеристикама жаргона, као што смо видели, налазе се „лексичка продуктивност, иновативност, граматичка флексибилност, семантичка експресивност, потом метафоричност и асоцијативност, те хуморно поигравање звуком и значењем“ (Бугарски 2003: 14–15). Можемо приметити и да се сликовитост и живописност, као основне карактеристике жаргона, огледају у бројности појмовно онеобичених лексема, а у вези са изгледом (*фрајер, риба, клинац*), понашањем (*папучар, спонзоруша*) и карактером човека (*билмез, флегма*). Жаргоном се на иновативан начин називају места (*гајба, бувљак*), предмети (*лова, мечка*), активности (*блејати, стартовати*).

Иновативност се не ограничава само на семантику, процес настајања жаргона залази и у домен граматике. Жаргони у нашем корпусу настају: метафоризацијом (*мечка, риба*); модификацијом позајмљеница (*лузер, старлета, кулирати*); пермутацијом гласова (*соми* – „месо“); слагањем (*минималке, балавандер*); суфиксацијом (*маторац, папучар, билмезара, половњак*), с тим што је овај последњи начин творбе најпродуктивнији.

4.2.2. Неологизми на друштвеним мрежама

Неологизми се сматрају „нестандардизованим речима који именују нове појмове и појаве или на нов начин именују познате појмове, а временом могу или да се стандардизују или да се изгубе (Радовић-Тешић 2008: 363).

Савић (1984) у свом раду *Принципи стварања неологизама у српскохрватском језику* истиче да „неологизми настају као: 1) тек изговорена или написана нова реч; 2) управо преузета нова реч; 3) реч која је тек заживела у стандардном језику; 4) реч која је већ дуже времена у употреби у савременом језику; 5) реч која постоји у стандардном језику, али је нова“ (Савић 1984: 161).

Лексички систем српског језика „интензивно се употпуњава новим речима. Разлоге за то треба тражити у развоју технологије (који прати и разграната терминологија), деловању глобализације (која доводи до лаког и брзог продора лексике из једног језика у други, обично из енглеског језика ка другим језицима), а нарочито у развоју електронске комуникације (која доводи до јавне изложености лексике великог броја људи у медијском простору)“ (Драгићевић 2020: 108).

Радовић-Тешић на основу типа структуре неологизме „дели на: а) лексичке неологизме, који се односе на нове појмове; б) лексичко-семантичке неологизме, који се односе на преформулацију већ постојећих назива; в) индивидуализме – окационализме, који

су грађени по нормативном творбеном моделу“ (Радовић-Тешић 2008: 364). Ова подела практично значи да се неологизми могу поделити на: а) неологизме-позајмљенице; б) семантичке неологизме; в) творбене неологизме (Драгићевић 2020: 110).

4.2.2.1. Неологизми-позајмљенице

На друштвеним мрежама се свакодневно појављују нове речи, а увидом у наш корпус, можемо рећи да их је највише ’тик-току’, а потом на ’твитеру’ и ’фејсбуку’, док их је на ’инстаграму’ најмање. Према истраживањима Р. Драгићевић (2020: 108–109), највећи број неологизама је настао позајмљивањем, пре свега из енглеског језика, а ми смо забележили следећу грађу:

Примери забележени на ’фејсбуку’:

- (1) Много сам те *ајлавјуисао*;⁵¹
- (2) *Ботови*, колико се плаћа ово *ботовање*?;
- (3) Ја сам *синовао*, а она је *ћерковала*;
- (4) Пустићу све одједном овде да не бих *спамовао* групу;
- (5) Успомена на радионицу *Математичког коучинга* и сарадња са колегом.

Неологизми забележени на ’фејсбуку’ представљају позајмљенице из енглеског језика: иновативном творбом, спајањем три стране речи онако како се оне изговарају, настао је неологизам, перфективан облик волитативног глагола *ајлавјуисати* (*I love you*), којом аутор објаве на креативан начин исказује љубав у значењу „волети“.

Именица *бот* (*bot*) се употребљава да означи послушника који на мрежама прати објаве свог политичког миљеника, дели текстове и понаша се у складу са налозима које добија од страначких ауторитета. Неологизам представља скраћеницу од речи *робот*, додавањем нашег суфикса (*-ње*) настала је девербативна именица *ботовање* из категорије *Nomina actionis* као пример творбеног неологизма.

На друштвеним мрежама глагол *синовати* је изузетно фреквентан и означава да је прималац прочитао поруку, али на њу није одговорио. Настао од енглеске речи *seen* – „видети“, овај глагол се изговара као *син*, те је језичком игром говорника добијен семантички неологизам *ћерковала*. Глагол *спамовати* означава поруку која се електронским путем шаље на више адреса без сагласности прималаца и као таква може изазвати отежан проток нових информација. Главни члан синтагме *математички коучинг* преводи се преко синонимне лексема енглеског порекла „тренинг“ који се у РМС дефинише као „спорт. систематско вежбање, увежбавање спортиста у одређеној спортској дисциплини“ (РСЈ 2011: 1309).

Примери забележени на ’инстаграму’:

- (1) Подели на *инста*!;
- (2) Поручивање у *инбох*, маскара *gratis*!;
- (3) Немам ни један *комплекс*, а волела бих да имам, рецимо *комплекс* апартамана на мору!;
- (4) *Мејкап* за све прилике!;
- (5) На *сторију* објављујем сваки модел посебно.

Корисници ’инстаграма’ користе скраћеницу *инста* као назив за ову друштвену мрежу. Иако му лексичко значење не осигурава локацијско значење, ова лексема је употребљена у улози адвербијалне допуне као у примерима (1), (2) и (5). *Gratis* је прилог који потиче из латинског језика (*lat. gratis*) са значењем „без наплате, без новца, цаба“. Енглески назив за поштанско сандуче *in-box* је недоследно транскрибован, као и пример *комплекс*. Потоњи пример пореклом је из латинског језика и у РСЈ (2011) постоји одредница

⁵¹ Приликом превођења коришћен је сајт <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/in-box> 11.11.2022.

комплекс са значењима „1. скуп више предмета, појава и сл. који чине једну целину: ~зграда, ~ фактора, ~ питања. 2. Земљиште које чини једну (већу) целину: ~ шума, ~ њива, камени ~. 3. псих. мед. сплет изражених представа, осећања, нагона који доводе до лакших поремећаја, оштећења, неочекиваних реакција и сл. ~ инфериорности, ~ више вредности, ~ кривике“ (РСЈ 2011: 544). Примери *мејкан* – „шминка“ и *стори* – „прича“ су транскрибовани у складу са правилима нашег језика, али нису преведени. Претпостављамо да разлоге треба тражити у чињеници да су корисници ове друштвене мреже углавном млади који су упознати са значењима ових лексема.

Примери забележени на 'твитеру':

- (1) Попијем *буустер* (booster) и попнем се на лустер;
- (2) Имам такву фацу да кад уђем у *најекспенсив* бутик раднице јаднице мисле да сам пуна као брод.
- (3) *РестартовАНА* је била најлепша, а Ђоле треба да се *ресетује* на фабричко подешавање;
- (4) *Твитерашиишии*, где сте сада, *твитерашии* моји?; Кад већ *твитујеш*, спомени у *твиту* како ти је важна љубав, а не паре;
- (5) Иначе сам сазнао да ме Дорис блокирала тако да сам хтео да *фејвујем* њен *твит* где каже да је непоновљиво другачија;

На 'твитеру' су фреквентни примери који се односе на називе пића или хране какав је *booster*, а на основу садржаја ове објаве уочавамо да је реч о енергетском напитку. Интересантно је да је овај назив транскрибован, али је дуплиран вокал (уу) по угледу на (оо) оригинални запис ове лексеме.

У примеру (2) запажамо неологизам-позајмљеницу *најекспенсив* при чему је квалификативу у значењу „скуп“ придодат наш префикс *нај-* за грађење суперлатива, а позајмљенице *твитерашии*, *твитовати* и *твит* описује и Р. Драгићевић као „позајмљенице које су дуже у српском језику и које се учесталије користе почињу да граде деривациона гнезда у српском језику (исп. нпр. *твитовати*, *ретвитовати*, *твитнути*, *твитераиш*)“ (Драгићевић 2020: 110).

Глаголу *лајковати*, којим се на 'фејсбуку' означава да се корисницима свиђа нечије саопштење, синониман је глагол *фејвовати* на 'твитеру'. Појмови *рестартовати* и *ресетовати* припадају сфери информационих технологија да означе радњу којом се уређај поставља на фабричко подешавање услед неког техничког проблема, с том разликом што се рестартовање односи на подешавање софтвера на стање пре проблема, а ресетовање на подешавање уређаја у исто стање у ком је био када је укључен први пут. У нашим примерима су део језичке игре, на основу дела речи *рестартовАНА* који је написан великим словом могуће је закључити да је реч о властитом имену (*Ана*) као носиоцу неке изузетне особине, а *ресетовати* развија пејоративно значење којим је постигнут контрастиван ефекат.

Примери забележени на 'тик-току':

- (1) Ја сам особа која има *гард*;
- (2) Сви кажу, ево га *драма квин*, *драма квин*!
- (3) Ја у *Махију*!;
- (4) Профил *ријалити* учесника;
- (5) Где вам је *сан протекин*?

На 'тик-току' је лексема *гард* изузетно фреквентна, потиче из сфере спорта којом се означава одбрамбени став у боксу, а на друштвеним мрежама означава субјекта која има отпор, негативан став према некоме/нечему. *Ријалити*⁵² је у ширу употребу ушао преко

⁵² „Ријалити шоу (engleski Reality show), „представа стварности“ или скраћено ријалити „стварност“ (reality) назив је за жанр телевизијских емисија чија је карактеристика приказивање стварних људи и догађаја у сврху забаве гледалаца „представа“ (show)“. (<https://sr.m.wikipedia.org/sr> приступљено 20.12.2022).

телевизијских емисија који приказује сцене из свакодневног живота људи. Из енглеског језика потиче и назив ланца продавница (*Макси*), који је на друштвеним мрежама недоследно транскрибован, а *драма квин* (*drama queen*) је надимак за особу „краљицу театра“ која прави проблем и када за то не постоје разлози, иначе на друштвеним мрежама ова синтагма се јавља као пратећи текст уз фотографију познатог политичара. Универзални назив за све креме за сунчање са заштитним фактором *сан протексин* уочен је и на 'твитеру', док је на 'тик-току' употребљен уз фотографију групе туриста која ужива на одмору.

4.2.2.2. Индивидуализми

Будући да су неологизми на друштвеним мрежама прилично фреквентни, наредну поделу примера из нашег корпуса извршићемо према дефиницији индивидуализама које је понудила Р. Драгићевић (2020), при чему се свака „први пут регистрована лексема назива индивидуализам. Индивидуализми се деле на *оказионализме* и *потенцијалне речи*. Оказионализми су индивидуализми који имају неуобичајену структуру или садрже нераспрострањено творбено средство (нпр. *надголубље*), а потенцијалне речи по свему личе напостојећим – потичу од општепознате мотивне речи, садрже продуктивну творбену основу и суфикс, али нису регистроване и за њих нема више од једне потврде или малог броја њих (нпр. *бубњалица*). Када једанпут потврђена лексема почне учесталије да се користи, она стиче статус *неологизма*. Потенцијалне речи чешће од okazaionalизама прерастају у неологизме“ (Драгићевић 2020: 109).

4.2.2.2.1. Оказионализми на 'фејсбуку', 'твитеру', 'инстаграму' и 'тик-току'

1. Примери са друштвене мреже 'фејсбук':

- (1) Нова је, мало је рећи лепа, пуна нежности, љубави, велика - *најнајнија*;
- (2) Мала практична *порнографије* слика;
- (3) Ако ти смета, а ти ме *отпрати*;

Необичну структуру има квалификатив *најнајнија* добијен комбинованом творбом, тј. необичним спојем, сачињеним од дуплираног префикса *нај-* и суфикса *-ији/-ија* и у примеру означава изузетно изражену позитивну особину. Новонастали квалификативни придев *порнографијећи* настао комбинованом творбом у наведеном примеру означава да је слика изузетног квалитета. Глагол *отпратити*, настао префиксацијом, актуелан је на друштвеним мрежама у значењу „престати пратити објаве“, супротно од *запратити* и *пратити* – „читати објаве, лајковати, коментарисати“.

2. Примери са друштвене мреже 'инстаграм':

- (1) Ово је наш *кљученијак*;
- (2) *Огњенка*, звижди у празно;
- (3) Тада сам била баш *фркична*;

Именица *кљученијак* са значењем носиоца особине добијена је од именице *кључ* и придева *јак* да значи паметну особу или човека који увек има решење (*кључ*) за све недоумице. Деривацијом је добијена именица *огњенка* са значењем „ватрена, срчана особа“ одликује се изузетном експресивношћу. Деривацијом је добијен и придев *фркичан/фркична* као део урбане лексике. У РСЈ (2011) одредница *фрка* је дефинисана као реч ономатопејског порекла „1. снажно и гласно, бучно дување кроз нос, фркање: ~ коња, ~ мачке. 2. разг. узбуна, узбуђење; ужурбаност; неред, метеж, гужва“ (РСЈ 2011: 1418), те је новонастали

придев *фркичан* употребљен као предикатив у лексичком језгру предиката као допуна помоћним глаголима да означи особу која је у великој гужви.

3. Примери са друштвене мреже 'твитер':

- (1) *Ваксери и антиваксери*, не скачите ми на живце;
- (2) Кренуо у *смехотресну* кампању;
- (3) Стоп *Златиборизацији* Таре⁵³;

Први пример на 'твитеру' настао је као реакција на недавне догађаје у вези са вирусом, при чему су дериватом *ваксери*, насталом од именице *вакцина*, означене присталице вакцинације. Будући да је велики број оних који су противници вакцинисања, префиксоидом *анти-* добијен је антоним ове именице. Пејоративно значење добио је придев *смехотресан*, настао од именице *смех* и глагола *трести* да означи претерано смешну кампању неименованог политичара. *Златиборизација* је околионализам настао деривацијом суфиксом *-изација* карактеристичним за девербативне именице да означи покрет, активирање групе људи који желе да зауставе уништавање природних лепота наших планина од дивље, али и планске градње инвеститора.

4. Примери са друштвене мреже 'тик-току':

- (1) Ја ћу сада мало да *гумомеђедирам*;
- (2) *Сомино једна – дабисомино!*;
- (3) *Поцвркаћу* све што остане, западне за зуб! Дођи да заједно *поцвркавамо!*;

Примери на 'тик-току' су текстови приложени уз видео, при чему је први пример околионализам десупстантивног образовања код ког уочавамо креативно коришћење творбеног потенцијала нашег језика. Као саставница именица *гума* и *медвед*, при чему је додатна креативност унета коришћењем дијалекатског облика *међед*, добијен је глагол *гумомеђедирати* да означи радњу, тј. конзумирање гумених бомбона у облику медведа.

Други пример *дабисомина* је имитатив код ког је наглашена фонијска експресија. Ова пејоративна сложеница у основи има аугментатив *сомина* на коју је додат префиксоид нејасног порекла *даби-*, при чему именица настала на овај начин означава носиоца наглашено ружних особина. Исто тако, вокативом је наглашено афективно стање говорника.

Глагол *поцвркати/поцвркавати* настао префиксацијом, девербативног је порекла. У основи је глагол *цвркати* ономатопејског порекла који се у РСЈ (2011) дефинише преко лексеме *цврчати* „а. производи нарочит глас „цвр“ (о цврчку попцу и сл.), б. в. цвркувати (а), в. фиг. оглашавати се, јављати се пискавим гласом сличним гласу цврчка“ (РСЈ 2011: 1450). Међутим, овај околионализам у основи има жаргонску лексему *цврцкати* која означава „појести или попити све што је остало“. У основи овог, а и осталих примера, огледа се жеља говорника за духовитим и необичним изражавањем.

4.2.2.2.2. Потенцијалне речи на 'фејсбуку', 'инстаграму', 'твитеру', и 'тик-току':

Полазећи од дефиниције Р. Драгићевић да потенцијалне речи „по свему личе напостојеће – потичу од општепознате мотивне речи, садрже продуктивнотворбену основу и суфикс“ (Драгићевић 2020: 109) можемо рећи да су такве речи на друштвеним мрежама изузетно фреквентне.

⁵³ Неологизам *Златиборизација* је забележен и у новинском чланку „Златиборе, питај Тару да ли ће и на њој да буде као на Врачару? (<https://nova.rs/vesti/drustvo/zlatibore-pitaj-taru-da-li-ke-i-na-njoj-da-bude-kao-na-vracaru/> приступљено 20.12.2022.)

1. Потенцијалне речи на 'фејсбуку':

- (1)...*астропроороци, гатаре, распопи, копилуше...* На телевизијама чији су власници тајкуни, политички ботови задужени за даноноћно *кимилсунговско* величање АВ и његове *клике*;
- (2) Сви ће бити осумњичени као *атентаторисање* у покушају;
- (3) Ти си *бапче* без мере и кочница;
- (4) Мом супругу, оцу моје деце, домаћину мог *раздомљеног* дома;
- (5) Обична *дупетарија*;
- (6) Не морамо сви бити *истомишљаџије*;
- (7) Овај *јодоња* од мушкарца у рангу Змаја од Шипова;
- (8) *Курлеуша* је обична опајдара;
- (9) Ово ми је *малопринчевски* приступ проблему;
- (10) Свака твоја песмица потоне у мору *мамикурних* статуса.

Највише је именица којима се означавају носиоци особина или занимања добијених деривацијом, али и композицијом и комбинованом творбом. Суфиксацијом су добијени примери: *гатаре, копилуше, бапче, јодоња*. У овој групи предњаче именице женског рода *гатара*, добијена од глагола *гатати* суфиксом *-ара* има негативну конотацију јер означава жену која се бави гатањем, погрдно значење има и именица *копилуша*, настала суфиксом *-уша*, који додатно истиче пејоративно значење јер је у речницима забележена лексема *копилача* „ж пеј. нар. жена која роди ванбрачно дете“ (РСЈ 2011: 554). Суфиксом *-че* добијена је пејоративна именица *бапче* да експресивно означи старицу, а процес транспозиције запажамо у глаголској именици *јодоња*, са непотврђеном глаголском основом да означи носиоца лоше особине. Слично значење има и збирна именица опсценог карактера *дупетарија*, добијена деривацијом продуктивним суфиксом *-арија* да са извесном дозом хумора означи скуп носилаца особина. У овим примерима појачана је стилска маркираност у негативном значењу. Транспозицијом је добијена глаголска именица *атентаторисање* од вршиоца радње *атентатор*, а преко основне именице *атентат*.

Именице *астропроороци* и *распопи* су сложенице које означавају вршиоца негативно маркиране радње: прва је добијена од префиксоида *астро-* и именице *проороци*, а друга префиксом *раз-* и именице *поп*. Комбинована творба у примеру *истомишљаџије* показује иновативан начин грађења речи увођењем суфикса *-џија* турског порекла да означи истомишљенке. Именица *Курлеуша* је продукт језичке игре, замене самогласника *a>у* како би се стилски маркирало негативно значење презимена познате певачице.

Квалификативан придев *кимилсунговски* употребљен у примеру који има политичку конотацију добијен је суфикском *-ски*, а у основи је властито име премијера Северне Кореје, Ким Ил Сунга, који је за живота у народу био познат као „велики вођа“, а након смрти је уставно добио титулу „вечни вођа“. Девербативни придев *раздомљени* добијен је префиксацијом од именице *дом*. Иновативни приступ је и у сложеници *малопринчевски* добијен од наслова романа *Мали Принц* Антоана де Сент Егзиперија. Квалификатив *мамикурни* добијен је слагањем и има опсцени призив.

2. Потенцијалне речи на 'инстаграму':

- (1) Наш *бркара* увек на висини задатка;
- (2) Мој брат и ја решили да *Мајнингујемо*;
- (3) Наш *рођенданко*, срећан ти *рођус*!;
- (4) *Дновинари* једва чекају да се нешто деси.

На 'инстаграму' потенцијалне речи нису фреквентне, ми смо забележили именице *бркара, рођус* и *рођенданко*. Први пример је аугментатив добијен суфиксом *-ара* од именице *брк*, *рођус* и *рођенданко* чине деривационо гнездо основне именице *рођендан* и хипокористичног су типа. Глагол *мајнинговати* показује иновативну тенденцију извођења

глагола од властите именице *Мајнинген*, град у Немачкој, да значи радњу у складу са актуелном друштвеном ситуацијом, а у вези са све већим одласком младих људи на привремени рад у иностранство. Сложеница *дновинари* настала од именица *дно* и *новинари* означава новинаре који се непрофесионално баве интригантним темама, пласирајући често неистине или тенденционалне информације.

3. Потенцијалне речи на 'твитеру':

- (1) Да ли је Дачић све ово *аминовао*?
- (2) *Билмезара* зна да лаже;
- (3) *Уклавирили се* у фотеље сви до једног;
- (3) Е, тај *неотесани полупримат* је чист интелектуалац за ово *неотесано Чипуљшиште*;
- (4) Где зашкрипи, где загусти, ту је *Вучићпицоусти*!
- (5) Хоће ли ови што *смртнички* верују у вакцину против ковида схватити да су погрешили?
- (6) Нека Кендал ми *срцовала* фотку на инстаграму;
- (7) Ови клинци нису ни били рођени кад смо ми *четниковали и домобранисали*.

Потенцијалне речи на 'твитеру' су изузетно фреквентне, а примећена је блага доминација глагола у служби предиката у односу на друге врсте речи, а такви су: *аминовати*, *уклавирити се*, *срцовати*, *четниковати*, *домобранисати*. Ови деривати су десупстантивног образовања, настали од именица *срцовати* – на мрежама лајковати, али симболом *срца*, *четник* и *домобран*, а у примеру *аминовати* од узвика *амин* у значењу „дати пристанак“, *уклавирити се* је идиоматског карактера и означава пренаглашену статичност.

Именица *билмезара* има пејоративно значење настала од основне именице – жаргонске лексеме *билмез* у значењу „лења, приглупа, тупава особа“ (Герзић 2012: 29). Негативну маркираност и пејоративно значење има дериват *чипуљшиште*, добијен деадјективизацијом од придева *чипав* „шкрт“, као и сложеница *полупримат* која означава носиоца негативних особина.

Придев *смртнички* суфиксом *-ски* добија наглашено квалификативно својство, а композициони придев *пицоусти* стилски је маркиран и познат је као квалификатив једног политичара.

4. Потенцијалне речи на 'тик-току':

- (1) Ученик *дегенерације*;
- (2) Погледајте како изгледа дете *маснокосог*;
- (3) Овако изгледају пуни *складови*;
- (4) - Шта ти је то? – *Пичигуз!* Ту седнеш и пичиш низ брег!;
- (6) Чим се ухвати мора да се пантер *прекољуцне*;
- (7) *Сикираши* су зајebани;
- (8) Ово је чист *сељачизам*;
- (9) Овако изгледају пуни *складови*;
- (10) Образовање и доброта су као вредности *скрајнуте*.

На 'тик-току' су фреквентне именице којима се означава носилац неке особине: *дегенерација*, *маснокоси*, *сељачизам*, *складови*, *сикираши* као и стилска маркираност у негативном значењу, која није забележена само у именици *складови*.

У примеру ученик *дегенерације* приметна је лексичка игра. Полазећи од познатог значења које има синтагма *ученик генерације* – у значењу „најбољи ученик у целој генерацији“, додавањем префикса *де-* на лексему *генерација* добија се нова лексема *дегенерација*, која подсећа на истокоренски, граматички антоним. Међутим, у РСЈ (2011) лексема *дегенерација* се дефинише као: „1. биол. а. еволутивни процес који доводи до закржљалости и деформације извесних органа или целог организма, одн. читаве врсте. б.

губитак специфичних особина ћелија или ткива и смањивање њихових природних способности услед патолошких промена. 2. изопачавање, изопачење, изрођење, изопаченост; опадање и губљење ранијих позитивних духовних особина“ (РСЈ 2011: 422), те је ученик дегенерације погрдан назив за носиоца лоших особина.

Композицијом је добијен пример *маснокоси* да означи лош, немаран физички изглед особе, *сељачизам* је дериват којим се означава особина при чему долази до замене $ц > ч$, особина је изражена и у изведеници *секираши*, а експресивна реалија је у примеру *складови*. Сложеном именицом *пичигуз* је експресивно изражен предмет који служи као средство за санкање „киско“.

Новонастали придев *скрајнут* добијен је комбинацијом префикса *с-* и проширеног потенцијала основе *крај/крајнут*. Деминутивни глагол *прикољуцне* добијен је префиксом *пре-* и основног глагола *клати*. Новодобијени глагол, који у основи има домаћу реч, показује намеру говорника да на креативан и хумористичан начин прикаже неку актуелну ситуацију, а то је у нашем случају вишедневна, мистериозна потрага за одбеглим пантером.

4.2.3. Закључне напомене у вези са неологизмима

Будући да је наш циљ био да попишемо оне примере који су се „затекли“ у одређеном тренутку на друштвеним мрежама, определили смо се за оне који се издвајају иновативношћу у погледу језичког стварања, али и њихове употребе. Оно што нам нове речи и изрази показују јесте недвосмислена потреба аутора да се новим речима изрази и језички именује нека новонастала ситуација. Нови појмови у неким примерима преносе одређени став према актуелном друштвено-политичком стању, али су сви примери обележени изузетном експресивношћу. Упечатљив је и креативни начин стварања нових речи, али и стварање изведеница, сложеница и полусложеница у комбинацији са већ постојећим елементима.

Највећи број неологизама је настао позајмљивањем, тзв. неологизми-позајмљенице (*бот, спамовати, мејкап, махи*). Индивидуализме смо поделили на околионализме и потенцијалне речи. Индивидуализме које називамо околионализмима сматрамо лексемама које имају неуобичајену структуру или садрже нераспрострањено творбено средство (*најнајнија, гумомеђедирати, кљученијак Златиборизација*), а потенцијалне речи по свему личе на постојеће – потичу од општепознате мотивне речи, продуктивне творбене основе и суфикса (*банче, рођус, сикираши*).

Наши примери су показали да нове лексеме на друштвеним мрежама „често представљају шаљиве, пријемчиве ауторске иновације чије творбене моделе прихватају и користе колумнисти, новинари, водитељи, писци. Разлози за настајање нових речи не морају увек бити екстралингвистички. Оне настају и из унутарјезичких разлога, нпр. из тежње за језичком економијом или из потребе за експресивизацијом језичког израза“ (Драгићевић 2020: 108). Аутори нових речи из нашег корпуса су обични људи, сви корисници друштвених мрежа, а чија професија није ни новинарство, а ни књижевна делатност.

4.3. Фразеологизми на друштвеним мрежама

1. Фразеологизми су у протеклих неколико деценија предмет бројних истраживања у српској лингвистици, у којима се одређују као устаљени „спој речи који има своју мисаону самосталност“ (РСЈ 2011: 14–16).

а) Основне принципе фразеолошке теорије у српској фразеологији успоставила је Д. Мршевић-Радовић, чија се теорија заснива на анализи фразеологизама са семантичког, структурног, ономасиолошког, функционално-стилског и културолошког аспекта (1983, 1987, 2007, 2013). Фразеологија у оквиру лексикологије, као и проблеми њихове идентификације предмет су проучавања Р. Драгићевић (2003, 2009, 2010). Пословице као део

фразеологије у ширем смислу описала је Ј. Јовановић (2006), метафоричност и стилски аспекти ових јединица описани су у радовима М. Ковачевића (2000) и Д. Кликовац (2008). Културолошка поређења у концептима хране и пића у шпанском, енглеском и српском језику спроведена су у истраживањима Николић, Шарчевић и Тривић (2012), а поредбене фразеолошке јединице анализира Вуловић (2014).⁵⁴

б) У новије време појавиле су се и две значајне докторске дисертације: А. Тривић (2015), која проучава соматизме у фразеологији, и дисертација К. Беговић (2019), која са дијахронијског и синхронијског аспекта проучава фразеологизме са компонентом *жив*. Овде подсећамо и на значај лексиконског окупљања фразеологизама у српском језику, у Оташевићевом *Малом српском фразеолошком речнику* (2007) и *Фразеолошком речнику српског језика* (2012).

2. Увидом у литературу уочили смо да су фразеологизми, као високо фреквентне јединице у српском језику, заступљене у многим животним сферама, па су тако, у научним радовима описани фразеологизми у песмама музичких група (Николић, Ђорђевић 2016), у исказима спортских новинара (Јевтовић 2019), у књижевним делима (Петровић 2019) и др. С друге стране, фразеологизмима на друштвеним мрежама до сада није поклањана пажња, бар не у оној мери у којој они то заслужују, пре свега због чињенице да су друштвене мреже годинама уназад изузетно популарне и главни канал комуникације међу људима без обзира на старост, пол или образовање.

а) Издвојили смо оне фразеологизме који су најзаступљенији у текстовима објава и коментара корисника, а потом смо их описали и анализирали са семантичко-структурног аспекта како бисмо уочили доминантни структурни тип. Узимајући у обзир суштину употребе друштвених мрежа, као и специфичан вид комуникације, показало се да су синтагматске конструкције у предности у односу на развијеније, реченичне структуре. Исто тако, уочили смо да се највећи број фразеологизама јавља у оквиру ширег текста, те су на тај начин подложни и синтаксичким варијацијама.

б) Синтаксичком варијативношћу фразеологизама сматрамо сваку измену неке компоненте синтаксичке структуре у односу на стандардни фразеологизам, а које се тичу формалне измене реда речи у фразеолошкој структури, или замене једне компоненте неком другом лексемом, или промене граматичке категорије, на пример, варијантност глаголског вида или падежа. Овде треба напоменути да синтаксичком варијативношћу не сматрамо било какву измену, већ само ону која неће битно утицати на значење фразеологизма и која се јавља унутар основног модела.

3. Када је реч о грађи за анализу фразеологизама, прикупљали смо је на више начина: користили смо за сваку мрежу опцију „претраживач“, међутим, за неке друштвене мреже смо укључили додатне опције, па смо тако за прикупљање грађе са 'твитера' користили одређени сајт⁵⁵, а фразеологизме са 'инстаграма' преузели смо са следећих страница: *Синестезија*, *Граматика није баук* и *За другачију граматiku*, док су примери са 'фејсбука' есцерпирани путем претраживача, али и прегледом страница *Наш језик* и *Сваког дана по једно правило из језичке културе*, а потом смо укључили и *Фразеолошки речник српског језика* Ђорђа Оташевића (2012), као секундарни вид провере синтаксичке и значењске употребе фразеологизама.

4.3.1. О природи фразеологизама

1. Ако пођемо од дефиниције да су фразеологизми „устаљене језичке јединице састављене од најмање две речи које имају једно значење“ (Станојчић, Поповић 1992: 175), онда можемо рећи да идиоматски изрази, тј. фраземи спадају у конструкције које су резултат

⁵⁴ Део о фразеологизмима ће бити објављен у часопису *Књижевност и језик* у броју 1 за 2023. годину.

⁵⁵ <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/?fbclid=IwAR2hyb4vi5kBWwPEqQOsf6YxauUvM3JDzqBgC6pB3rrKfMt7VTmBpXF8A>, приступљено 22.9.2022.

синтагматских односа, јер се заснивају „на близини најмање две језичке јединице, које се обично заједно јављају или могу јавити, у истом контексту“ (Прћић 1997: 114).⁵⁶ Код ових језичких јединица најважнији је ред речи, јер уколико дође до промене, онда се губи и њихов прави смисао (Мршевић-Радовић 1987; Драгићевић 2010). Фразеолошке јединице према семантичком параметру и структуралном критеријуму Д. Мршевић-Радовић (1987: 65) дели на глобалне и компонентне. „Разликовање компонентности и глобалности као актуалне фразеолошке ситуације, омогућује даљу класификацију фразеолошких јединица и олакшава њихов опис у савременом језику“.

2. У овом раду у обзир нећемо узети устаљене форме попут пословица, изрека и сл., јер припадају фразеологији у ширем смислу, већ ћемо анализирати и издвојити само јединице у ужем смислу, јер „под фразеологизмом у ужем смислу подразумевамо вишелексемски спој од најмање две лексеме, при чему (бар) једна од лексема које улазе у састав фразеологизма мора бити аутосемантичка“ (Беговић 2019: 35).

4.3.1.1. Глобални фразеологизми на друштвеним мрежама

1. Глобалним фразеологизмима се у литератури сматрају оне јединице код којих постоји узајамна зависност између речи када свака компонента губисвоје примарно значење и добија ново. Мршевић-Радовић (1987) сматра глобалне фразеологизме јединицама чије се опште фразеолошко значење изражава фразеологизмом у целини, при чему до изражаја долази узајамна, двосмерна смисаона зависност између његових чланова (*обрати зелен бостан*). У примерима који следе видећемо како се овај фразеологизам јавља на друштвеним мрежама:

(ТВ) Ми смо одавно обрали зелен бостан, још само да нам никне авокадо колико нам је клима загађена;

(ФБ) - Ташта ли ти кува кафу? – Ааа, не, обрао сам зелен бостан ако ми она скува!;

(ИН) Обрати зелен бостан;

(ТТ) Без плате и пензије, исто к'о и с њима, живимо од музике, само да се свира, обрали смо бостан, таква нам је перспектива.

1.1. Значење фразеологизма *обрати зелен бостан* значи „лоше проћи, пропасти, настрадати, нагабусити, претрпети неуспех“, и у нашем корпусу има исто значење.⁵⁷ У стандардном облику и значењу⁵⁸ јавља се на свим мрежама, с тим што је на 'фејсбуку', 'твитеру' и 'тик-току' интерполиран у текст. Интересантно је да се на 'тик-току' овај фразеологизам јавља као стих у песми креативног анонимног аутора, а на 'инстаграму' самостално као експресивни текст 'интернет мима'.

а) У семантичком смислу, све глобалне фразеологизме Мршевић-Радовић (1987: 63) дели на две велике групе: (а) фразеологизми који означавају „грдити, кажњавати“, као у нашем примеру: *показати свога Бога* „казнити некога за учињено, научити неког памети“; *бити на удару/тапету* „бити изложен критици, нападу“; (б) фразеологизми који значе „причинити непријатност, зло“, у нашем корпусу су: *запржити чорбу* „довести неког у

⁵⁶ На проблем термнoлошког одређења фразеологизама указала је А. Тривић (2015: 20), уочивши да се у „фразеологији напоредо користе најразличитији називи: *фраза, обрт, устаљени обрт, фразеолошки обрт, гномски обрт, устаљена конструкција, устаљена фраза, фразеологизам, фразем, лексички спој, скуп речи, свеза речи, идиом, идиоматска фраза, конструкција*, итд. Ми ћемо у овом раду вишечлане језичке јединице које се репродукују као целина посматрати као синониме.

⁵⁷ Наводницима ћемо у овом раду бележити значења фразеолошких јединица онако како су описана у *Фразеолошком речнику српског језика* Ђорђа Оташевића (2012).

⁵⁸ Под појмом *стандардни фразеологизам (стандардни облик и значење)* подразумевамо облик фразеолошке јединице којисе може наћи у фразеолошким и дескриптивним речницима.

тежак положај, осветити се, напакостити“; *довести до просјачког итана* „материјално унштити, упропастити неког“.

б) Структурна анализа глобалних фразеологизама у нашем корпусу показује да се ове јединице јављају као: а) синтагматске фраземе, нпр. *запржити чорбу*; б) реченичне конструкције, при чему је ових других знатно мање: *кад на врби роди грождје* „никада“; *пара врти где бургија неће* и значи „новцем се може све постићи“.

в) Синтагматски тип означава скуп речи, везу две или више самосталне речи. У оквиру овог структурног типа јављају се односи синтаксичке координаности (Кад постанете *неко и нешто*, сетите се да сте били *нико и ништа*), конституенти су две лексеме исте врсте које повезује независни везник. Даље, можемо посматрати и однос између ове две синтагме који почива на супротности, контрасту тј. антитези.

г) Зависне глобалне синтагматске фраземе по структури су веома разноврсне, а најчешће су глаголске. Најједноставније конструкције састоје се од глагола у инфинитиву + предлошко-падежна конструкција: *горети под ногама*, тј. „налазити се у тешкој, критичној ситуацији“. Најфреквентније су глаголске синтагме чији је зависни члан ужа именичка синтагма са конгруентним атрибутом: *изводити бесне глисте*, тј. „понашати се неозбиљно“, *млатити празну сламу*, дакле, „радити бескористан посао“; *китити се туђим перјем*, у значењу „присвојити туђе заслуге“.

1.2. Наш корпус је понудио и примере глаголских синтагми – *одвојити жито од кукоља*, тј. „раздвојити добро и лоше“; *терати мак на конац*, у значењу „бити непопустљив, ситничав“; *тражити длаку у јајету*, тј. „тражити и најмањи повод за замерку и критику“ – које се, као што видимо, састоје од глаголске синтагме и предлошко-падежне конструкције. Зависне синтагме, на пример, *главом кроз зид*, у значењу „покушати остварити нешто немогуће“ – могу се састојати од именице као главног члана и предлошко-падежне конструкције на месту зависног члана, којим је пренаглашена, хиперболисана семантика главног члана.

2. Међу глобалним фразеологизмима налазимо и реченичне конструкције. Тако незавршена реченична структура *појео вук магарца* на друштвеним мрежама углавном има значење „ником ништа“, при чему се на сликовит начин износи оно о чему је реч:

(ФБ) Милутин је себе и своје обезбедио. Дошао, украо и отишао. Појео вук магарца;

(ТВ) У Србији важи ово правило: Појео вук магарца као инфлација повећање пензија.

(ИН) Још једна лаж политичара: појео вук магарца;

(ТТ) Ми се не шалимо ни секунде секундарне, појео вук магарца;

Овај фразеологизам је потврђен на свим друштвеним мрежама, међутим, на 'фејсбуку' је забележен и пример: *Мене кад би вук појео, сви би рекли, појео вук магарца*, где се већ потврђеном значењу „ником ништа“, придружује и шаљиво квалификативно значење. Наиме, у покушају да се нашали на свој рачун, говорник се послужио фразеологизмом који је у основи алегорија.

4.3.1.2. Компонентни фразеологизми на друштвеним мрежама

1. Компонентни фразеологизми широко су присутни на друштвеним мрежама, као поредбени и непоредбени (уп.: Мршовић-Радовић 1987: 72).

1.1. Поредбени фразеологизми састоје се од компарандума који може бити придев или глагол, од поредбеног везника *као* и од компарантума, тј. поредбене компоненте која може бити у функцији интензификације (колико), или квалификације (како).

а) Компарандум је придев у функцији интензификације: *гладан као пас* и *гладан као вук* су синонимни фразеологизми, јер је њихово значење „веома гладан, изгладнео“; *љут као рис* је неко ко је „врло љут“; *тежак као земља* означава „изузетно тежак“; *ружан као лопов* значи „веома ружан“; *јак као гром* означава „изузетно јак“. У овим примерима, као што

видимо, поредбена компонента служи као појачивач значења оне речи која се пореди, па је поред семантичког, изражено и стилско обележје.

а1) Будући да у *Фразеолошком речнику српског језика* Ђорђа Оташевића (2012) за фразеологизам из нашег корпуса *тежак као земља* није понуђено значење, било нам је интересантно да испитамо која су потенцијална значења овог фразеологизма, тачније, у којим ситуацијама чланови друштвених мрежа користе баш овај фразем.⁵⁹

(ФБ) Тешко вама ако се удате баш за њега. Мушкарац рођен у овом знаку тежак је као црна земља!;

(ТВ) Зарађује милионе, има везе са главним мафијашима, сви га се боје. Тежак је као земља!;

(ИН) Пропутовао је свет као земља тежак;

(ТТ) Ја могу да ти покварим дан, к`о црна земља тешка сам, али умам да те волим к`о ни једна...

а2) У РСЈ (2011) придев *тежак* се у једном од значења дефинише као „који је по својим негативним особинама изнад просечног, код којег су негативне особине изражене: тежак карактер“ (РСЈ 2011: 1284), а што се у већини наших примера и потврдило. На ’твитеру’ *тежак као земља* – добија и придружено жаргонско значење којим је наглашено нечије материјално стање, док је у примеру забележеном на ’инстаграму’ *тежак као земља* – онај ко је изузетно богат, што се може закључити на основу дела реченице који претходи фразеологизму.

б) Компарандум, тј. придев у функцији квалификације:

- *мастан/дебео као свиња* „врло дебео“;

Сви се сликају без мајице испред огледала једно Дуле не сме јер је дебео као свиња. (ФБ)

- *млад као роса у подне* „ирон. стар“;

Лепа: Зависи од укуса! Млада: као роса у подне! (ТТ)

- *мршав као грана* „веома мршав“;

Док учиш да куваш, мршав си као грана, а кад научиш, мало се поправиш. (ТВ)

- *црн као земља* „изразито црн“;

Све ћу да поједем јер су укусне, а после ћу да попијем чај црн као земља! (ФБ)

- *бистар као суза* „потпуно бистар, јасан“;

Слика је од данас, чист као суза, бистра као река ☺ (ИН)

- *прост као пасуљ* „сасвим једноставан, некомплицован“;

- *слободан као птичица на грани* „потпуно слободан, независан, без икаквих обавеза“.

Како је лепо бити сам и слободан као птица на грани. (ФБ)

б1) У наведеним примерима поредбена компонента има функцију одређења неке особине или квалитета, издвојићемо *прост као пасуљ* како бисмо видели да ли на друштвеним мрежама има значење нечега што је сасвим једноставно и некомплицовано:

(ФБ) Није ми јасно како неки људи могу да буду прости као пасуљ;

(ТВ) Тест је био прост као пасуљ, него одговори на питања понекад варирају, а ту је и утисак комисије;

(ИН) Ко је претходних месеци грејао столицу, испит ће бити прост као пасуљ;

(ТТ) Живот је прост ко пасуљ.

б2) *Прост као пасуљ* јесте нешто што је једноставно за кориснике ’твитера’ и ’инстаграма’, а односи се на степен тежине испита или теста уз наглашен осећај сигурности и посвећености. На ’тик-току’ фразеологизам са компонентом *пасуљ* усмерен је на однос човека према животу, реч је о поједностављеном доживљају живота појединца који својим текстом на овој друштвеној мрежи привлачи пажњу. Међутим, за кориснике ’фејсбука’

⁵⁹ Како бисмо економисали простором, изабрали смо по један фразеологизам из сваке групе.

фразеологизам *прост као пасуљ* је механизам који је употребљен да истакне однос појединца према делу колектива, којим се указује на негативне особине, али и на недопустиво понашање неких људи.

в) Компаратив код ког је тема глагол, у нашем корпусу је потврђен следећим примерима:

- *ћутати као заливен* „не проговарати, не отворати уста, ником не говорити оно што је поверено“, у примеру:

Разговарам с бабиним фикусом, ћути као заливен, али бар уме да ме саслуша! (ТВ)

- *покиснути као миш* „бити мокар до голе коже“:

Треба некад покиснути као миш, као онда кад сте били млади и љубили се на киши. (ТТ)

- *слагати се као пас и мачка* „бити у неслози“:

Љубав им трајала два минута, као пас и мачка! (ИН)

- *живети као бубрег у лоју* „уживати“, у примеру:

Србија је једино место где можеш да се бавиш криминалом и да живиш ко бубрег у лоју или да не радиш ништа и да се убијаш од пара. (ТВ)

- *плакати као киша* „јако плакати“, као у примерима:

(ФБ) Никад нисам плакала оволико. Ова прва сцена ме је толико погодила да и сад плачем као киша;

(ТВ) Ни не знаш колико си под стресом док не седнеш и почнеш да плачеш као киша;

Сузе ми падају као киша, а коса опада као лишће;

(ИН) Огласио се Билал на инстаграму чим је напустио задругу: Маја би плакала као киша да види ово;

(ТТ) Пре годину дана сам плакала као киша уз ову песму и умирала;

в1) Фразеологизам *плакати као киша* је на друштвеним мрежама изузетно фреквентан и тиче се унутрашњег стања појединца који изразито емотивно реагује, плаче. Повод за испољавање негативних емоција може бити различит, понекад је то дирљива сцена неког филма, као код 'фејсбук-корисника', или бес и стресна ситуација као код 'твитераша'. Наглашене субјективне емоције истиче и корисница 'тик-тока' у тексту који прилаже уз музичку подлогу. Са друге стране, корисник инстаграма се јавности приказује као експерт за предвиђање реакција познатих личности. Употребивши ову конструкцију, не само да кратко и сажето описује туђе емоције, већ се истиче и као добар познавалац односа између познатих личности.⁶⁰

г) Када је реч о структури поредбено компонентних фразеологизама, у нашем корпусу највише је синтагматског типа. Најфреквентније су придевске синтагме код којих је главни члан придев, по моделу: придев + поредбени везник *као* + именица у номинативу *љут као рис* „веома љут“, као и конструкција по моделу придев + поредбени везник *као* + именичка синтагма чији је зависни члан предлошко-падежна конструкција: *млад као роса у подне* „стар“, дакле, онај који није млад; *слободан као птица на грани* „бити потпуно слободан, независан“.

д) Поред придевских, издвајамо и глаголске синтагме једноставне структуре по моделу: глагол + поредбени везник *као* + именица (покиснути као миш). Запазили смо и глаголске синтагме по моделу: глагол + поредбени везник *као* + именичка синтагма чији је зависни члан предлошко падежна конструкција: *живети као бубрег у лоју* „уживати“.

1.2. Непоредбени компонентни фразеологизми не садрже поредбени везник, као у примерима: *ледити крв у жилама*, *бити елегантно попуњен*, *ставити главу на пањ*; *стати на луди камен*. Као што можемо видети, по структури ове фразеолошке јединице су

⁶⁰ Односи се на учеснике телевизијског „ријалити програма“.

разноврсне. Компарандум је глагол, а компарантум најчешће именичка синтаagma са конгруентним атрибутом: *устати на леву ногу*, или је зависни члан предлошко-падежна конструкција: *заледити крв у жилама; ставити главу на пањ*. Непоредбени фразеологизам: *бити елегантно попуњен* – уз главни члан, глагол *бити*, има придевску синтагму.

а) Са семантичког аспекта посматрано, у примеру *ледити крв у жилама* крв значи „психичко стање, а у изразима *крв је проврела / ври / кључа* значи ’осетити велико узбуђење; страст’; те *леди се / мрзне се крв у жилама, утрне крвса* значењем ’осетити страх, ужас’“ (Мандић, Ђурић 2016: 23). Дакле, *ледити крв у жилама* је метафора за психичко стање.

Физички изглед је у основи значења фразеологизма *бити елегантно попуњен*, при чему је еуфемизмом ублажена нечија дебљина. *Ставити главу на пањ* припада групи израза заснованој на „метафоричкој основи, где се упућује на опасност јер остварује значење ’излагати се великој, смртној опасности, ризиковати живот’“ (Тривић 2015: 151). У основи израза *стати на луди камен*, са значењем „ступити у брак“ – јесте синегдоха.

(ФБ) За моје поштоване даме које су елегантно попуњене, а и за оне које то нису, а мисле да јесу;

(ТВ) Моја мајка, другарице и драге познанице су елегантно попуњене, а девојке које ме иритирају су дебеле краветине;

(ИН) Да обрадујемо наше елегантно попуњене даме, величина венчанице је од 46 до 50;

(ТТ) Песма за елегантно попуњене даме; што се мене тиче, ти си права дама, фантастично носиш вишак килограма.

б) На друштвеним мрежама јединица *бити елегантно попуњена* има значење „бити дебео“, и представља еуфемизам настао метафоризацијом. Интересантно је да се у забележеним примерима ова синтагматска конструкција увек употребљава у женском роду. Чест случај је да се у оквиру уже синтагме појави именица *дама/даме*, која ће утицати на избор метафоричке синтагме *елегантно попуњена*. У примеру који смо уочили на ’фејсбуку’ ова јединица је уклопљена у реченичну структуру где се додатним садржајем наговештава постојање сумње аутора текста да се ради о субјективном осећају физичког недостатка, на ’твитеру’ овим фразеологизмом се истиче привилеговани положај неких жена. На ’инстаграму’ је употребљен у рекламне сврхе, а на ’тик-току’ као наслов шaljиве песме.

в) Непоредбени компонентни фразеологизми могу имати и реченичну, осим синтагматске структуре, а у нашем корпусу су махом уклопљени у реченичну структуру, ретко се јављају као самостална фразеолошка реченица.

(ФБ) Купујеш стан? Држи језик за зубима;

(ТВ) Док је Тито био жив, нико није имао да нешто рекне против њега и Југославије, држали сте језик за зубима, лако је сада млатити празну сламу и свашта лајати;

(ИН) Да ли и ви држите језик за зубима када су циљеви које желите да остварите у питању?

(ТТ) Држите језик за зубима; Боље држати језик за зубима, а? Идемо трбухом за крухом; Нема за Рајка капа.

г) На ’фејсбуку’ *држати језик за зубима* има значење „ћутати, суздржавати се од говорења (из страха, опреза)“. На ’инстаграму’ су најчешће текстови ’интернет мимови’, и представљају шалу или духовиту реакцију на неки актуелни догађај. Примери на ’твитеру’ су често праћени и још неким другим фразеологизмом као у случају где се, уз глаголску синтагму чији је зависни члан именичка синтаagma *млатити празну сламу* у значењу „бесциљно распредати једно те исто“, јавља и синонимни фразеологизам *свашта лајати*, тј. „критиковати, причати којешта“. На ’тик-току’ запажени фразеологизми одговарају

стандардним: *нема за Рајка капа* у значењу „велики је пробирач“; *идемо трбухом за крухом* значи „ићи за зарадом“.⁶¹

4.3.2. Синтаксичка варијантност фразеологизама на друштвеним мрежама

1. У свим наведеним дефиницијама фразеологизама као главна особина наводи се устаљеност, формално устројство, идиоматичност и уклопивост у контекст (Мршевић Радовић 1987: 12), што нас наводи на помисао да варирање ових јединица или било какве промене у реченичној структури нису могуће. Међутим, наш корпус је показао да постоје бројни примери у којима су примећена извесна одступања у односу на стандардну варијанту. Ову појаву сматрамо фразеолошким варирањем, а фразеологизам код ког је дошло до синтаксичких, морфолошких или лексичких промена, називамо фразеолошким варијантом. Варијанте сматрамо формалним изменама у неком елементу, или некој граматичкој категорији која не угрожава значење те фразеолошке јединице.⁶²

а) Промене „најчешће настају у процесу замене једног, ређе више конституента неким другим“ (Тривић 2015: 46). Варијанте се јављају под утицајем лингвистичких операција, као што су синтаксичке трансформације, замене, модификовање, и подразумевају релативно слободну измену. „Појам фразеолошког варирања је за фразеологију као научну дисциплину врло значајан јер је показао да фразеологизам није окамењена језичка појава, већ жива језичка јединица, која подлеже прилагођавању језичком контексту, ванјезичкој ситуацији, потреби да се експресивност и конотативност ублаже или додатно нагласе итд.“ (Беговић 2019: 36).

б) Синтаксичке варијације најчешће су варијације унутар основних модела, тичу се позиције предиката, субјекта и објекта, јер су ово основни чланови реченице. Узећемо, на пример, фразеологизам *бити зрео за старо гвожђе*, који се дефинише као „не бити више употребљив, не бити ни за шта, бити искориштен, сувишан“. У нашем корпусу пронашли смо више потврда:

- (1) Кјани и Бонући имају збирно 70 година. Код нас би они давно били послати у старо гвожђе;
- (2) Највећи гигант месне индустрије отишао је у старо гвожђе;
- (3) Хајде да се сликамо док мост још није отишао у старо гвожђе;
- (4) Нешто гледам, јесмо у годинама, али нисмо за у старо гвожђе;
- (5) Још нисамза старо гвожђе; (6) Миодраг Бата Костић представља албум „Старо гвожђе“;
- (7) Продаће ме неко у старо гвожђе.⁶³

в) У свим овим примерима примећујемо да је синтагматска конструкција замењена реченичним структурама, али у реализацији фразеолошких варијаната најпре долази до варирања предикатске компоненте и редоследа реченичних чланова. У првом примеру *бити зрео* је замењено партиципском пасивном предикатском конструкцијом *би били послати*, који уз супстантивну реч на месту граматичког субјекта *они* захтева адвербијалну допуну *давно* и адвербијалну одредбу пропратне околности у *старо гвожђе*, при чему је пропратна околност комуникационо секундарна.

⁶¹ За све друштвене мреже смо навели по један пример, осим за ’тик-ток’, где смо навели два фразеологизма јер је есцерирана грађа показала да се на ’тик-току’ фразеологизми чешће појављују у стандардном облику, што није случај на другим мрежама.

⁶² Овде треба напоменути да синтаксичком варијантношћу не сматрамо било какву измену. На пример: *убијати се од рада* и *убијати се од пића* не посматрамо као синтаксичку варијантност иако је замењена само једна лексема, зато што *убијати се од рада* значи „врло много радити, исцрпљивати се радом“, а *убијати се од пића* значи: „много, неумерено пити, опијати се“.

⁶³ Овај пример је преузет са инстаграма као пратећи текст уз слику атрактивне девојке у купаћем костиму.

в1) Сличне моделе запажамо и у другом и трећем примеру, с тим што је у овим случајевима употребљен перфекат глагола *отићи* у афирмативном (*отишао је*) и негираном облику: *није отишао*. У обема овим реченицама варира и реченични тип. Фразеолошки садржај је у другој реченици део обавештајне комуникативне реченице, а трећем примеру у *старо гвожђе* је део временске клаузе. Као део садржаја негираног неглаголског предиката, у четвртном примеру налазимо лексички спој од два предлога: *за + у + синтагма: старо гвожђе*, употребљени да обележе сврху карактеристичне појединости.

в2) Поред синтаксичког варирања у петом примеру запажамо и лексичко варирање увођењем адвербијалне допуне *још* у значењу „још увек“, којим се уноси додатна експресивност фразеолошке јединице. Фразеолошка јединица, тј. њен део, *старо гвожђе*, представља назив музичког албума у шестом примеру, а синтаксички представља атрибутив. Као текст уз фотографију, седми пример истиче предикатско значење, али и варирање дијатезе, *бити зрео* замењује се прелазним глаголом *продати* у футуру.

(7) *Продаће ме неко у старо гвожђе. → Неко ће ме продати у старо гвожђе.*

в3) Граматички субјекат чини супстантивна категорија речи, тј. неодређена именичка заменица (*неко*) којом се прикрива агенс, а довођењем себе заменицом *ја/мене (ме)* у позицију објекта интезиван је садржај карактеристичне појединости (*у старо гвожђе*). Ауторка овог текста варијантно користи намерно и смишљено као вид језичке манипулације, унесећи притом и дозу хумора, нарочито ако се има у виду да је уз текст приложена фотографија лепе и младе девојке.

2. На друштвеним мрежама је забележена једнопредикатска конструкција: *Језик ми је брзи од памети* која је настала према *бити брз на језику*, са значењем „бити брзоплет, непромишљен у говору, рећи, одговорити без размишљања“. Иако је синтагматска јединица трансформисана у предикатску реченицу, на семантичком плану нема промена. Увођењем неглаголског предиката уз копулу *је* – лексички инвентар осим увећања новим лексемама, бележи и промену лексеме *језик*, која са финитне позиције у конструкцији прелази на иницијалну позицију, тј. предлошко-падежна конструкција *на језику* (на + именица у акузативу), јавиће се као реч у номинативу. Оваква варијација омогућиће лексеми *језик* да од неконгруентног атрибута постане граматички субјекат. Придев *брз* из стандардног фразеологизма задржава своје основно значење, али у новој, варијантној конструкцији, појавиће се у облику компаратива *брзи*. Будући да компаратив захтева обавезно увођење адвербијалне допуне, јер без допуне нема ни минималне информације, долази до увођења предлошко-падежне конструкције *од памети* (*од + именица памет* у генитиву). Генитив с предлогом *од* добија значење карактеристичне појединости што подразумева да агенс (*језик*) има, или поседује оно што је обележено предлошко-падежном конструкцијом (*од памети*) и то у већој мери, чиме је појачана експресивност варијантног облика фразеологизма *бити брз на језику*.

4.3.3. Закључне напомене у вези с фразеологизмима

1. Интеракција на друштвеним мрежама подразумева свакодневно комуницирање корисника, а теме су разноврсне, почев од оних из сфере личног, интимног, преко коментарисања непосредног окружења, па све до општих друштвених питања. Због поменутих момената фразеологизми су изузетно популарни, као и због саме лингвистичке и семантичке природе ових јединица, тј. због њихове „емоционалне обојености и обележености ставом говорника, који може бити ироничан, шаљив, добронамеран, злонамеран“ (Станојчић 2010: 204).

Други разлог је што су ове јединице изузетно препознатљиве, говорници их радо прихватају, секундарно значење лексема које чине фразеологизам познато је говорницима. Међутим, фразеологизме најчешће употребљавају млађи чланови друштвених мрежа, а што

смо могли да закључимо на основу примера са 'инстаграма' и 'тик-тока'. Наиме, на 'фејсбуку' и 'твитеру' се фразеологизми махом укључују у контекст, док их на 'инстаграму' и 'тик-току' махом запажамо у стандардном облику.

2. Фразеолошке јединице су инспиративне анонимним ауторима на 'тик-току', те се често уочавају у стиховима, песмама, у креативним остварењима ових аутора, тим пре што фразеологизми имају изузетну стилску вредност. Најчешће су резултат метафоре (*ледити крв у жилама*), поређења (*живи као бубрег у лоју*), антитезе (*неко/нешто – нико/ништа*), ироније (*млад као роса у подне*), алегорије (*и вук сит и овце на броју*), еуфемизма (*елегантно попуњена*), и метонимије (*одвојити жито од кукоља*). Исто тако, показало се да су компонентни фразеологизми (*Живот је прост као пасуљ*) у предности над глобалним (*Обрати зелен бостан*), значење је претежно у складу са дефиницијама у речницима, а структурно се издвајају синтагматски типови, док су реченични знатно мање фреквентни.

3. Значајне су и синтаксичке варијације, а међу њима се издвајају варијације које се тичу реченичних чланова, проширивања језичких јединица новим лексемама и промене граматичких категорија. Неки општи закључак би био да су фразеологизми изузетно фреквентни на друштвеним мрежама, исто тако закључујемо да што је фразеологизам познатији, то су и варијанте бројније и разноврсније.

На друштвеним мрежама ове језичке јединице су изузетно популарне, па су тако предмет интересовања многих аутора, али и група. Објављују се у виду аутономног текста, као део реченице, али и у комбинацији са другим мултимедијалним садржајима. Примери (уп. слика 6) одсликавају два варијантна начина употребе, први, у едукативне, а други у забавне сврхе, као део језичке игре.

Kad na vrbi rodi grožđe >> kad na lozi rodi mačka.

Слика бр. 6: Фразеологизми на друштвеним мрежама (<https://www.instagram.com/p/CloCsIzNAbI/>)

5. Синтаксички аспект реченичне оперативности

Дискурс друштвених мрежа подразумева константну интеракцију. Текстови различите тематике, садржаја и обима најчешће су изложени разговорним стилем, па је почетни исказ перспективно повезан са наредним, а сваки наредни се заснива на претходним исказима.⁶⁴

У овом делу рада бавићемо се синтаксичким варирањем унутар исказне структуре применом операција, при чему је „операција свака измена статуса термина или скупа. Измена статуса може значити да термин или скуп ступе у међусобни однос, или може значити промену истиносне структуре и сл.“ (Јовановић 2013: 38). Ово практично значи да све измене које вршимо унутар једног исказног модела не изазивају промену компонентског састава. С тим у вези, можемо говорити о ’релационим и модалитетским операцијама’⁶⁵, а у зависности од тематике споразумевања, од намере и субјективног става говорника, или комуникативне ситуације зависиће избор оператора. Унутар исказног модела могуће су варијације, као у нашем примеру:

- (а) Пера пева. Да ли Пера пева? Зар Пера пева?
- (б) Пера не пева. Пера вероватно пева. Пера би певао.

У првој групи примера, првом реченицом означена је нека ситуација, семантичким предикатом изложено је обавештење о активности денотата (*Пера*). Конструкција, осим информације исказане предикатским изразом, проширена је само једном информацијом о непредикатном члану који именује вршиоца радње, док су остале информације блокиране. На основу контекста или говорне ситуације добили бисмо могућност да проширимо семантички садржај оним информацијама које предикат *пева* већ има у свом примарном значењу, нпр. да ли је Пера певач, да ли свакодневно пева или само у тренутку говора, будући да је радња исказана презентом.

У другој конструкцији оператором *да ли* измењен је комуникативни циљ, па је новодобијена варијанта интерогативна реченица којом се уводи и саговорник будући да је говорник затражио информацију.

У трећој конструкцији оператором *зар* извршена је модификација на истинитости критеријума упитне реченице. Оператори у два последња примера уносе измене и на структурном плану јер се интерогација по правилу остварује само реченицом.

64 У даљем раду примере из корпуса посматраћемо као исказне структуре. У *Српској синтакси* (2002), аутори износе обиман преглед различитих мишљења о исказу. „Споразумевање, комуникација [...] догађа се помоћу говора. Најмања говорна јединица са самосталном информативном функцијом јесте – исказ. Исказ је и засебна артикулациона цјелина. Њему у говорном ланцу претходи, и иза њега слиједи – пауза (цезура). Он такође има сопствену интонацију“ (Остојић, Симић 1996: 102 у: Симић, Јовановић 2002: 86); Исказ је „основна прагмема, тј. актуализацијска форма речи са реферативном функцијом“ (Симић, Јовановић 2002: 87). Ослањајући се на истраживања чешких синтаксичара, аутори *Српске синтаксе* (2002) износе следеће у вези са исказом: „Под термином исказ разумемо реченицу произведену (изговорену или написану) у некој конкретной комуникативној ситуацији. Насупрот апстрактном појму реченице стоје искази као реално постојеће смисаоно разумљиве и практично проверљиве појаве. Можемо ово рећи и тако да реченица реално постоји у исказима, или да су искази реализације реченице (реченица) у комуникативним ситуацијама. У односу на апстрактно схваћену реченицу исказ се – просто речено – разликује следећим особеностима. (а) Изказ је увек везан за ситуацију, тј. нераздвојиво укључена у одређен комуникативни контекст, и стога је као резултат говорног акта једнократан. (б) Зависност од ситуације приликом исказног реализовање реченице условљава њене модификације. Једна од типичних модификација јесте нпр. испуштање (елипса) предиката: (а) Ко је дошао? – (б) Павле (= Дошао је Павле); – Воде! (= Дајте ми воде). (в) Код исказа можемо поставити питање с каквом је намером објављен, одн. размислити о томе зашто је (с каквим циљем) изговорен или написан. Тако исказ Рећи ћу ово редитељу може бити схваћен као обавест, претња, шала итд. (г) Код исказа смо у могућности (уз помоћ ситуације) да идентификујемо објекте о којима је реч. Нпр. ’жена’ у исказу: – Жена је отишла лекару – означава говорникову супругу итд.“ (Симић, Јовановић 2002: 88).

65 „Релационе (које се тичу односа међу терминима и скуповима) и модалитетске (које за предмет имају однос термина или скупа термина према сигнификату)“ (Јовановић 2013: 39).

Друга група примера бележи варијације на плану модалности и чињеничности. У односу на инваријанту *Пера нева*, одрична конструкција, оператором *не* уноси разлике на плану чињеничности, па конструкција *Пера не нева* варира и са аспекта истинитости. За разлику од индикативне одричне конструкције, наредна два примера разликују се према модалном аспекту. Као што можемо видети, модалност је остварена различитим средствима. У првом случају оператором, модалном речцом *вероватно*, а у другом модалним глаголским обликом. Иако је критеријум (модални аспект) исти, разлика је у погледу вероватноће: *Пера вероватно нева*; и могућности: *Пера би невао*. Све ове јединице из нашег примера су „обележја и обележивачи разноврсних функција: сигнификативних и ’релационих’, боље рећи формативних“ (Јовановић 2013: 40).

Наиме, као што смо могли да видимо, лингвистички аспект оператора указује на употребну вредност облика чији је саставни део, при чему у дискурсу друштвених мрежа уочавамо реченичне операторе који су „показатељи потврдности, одричности и упитности (модалитети реферативних функција)“ (Јовановић 2013: 40). Реченичним операторима се може исказати и експресивност као средство утицаја, када говорник или писац свесно и с намером употребљава одређена језичка средства. Тачније, „улога сва три оператора јесте да варирају садржај реченице или исказа према померањима у њиховом интенционалном садржају“ (Јовановић 2013: 39–56).

На поменутих „модалитетима реферативних функција“ (Исто: 40), биће засновано и наше истраживање у овом делу рада. Посматраћемо варијације модела у дискурсу друштвених мрежа са аспекта истинитости, интерогативности и експресивности и операторе који утичу на:

- а) негацију и структуру одричне реченице;
- б) интерогацију и структуру упитне реченице и
- в) експресивност и експресивне реченице изражене операторима на друштвеним мрежама.

5. 1. Негација и структура одричне реченице

Негација као језичка категорија присутна је у свим језицима. Схваћена као варијација модела који се тиче аспекта истинитости, остварује се потврђивањем – афирмацијом, или одрицањем – негацијом. Иако је негација у тесној вези са логиком, граматичка и логичка негација нису увек подударне „одричне језичке форме не изражавају увијек и логичко одрицање (тј. порицање нечега) нити свако логичко одрицање проналази свој изразу одричним формама једног језика, него то могу бити и потврдне“ (Ковачевић 2002: 81), то показују и наши примери *Нико се више не воли од унуке* иако имамо „одричне језичке форме“, садржај реченице показује да се њоме не одриче, већ обрнуто. Међутим, у конструкцији *Ништа ти не знаш* одрицање заста постоји.⁶⁶

Негација се остварује „на различитим језичким нивоима: морфолошком, лексичком, синтаксичком, семантичком, изражена различитим средствима и формама. Са семантичке тачке гледишта негација је веома свеобухватна и подразумева широк спектар значења“ (Петковић 2019: 308), што значи да негацијом могу бити обухваћене лексеме, реченице, реченични чланови, као и одрицање целог текста.⁶⁷

На лексичком нивоу негирањем именица, придева или прилога могуће је добити негирано значење „одсуствовање наведеног својства [...] постојање супротстављеног квалитета“ (Драгићевић 2010: 285), нпр. префиксацијом, помоћу негатора *не-* добијене су: именице: *нељуди, нерад, неистина*; придеви: *немиран, нејак, неискрен*, прилози: *немогуће*,

⁶⁶ Примери су из нашег корпуса.

⁶⁷ Ј. Петковић (2019: 308) бавећи се негацијом закључује да „Одрицање се у језику врши јединицама које зовемо негаторима, од којих у српском језику постоји осам префиксалних негатора *не-*, *без-*, *ни-*, *а-*, *дис-*, *и-*, *ин-*, *анти-*, и само два негатора, негатори *не* и *ни*, за реченице и реченичне чланове“.

неуредно, нејасно. Префиксом *ни-* код заменица: *нико, ништа, никакав*, и вербалне категорије речи: *недостајати, ненавидети*.

На исказном нивоу могуће је исказати асерцију и негацију: *Да! Не!*, а негација реченичног садржаја постиже се преко негације предиката, која подразумева одричну конструкцију у којој је *не* испред глаголског облика, тј. претходи предикату, нпр. *Читам – Не читам*. Предикатска је негација и у случајевима када је негатор сједињен с глаголом: *Имам – Немам*, при чему „могућност срастања са личним глаголским обликом, тј. морфолошка фузија са предикатном речи – која је чак другачија код *не*, а друкчија код *ни*, ствара у дистрибуцији ових форми, а и у реченици самој, сложену ситуацију“ (Јовановић 2013: 41). Одрична реченица је и она конструкција код које је негација у склопу помоћног глагола, нпр.: *Хоћу – Нећу*, или *Јесам – Нисам*.

Негација може бити тотална и парцијална, односно, када је негиран целокупан садржај говоримо о тоталној негацији, док је парцијалном негацијом негиран само део реченичног садржаја.

Поћи ћемо од претпоставке да је и на друштвеним мрежама негација подједнако фреквентна и да је реализована истим, или сличним средствима – операторима, које ћемо ради прегледности приказати табеларно (Табела 1).

Табела 1: Показатељи негације на друштвеним мрежама (са примерима)

НЕГАЦИЈА	ОПЕРАТОРИ		
негација/ афирмација	да (<i>Да</i>)	не (<i>Не</i>)	
предикатна негација	не + предикат (<i>Не купујем</i>)	став (<i>Нисам најлепша</i>)	док (<i>док не видим нешто конкретно</i>)
ослабљена	не + (ништа, друго) до/ него, већ (<i>Не хвалим се, већ упозоравам</i>)	не само – него (и) (<i>Не само што су лепи, него су и паметни</i>)	не + не = да (<i>Није да не видим = видим</i>) а/али (<i>Не једем слатко, али не могу да смришам</i>)
умножена	лексичка + реченична (<i>Никада нисам одустао</i>)	не + негирана лексема ни(ти) (<i>Не видим, нити знам...</i>)	
појачана	ни(ти) (<i>Није ни препознао</i>)	не^{2,3...} (без дисперзије) (<i>И даље ништа, нема их нигде</i>)	фразна ⇔ лексичком (<i>није могуће ⇔ немогуће</i>)
синтагматска	формализовано: (1) ни + С + ни + С (2) ни + С + ни + С <div style="text-align: center;"> $\begin{array}{c} \backslash \quad \backslash \\ \text{А} \quad \text{А} \end{array}$ </div> (1) <i>ни лућег пријатеља, ни лепшег слаткиша</i> (2) <i>ни криво, ни дужно</i>		

У старој и домаћој литератури негација је истражена и описана са различитих аспеката, то ће и наше истраживање бити засновано на резултатима Ј. Јовановић (2013), М. Ковачевића (1998, 2002, 2004) и Ј. Петковић (2015, 2017, 2019, 2020).⁶⁸ Опис негације и

⁶⁸ Навешћемо најпре само најважније стране и домаће радове који овој проблему прилазе из типолошке или општелингвистичке перспективе Бондаренко (1983); Јесперсен (1917); Кристенсен (2005); Белић (1950); Ковачевић (2002); Ковачевић (2004); Јовановић (2013); Петковић (2015, 2019, 2020); Симић, Јовановић (2002).

врсте, као и оператори којима се исказује одричност биће приказани онако како су описани у *Српској синтакси* (2002), аутора Р. Симића и Ј. Јовановић.

5.1.1. Негација и структура одричне реченице – 'фејсбук'

На друштвеним мрежама негација има широку дистрибуцију, остварљивост, или неостварљивост се изражава на различите начине, стога је наш циљ у наредном делу рада да испитамо синтаксичку негацију како бисмо уочили којим операторима и којим формама је на 'фејсбуку' изражена.

Исто тако, циљ нам је да негацију посматрамо са различитих аспеката како бисмо добили одговоре на питања да ли је негација тотална која се тиче читавог садржаја исказне структуре, или парцијална, тј. да ли су негирани делови исказа.

5.1.1.1. Лексеме *да* и *не* као средства негације и асерције на 'фејсбуку'

Као реченични оператор негација представља језичко средство које указује на одсуство, недостајање и њоме се, по правилу истиче негативна информација. „У чистом виду негација и асерција не сигнификују никакав денотат, већ само негирају или потврђују егзистенцијалност туђег денотата“ (Јовановић 2013: 40), такве су лексеме афирмација *да* и негација *не*, као у примерима:

(1) Да!

Рекла је: Да!

Као да ти је Јапанац ујак! – Да!

Да! То је била luckasta генерација! Ко Тајџи!

Намештају и квиз забавног карактера 🙄 – Да, бре!

Да, само што нас нико не пита.

Дааа! Како год окренеш заједничка нам је младост! ❤️

Да, он је један од ретких са том титулом.

(2) Не!

Не, не!

Аааа, не!

Јел' сад јасно ко је овде луд, не?! Није?!⁶⁹

Афирмација и негација су у нашим примерима исказане речцама *да* и *не*, при чему показују искључиво присуство или одсуство неког садржаја. Употребљене су у два облика. Први, као самостална средства за приказивање присуства, или одсуства неког садржаја (*Да!*; *Дааа!*; *Не!*; *Нее!*), а други, комбиноване са другим врстама језичких форми (*Рекла је: Да!*; *Да, само што нас нико не пита*; *Јел' сад јасно ко је овде луд, не?!*).

Афирмација и негација су у највећем броју случајева самостални искази којим се или одриче или потврђује оно што је претходним садржајем наведено. У већини примера налазе се у вањском претпољу и иницијатори су садржаја наредне исказне структуре. Међутим, када се нађу у постпољу, супротно очекиваном слабљењу интензитета, *да* и *не* интензивирају претходни садржај, нарочито негатор *не*.

Афирматор *да* у постпољу је увек сегментиран, праћен неким интерпункцијским знаком, па је нагласак не само на одобравању, већ и знак пристајања на неку активност. У нашем случају *да* је још и део ритуала просидбе.

⁶⁹ Ови примери, као и сви наредни у раду преузети су са личне 'фејсбук' странице, осим ако није другачије назначено.

Афирматором *да* у нашем корпусу се потврђује садржај онога што је наведено у исказу са поредбеним компламентом *као* (*Као да ти је Јапанац ујак! – Да!*). У ситуацијама када се говорници налазе у афективном стању, исти негатор се понавља и након сегментације, или се редуплицира адверзатив *а* који претходи негатору и тада има изузетну конективно-експресивну улогу. Комуникација на друштвеним мрежама је блиска разговорном стилу, па се уз негаторе уочава и дијалекатска речца *бре* (*Да, бре!*) као одраз емоционалног стања говорника.

Када су ове две јединице укључене у шири контекст, њихова дистрибуција није иста. Речца *да* остварује своје потврдно значење, али и наглашену супротност садржаја који следи, јер *само* у примеру *Да, само што нас нико не пита* није верификатор ексклузивности, већ семантички показатељ неспецификоване супротности. За разлику од афирмације *да*, која и када се укључи у контекст задржава афирмативно својство, речца *не* има своја дистрибуцијска правила. У нашем корпусу негатор *не* је сегментиран паузом која му претходи, па је и негативно значење задржано, али када се комбинује са другим јединицама, значења исказа са оператором *не* могу варирати и то од одричног, ослабљеног или појачаног негативног, па све до афирмативног.

5.1.1.2. Предикатна негација на 'фејсбуку'

Предикатна негација „пориче реалност садржаја личног глаголског облика у предикату“ (Јовановић 2013: 41) и подразумева негирање садржаја главног реченичног члана (предиката) речцом *не*. Оваква негација је најфреквентнија и испољава се на друштвеним мрежама на више начина:

- 1.а.(1) Фрау Габријели се то *не допада*, али Тесла је био уљудно равнодушан.
- (2) Ево ме данас у храму Светог Саве где се *НЕ плаћа* улаз.
- (3) Што ме *не позовете* на пиће, него ми шаљете сличице.
- (4) *Не дирај* ми ћирилицу!
- (5) Чувај се да се *не заразиш!*
- (6) *Нећу* да размишљам о томе.
- (7) Визија *нема* времена за празне приче.
- (8) *Нијемогуће*, то ти је дао неко други!
- (9) *Нисмо очекивали* награду, али је дошла у праве руке.
- (10) *Немој* сад да ти дођем!

Негатор *не* наступа одвојено уз глаголе у личном глаголском облику, најчешће уз презент (*не допада, не плаћа се, не позовете, не заразиш*), и његовом употребом негира се само део садржаја, односно, само садржај обухваћен глаголом уз који стоји негатор, док се други део сложене реченице не негира. Понекад, уз негацију исказ поприма и неко додатно својство, нпр. аутор текста (Ево ме данас у храму Светог Саве где се *НЕ плаћа* улаз) посебним графичким средствима тј. великим словима, наглашава речцу *не* и тиме је истакнут информативни значај негираног садржаја.

Негација *не позовете* има и додатно интерогативно значење, јер је негатор у склопу предиката упитне клаузе, док у *Не дирај ми ћирилицу* речца *не* је забележена уз императив глагола *дирати*, а што је утицало на тон исказа, па се на овакав начин интензивира заповест, а исказ чак поприма и тон претње.

Уз неке негиране предикате речца *не* је префикс, такви су: *нећу, немам, немој и нисам*, јер је и *ни* префикс.⁷⁰

⁷⁰ Ј. Петковић и М. Николић у раду *Негација у српском као страном језику* (2019) истичу „да су негатори *не* и *ни* и лексички и реченични негатори, који се при реченичној негацији различито понашају. Негатор *ни* је увек лексичко-реченични негатор, јер увек долази у улози префикса и изазива тоталну негацију. Он се употребљава

1.6. На 'фејсбук' друштвеној мрежи смо запазили и овакве примере где негација није употребљена у складу са стандардом:

(1) Критикује ме Лејка што *се нисмо* видели. Три дана *несмо се видели*. Ај што *се несмо видели*, *него се несмо ни чули!*

(2) *Не ли* те јепромаја уватила?

(’Објава’ Зорана М. Јовановића, настала 22.6.2018)

Реч је о намерној субстандардној употреби облика *нисам* у *несам* у првом и трећем лицу јединине презента где спада и дијалекатско *не ли је* – јер се аутор ове објаве бави књижевним радом. У питању је писац чији се ликови духовито изажавају на дијалекту, па је и језички поступак орјентисан ка хумористичком и духовитом изражавању. Када говори из угла аутора, изражавање је у складу с нормом, али када проговори јунак приче, издвајају се нестандардни облици предикатне негације, тако да у истом тексту имамо примере и за правилно, али и за неправилно употребљену негацију. Примећена је и неправилна употреба негатора *не* уз речцу *ли* у постиницијалном положају тамо где је очекиван афирматор *да* (*Гледам га, не ли има температуру*). Утицај дијалекатске базе огледа се у морфолошким одликама негиране речце употребљене интерогативно.

Међутим, наше истраживање је показало да погрешна употреба негатора није само део уметничког израза. Јавља се и у ситуацијама када чланови друштвених мрежа имитирају говор неког краја с циљем духовитог и шаљивог изражавања, где се из контекста, или на неки други начин, сигнализира да је неправилност намерна (*НЕСам ли ти говорила; Несам ја, очију ми!* 😬).

Одвојено писање негатора уз предикате не примењује се увек доследно. Писање у супротности са нормом условљено је недовољним познавањем ортографије код великог броја корисника, као у примерима:

(1) *Kada pišeš priču svog života, nedozvoli da ti bilo ko drži olovku.*

(2) Реално гледано мени посао и *непреба*, само плата 🤔🤔🤔

(3) *Непреба* никоме стављати со на рану.

(4) *Ako nevoliš zeleno, onda nemozes stojati pored, samo produži dalje*

(5) *Незнам* зашто се људи жале на мале плате, кад сви возе добра кола.

Неправилно изражавање је последица непознавања правописних правила, али и резултат повезаности изражавања на друштвеним мрежама са разговорним стилем јер је спојено писање речце *не* и глагола учено код оних глагола код којих се акценат преноси на проклитку. Међутим, охрабрује чињеница да комуникација на 'фејсбуку' тежи ка правилном изражавању, па су и ове појаве све ређе. Све чешће чланови једни друге директно или индиректно упозоравају на неправилности. Таквог типа су коментари: *Научи да пишеш! 'Фејс' није за сваког; Теби би боље било да се вратиш у основну школу; Не знам се пише одвојено; Смраш колико си неписмен.*

Штавише на 'фејсбуку' постоје групе и странице које се баве језиком и правописом, отвореног су типа, а стручни администратори одговарају на питања свим заинтересованим особама.

Веома су популарни и духовити 'мимови' који критикују негативне појаве које утичу на правилније изражавање на 'фејсбуку'. Ми смо пронашли ове примере:

само при негирању предиката израженог морфолошки сложеним глаголским облицима у чијој творби учествује глагол *бити*, а при негирању било ког другог реченичног члана (који захтева и негацију предиката) такође је префикс. Негатор *не* у већини случајева у реченици наступа самостално не као префикс. Изузетак представљају сложени глаголски облици с енклитичким обликом глагола *хтети* (Ја *нећу* доћи) и неколике глаголске лексеме са префиксом *не-* (*немати*, *недостајати* и *ненавидети*) (Петковић, Николић 2019: 42; в. Ковачевић 2002).

Слика бр. 7: 'Мимови' – критика неправилног изражавања на друштвеним мрежама⁷¹

'Мимови' на духовит начин критикују неправилну употребу негатора уз глаголе. Први је реклама, порука у виду краћег текста професорке, која је једина и стручна да разреши дилеме и недоумице, а друга је духовита порука коју чини комбинација слике и текста. Неименовани аутор, сликом Вука Караџића и модификацијом правила „Пиши као што говориш, читај како је написано“ у „Не пиши као што говориш, молим те...“ скреће пажњу на непознавање правила нашег језика.

5.1.1.3. Предикатна негација за означавање негативног става на 'фејсбуку'

Предикатна негација не мора увек да означава одрицање, већ може бити оператор за исказивање негативног става:

- (1) *Немам* ту врсту страха.
- (2) *Не кажем* да је било увек лако.
- (3) *Не боли* смрт, боли све оно што после ње долази.
- (4) Срећни смо само онда када од живота *не тражимо* много.
- (5) *Да није* можда то *било* на митингу кад смо заједно држали транспарент за укидање будилника и слободу петлова да кукуричу!

Негирање предиката у наведеним примерима у функцији је истицања експресивног става. У првом примеру девербативна именица *страх* означава негативно стање у ком се налази субјекатски аргумент, али без јасног изазивача тог стања. Семантички је повезана с глаголом *плашити се*. Глагол *немати* управља апстрактним појавама, именицом *страх* у генитиву. Будући да у примеру није исказана опозиција на релацији агенс – пацијенс, глагол је перифрастично употребљен, па је конструкција *ту врсту страха* употребљена у служби објекта Трансформацијом конструкције: *Немам ту врсту страха*. → *Нисам у страху* → *Немам страх*; Сличан је и последњи пример, с том разликом што се, осим негативног става, нијансира и значење могућности, претпоставке. Негативан став из последње реченице је изазван немогућношћу учесника у разговору да се присети неког важног детаља.

⁷¹ <https://twitter.com/nebojsasurlan/status/1215634848376901632>
https://www.mycity.rs/Srpski-jezik/Pravopis-pravopisne-greske-i-jezicke-nedoumice_152.html приступљено 22.2.2022)

У исказу уз негирани глагол говорења *Не кажем да је увек било лако* наглашен је супротстављен став према саговорнику, а тиме и делимично негативан (*Не кажем да је било лако, али не кажем ни да није*). И предикатима *не боли* и *не тражим* истакнут је став, а не одрицање. Искази са овим предикатним негацијама су идиоматизовани, у првом случају конструкцијом *Не боли смрт* јер употребљена именица *смрт* у номинативу означава крај „престанак живота, животних функција организма“ (РСЈ 2011: 1224), па се самим тим не може остварити у улози агенса. Негираним предикатом *не тражимо* с једне стране потенцира се негативан однос према нереалним захтевима, а с друге велича се скромност као пожељна особина.

3. Потирање одричности негације је посебан тип предикатне негације за чије остваривање су неопходни посебни синтаксички услови, нпр. временска реченица са везником *док*:

- (1) Док се ми у школи не смирујемо од посла пишући записнике о вербалном насиљу међу ученицима, родитељи ћуте.
- (2) Пчелар почетник има много посла док пчеле не раде.
- (3) Зауоставимо потписивање велеиздаје док не буде касно!
- (4) Питу ставиш у рерну и печеш док не видиш да је печено.

Негација у примерима је део временске реченице, означена превербалним негатором *не* уз неки имперфективни глагол. Улога негације је да успостави привидно ограничење радње, покушај да се прецизира временски период трајања негираног предиката.

5.1.1.4. Семантички ослабљена негација на 'фејсбуку'

Семантички ослабљена негација је негација „у конструкцијама у којима не служи за одрицање, већ за појачавање израза помоћу контраста оствареног у двојној структури“ (Симић, Јовановић 2002: 350). Семантички ослабљена негација остварује се на више начина, применом различитих оператора могуће је појачати контраст унутар сложене структуре.

1. Први тип семантичке негације остварује се конструкцијама *не + ништа, друго + до*, или *не + него, већ*. Ево неколико примера овог типа:

- 1) (1) Зар данас људи не метанишу пред телевизорима, пред радијима, зар не метанишу пред безбројним лажним, такозваним културним просветитељима. А шта, ко су они? *Нису ништа друго до смрт! Ништа друго до немоћ!* (<https://www.facebook.com/bratstvomanastirazlates>, 2.11.2022)
- (2) Гледао сам ваше војнике, а они *нису били ништа друго до* сам народ, у скоро свим биткама ослободилачког рата. (<https://www.facebook.com/jovan.ducic>, 2.11.2022)
- (3) Такав живот, испуњен немиром и непрестаном журбом, *није ништа друго до* несрећа, адска мука. (<https://www.facebook.com/StranicaPravoslavije>, 7.2.2023)
- (4) У овом разлабављеном систему постојања и образовања, немамо ми *ништа друго до* речи. (<https://www.facebook.com/usprs>, 9.6.2019)
- 2) (1) Ја се *не хвалим него* вас упозоравам на бахатост возача.
- (2) *Није* она мог другара *похвалила, него* га је увредила.
- (3) Ми *не стојимо* један на супрот другог, *већ* један покрај другог.
- (4) Разлог за лоше понашање детета *не леже* у социјализацији, *већ* у недостатку родитељске љубави.

Овакве конструкције (1) забележили смо у 'објавама' верске садржине, дакле, условљене су и текстуално и жанровски. Употребљене су у проповедима и беседама свештенства, поучног су карактера. Функција конструкција *не + (ништа, друго) + до* јесте да појачају део исказа који долази након реторског питања, или на другачији начин исказане

пресупозиције. У неким примерима констукција је редуплицирана у виду самосталног исказа и има улогу својеврсног презентатива којим се привлачи пажња колектива јер реферише о општепознатој ситуацији. По правилу иза ових констукција долазе апстрактне именице у номинативу (*смрт, немоћ, несрећа* и њена пропозиција *адска мука*) с намером да у свести рецепијената изазову антонимске асоцијације (*живот, моћ, срећа*), затим именице које означавају мноштво – (*народ*), ређе у генитиву (*речи*) чиме су наглашене колективне егзистенцијалне вредности.

Значења које адверзативи *већ* и *него* уносе у другу групу примера у позицији иза негираног предиката не подразумевају одрицања већ став говорног лица о некој неочекиваној ситуацији. Говорник негираним садржајем исказује потребу да умањи значај одричне радње, а да истовремено истакне и појасни тренутну изненадну ситуацију. У овим примерима испоштован је граматички захтев према ком је предикат испред адверзатива *већ* и *него* обавезно у одричном облику. Клауза која је у потврдном облику по правилу истиче неки сегмент важнијим у поређењу са констукцијом у којој је негатор, нпр. важније је упозорење у односу хвалоспеве, увреда у односу на похвале, заједништво у односу на конфронтацију, недостатак љубави у односу на лоше понашање детета. Клаузе уведене адверзативима не морају увек да се односе на предикат претходне, већ се семантичко супротстављање може исказати и другим реченичним члановима.

2. Појачана асерција је други тип семантички ослабљене негације. Синтаксички се реализује констукцијом *не само – него* и супротно одрицању, представља истицање, као у примерима:

- (1) Моја деца, моји лептрићи *не само* што су много леви, *него* су и веома паметни.
- (2) На свежем ваздуху *не само* да смо уживали, *него* смо се и сликали.
- (3) *Не само* да радим у најлепшој школи на свету, *негои* уживам са ђацима, макар и овако.
- (4) Волела бих неким моћима да вратим време, *не само* да исправим грешке, *него* и да неке ствари осетим два пута.
- (5) Уживам да кувам *не само* јела, *него* и да месим теста.
- (6) Нека вам узор буду они који успеју да усреће *не само* себе *него* и оне које воле.

Критеријум негације не постоји ни у једном наведеном примеру, иако је употребљен негатор *не*. Деловање негатора је ограничено само на „рестригирани дио реченице, тако да негација нема утицаја на преостали дио реченице (или клаузе)“ (Ковачевић 1998: 53), тим пре што предикати обе клаузе морају бити истог облика. Уколико се негатор удружи с рестриктором, језичке јединице које се упоређују не заснивају негацију, већ градацију. Тако у примеру *Уживам да кувам не само јела, него и да месим теста*, констукција *не само јела него и теста* не значи *не јела него теста*, већ значи *и јела и теста*.

Корелативним везницима *не само ... него (и)* повезани су садржаји две клаузе унутар сложене реченице, при чему је улога констукције да истакне градациони однос чланова структуре. Први део *не само* је конституент прве клаузе и може заузимати било коју позицију, док се констукцијом *него (и)* отвара друга клауза која обавезно има већу комуникативну вредност.⁷² Поредбени корелати који овом констукцијом успостављају градациони однос могу бити различити реченични чланови, најчешће предикати (*смо уживали, смо се сликали; су много леви, су веома паметни*), или синтаксичка допуна модалног глагола *волети*, а која је реченична, или нереченична (*јела, теста*). Градационим односом, који је инициран корелатима *не само... него* обухватају се поједине језичке јединице (*јела и теста*), синтагме (*много леви, веома паметни*) или садржаји *целокупних реченичних структура* (*да вратим време да исправим грешке, осетим ствари*).

⁷² Независносложене реченице градационе реченице и констукције које повезује *не само ... него (и)* описује М. Ковачевић (1998: 13–58).

5.1.1.5. Асертивна функција двојне негације на 'фејсбуку'

Уз граматичку категорију одричности оствареном негатором *не* и глаголом у личном глаголском облику може се наћи још нека одрична језичка јединица, а то може бити још један одричан глаголски облик. Међутим, одрични изрази нису увек нужно везани за глаголске облике, иако је такве примере најлакше уочити јер су и најфреквентнији. У нашем језику деловањем негације и негације настаје афирмација. Такви су примери:

- (1) Моји фанови не гледају и не слушају мене што сам Дивнина ћерка, већ што сам талентована.
- (2) Не знам када то ја нисам прискочила у помоћ.
- (3) Није да ја то не видим, лакше ми је да се правим луда.
- (4) Мишко не може да живи ако један дан не једе чоколаду.

У исказима у којима се појављује више негација остварена је афирмативна семантичка вредност целокупне структуре. У првом примеру реч је о певачици која износи своје мишљење о узроцима своје популарности, а двојном негацијом исказ поприма сликовитији и непосреднији тон. Предикати у одричном облику *не гледају* и *не слушају* значе супротно, да је фанови и гледају и слушају. Иста личност у примеру је означена на два начина, први пут супстантивним идентификатором *ја*, који је у акузативу (*мене*) и у служби правог објекта, а други пут релационом синтагмом *Дивнина ћерка* која се у односу на прво именовање односи као апозиција. Определивши се за два негирана предиката, говорно лице интензивира исказ и постиже симетрију у односу на двојно именовање пацијенса.

У реченици: *Не знам када ја то нисам прискочила у помоћ*, значи *Ја увек прискачем у помоћ*. Негираним предикатима означено је супротно – афирмација. У конструкцији *Није да ја то не видим*, значи да *ја видим*, али из неког разлога говорник жели да умањи значај садржаја који је демонстративном заменицом *то* наглашен. Афирмација је остварена и у примеру *Мишко не може да живи ако један дан не једе чоколаду*, што значи да *Мишко сваки дан једе чоколаду*. При промени истинитости структуре варира квантификација јер се рестриктивни квантификатор (*један дан*) из конструкције у којој су негатори, у афирмативном еквиваленту трансформисао у универзални квантификатор (*сваки дан*). Са потврдним универзалним квантификатором *сваки* долази потврдна форма предиката, дакле, афирмација.

5.1.1.6. Ослабљена двојна негација у супротним реченицама на 'фејсбуку'

На морфолошком плану овом типу негације одговара употреба адверзатива *а*, *али* који повезују две клаузе са провербалним негатором *не*.

- (1) Након завршетка изузетно посећеног Сајма књига у Београду (...) Није било много купаца, али није било ни много издавача.
- (2) Молим за савет: Не једем слаткише, тесто и нездраву храну, али не могу да смршам.
- (3) Српске псовке не треба спутавати, али их не треба користити.

Иако се садржаји у овим реченицама не подударају, они не представљају логичку супротност. У првом примеру негирани именски предикати прве и друге клаузе, повезани адверзативом *али*, показују да се књиге нису куповале, као и да понуда није била велика. Међутим, негиране конструкције не значе да књига није уопште било у понуди, као ни чињеницу да књиге нико није купио, већ да је реч о модалном ставу и неиспуњеним очекивањима говорника у погледу квантификације. И у другом примеру негирани предикати

показују одрицање садржаја обухваћеног радњама глагола *јести* и *смршати* код којих изостаје очекивана узрочно-последична условљеност. По правилу, као резултат држања дијете оправдано је очекивање говорника да и телесна тежина буде мања, међутим, овде се као трећа опција појавила могућност непромењеног стања, дакле, последица је изостала. У трећем примеру предикати у одричном облику показују да псовке не треба да буду део персоналног вокабулара, али их не треба ни уклонити из језика. Другим речима, ослабљена негација је својеврсни говорников ексхортатив усмерен према рецепијентима да псовке као део речника нашег језика треба знати, али их не треба употребљавати.

На синтаксичком плану у овим координираним конструкцијама значајан је редослед клауза. Варијације на плану пермутације клауза могуће су у првом и трећем примеру, док би у другом пермутација условила појаву концесивне субординиране конструкције (*Не могу да смршам иако/мада/премда не једем слаткише, тесто и нездраву храну*).

5.1.1.7. Умножена негација на 'фејсбуку'

Уколико се у позицији нађу две или више негације, тада говоримо о умноженој негацији. На основу критеријума броја исказаних негација говоримо о двострукој, трострукој, четворострукој, па и вишеструкој негацији. Конструкцију са највећим бројем негација, чак осам, забележио је М. Ковачевић „Нико никад нигдје ништа никоме никако није могао причати ни о каквом сличном подухвату“ (Ковачевић 2002: 61). Умножена негација се на друштвеним мрежама може реализовати на више начина:

- а) „коинциденцијом лексичке и реченичне негације“ (Јовановић 2013: 45);
- б) уланчавањем више напоредних јединица и
- в) низом лексема праћених речцом *ни(ти)*.

1. Коинциденција лексичке и реченичне негације подразумева негацију остварену кумулацијом одговарајућих лексема и негираног предиката. У улози одричне лексеме могу бити одричне заменице: *нико*, *ништа*, *никакав*, одрични заменички прилози: *никада*, *нигде*, *никако*, али и неки незаменички прилози, типа: *нимало*, *ниједанпут*, као у примерима:

- (1) *Нико те не пита* јеси ли срећан.
- (2) На *нимало* свечаној академији *нису додељене* награде.
- (3) Жена која има петоро деце остане без посла и *нико ништа не предузима!* *Нико не преузима* одговорност за ову катастрофу.
- (4) *Не може* нам *нико ништа*, јачи смо од блокираног ректората.
- (5) *Нисам одустао никада* у животу после првог пораза.
- (6) Очигледно свештеник *не смета никоме*, осим њој.
- (7) Пут ка трећој победи *није био нимало једноставан*.

Негирање реализовано одричним предикатом и одричном лексемом на примерима из нашег корпуса испољава низ особености.

а) Најпре, универзални одрични квантификатори се у свим овим примерима слажу са предикатима. У првом примеру уз глагол говорења одрична заменица се односи на субјекат. И у другом примеру садржај негираног предиката (*нису додељене*) односи се на субјекат јер у обезличеној конструкцији *награде* постају субјекат. У погледу синтаксичке функције одричан универзални квантификатор нема ограничења, негатор се може наћи у било којој синтаксичкој функцији, као у нашим примерима:

- а. у позицији субјекта: *Нико* не преузима одговорност...;
- б. објекта: *Не може* нам *нико ништа*...;
- в. адвербијалне одредбе (јукстапозитив): *Нисам одустао никада*...;
- г. атрибута (падежни адлокатив): На *нимало* свечаној академији *нису додељене награде*;
- д. атрибута (квантификатор): ...*није био нимало једноставан*.

б) Најфреквентнији квантификатор је одрична именичка заменица *нико* у функцији субјекта, нарочито када говорник заузме позицију посматрача и када критикује неку негативну појаву у друштву, као у трећем примеру (Жена која има петоро деце остане без посла и *нико ништа не предузима!*). Асертивна функција квантификатора *нико* подразумева да је говорник уверен у оно што је изрекао, његов став је јасан, али не жели да именује будуће субјекте. Будући да говорник и рецепијенти припадају истој говорној заједници, исказ *нико ништа не предузима!* може се схватити као део пресупозитног садржаја, где негација *нико* поприма елементе екскламативне етикете, при чему директивност и екскламативност проистичу управо из пресупозиције. У овој говорној ситуацији може се наслутити ко је прави адресант. *Нико* је механизам којом се избегава именовање представника власти, или конкретне особе на вишем положају у друштву, тим пре што у говору припадника друштвених мрежа ова два негатора (*нико* и *ништа*) наступају заједно. Овај пример удруживања лексичке негације није једини, а наш корпус показује да се лексема *нико* и *ништа* радо удружују чинећи колокацијску сvezу, нарочито када говорник жели да свој исказ негативно обоји.⁷³

в) Лексичком негацијом уз предикатску могуће је негирати и субјекат и објекат у истој конструкцији (*Не може нам нико ништа*). Осим предиката, одрицање је могуће проширити и на временски период (*нисам одустао никада*), или на квантитет негигираног предикатива (није био *нимало* једноставан) и квалитет предмета и појава (*На нимало свечаној академији*).

Лексички негатор може заузимати било коју позицију у реченици јер није везан за глагол, али је зато правило „да употреба универзалног одричног квантификатора у једној синтаксичкој позицији уз негирани предикат искључује навођење потврдног универзалног квантификатора у било којој другој синтаксичкој функцији“ (Ковачевић 2002: 20).

Негирани универзални квантификатор се може наћи и у препозицији (*Нико не преузима одговорност...*), или постпозицији (*Не може нам нико ништа...*) у односу на негирани предикат. Позиционирање лексичког негатора зависи од циљева комуникације. Најчешћи је неутралнији положај у близини предиката, без обзира да ли се ради о препозицији или постпозицији, а када говорник жели нешто посебно да нагласи, негирани универзални квантификатор се удаљава од предикатског језгра. Такви примери су стилски обојени, али су исто време и мање фреквентни. То практично значи да негација (*На нимало свечаној академији нису додељене награде*) има већу стилску вредност од негације у примеру (*Не може нам нико ништа*).

2. Други тип умножавања негација настаје низањем напоредних јединица, али по одређеном моделу који подразумева *не + негирана лексема ... ни/нити*. То практично значи да негација отвара пут формама које „добивају уза се форму *ни (/нити)*“ (Јовановић 2013: 45), као у примерима:

- (1) Не смемо мрзети, *не смемо ни заборавити, ни опростити*.
- (2) Житељи Прибоја тврде да се ово до сада *није дешавало, нити су ишта слично видели*.
- (3) На игру нашег капитена Немице *нису ни одговориле, ни смањиле разлику*.
- (4) Ако свештеник *не науди деци, нико неће, ни ријалити звезде, ни инфлуенсери* којима је свака друга реч псовка, *ни ови нови "певачи"* што се у свакој песми хвале како имају "брдо лове и дроге".

Кумулација негација које образују низ најчешће су у директном контакту, нарочито ако их повезује иста синтаксичка функција, као што је то случај у првом примеру где је низ

⁷³ Колокацијама се у лексичкој семантици називају спојеви двеју речи. У лексикологији се терминолошки одређује као: „лексичко слагање, лексичка спојивост, лексичка солидарност, лексичка кохезија, лексичко партнерство, колокација, рестрикција селекције, лексемска валентност, инкапсулација, семантичка позиција“ (Драгићевић 2010: 214).

саставни део сложеног глаголског предиката (*не смемо ни заборавити, ни опростити*). Напоредни однос инфинитива остварен је двоструким навођењем везника *ни* с намером да се прикаже истовремени садржај. Редупликацијом везника интензиван је садржај целе конструкције, а у овој ситуацији прво *ни* се могло и изоставити, док је поновљени везник *ни* обавезни оператор. Први предикат клаузе са овим везницима (*не смемо*) мора бити у одричном облику, а остали глаголи који уза се имају везник *не* морфолошки су у потврдном облику (*заборавити, а не не заборавити; опростити, а не не опростити*). Овакав облик потоњих глагола условљен је природом везника који се сматрају „логички одрични јер везник *ни(ти)* има улогу реченичног негатора“ (Ковачевић 1998: 15). Потврдан облик превербалног *ни* условљен је и слагањем *ни* са негацијом (*ни не*).

И при једнострукој употреби везника *нити* у другом примеру остварена је негација истовременог садржаја, а у трећем примеру негиран је низ објеката. У четвртном примеру низ се односи на субјекте који нису у директном контакту. Овај везник повезује јединице са смисаоно паралелним или узастопним садржајем без обзира о којој се јединици ради и коју позицију заузима. То могу бити и лексема, синтагме или реченице. У четвртном примеру у склопу низа је лексема (*инфлуенсери*), као и две синтагме: *ријалити звезде* и *ови нови певачи* у функцији субјектових конгруентних атрибута.

5.1.1.8. Појачана негација на 'фејсбуку'

Ако смо говорили да у нашем језику постоји ослабљена негација, у том случају важно је истаћи да постоји и појачана негација.

1. Појачана негација се остварује прикључивањем конструкције *ни(ти)* једином негираном члану, као у примерима:

- (1) Мало пре ми послао пријатељ, *нисам ни зарез мењао*.
- (2) *Нисам ни знала* за прстић.
- (3) *Не знам ни* да ли бих у томе успео чак и када бих прочитао све књиге о историји језика, културе и Србије.
- (4) *Нисам ни вољан* за тај подухват, што ме можда чини лошим лингвистом или историчаром језика.
- (5) Када сам, онако неук, направио ову групу, *нисам ни помислио* да ће се ово дешавати.

У забележеним примерима *ни* се не налази у улози везника јер не повезује ни речи, а ни реченице. *Ни* је појачивач негације захваљујући позицији коју заузима у тексту. Најфреквентнији је у ситуацијама када парентетички одваја природни склоп саставица глаголског облика, најчешће перфекта јер заузима постпозицију у односу на одричан облик помоћног глагола (*нисам НИ знала*), и у таквим ситуацијама појачано негира перфекат. У примерима када се односи на објекат (*нисам ни зарез мењао, нисам ни помислио да ће се ово дешавати*) и тада је речца *ни* у улози појачивача.⁷⁴

2. Појачана негација се остварује и „великом концентрацијом негативних форми без посебне дисперзије“ (Јовановић 2013: 47), као у примерима:

- (1) Сунце ти жарко, вести Б92 у 16 часова, које сам некад волео да гледам, 23 минута само Вучић и крај. *Нема, ништа друго не приказују ни прогноза времена, ма ништа! Нигде се ништа није догодило!* Лудило!
(’Објава’ корисника <https://www.facebook.com/zoran.milos.1> настала 9.2.2023)

⁷⁴ Клајн саставне (копулативне) везнике дели на „*и, па, те, ни/нити*“: овај последњи долази у одричним реченицама, у пару с још једним *ни/нити* или неком другом негацијом“ (Клајн 2005: 163), отуда закључујемо да *ни* представља негирану варијанту везника *и*.

(2) И даље *ништа, нема их нигде*.

(3) Народ који *не зна* своју прошлост, *не разуме* садашњост и *нема* будућност.

У првом тексту негирани су предикати (*нема, не приказују; се није догодило*), предикат друге клаузе се разликује по роду и броју, док су друга два предиката у имперсоналном облику. Лексичком негацијом, одричном заменицом, негиран је објекат (*ништа*), заменичким прилогом место на коме би се радња могла остварити (*нигде*). Субјекатски скуп је негиран и конструкцијом *ни* + неконгруентни атрибут (*прогноза времена*). Нагомилавањем негираних јединица наглашен је став говорног лица.

Други пример је краћи исказ који који се одликује кумулацијом негација у краћим формама. Негиран је егзистенцијални глагол *имати*, заменица *ништа* и прилог *нигде*, при чему је облик *нема ништа* усмерен ка субјекту. Трећи пример је делимично метафоричка конструкција која је фреквентна на свим друштвеним мрежама код које учавамо три негирана предиката у презенту (*не зна, не разуме, нема*). Радње су управљене ка објектима, али је само први исказан синтагмом (*своју прошлост*) чији је зависни члан релациона реч и упућује на припадност, док су остали исказани речју (*садашњост, будућност*). Семантички, реченица представља поучну мисао о поштовању традиционалних вредности, а аутор се послужио негираним облицима како би нагласио контраст између пожељног и непожељног понашања. Квалификативни презент одсликава свременост, обухвата прошлост, садашњост и будућност, а што је и експлицитно наведено конкретним лексемама. Овако употребљеним презентом „јавља се перспектива понављања, а то значи да се остварљивост овде разуме као остваривање које се понавља у приликама одређеног типа“ (Јовановић Симић 2014: 261).

3. Појачана негација се остварује заменом фразне негације лексичком, као у примерима:

(1) Занима ме процедура, први пут сам на боловању па ми је све *непознато*.

(2) Комшија тужи легалног власника за нарушавање приватности (*непознато* ми је да ли је његов објекат легалан).

(3) Надомак Београда у близини центра града појавила се до сада *невиђена* животињица. Зна ли неко о чему се ради?

(4) Задњих месеци мрежом кружи мера данских научника којом се *непопуларно* забрањује употреба графикана.

Чланови друштвених мрежа за изражавање имају на располагању велики избор лексичких средстава, нарочито када јавно траже информацију од других чланова, или када желе да поделе неку информацију коју сматрају необичном. Такви су и наши примери. У првој реченици говорник се интересује за правну процедуру у вези са боловањем, зато се јавно обраћа 'објавом' очекујући да ће неко стручан, или неко ко је био у сличној ситуацији моћи да помогне. Притом, говорник не користи упитну, већ исказну форму у виду кратког образложења своје ситуације. Текст је прилагођен дискурсу, као сфери говора и контексту. Говорник се овим текстом свесно излаже јавној перцепцији тиме што открива о себи да је или млађа неискусна особа или трудница, што ће деловати подстицајно на непознате адресате да реагују и пруже саветодавну помоћ. Уместо одричног облика помоћног глагола *није ми познато*, говорник се опредељује за афирмативни облик глагола (*је*) и антоним прилога (*познато – непознато*), чиме је остварена негација у облику неглаголског предиката *је непознато*. Избор лексичких средстава је у складу са принципом језичке економије јер би структура са негираним помоћним глаголом захтевала додатне информације.

Другим примером обухваћена негација реализована је на исти начин као у претходном примеру (*нејасно је, уместо није јасно*), тачније, увођењем одричних лексичких јединица уместо структурирања афирмативног типа, поново је добијен копулативни предкат. Разлика је у томе што се други говорник није руководио принципима језичке економије будући да је већ објаснио претходним исказима шта њему није јасно. На основу претходног садржаја

учавамо да говорник има проблем правне природе, те претпостављамо да је на овакво изражавање и избор лексичких средстава утицао административни стил.

У трећем примеру употребљена је синтагматска структура *невиђена животињица* уместо реченичне *животињица која није виђена*. Реченичном структуром не би био погођен смисао исказа јер је говорникова намера да истакне квалитативно својство животиње, а не перцепцију догађаја. Овде је значајна семантика придева *невиђен*, а не његовог истокоренског антонима *виђен*, будући да *невиђен* значи онај „који се ретко виђа, несвакидашњи, нечувен, изузетан“ (РСЈ 2011: 794).

У четвртном примеру уместо негације у оквиру неглаголског предиката (*није популарно*) употребљен је одричан облик прилога (*непопуларно*). Варијанта са неглаголским негираним предикатом захтевала би извесне синтаксичке промене, укључујући и измене у погледу реда речи. Негирани предикат би условио и увођење релативне клаузе којом би се прецизирало средство, а не појам о агенсу. Методом трансформације новодобијена реченица би гласила: *Мера, којом се забрањује употреба графикана није популарна*. Релативном субординираном клаузом са рефлексивним пасивом семантички реченица се односи на квалитет мере којом се забрањује непожељна радња (*мера којом се забрањује, а не мера која забрањује*). Говорник се приликом одабира негираног прилога *непопуларно* руководио принципом економије.

5.1.1.9. Синтагматска негација на 'фејсбуку'

Негација се на друштвеним мрежама исказује и непредикативним структурама, синтагматским конструкцијама које не обухватају предикат, као у примерима:

- (1) *Ни лућег пријатеља, ни лепшег слаткиша!*
- (2) *Ни лепшег, ни лакшег посла!*
- (3) Не могу *ни дани, ни године* уништити сећања! Оставио си траг који се памти!
- (4) Спојила нас је само љубав према деци! *Ни политика, ни медији, ни удружења...*
- (5) Сутра не иде у школу! *Ни деца, ни ми наставници!*
- (6) Кад мало боље поразмислим – мене и није страх тог вируса. *Ни високе температуре. Ни тегоба горњих респираторних путева. Ни нестаишица средстава за дезинфекцију. Ни панике. Ни празних рафова у радњама.*

Негацију исказану синтагматским конструкцијама најпре одликује одсуство предиката. Типови исказа у првом и другом примеру су изузетно фреквентни на друштвеним мрежама, нарочито ако се ради о тексту уз фотографију. Будући да чланови друштвених мрежа уживају да 'деле' лепе фотографије и тренутке са осталим 'пријатељима', подразумева се да фотографију прати и текст који ће својом интересантном садржином употпунити оно што је сликом приказано. На овој друштвеној мрежи текст је важнији од фотографије јер се тада аутор јавности представља као писмена, креативна и духовита особа.

Структурно прва два примера су полисиндентске конструкције које, будући да се односе на предмет приказан сликом, представљају објекатски скуп.⁷⁵ Редуплицирани везник *ни* заузима претпоље сваке синтагме чиме је истакнута сукцесивност, али и конексионо-експресивна улога. Зависни чланови квалитативних синтагми су комплетиви (*лућег, лепшег, лакшег*). Главни чланови синтагматских структура су именице у генитиву (*пријатеља, слаткиша, посла*) у синтаксичкој функцији субјекатског генитива, јер се трансформацијом могу добити конструкције са граматичким субјектом:

⁷⁵ Иако је више пута наглашено, није на одмет поновити да су примери преузети са властитог профила, осим ако то није другачије назначено, а на фотографијама (које овде због економисања простором нисмо у ситуацији да приложимо) налазе се слике поклона добијени од пријатеља. Фотографија уз други пример представља слику ручног рада.

Ни луђег пријатеља, ни лепшег слаткиша ⇔ Пријатељ је луд.
Слатиши су лепи.

Ни лепшег, ни лакшег посла! ⇔ Посао је леп.
Посао је лак.

У другом исказу у оквиру прве сегментиране структуре елидиран је главни члан синтагме, али суспензија не утиче на семантички план, те се елидирани члан врло лако може реконструисати на основу контекста. Скупови (*ни дани, ни године; ни политика, ни медији, ни удружења; ни деца, ни наставници*) имају статус субјекта, а последњи пример се састоји од чак пет синтагми које су сегментиране у пет засебних целина јер су обележене и интерпункцијски. Кумулација је остварена нагомилавањем везника *ни*, који има експресивно обележје јер се негира свака конструкција појединачно.

Семантички, све синтагме су усредсређене на именицу *страх*, која у свом семантичком потенцијалу има медијални глагол *бојати се*, па се овим конструкцијама негира деловање изазивача. Узрочници су представљени градационим низом синтагми: а) *високе температуре* – именичка квалификативна синтагма чији је субординат градуелни придев; б) *тегоба горњих респираторних путева* – именичка синтагма чији је субординатор деадјективна именица (*тегоба*), а субординати релатори (*горњих, респираторних*) и комплетив (*путева*); в) *несташица средстава за дезинфекцију* – субординатор је девербативна именица (*несташица*), а зависни чланови: комплетив (*средстава*) и предлошко-падежна конструкција (*за дезинфекцију*) чије је значење намене или сврхе означено предлогом *за* + акузатив; г) *празних рафова у радњама* – именичка синтагма чији су субординати релатор (*празних*) и предлошко-падежна конструкција *у* + локатив (*у радњама*).

5.1.1.10. Закључне напомене у вези са негацијом на 'фејсбуку'

Негација је на 'фејсбук' друштвеној мрежи изузетно фреквентна јер „суштина језичке негације јесте у томе да се њоме указује на одсуство везе међу компонентама исказа и преноси негативна информација“ (Петковић, Николић 2019: 41).

1. Негација се остварује одричним обликом предиката којим се негира целокупни садржај, тј. одричном речцом *не* уз глагол у личном глаголском облику (*Не дирај ми ћирилицу*). Међутим, уз *не*, оператори могу бити и други елементи, као средства за постизање негације:

а) везници *ни(ти), а, али* (*Нисам ни зарез мењао*);

б) конструкције: *не само – него; не у спрези са него, већ*; изрази *ништа, друго* (*Уживам да кувам не само јела, него и да месим теста; Ми не стојимо један насупрот другог, већ један покрај другог*)

в) лексичка средства: одричне заменице: *нико, ништа, никакав*, одричнизаменички прилози: *никада, нигде, никако*, незаменички прилози, типа: *нимало, ниједанпут* (*Не може нам нико ништа*).

2. „С обзиром на опсег реченичног садржаја који се негира, реченична негација може бити парцијална (одриче се садржај дијела реченице, по правилу неког реченичног конституента) или тотална (одриче се цио реченични садржај)“ (Ковачевић 2002: 13). Наши примери показују да се одричним обликом негира целокупни садржај исказа (*Не дирај ми ћирилицу*), али исто тако постоје примери код којих се негација тиче само једног дела садржаја (*Не кажем да је увек било лако*).

3. Негација може бити ослабљена (*Није било много купаца, али није било ни много издавача*), али и појачана (*Народ који не зна своју прошлост, не разуме садашњост и нема будућност*).

4. У истом исказу умножена негација даје афирмацију (*Не знам када то ја нисам прискочила у помоћ*).

5. Као резултат множења негација, у истом исказу уочавамо и више од две негације (*Не може нам нико ништа*).

5.1.2. Негација и структура одричне реченице – 'инстаграм'

Негација као језичка категорија присутна је на свим друштвеним мрежама, али на основу увида у корпус, долазимо до закључка да негација на инстаграму није фреквентна, бар не у оној мери у којој је региструјемо на 'фејсбуку'. Таква ситуација, мислимо, проистиче из чињенице да су на 'инстаграму' фреквентнији текстови краће садржине, а да за негацију морају да постоје одређени шири контекстни услови. Да ли ће се говорник определити за потврдно или одрично изражавање, зависи од контекста, али и од стила и жанра текстова на 'инстаграму'.

Како је наше истраживање показало, 'инстаграму' је изузетно привлачан млађој популацији, јавним личностима и политичарима, чија реторика нагиње ка афирмативном изражавању, реклами и самореклами. Још једна значајна појединост тиче се структуре чланства. Наиме, ни једна медијска кућа нема активан налог на 'инстаграму', као и да је мало 'лажних профила'. 'Објаве' квантитативно имају знатно мање 'коментара' него остале друштвене мреже.

Узимајући у обзир невелик број ових конструкција на 'инстаграму', семантичко-стилистичку и синтаксичку анализу засниваћемо на основу материјала које је понудио наш корпус, притом ћемо користити моделе анализе онако како су изложени у *Српској синтакси* (Симић, Јовановић 2002: 347–361), свуда где је то могуће.

5.1.2.1. Лексеме *да* и *не* као средства негације и асерције на 'инстаграму'

Негација исказана негативним оператором (*не*) и афирмација потврдим (*да*) ван оквира исказних структура, или сегментиране тако да делују као засебни искази, нису фреквентне. Ипак, забележени пример: *Рекле су „не“ исто тако одважно и одлучно као што су једном рекле „да“*, показује да се операторима истиче одрицање или потврђивање неке информације. Ако речи *да* и *не* изолујемо и посматрамо као самосталне исказе, уочићемо да они само негирају или афирмишу неку егзистенцијалност. Међутим, на основу контекста можемо претпоставити да се речцама актуализује нека ситуација, сигнификује денотат, а то је у овом случају особа која трпи насиље. Реч је о разведеној жени, која је из оправданих разлога морала да напусти брачну заједницу, при чему *не* семантизује насиље, а *да* брак. Негатор и афирматор у оваквим условима уз декларативни глагол говорења упућују на прави објекат – постају иманентни индикатори функција.

5.1.2.2. Предикатна негација на 'инстаграму'

1. Предикатном негацијом се исказује негирани садржај који је у вези са предикатом. То су такве конструкције код којих негатор *не* најчешће заузима положај испред, по правилу финитног глаголског облика, без обзира да ли је предикат прост или сложен. Као у нашим примерима:

- (1) Данас *не радимо!*
- (2) *Не прича* са мном.
- (3) *Не соли* ми памет, заслади ми живот.
- (4) Отишли су у свет јер *не могу* на Балкану *радити*.

Предикатном негацијом негирано је просто глаголско време (1) и (2), презент у апсолутном значењу и представља саопштавање информације која је из неког разлога важна члановима 'инстаграма'. Пошто ова мрежа окупља бројно чланство, овакав начин преношења информација је уобичајен на овој друштвеној мрежи. Ђоворник је у првом примеру свој текст, обавештење о радном времену, изложио јавној перцепцији, а на то нас упућује и узвичник на крају овог кратког саопштења. У другом примеру се ради о поруци личне природе којом говорник, из само њему познатих разлога, жели да упозна пријатеље о прекиду комуникације. Комуникативни чин саопштења остварен је негираним декларативним глаголом (*не прича*) у презенту и реципрочним социјативом (*са мном*), чији је реципроцитет ограниченог домета јер ће се негирана радња свакако извршити и без учешћа говорника. Негирани заповедни начин у трећем примеру се одликује високим степеном идиоматизације јер је метафорички приказан физиолошки процес (*не соли*) у значењу *не врши притисак на мене, не малтретирај ме*. Негацијом се захтева престанак утицаја на локализовани део тела носиоца ситуације (*мозак*). Негација је исказана и антонимима *соли – заслади*.

Негатор се јавља и уз сложени глаголски облик, као у четвртном примеру (*не могу радити*). Структурно, одричан облик сложеног глаголског предиката чини негирана речца *не* уз лексички непотпун, модални глагол *моћи* у првом лицу једине презенте и инфинитив имперфективног глагола *радити*.⁷⁶ Веза модалних глагола и инфинитива сматра се „посебном, јединственом, чак лексикализованом, готово идиоматизованом целином, у којој су њени управни делови ослабљеног значења, а инфинитивом се као комплементизатором та само формално рашчлањена синтаксичка јединица семантички употпуњује“ (Петровић, Војновић 2005: 76), те је одрицање управљено на адвербијал који чини предлошко-падежна конструкција *на* + локатив. Негирана радња обухвата топоним (*на Балкану*).

2. Предикатна негација за означавање негативног става појављује се на 'инстаграму' као у примерима:

- (1) Боже, дај ми пара јер стрпљења *немам*.
- (2) Ви *нисте нормални*.
- (3) Ништа *не враћа* у прошлост као добра песма.

Предикатну негацију у првом примеру чини конструкција са одричним обликом презенте перифразног глагола (*немам*) и именице (*стрпљења*) у генитиву. Лексичко значење предиката изреченог глаголом *немати* усмерено је именичком допуном која је у овом примеру и обавезна. Исто тако, субјективни став проистиче из семантике деадјективне именице *стрпљење*, која се у речницима дефинише као „способност стрпљивог подношења нечег тешког, неугодног“ (РСЈ 2011: 1255).

У основи наглашеног става према рецепијентима у другом примеру којима се директно обраћа и којих има више (*ви*), лежи метафора и еуфемизам. Конструкција *нисте нормални* у разговорном стилу је уобичајена и фреквентна, посебно за изражавање изненађења. На основу контекста можемо препознати да ли се ради о негативном, или позитивном изненађењу, али будућући да смо конструкцију забележили на 'инстаграму', где се уобичајено негују афирмативни односи, можемо претпоставити да је изазивач овакве реторике неки неочекивани гест колектива према говорнику. Употребљени негирани облик (*нисте*) има статус суплетива у значењу *не постојати*, допуњен је придевом у номинативу у функцији предикатског апозитива.

Став је у основи трећег примера где се негирани предикат (*не враћа*) смешта у временске услове (*у прошлост*). Семантичко удруживање језичких јединица у овој

⁷⁶ О глаголима *морати*, *моћи*, *требати* у управној предикацији постоји богата литература, овде наводимо само неке ауторе чију смо литературу консултовали: Стевановић (1967); Пипер (1983); Танасић (1995–96), а о употреби инфинитива и конструкција *да* + презент Стевановић (1953).

конструкцији омогућило је уочавање смисла исказа, а то су емотивна сећања на леп животни период. Говорник ненаметљиво делује прескриптивно на рецепијенте нудећи формулу за чување успомена, а то је *добра музика*.

3. Потирање одричности негације увођењем везника *док* забележили смо у нашем корпусу само у два примерима:

- (1) Где си била *док сам био нико*.
- (2) Полагаћу тај испит *док не оседим*.

На одрично значење предиката утиче допуна у виду одричног квантификатора *нико*. Временски везник *док* утиче на потирање негације, јер трансформацијом конструкције *док сам био нико* – у: *ја сам сада неко* – откривамо аспектуалну временску перспективу, али и ново, квалификативно својство субјекта. Семантичким конфликтом дошло је до потирања ништавног значења ове конструкције, па она мења смисао. Говорник је задовољан преокретом ситуације јер је постигао лични напредак. У другом примеру у конструкцији уз коју долази везник *док* оператором *не* остварена је псеудонегација, јер се њоме исказује претпоставка о нечему што би се можда могло остварити у будућности. Ова конструкција исти смисао задржава и без негатора (*Полагаћу тај испит док оседим*).

5.1.2.3. Асертивна функција двојне негације на 'инстаграму'

Двојну негацију карактерише конструкција сачињена од предиката у одричном облику и још неке негиране лексеме, као у примерима:

- (1) Село из човека *никад није изашло*.
- (2) *Никад не лажи* жену која те је родила.
- (3) *Нико неће остати* равнодушан на наш изглед.
- (4) *Нигде* се данас *није пробао* најлепши колач.
- (5) *Ништа* ти данас *нисам кувала*, моја Славице.
- (6) *Не само да није фалсификована* слика, *него је нисам ни прерадила*.
- (7) *Не сумњам у тебе, али не верујем* да је свађа намештена.

1. Као резултат лексичке и предикатске негације, добијена је двојна негација. Негиране предикате чини превербални негатор и лични глаголски облик, махом финитни, било да је део глаголског времена у перфекту (*није изашло, није пробао, нисам кувала*), или футура (*неће остати*). Речца *не* може стајати и уз заповедни начин (*не лажи*). Оваквим негираним предикатима најчешће се придружују универзални квантификатори негативне вредности (*никад, нигде, нико, ништа*), као адвербијалне допуне са месним или временским значењем. Лексичке јединице *нико* и *ништа* усмерене су на субјекат (*нико*) или на објекат (*ништа*). У првом примеру уз двојну негацију уочавамо и лексичку метонимију (*село*). Иако говорник избегава персоналну идентификацију актера, није тешко закључити да се исказ односи на појединца као носиоца прототипичних особина. Метонимијско представљање агенса проистиче из секундарног значења лексеме *село*, па тако говорник износи став о појединцу као носиоцу прототипичних особина.⁷⁷

Када говорник жели да упутити савет рецепијентима, учиниће то негираним императивом који је инструктивно усмерен ка пацијенсу (*жену*). Структурно, овај пример је сложена реченица и састоји се од две клаузе. У првој је негирани предикат, а друга је нерестриктивна релативна клауза чија везивна реч, релативна заменица *која*, обухвата

⁷⁷ Лексичка метонимија је „способност многих чланова једне тематске групе лексема да по истом моделу преносе своја имена на друге појмове из истог домена стварности на основу неке логичке везе међу њима. Та логичка веза може бити просторна, временска, узрочно-последична, посесивна или нека друга“ (Драгићевић 2010: 167).

целокупан семантички слој антецедента (*жена*). Негирана конструкција *нико неће остати равнодушан* са лексичком и предикатном негацијом остварује афирмацију (*свако ће бити одушевљен*). Лексички негатор може бити у било којој синтаксичкој функцији, као адвербијална одредба у четвртом примеру (*нигде*) денотат се смешта у временску (*данас*), или локалну зону, док се негирани предикат усмерава ка објекатској синтагми (*најлепши колач*), чији је субординат придевски суперлатив. Реченица у којој двојна негација даје афирмацију забележена је и у нашем петом примеру, комбинована са елементима хумора. Када ову реченицу изолујемо из контекста, афирмација се тешко уочава. Међутим, у нашем корпусу овај је пример праћен фотографијом жене која аранжира храну како би је сликала за друштвене мреже, а персонални идентификатор у вокативној форми је насумично одабран, искључиво у експресивне сврхе.

2. Појачана асерција остварена конструкцијама *не само – него* у нашем примеру (6) представља намеру говорника да истакне неку важну поједност (*слика није фалсификована*), како би се предупредиле негативне реакције рецепијената. Исказ је условљен ванјезичким елементима и одговара жанровским карактеристикама 'инстаграма'. Наиме, на овој мрежи доминирају фотографије, које су често улепшане, захваљујући системским могућностима ове друштвене мреже. 'Прерађивање' фотографија већина корисника критикује, тако да ова 'објава' негацијама усмерава будуће реакције рецепијената. Рестриктор (*само*) долази директно уз негатор *не*, и одричним обликом *није* у глаголском делу именског предиката сужава значење придева (*фалсификована*) у предикативу.

Други део конструкције *не само – него*, удаљен је, и као такав, члан је друге клаузе. Одричан облик предиката друге клаузе, чији је члан посцедентни корелат (*него*) реализује апсолутно градационо деловање рестриктора из прве клаузе. Корелат (*него*) уводи у конструкцију негирани предикат (*нисам прерадила*) који је за говорника значајнији, има „већу 'специфичну тежину' од антецедентног. Уза њ (уз посцедентни) увијек долази интензификатор: или *и* (ако се градирају потврдни), или *ни* (ако се градирају одрични садржаји). Такво значење поредбеним корелатима увијек 'задаје' корелациони везник *не само ... него* без обзира у каквом се семантичком (су)односу наведени елементи налазе ван саме конструкције“ (Ковачевић 1998: 54).

3. Ослабљена двојна негација у супротним реченицама која се остварује адверзативима *а, али* није на 'инстаграму' фреквентна. У примеру: *Не сумњам у тебе, али не верујем да је свађа намештена*, адверзатив повезује две клаузе у којима су негирани предикати (*не сумњам, не верујем*). Будући да је „везник 'али' показатељ узајамног искључивања чињеница повезаних вишом структуром, инкомпатибилни садржаји сегмената, према томе, повезани су неким додатним критеријумом у заједничку целину“ (Симић, Јовановић 2002: 766).

Када је у питању негација, као 'додатни критеријум' посматраћемо предикате. Наша сложена реченица се састоји из три клаузе, од којих су две координиране и једна субординирана декларативна. За нас су интересантне прве две јер су оне повезане адверзативом *али*. И у првој и другој конструкцији медијални глаголи су одричног облика у презенту чиме је остварена симетрија која утиче на слабљење негације. Сличан ефекат има и симетрија у погледу субјекта, обе конструкције имају истог изазивача. Осим ова два нужна реченична члана, трочлану конструкцију чини и објекат, који ће додатно допринети слабљењу негације. Међутим, објекат у првој клаузи (*у тебе*) је неправи јер се састоји од предлошко-падежне конструкције *у + акузатив*, док је у другој клаузи прави објекат исказан реченицом (*да је свађа намештена*). У том случају инкомпатибилност је остварена синтаксичком варијацијом објекта, док су негације предиката компатибилне, самим тим и ослабљене.

5.1.2.4. Умножена негација на 'инстаграму'

Да би дошло до множења негације на 'инстаграму', неопходно је да се испуне неки услови. Укрштањем реченичне и лексичке негације у оквиру једног исказа долази се до множења негације, као у примерима:

- (1) Нека ме *нико не пита ништа*.
- (2) *Не постоји ништа* лепше од љубави према Србији јер резервне отаџбине *немамо*.
- (3) *Немам* ја проблем да се борим за независност, предаја и капитулација *нису* и *никада неће бити* опција.
- (4) Народ не мора да брине, јер нити смо шта потписали, нити негде има наш параф.
('објава' на страници <https://www.instagram.com/avucic/>, настала 2.2.2023)
- (5) Браја није крив за оно што је медијски испало, ко не препозна песму, нико други му није крив.
- (6) Лично никад не бих пустила у етар оно што нисам платила и што се нисмо лично договорили, није људски нити је фер.
('Инстаграм објава' и 'коментар' Раде Манојловић, настала 8.12.2022.)

У оквиру једне реченице уочавамо два или више одрична квантификатора или два или више негирана предиката, на тај начин настале су двострука, трострука, па и вишеструка негација.

1. Најчешћи тип кумулације негација јесте лексичка и предикатска негација у истом исказу. Уз негирани предикат у првом примеру, негацијом је обухваћен и субјекат и објекат (*нико не пита ништа*). Говор политичара (2) обухвата одрицање оба предиката унутар сложене реченице (*не постоји, немамо*), негирани егзистенцијални глаголи су усмерени на субјекатску синтагму чији је главни члан у одричном облику, одрична именичка заменица (*ништа*). И трећи пример садржи више негираних елемената. У говору овог аутора негирани егзистенцијални глагол (*немам*) управља апстрактним појавама (*проблем*). Негирана копула (*нису*) у презенту и негирани копулативни футур (*неће бити*) повезани везником (*и*) заједничким апстрактним појмом у номинативу (*опција*) не означавају истовремени, већ узрочно-последични садржај. Ова конструкција са вишеструким предикатским негацијама додатно је умножена и адвербативом (*никада*).

У примеру (5) уочавамо три предикатске негације, од којих је једна редуплицирана на почетку и на крају исказа (*није крив, не препозна*). Негирано значење именског предиката произлази из одричног облика копуле (*није*) и предикатива (*крив*), па се трострукој предикатској негацији придружује и негативни одрични квантификатор (*нико*).

2. Умножавање негације по моделу *не + негирана лексема ... ни/нити* забележено је у примерима (4) и (6), први пут у говору политичара, а други пут у исказу који изговара певачица. Негирани сложени предикат са одричним модалним глаголом чија је допуна *да + презент* медијалног глагола (*не мора да брине*) чини састав прве клаузе, а узрочне клаузе у постпозицији су у напоредном односу. Њихови узастопни садржаји су у одричном облику, иако су предикати морфолошки потврдни, захваљујући реченичном негатору – везнику *нити* (*нити смо потписали, нити има*)

Предикатске негације у примеру (6) чине одрични облици глаголских времена: перфекат (*нисам платила, нисмо договорили*); глаголски начин: потенцијал (*не бих пустила*), као и неглаголски предикати (*није људски и нити је фер*), а поред њих и време када би се садржај остварио (*никад*). Везник *нити* је омогућио негацију неглаголском предикату (*је фер*).

5.1.2.5. Појачана негација на 'инстаграму'

Појачана негација настаје множењем негација, у ситуацијама када у једном исказу имамо више негативних форми.

(1) Схватили смо своје грешке, а ко *није схватио, не жели*, или *не може да схвати, није више са нама*.

(2) *Никада не знаш* у сваком тренутку шта се дешава, *не могу све да испратим*, али то *не значи* да ме *није брига*.

('објава' на https://www.instagram.com/diline_dresses/,
14.1.2023)

У примеру (1) негирани су глаголски предикати којима говорник овог исказа објашњава разлоге нечијег удаљавања. Најпре, негирано је перфективно време (*није схватио*), да бисмо већ у наставку исказа уочили негацију која обухвата модални глагол у презенту (*не жели*). Недовршена конструкција код које је издвојен само део сложеног предиката, а елидиран глагол са потпуним значењем, стилски је ефектнија, блиска разговорном стилу, чиме је истакнут значај емоционалног тона. У наставку, предикатски низ образује сложени глаголски предикат, који се састоји од одричне речце *не*, модалног глагола и да + презента истог глагола који је у препозицији у потврдном облику (*не може да схвати*). Синтаксичким варирањем средстава перцептивне модалности, говорник пружа информацију из прве руке, па је и поентирање остварено још једном предикатском варијантом, именским предикатом (*није више са нама*).

Појачани смисао негативних облика са нарушеном симетријом уочавамо и у другом примеру. Говорник се првом предикатном негацијом обраћа рецепијентима из перспективе другог лица, иако је јасно да говори о себи и својим осећањима. Већ наредни предикати су негирани и у првом лицу и заједно са лексичким негатором чине скуп „негативних форми без посебне пажње на дисперзију“ (Јовановић 2013: 47). Реченични негатори су одрична глаголска времена (*не знам, не значи*) и сложени глаголски предикат који је састављен од негатора модалног глагола и конструкције да + презент (*не могу да испратим*). Предикатски низ се завршава именским предикатом (*није брига*), а ознака времена је исказана лексичком негацијом (*никада*).

2. На 'инстаграму' се негација појачава и заменом 'фразне' лексичком негацијом, као у примерима:

(1) Ски одело апсолутно *непотребно*.

(2) Сваки дан доноси нешто што је нама *непознато*.

(3) У доњим лагама сам несигуран, иначе добар.

(4) Ја слободна, он неверан.

Модификацијом лексичке негације можемо добити њихове варијантне реченичне еквиваленте: *непотребно* је оно што *није потребно*; *непознато* – није познато; *несигуран* је онај који није сигуран, а *неверан*, онај који није веран.

5.1.2.6. Закључне напомене у вези са негацијом на 'инстаграму'

Негација као језичка категорија присутна је на свим друштвеним мрежама, али на основу увида у корпус, долазимо до закључка да негација на инстаграму није фреквентна, бар не у оној мери у којој је региструјемо на 'фејсбуку'. Таква ситуација, као што смо нагласили, проистиче из чињенице да су на 'инстаграму' фреквентнији текстови краће садржине, као из чињенице да тај моменат одлучује да ли ће се говорник определити за потврдно или одрично изражавање. Све заједно зависи од жанра.

Негација исказана оператором (*не*) и афирмацијом (*да*) забележене су само у примеру (*Рекле су „не“ исто тако одважно и одлучно као што су једном рекле „да“*), док су бројнији примери предикатне негације (*Данас не радимо!*), која се осим за одрицање користи и за исказивање негативног става (*Ви нисте нормални*). Забележено је и потирање одричности везником *док* (*Где си била док сам био нико*).

Двојна негација на 'инстаграму' је сачињена од предиката у одричном облику и још неке негиране лексеме (*Село из човека никад није изашло*), док је појачана асерција остварена конструкцијама *не само – него* (*Не само да није фалсификована слика, него је нисам ни прерадила*). Ослабљена двојна негација у супротним реченицама остварује се адверзативима *а, али*, и има мали број потврда (*Не сумњам у тебе, али не верујем да је свађа намештена*).

Умножена негација на 'инстаграму' изражена је укрштањем реченичне и лексичке негације у оквиру једног исказа (*Нека ме нико не пита ништа*), и по моделу *не + негирана лексема ... ни/нити*, као у примеру: *Народ не мора да брине, јер нити смо шта потписали, нити негде има наших параф*. Појачана негација на 'инстаграму' настаје множењем негација (*Схватили смо своје грешке, а ко није схватио, не жели, или не може да схвати, није више са нама*), али се може појачати и заменом 'фразне' лексичком негацијом (*Ски одело апсолутно непотребно*), док синтагматска негација у нашем корпусу није потврђена.

5.1.3. Негација и структура одричне реченице – 'твитер'

Негација је на 'твитеру' изузетно фреквентна и појављује се као тотална и парцијална негација. Негација се уочава као аутономна јединица, али је најфреквентнија предикатна, тј. реченична негација.

5.1.3.1. Негација и афирмација – речце 'да' и 'не' на 'твитеру'

Оператори за остваривање негације или афирмације су *да* и *не*. Најчешће се овим операторима само потврђује или негира неки садржај јер „упућују искључиво на присуство, или одсуство, а потврђени и негирани 'ентитет' – названи су другим језичким јединицама“ (Јовановић 2013: 41).

Као аутономне јединице, нису фреквентне на 'твитеру', већ се јављају у оквиру 'твита' и део су контекста, као у нашим примерима:

а) Афирмативно својство лексеме *да*:

- (1) *Да, да!* Оговарала си ме све време!
- (2) *Па да!* Криви смо јер нам је фудбал спорт број један.
- (3) *Да*, много тога смо заборавили, што се мене тиче, време је за промене!
- (4) *Да, да, да!* Тако је то кад си шеф.
- (5) *Јесте! Да*, тако је!

б) Одрично својство лексеме *не*:

- (1) *А не!* Ово је друга прича.
- (2) Ма јоок! Каже: „Србија, СПЦ и српски народ“! *Не, не*, контра је!
- (3) *Не*, то је сулудо!
- (4) Кажете ви сте опозиција у Скупштини? *Нееее!* Ви сте класична руља, шљам и талог нашег друштва.
- (5) Шта те брига шта ко пије, тера ли и тебе да то радиш?! *Не*.

а) Афирмативно својство лексеме *да* се остварује на различите начине, најчешће је укључена у контекст, али је тада сегментирана и интерпункцијски обележена (*Да, да! Да, тако је!*). Редупликација афирматора нераскидиво је повезана са прагматичким околностима, па се у писању издвајају зарезима и узвичником. Маркирани су и положајем у реченици, најчешће у вањском претпољу. Препознатљива је и употреба још неких лексема конексионо-експресивне улоге, претходи им, или неки дуги афирматор, нпр. потврдан облик глагола (*јесте*), или нека друга реч (*па да, тако*), којом је додатно истакнут смисао потврђивања. Репетитивне структуре чине градацијски низ егземплара (*Да, да, да!*) код ког се тонијска линија креће узлазном путањом јер се ниједан егземплар не изговара истим тоном. У другом случају *па* има ексцептивни смисао којим се афирматору придружује додатни садржај, а то је изневерено очекивање и разочараност говорника и колектива у фудбал. У последњој конструкцији (*Да, тако је!*) афирмација је наглашена речју *тако* која у овом примеру значи да говорник прихвата оно што је у контексту наведено.

б) Лексема *не* у нашим примерима негира неки садржај који је у контексту наведен, најчешће као негативан одговор на питање. Наступа самостално, али и као део исказне структуре на различитим позицијама. У вањском претпољу (*А не!*) негатору претходи адверзатив *а* са конексионо-експресивном улогом да нагласи одрицање. У међупољу негатор је најављивач обрта исказа у постпозицији јер је сегментиран у засебну исказну структуру и додатно наглашен редуплицираним вокалом (*Неееее!*). Репетитивно *не* у примеру (*Не, не, контра!*) има специјалну улогу, да укаже на неке нерегуларности садржаја изложеног у контексту, а одрицање је додатно наглашено предлогом *контра*. Негатор *не* је фреквентан у 'твитовима' унутар исказне структуре (*Не, то је сулудо!*), али тада је праћен демаркативним обележјима, посебно када заузима иницијалну позицију.

5.1.3.2. Предикатна негација на 'твитеру'

Предикатном негацијом на 'твитеру' одриче се садржај предиката негатором *не*. Оваквим предикатом се преноси негативна информација, при чему се превербалним *не* негира глагол у личном глаголском облику, па је ова негација реченична јер се остварује на нивоу целе реченице.

1. Предикатна негација у улози 'чистог' одрицања на 'твитеру' забележена је у примерима:

- (1) *Не твитуј* сад после гајбе црног пива ;-);
- (2) *Ти не пушиш*.
- (3) *То не раде* само ботови, раде и људи који су искрено лобирали за референдум;
- (4) *Не одричите се* предака;
- (5) *Не затварај* капије свог света, нека уђе тама, нека уђе хладноћа, зима и мртвило.

Негиран је садржај сложеног глаголског облика, као у примерима:

- (6) Једино опис уз слику **није ти ово инстаграм** *не може изумрети* на твитеру;
- (7) *Ви не смете рећи* ни реч;
- (8) Човек с годинама *не престаје да сања*.

На 'твитеру' *не* најчешће стоји испред финитног глаголског облика, претежно одриче садржај простог глаголског времена, као у примерима (2) и (4) где је негиран презент (*не пушиш, не раде*), или императива (*не твитуј, не одричите, не затварај*). Негацијом може бити обухваћен сложен глаголски предикат при чему је негиран модални глагол (*не може*) допуњен инфинитивом (*не може изумрети*). Инфинитивом је допуњен и негирани глагол *смети* у примеру (*не смете рећи*), јер на 'твитеру' означавају усмереност према процесу трајања *описа*, тј. субјекта (6), док је у примеру (7) модалним глаголом изречена забрана

глагола говорења. Сложеним глаголским предикатом са фазним глаголом означено је негирање временског ограничења неког процеса (*не престаје да сања*). И неглаголски предикати могу бити негирани, као у примеру (*није ти ово инстаграм*), где је негираном копулом изражен одричан облик именског предиката.

2. Предикатна негација служи и за означавање негативног става на 'твитеру', као у примерима:

- (1) Шта би било да ништа *не знамо*.
- (2) Ово *не бих смео да пишем*, страх ме је да се можда у овом моменту дешава конвергенција универзума.
- (3) Мени овде нешто *није јасно*, чекајте, зар он није и тада био на власти?!
- (4) *Не брини*, од свега што је рекао само се разуме некултура.
- (5) Народ на КиМ *нема* више куд, свесни су свега што и ми, и шта им друго преостаје него да се самоорганизују.

Предикатна негација не учествује увек у одрицању, 'твитераши' одричне облике предиката користе да искажу негативан став на различите начине. Модални карактер негираног предиката (*не знамо*) потиче из заједничке просупозиције која је афирмативног карактера. На основу контекста јасно је да је говорник добро информисан о ономе о чему говори јер је део свезнајућег колектива. Говорник има увид у садашњу ситуацију, али не експлицира садржај. Будући да је нека информација свима позната, репликом *не знам* наглашен је став, пресупозиција *знам*, па се из тог разлога говорник не изјашњава директно. Допуна је у контексту изражена реторским питањем и потенцијалом (*би било*). Реченица у којој је *не знамо* део структуре организована је тако да прикаже став говорног, али и других лица укључених у исказ, а о некој објективној ситуацији.

Став је наглашен и у примеру (2), и исказан је сложеним глаголским предикатом (*не бих смео да пишем*), где је негација део могућег начина (*не бих смео*) са допуном у виду конструкције *да* + презент. Будући да је у семантици глагола (*смети*) већ присутан страх, а и да је у другом делу реченице ова именица и директно наведена, негацијом се не одриче садржај реченице, већ се износи став говорног лица о некој објективној ситуацији. На основу контекста изреченим интерогацијом, закључујемо да негација у декларативном делу реченице није одраз чистог порицања, већ у функцији истицања става говорника, кога су изненадиле неке информације.

У примеру (4) одричним обликом се исказује солидарност говорника усмерена према конкретном рецепијенту. Ова реплика исказана негацијом је фреквентна на друштвеним мрежама, нарочито када у дијалогу учествује више особа, истомишљеници на тај начин исказују свој став и према трећем лицу, који је у овом случају изазивач негативне реакције. Негирани егзистенцијални глагол (*немати*) фреквентан је у ситуацијама када је управљен ка апстрактним предметима и појавама у примеру (5), а који су у служби обавезне допуне предикату. У нашем случају недостаје опозиција на релацији агенс – пацијенс, агенс је колектив (*Народ на КиМ*), а пацијенс је представљен идиоматизованом конструкцијом (*више куд*). Адвербијал *куд* не означава локацију, већ има значење могућности, па би модификована конструкција могла да гласи: *Народ на КиМ нема више могућности*. Лексичко значење проистиче из заједничког предзнања рецепијената, будући да се ради о вишегодишњем и општепознатом друштвеном проблему. Негираним садржајем говорник истиче свој однос према том проблему.

3. Потирање одричности негације је посебан тип предикатне негације за чије остваривање су неопходни посебни синтаксички услови, нпр. временска реченица са везником *док*:

- (1) Бунга-бунга није измислио Палма, већ је видео ван ове земље. А то да ли су у питању малолетнице или не све *док не видим нешто конкретно* ипак приписујем Мариника-Ђилаш пропаганди.

- (2) Неке „дођоше“ можете да толеришете *док не схватите* да су злочинци свуда исти.
(3) Нигде ни корак до преговора, нико и ништа. Зло се мора зауставити што пре *док се не отргне контроли*.

Временским реченицама са везником *док* обележено је трајање радње као у примеру (2). Говорник негацијом (*не видим*), уз двовидски глагол перцепције, успоставља контрадикторно-координирани однос јер се у овом случају може и изоставити, па реченица не губи смисао и конструкцијом: *Неке „дођоше“ можете да толеришете док схватите да су злочинци свуда исти*.

Временским реченицама се исказује и ограничавање неке радње као у примерима (1) и (3) из управне клаузе. Ограничење у трајању радње из главне и радње у субординираној клаузи успостављено је и маркерима *све* и *што пре*.

5.1.3.3. Семантички ослабљена негација на 'твитеру'

На 'твитеру' се семантички ослабљена негација исказује операторима како би се појачао контраст унутар целокупне структуре. Контраст остварен моделима:

1. конструкцијом: *не + ништа, друго + до*, или *не + него, већ*;
2. конструкцијом: *не само – него*;
3. слагањем негација: негација + негација = афирмација;
4. адверзативима: *а/али*), – не означава негацију већ асерцију.

1. Семантичка негација остварена конструкцијама *не + ништа, друго + до*, или *не + него, већ* – на 'твитеру' је изузетно фреквентна што потврђују примери:

- (1) Никада ми они неће бити јасни, који поред оноликог мора, разуђене обале, плаже и пучине, острва и острваца, вина, маслина и риболова, *не знају ништа друго до* да мрзе нас.
- (2) Пропаганда *нема* за циљ *ништа друго до* бацање љаге на СПЦ и народ Светог Саве.
- (3) Лош глумац за председника *не дајеништа друго до* лоше сценарије за „цивилне“ катастрофе.
- (4) Нама *не преостаје ништа друго до* КУКА&МОТИКА!!!
- (5) Све побуне у нашој историји *не представљају ништа друго до* неугасиво сећање на нашу средњовековну државу.
- (6) Списак људи који на овој планети *не раде ништа друго до* краду кисеоник из дана у дан све већи.
- (7) Ало бре, нема цабе нигде ништа, и нико *не доноси ништа* да би нама помогао, *већ* да не изгуби свој новац.
- (8) Од Руса Срби *не траже ништа друго него* да постоје.

Као што можемо видети из примера (1–6) исказивање контраста се остварује конструкцијама *не + ништа друго + до*. Најчешће су део сложене структуре, али има другачијих примера (2), где је једини предикат у одричном облику глагол (*нема*), али је контекстуални оквир усмерио значење глагола на изражавање циљног аргумента. Адвербијална допуна условила је појаву спрегнуте конструкције (*ништа друго до*) која је усмерена на утврђивање садржаја који представљају циљ нечега чије је постојање, а не непостојање део пресупозиције. У примеру (4) конструкција *не + ништа друго + до* одриче садржај јединог предиката и усмерена ка објекту који метонимијским преносом означава колектив, а асоцијацијом долазимо и до још једног значења, а то је побуна и оружани отпор. Један део структуре има и специфична графичка обележја, знак „&“ са копулативном вредношћу јер повезује два појма (*кука и мотика*) у независну синтагматску структуру.

Другачији модел, али са истом функцијом забележен је у примерима: (7) *не + ништа + већ* и модел *не + ништа друго + него* у примеру (8), где се ослабљеном негацијом не негира садржај предиката, већ појачава контраст.

2. Слабљење негације присутно је и у оквиру конструкција са везничким склопом *не само – него (и)*, као у примерима:

- (1) Чињеница је да Бошко *не само* да мисли искључиво на себе, *него* га не интересује интерес Србије као ни нашег народа.
- (2) *Не само* да му Холивуд није био наклоњен *него и* неки хроничари тог времена га критикују.
- (3) Нисам ни тужан ни ништа *само* мало сабирам главу *и* нећу *ништа* „бзвз“.
- (4) Изгледа да има људи који *не само* да не раде, *него* јуре сојке по скупштини.

Када негацију прати везнички скуп сачињен од негације, рестриктора *само* и везника *него*, као што је то приказано и у нашим примерима, садржаји нису одрични, већ се само у неким деловима не подударaju. Негација се у нашим примерима не односи на предикат, већ на рестриктор, па је и семантичко одрицање искључено.

3. Асертивна функција двојне негације настаје као резултат двоструко негираног предиката. Под утицајем множења негација настаје афирмативна вредност исказа, као у примерима:

- (1) Раста *не говори* да *није старији од Ане*.
- (2) Да те *нема* на 'твитеру' *не би* те *било нигде*, толико си талентована за живот.
- (3) Поштовани Владе Дивац, желим да Вас обавестим да ја *не гајим* никакву љубав према том народу *и не доживљавам* их као породицу (не осећам ни мржњу).
- (4) То *не долази* у обзир, чак и да је истина, а *није истина*.

Синтаксичка негација на 'твитеру' у нашим примерима остварена је у сложеним конструкцијама, и то у случајевима када су негацијом обухваћени сви предикати. Множење негације се остварује у свим типовима предиката. У примерима (1–3) негирањем глаголских предиката (*не говори; нема; не долази*) и именског или прилошког (*није старији од Ане; не би било нигде; није истина*), те се тако добија афирмативни смисао исказа. Наши примери показују да су фреквентније конструкције код којих се у сложеној реченици множење негације остварује између глаголске негације у првој клаузи и негације коју садржи негирана копула у другој.

Афирмација је резултат и два негирана глаголска предиката (*не доживљавам, не гајим*) као у примеру (3). Дејство двоструке негације и афирмација као резултат множења, говорницима на 'твитеру' је добро познато јер често и сами током комуникације експлицитно наводе и афирмативни садржај. Некада је афирмација сегментирана и видљива у међупољу исказа (4), а некада у постпозицији сегментирана интерпункцијским знацима, зарезима или чак заградама као у примеру (3). Говорници се за овакав начин изражавања опредељују не због „структурно-синтаксичке природе, већ су, у највећој мери мотивисани контекстуалним, вањезичким и прагматичким факторима“ (Петковић 2017: 167).

4. Ослабљена двојна негација у супротним реченицама на 'твитеру', као у примерима:

- (1) Све ми дирај, али косу ми никада не дирај!
- (2) Куртијева реч се не поштује нигде у свету, ни овде у Београду, а ни тамо у Европи.
- (3) Ви не можете да патите, али и да не патите.
- (4) То не долази у обзир, никако, чак и да је истина, а неистина је.

У сложеним конструкцијама када се негације умножавају као резултат два негирана садржаја могуће је успостављање смисаоно новог садржаја. У адверзативним реченицама „смисао којим се пажња усмерава на 'нешто треће' можда између два екстрема, а можда и

мимо њих“ (Јовановић 2013: 45) добијен је утицајем везника а/али, или негираним антонимима. У првом примеру две супротности (*дирај – не дирај*) подразумевају нов садржај, а који је изражен универзалним квантификатором *све*. Реципрочни антоними, адвербијали *овде – тамо*, који служе да обележе просторну блискост у односу на агенса, у нашим примерима остварују супротстављеност у простору, упућују на постојање нечег новог између та два простора. Одррицањем садржаја локацијских конструкција (*нигде у свету, ни овде у Београду, а ни тамо у Европи*), смисаоно се уводи и четврти ’терен’ где би се ентитет могао појавити. Слабљење негације у примеру (3) настало супротстављањем два избора (*патите – не патите*) и садржи неку нову могућност као и у претходним примерима.

Нешто другачије је изражено слабљење негације у примеру (4). Супротно од *истине* је *неистина*. Као члан антонимског пара, лексема *неистина* је прави нестепеновани антоним јер је добијена додавањем префикса *не-* на лексеми *истина*. Говорник је уместо лексеме *неистина* у овом примеру могао да се определи за њену синонимну варијанту, лексеми *лаж* јер *неистина* и није ништа друго него *лаж*. Иако се „одрицањем, дакле, не добија само негирана лексема, већ нова, антонимска лексичка вредност“ (Драгићевић 2010: 284), у нашем примеру нова лексема нема афирмативну вредност.

5.1.3.4. Умножена негација на ’твитеру’

О двојној негацији говоримо када се у истом исказу уоче две негације, али исто тако можемо говорити и о вишеструкој негацији. Умножена негација се може остварити на различите начине, негирање предиката, коинциденцијом лексичке и реченичне, или конструкцијама са више напоредних јединица.

1. Умножена негација остварена лексичком и реченичном негацијом на ’твитеру’ је изузетно фреквентна. Ми смо је запазили у примерима:⁷⁸

- (1) *Нигде не видим* твоју маленкост!
- (2) Овакво пословање као што Евролига има, *не постоји* *нигде* на свету.
- (3) *Нигде нико ништа не дели* иако има неких игара на срећу, вртење точка на кока–колином штанду.
- (4) Тим теткама *нико* *нигде* *ништа* *не тражи*.
- (5) Када буду ушли у Шенген, *нигде* *неће постојати* рампе и *неће* *нико* *ништа* *чекати*, у томе је разлика, али ти и тако не можеш то да схватиш, само губим време...
- (6) Најбоље је да *нико* *никад* *нигде* *не* *изађе* и да *ништа* *не* *види*, него да нам Пинк преноси како је то у том мрском свету.

Коинциденција лексичке и реченичне негације у нашем корпусу подразумева предикате у одричном облику. Простим глаголским временима, најчешће одричним обликом презента (*не видим; не дели; не постоји; не тражи; не* *изађе, не види*), или футуром (*неће постојати, неће чекати*), остварена је реченична негација. У конструкцијама овог типа негиран је и сложени глаголски предикат (*не можеш да схватиш*).

Поред одрицања предикатског садржаја, лексичком негацијом је могуће исказати субјекат (*нико*), објекат (*ништа*) или адвербијалне одредбе (*нигде, никад*).

Према броју негираних ентитета, осим двоструке (1) и (2), са негираним предикатима и локацијским адвербијалом, пронашли смо и примере са четвороструком негацијом (3) и (4), где се уз негирани предикат, одричним обликом исказује агенс, пацијенс и адвербијалне

⁷⁸ Примере за умножену негацију на ’твитеру’ која се остварује коинциденцијом лексичке и реченичне негације запазили смо и када смо говорили о неким другим специфичностима негације на овој друштвеној мрежи. Како бисмо избегли монотонију, тј. понављање истих конструкција, наводићемо нове примере из корпуса.

допуне. У корпусу смо запазили и примере вишеструке негације (5) и (6) у којима је више од једног одричног предиката и сви су опремљени својим одредбама или допунама.

2. У сложеној конструкцији састављеној од више напоредних јединица, множење негације настаје тако што се први део конструкције састоји од негатора *не* и негиране лексеме, а у другом делу уочавамо *ни*(/*нити*).

(1) *Забрана коришћења мобилних телефона се не поштује ни у приватним возилима, ни у возилима градског превоза.*

(2) *Има и нас који смо прошли као боси по трњу, нас нико нигде не види, нити спомиње.*

Када посматрамо множење негација у примеру (1), запажамо да су негације распоређене тако да са једне стране уочавамо негирани предикат (*се не поштује*), а са друге низ негираних адвербијалних одредби интензивирани партикулом *ни*. Будући да је забрана коришћења мобилних телефона значајна и обавезујућа за све учеснике у саобраћају, говорник осећа потребу да нагласи значај другог дела реченице у односу на први, тј. да истакне посебност локацијске конструкције (*ни у приватним возилима, ни у возилима градског превоза*), а то ће учинити управо речцом *ни*.

На нивоу сложене конструкције, у примеру (2) множење негације се остварује у другој и трећој клаузи. Контрастни садржај је интензивирање наглашеним обликом (*нити*) који повезује предикате друге и треће клаузе (*не види, нити спомиње*), чиме су исказане семантичке нијансе адверзативног значења у односу на главну клаузу. За говорника су значајнији негирани од афирмативног предиката, али су у исто време значајнији и од других негираних реченичних чланова, и од субјекта (*нико*), као и од негиране адвербијалне одредбе (*нигде*).

3. Као варијанта претходног модела, множења негације на 'твитеру' се исказује и додавањем речце *ни* првом делу негиране конструкције, док је у другом делу *ни*(/*нити*). Такви су примери:

(1) *Ал'цепају камате, брате, ни датум нисам видео, ни поруку примио.*

(2) *А нити сам чуо, нити сам гледао ништа званично, нити је организована некаква трибина, нити ми је изабрани лекар рекао, ова вакцина ради овако, а можеш и ову или ону.*

(3) *Лепо је када је човек заљубљен! Нити једе, нити пије, нешто слично пензионеру кад види свевишег.*

У првом примеру негацијским низом представљен је објекат (*ни датум, ни поруку*). Низ конструкција са лексемом *ни* у примеру нема конекциону улогу јер „не повезује потоњи део конструкције са претходним (...), већ својом асоцијативноћу, слично конекционом „и“, упућује на претходни контекст“ (Симић, Јовановић 2002: 663). Наглашен је однос банкара према кредитним обвезницима, при чему је очигледно да говорник припада овој другој групи.

Пример (2) представља низ негираних сегментираних исказа. Функцијом *ни*/*нити* захваћена су два пара негираних предиката са засебним тематским садржајима. Први пар илуструје надовезивање две негиране перцептивне перфективне радње (*нити сам чуо, нити сам гледао*) које су за говорника и за тренутну ситуацију од великог значаја. И други пар наставља негирање и низање перфективних предиката, чиме је успостављена симетрија конструкције. Сви предикати (*нити је организована; нити је рекао*) уз претходно наведени, наглашени су као посебна информација са истим значајем.

Трећа конструкција садржи шаљиве компоненте. Говорник наглашава имперфективне предикате, али је негација идиоматизована будући да се конструкције (*нити једе, нити пије*) са наглашеним лексемама *нити* износе као универзални модели понашања заљубљеног човека. Поновљеним и сегментирањем (*нити*) наглашен је изостанак основних животних,

физиолошких потреба, па је негација пре у функцији наглашавања, него у функцији двоструке негације. При томе су истакнуте и емоционалне компоненте јер се негирање предикатског садржаја заснива на субјективној оцени.

5.1.3.5. Негација у улози појачивача на 'твитеру'

1. Појачавање моделом *ни(ти)* уз једини негирани елеменат, као у примерима:

- (1) У овом твиту *ни не видим* да је духовит.
- (2) Чешког скијаша више *ни не траже*.
- (3) Нажалост, српски народ то *није ни препознао*.
- (4) *Нису* они *ни силазили* с власти.

У првом примеру речца *ни* појачано негира предикат (*ни не видим*) и управљена према објекту исказаног изричном реченицом (*да је духовит*). Лексема *ни* заменљива је с везником *и* у улози појачивача. Модификацијом првог примера добили бисмо конструкцију са истим значењем (*У овом твиту и не видим да је духовит*). И у другом случају речца *ни* је при фокусирању негације управљена на објекат (*чешког скијаша*), у трећем на релациону синтагматску структуру (*српски народ*) у улози субјекта. Субјекат (*они*) је опремљен истом речцом (*ни*) и у последњем примеру.

2. Негација у улози појачивача у формама са великом концентрацијом негативних облика, као у примерима:

- (1) Да нема дрвећа и цвећа изумро би живи свет, а да нема пушење у затвореном не би изумро нико, нити би му нешто фалило као што није и у целом свету. Нигде ником ништа не фали људи имају у свету одвојени простор за пушаче и ником ништа, а не као ми немамо ни просторије, а ни закон.
- (2) Нико нигде ништа не нуди, то нема, посебно не на западу, но што мање знаш то ти је лакше да лупеташ.

Говорници на 'твитеру' под утицајем афективних стања, а и због блискости са разговорним стилем често не воде превише рачуна на симетрију и дисперзију. Тако се дешава у примеру (1) да уз одричан облик првог предиката (*нема дрвећа и цвећа*) долази обавезна допуна у генитиву. Симетрија је нарушена у другом предикату субординиране клаузе у напоредном односу, где уз исти глагол уочавамо допуну у номинативу (*пушење*), уместо обавезне у генитиву. Номинатив девербативне именице има нулту семантичку вредност. И у последњој поредбеној клаузи нема симетрије јер је лексички део именског предиката удаљен од семикопулативног глагола. Говорник је очигледно желео да нас упореди са пушачима у целом свету, али је последња клауза проблематична и што се реда речи тиче. У примеру (2) сегментирани предикат (*нема*) контрастира непознати садржај, нејасан је субјекат на кога се односи садржај негираног глагола, као и идентитет предмета, или појава који се исказују деиктичком заменицом (*то*). По правилу, деиктичка заменица (*то*) упућује на постојање предмета у простору говорника, али се предмет не може одредити са сигурношћу, чак ни на основу контекста.

3. Појачана негација се остварује заменом 'фразне' негације лексичком, као у примеру:

- (1) Не значи да нико ништа не ради у јавном сектору, већ да је држава *неорганизована*.
- (2) Мени су упитни они који су тамо оставили све *непродато*, а дошли у Србију.
- (3) Све побуне у нашој историји не представљају ништа друго до *неугасиво* сећање на нашу средњовековну државу.

На 'твитеру' овај модел појачане негације није најфреквентнији, али у запаженим примерима негација је остварена негираним лексемама (*неорганизована, непродато, неугасиво*).

Придев у функцији именског дела предиката *неорганизована* се разуме као *није организована*, у другом примеру *непродато* је имовина која *није продата*, а у трећем примеру *неугасиво* сећање је сећање које се *није угасило*. Као што можемо уочити, лексичка негација се може исказати и тоталном предикатном, тј. реченичном негацијом.

5.1.3.6. Синтагматска негација на 'твитеру'

Негација која се остварује без учешћа предиката на 'твитеру' је изузетно фреквентна. Ово практично значи да негација може бити исказана синтагматском конструкцијом, као у примерима:

- (1) Више *ни мисице, ни мистери* не говоре о миру у свету, већ сви хоће победу над оним другим.
- (2) А од Ђиласа *ни трага ни гласа*.
- (3) Само да вам дојавим да кабловски оператер Супернова, иначе део @Телеком Србија већ пар дана не емитује програм РТСа, *ни први ни други*, те не могу доћи до објективних информација!
- (4) Олош која може *ни криво ни дужно* живо биће да убије не заслужује ништа сем то.

У нашим примерима независном синтагматском конструкцијом која у свом саставу има речцу *ни*, могуће је исказати негацију, при чему се оваква конструкција може јавити у улози било ког реченичног члана.

У примеру (1) негиран је субјекат (*ни мисице, ни мистери*). У примеру (2) синтагматска негација подразумева допуну елидираног одричног облика егзистенцијалног глагола (*немати*) и представљена је синтагмом (*ни трага ни гласа*), у трећем примеру (*ни први ни други*) представља објектову апозицију. У четвртном примеру негираном синтагмом (*ни криво ни дужно*) истакнуто је квалитативно својство животиње која је била предмет мучења, па конструкција има статус атрибута уз објекат.

5.1.3.7. Закључне напомене у вези са негацијом на 'твитеру'

'Твитови' су краћи текстови код којих је садржај изражен сажето, али је негација на 'твитеру' присутна и изражена различитим операторима. Варијације у погледу избора оператора условиле су појаву тоталне и парцијалне негације. Самосталне лексеме *да* и *не* изражавају или афирмацију или одрицање, као у примерима: афирмативно (*Да, да!*) и одрично (*А не!* Ово је друга прича).

Предикатна негација је на 'твитеру' у функцији чистог одрицања (*Човек с годинама не престаје да сања*), али и у функцији означавања негативног става (*Шта би било да ништа не знамо*). Потирање одричности негације као посебан тип предикатне негације присутно је у временским реченицама са везником *док* (Неке „дођоше“ можете да толеришете *док не схватите* да су злочинци свуда исти).

На 'твитеру' се семантички ослабљена негација исказује операторима како би се појачао контраст унутар целокупне структуре моделима:

1. конструкцијом *не + ништа, друго + до*, или *не + него, већ*, потврђено је у примеру (Лош глумац за председника *не дајеништа* *друго до* лоше сценарије за „дивилне“ катастрофе);

2. конструкцијом *не само – него* у случају: *Не само* да му Холивуд није био наклоњен *него* и неки хроничари тог времена га критикују;

3. Негација + негација = афирмација, као у примеру: Да те *нема* на 'твитеру' *не би* те било *нигде*;

4. адверзативима *а/али* у примеру: *Не долази* у обзир, чак и да је истина, а *није* истина.

Умножена негација осварена лексичком и реченичном негацијом на 'твитеру' је изузетно фреквентна (*Нигде не видим* твоју маленкост!). Умножена негација је и када се први део конструкције састоји од негатора *не* и негиране лексеме, а у другом делу уочавамо *ни(/нити)* (Има и нас који смо прошли као боси по трњу, нас *нико* *нигде* *не* види, *нити* *спомиње*). Додавањем речце *ни* првом делу негиране конструкције, док је у другом делу *ни(/нити)*. Такав је пример: Ал'цепају камате, брате, *ни* датум *нисам видео*, *ни* поруку *примио*.

Појачавање моделом *ни(ти)* уз једини негирани елеменат (У овом твиту *ни* *не* видим да је духовит), негација је у улози појачивача у формама са великом концентрацијом негативних облика (*Нико* *нигде* *ништа* *не* нуди, *то* *нема*, *посебно* *не* на западу, *но* *што* *мање* *знаш* *то* *ти* је *лакше* да *лупетаи*). Појачана негација се остварује заменом 'фразне' негације лексичком, као у примеру: Не значи да нико ништа не ради у јавном сектору, већ да је држава *неорганизована*, а синтагматска негација на 'твитеру' остварена је без учешћа предиката (Више *ни* *мисице*, *ни* *мистери* не говоре о миру у свету, већ сви хоће победу над оним другим).

5.1.4.1. Негација и афирмација – речце 'да' и 'не' на 'тик-току'

На друштвеним мрежама негација, или афирмација се исказују операторима *да* и *не*. Њихово засебно појављивање без контекста на 'тик-току' није фреквентно, већ само као део исказне структуре, или у дијалогу, као у примерима из нашег корпуса:⁷⁹

а) Афирмативно својство лексеме *да*:

(1) Ај попијемо једно пиво... – Једно? – Да, да, само једно.

(2) Јел'ти причаш преко телефона? – Да, да, причам.

б) Одрично својство лексеме *не*:

(1) – Знаш шта је тигањ? – Не!

(2) – Јел'оно ваш голуб? – Не! (хахахаха)

(3) – Да ли Јосип има девојку? – Не, не! – Како немаш?

(4) Раста је једном рекао: – Не, ја нећу с тобом!

Прегледом грађе запажа се да речца *да* има асервативни карактер „увер се употребљава као аутономан исказ, чак и кад је укључена у шири контекст“ (Симић, Јовановић 2002: 349). Речца *да* је у нашем корпусу редуплицирана, пауза је обележена интерпункцијским знаком, који је у нашем случају зарез, при чему се свака поновљена афирмација изговара другачијим тоном. У првом примеру у постпозицији је рестриктор (*само*) и квантификатор (*једно*) којим се ограничава опсег обухваћеног садржаја, па је и интензитет казивања појачан. У другом примеру у постпозицији је декларативни глагол, чиме је наглашен комуникативни значај афирмације.

Негација овог типа је у свим примерима из нашег корпуса изражена оператором *не*. Праћена је повишеном интонацијом јер представља одричан одговор на питање учесника у

⁷⁹ Најважнија одлика ове друштвене мреже јесте мултимедијалност. У првом плану су краћи 'видео- клипови', а садржаји текстова се налазе на самим 'видео-клиповима'.

дијалогу. У првом и другом примеру негација (*He!*) је одговор на шаљиво питање који је у другом примеру пропраћено смехом јер из контекста сазнајемо да се питање односило на јато птица у лету. Негација је тотална и означава прекид даље комуникације и у примерима када је поновљена (3). Редуплицирана негација је део реплике коју изговара говорно лице када коментарише свој љубавни живот и којом категорички пориче постојање девојке. У последњем (4) примеру реч је о навођењу туђег говора, негација је део цитата. Реч је о музичару који је у неком интервјуу изјавио да не жели нечије друштво. Сегментирана и знаком интерпункције обележена негација, додатно је пропраћена предикатном негацијом којом говорно лице потврђује већ исказану негацију и категорички одриче постојање афирмативног садржаја.

5.1.4.2. Предикатна негација на 'тик-току'

Предикатном негацијом на 'тик-току' се провербалним негатором *не* одриче садржај предиката. Негирани предикат се састоји од речце *не* и финитног глагола који може бити у простом или сложеном облику. И негираним неглаголским предикатом може се преносити негативна информација. Ова негација је реченична јер се тиче предиката као најважнијег реченичног члана. Увидом у корпус, негација као језичка категорија на овој друштвеној мрежи је присутна, али није фреквентна.

1. С обзиром на то којим операторима се исказује и на који начин се изражава, негација у функцији чистог одрицања се испољава негатором *не* у провербалној позицији. У нашем корпусу забележили смо следеће синтаксичке моделе:

а) Прост негирани глаголски предикат у функцији одрицања:

- (1) *Немамо* паметнија посла у животу.
- (2) Ја стварно, Жиле, *не купујем* аутомобиле сваки дан.
- (3) Богу молим се да *не разболим се*.
- (4) *Нисам очекивала* крај.
- (5) *Не држите* паре у банци.

Негирани предикат у нашим примерима је једнострукто употребљен јер негација предиката не захтева нужно негирање још неког реченичног члана. Одрично глаголско време у примеру (1) – презент у значењу (*не постојати*) изриче непостојање неког садржаја, у нашем случају исказаног синтагмом *паметнија посла у животу*, са главним чланом (*посла*) у генитиву, док су зависни чланови (*паметнија*) придевски компаратив који обележава јаче изражен квалификативни садржај, а други субординат је предлошко-падежна конструкција у + локатив, којим се претпоставља постојање неког ентитета на специфичном месту означеног генитивом. Овакав генитив се још назива и словенским генитивом, и у служби је објекта јер се „генитив у одговарајућој именичкој синтагми назива 'објекатским'“ (Симић, Јовановић 2002: 194).

У другом примеру негирани презент (*не купујем*) означава радњу која се реално остварује у тренутку говора, а прелазност глагола је одредила рекцијску моћ усмерену на објекат (*аутомобиле*) и адвербијал (*сваки дан*). У примеру (3) карактеристичан је ред речи негиране субординиране изричне конструкције у служби објекта. Негирани перфекат (*нисам очекивала*) односи се на објекат, а у примеру (5) негиран је заповедни начин (*не држите*) који се ексхортативно односи према неисказаном субјекту – колективу. Негирана препорука је управљена на објекат (*паре*) и претпостављени простор (*у банци*) као обавезни аргумент.

б) Сложени негирани глаголски предикат:

- (1) Јесте ли знали зашто овај трактор *не може да упали*?
- (2) *Не мораш да ме гледаш*, блокираш ме и то је то.
- (3) Јесте ли знали да ако ово дрво ишчупате из земље, оно *неће моћи да расте*?

Сложени глаголски предикати у овој групи примера (1) и (2) структурно се састоје од негираног модалног глагола у презенту (*не може; не мораш*) и конструкције *да* + презент којим су допуњени глаголи радње (*упали*) или перцепције (*гледа*). Глагол *гледати* је у овом примеру донекле употребљен с помереним значењем, јер из контекста сазнајемо да се негирани глагол (*не гледати*) и афирмисани (*блокираш*) односе на ограничавање извесних интерактивних активности на друштвеним мрежама, где *гледати* значи „пратити пријатеља“. Негирани модални глагол у примеру (3) је у футуру (*неће моћи*), чиме се ограничавају физиолошке могућности предмета обухваћеног глаголом у конструкцији *да* + презент (*да расте*).

2.а) Негирани предикати у функцији исказивања става су најчешће неглаголски предикати, као у примерима:

(1) *Нисам гладна.*

(2) *Нисам најлепша девојка у теретани.*

(3) *Последице мог развода нису у првом тренутку биле тако страшне.*

Одрични облици нису нужно везани за финитне глаголске облике, речца *не* се уочава и у именским предикатима. У примерима негирани помоћни глагол је у презенту (*нисам*) или перфекту (*нису биле*), док су предикативи креативнији, нарочито када је реч о избору лексичког материјала. У првом примеру предикатив је придев (*гладна*), који је истовремено и квалификатив негацији (*нисам*) којом говорница износи тренутни став или ситуацију. У другом примеру предикатив је именичка синтагма (*најлепша девојка у теретани*) где се субординатору (*девојка*) негирају суперлативом изражене квалификације (*најлепша*) на одређеном месту (*у теретани*). Будући да је исказом обухваћено обавештење којом говорница описује свој изглед, опис не мора нужно да одговара објективној ситуацији, тим пре што је квалификација доведена у везу са одређеним простором (*утеретани*). У примеру (3) предикативом (*тако страшне*) ублажена је последица као субјективна процена говорника у вези са разводом.

2.б) Негација остварена глаголом у функцији исказивања негативног става на 'тик-току' у корпусу потврђена је само у примеру:

Ја и оно што сам знала, сада не знам за испит.

Глагол *знати* је у примеру употребљен два пута: афирмативно (*сам знала*) и негирано (*не знам*). Афирмативни облик је исказан перфектом (*сам знала*), чиме се радња привидно удаљава од садашњег тренутка исказаног негираним презентом (*не знам*) и показује говорникову спремност да говори о свом незнању као о тренутном стању. Афирмативном и негираном верзијом, доведене су у питање истинитосне вредности исказа. С друге стране, говорник субјективно оцењује своју спремност за предстојећи испит јер је исказ проистекао из субјективних уверења, а не на основу објективних показатеља јер испит још увек није одржан. Глагол *знати* је „дворекцијски и примарно аспектуализован у односу на адресата, а секундарно реагира и назив садржаја питања у облику акузатива с предлогом *за*“ (Симић, Јовановић 2002: 187).

5.1.4.3. Семантички ослабљена негација на 'тик-току'

Семантички ослабљена негација се на друштвеним мрежама исказује операторима како би се појачао контраст унутар целокупне структуре. Контраст који се остварује моделима:

1. конструкцијом *не* + *ништа*, *друго* + *до*, или *не* + *него*, *већ*;

2. конструкцијом *не само – него*;
3. негација + негација = афирмација.

У нашем корпусу нису потврђени примери за све моделе, што објашњавамо природом ове друштвене мреже где су фреквентније краће исказне структуре.

1. Семантичка негација остварена конструкцијама *не + него* потврђена је у примерима:

- (1) Кад ми кажу да касним са објавом видеа: *Не касним, него* је стајао две недеље у драфтовима.
- (2) Ово *није мафија, него* је невладина организација за помоћ људима.
- (3) *Не једе* грађанин више, *него* инфлација једе плате и пензије.

У првом примеру навели смо и контекст јер је значајан за разумевање смисла негираних конструкција. Негација предиката је ослабљена јер се њоме ништа ново не дешава, бар не нешто што није очекивано. Видео свакако није објављен, па су разлози кашњења мање значајни. Негација је у примерима ослабљена превербалним негатором *не*, који је обично на препозицији прве клаузе и везником *него* у другом делу конструкције. По правилу, адверзативни везник *него* условиће афирмативни облик клауза јер је предикат прве клаузе увек негиран, а предикат реченице коју уводи адверзатив *него* увек је афирмативан.

Негирани предикат не мора нужно бити глаголски, као у примеру (2), где је именски предикат у одричном облику (*није мафија*), а адверзатив *него* указује на садржај који се не подудару по питању критеријума истинитости, али се укључује у заједничку целину. Антонимски пар имперфективних глагола (*не једе – једе*) испољава тежњу ка потпуном паралелизму догађаја који су значајни за смисао контекста, а то је смањена куповна моћ и социјални проблем радника и пензионера.

2. Слабљење негације присутно је и у оквиру конструкција са везничким склопом *не само – него (и)*, као у примерима:

- (1) *Не само да нисам добио* одговоре од ње, *него* ме више *не* занима.
- (2) Митровић *не само да не гледа* лигу шампиона, *него гледа* лигу шампона.
- (3) Дечко који вам опали шамарчину, *не само да није насилник, него* вас *и воли*.

Негирани предикат који уз себе има рестриктор *само* у првој клаузи сложене структуре „који рестрикцијом указују на универзално важење двоструко негираног исказа“ (Ковачевић 2004: 180) и адверзативни везник у другој, образује конструкцију асертивног карактера. У првом примеру (*не само да нисам*) утиче на позитиван смисао целе структуре, али је информативно значајнија клауза која у свом саставу има везник *него*. Говорник је негацијом истакао информацију из које је могуће закључити да прекид комуникације нема очекивано негативно дејство. Операторима *не само – него* и језичким обртом (*шампиона – шампона*) духовито је описан Митровићев изглед (2), а говорник приказан као свезнајућа и добро информисана особа. Пример (3) је стилски обојен јер је семантичко значење засновано на иронији. Део конструкције: *не само да није насилник* – значи супротно од изреченог, па је и логично да особа која „опали шамарчину“ буде насилник. Линеарни низ клауза је значајан јер негирана конструкција има ослонац у контексту, а асерција на негацију. Са информативне стране значајнији је део с којим се пореди у односу на конструкцију с волитативним глаголом.

3. Асертивна функција двојне негације резултат је множења негације, јер под утицајем поменуто двојне негације настаје афирмативна вредност исказа, као у примерима:

- (1) Јесте ли знали да слепи људи *не виде*, јер да виде *не би били слепи*.
- (2) Ја *не знам* шта ти *није јасно*.
- (3) Ја *не да не изгледам* овако, *него* имам филтере.

Двојна негација (1) је исказана одричном условном клаузом која почиње везником *да*. Субординирана реченица са одричним предикатом у главној клаузи (*не види*) и негираним у

зависној (*не би били слепи*) – пример је множења негације. Оваква негација би трансформацијом омогућила афирмативну интерпретацију, јер се „потенцијалним реченицама износи услов који је остварљив, али није актуелан, него је само замишљен, присуство негације у њима доводиће до могућности њихове афирмативне интерпретације, тј. будући да оне имају форму „ако не А, онда не Б”, афирмативни еквивалент ће имати форму „ако А, онда Б” (Петковић 2018: 275). У примеру (2) постоји пресупозиција да се све зна и да је све јасно, а у примеру (3) говорник негацијом истиче сремност да говори о свом изгледу и рецепијентима нуди могућност да сами процене фотографију.

5.1.3.4. Умножена негација на ’тик-току’

У нашем језику множење негације је уобичајена појава и „представља појаву употребе дванегатора у склопу једне изреке“ (Петковић 2017: 161). Множење негације се и на овој друштвеној мрежи остварује на више начина, а најфреквентнији је множењем лексичке и предикатске негације.

1. Умножена негација осварена лексичком и реченичном негацијом на ’тик-току’ забележена је у примерима:

- (1) *Никако не купуј ове рукавице!*
- (2) *Немојте никада заспати љути на вољену особу!*
- (3) *Нема ништа без старе добре музике.*
- (4) *Ништа не трошим на своју гардеробу. Нула!*
- (5) *Не морамо рећи ништа, све је јасно.*

Синтаксичком реченичном негацијом обухваћени су предикати у овим примерима, али уз реченичну присутан је најмање још један негирани облик лексичке негације, тј. одричне заменице или заменички прилози. Предикати у императиву у примерима (1) и (2) на ’тик-току’ имају директивну улогу, а у примеру (3), уз негирани предикат (*нема*) и одричну заменицу (*ништа*), уочавамо и предлошко-падежну конструкцију (*без старе добре музике*). Генитив са предлогом *без* додатно утиче на значење одсуства карактеристичне појединости. У примеру (4) и (5) уз негирани предикат одричном заменицом (*ништа*) негиран је и објекат, разлика је једино у типу предикатске јединице, презент у одричном облику (*не трошим*) у примеру (4) и сложени глаголски предикат у примеру (5), где је негирани модални глагол допуњен инфинитивом (*Не морамо рећи*).

2. Још један модел множења негације остварен је реченичном негацијом и конструкцијом *ни/(нити)*. Овај модел карактеристичан је за сложеније структуре, које на ’тик-току’ нису фреквентне, али смо у корпусу пронашли пример:

- (1) *Брате, немам никакав посао, ни пара, нисам нигде запослен и не знам шта да радим.*
- (2) *Не замерите ми, не знам ни сама када ћу снимити нови видео.*
- (3) *Нико се неби ни трудио да одузме вашу вредност да није свестан да је имате.*
- (4) *Није ни лако имати девојку, просто ни не стижем да се забављам.*

Вокатив у улози апела у примеру не односи се само на једну особу, већ на све рецепијенте који гледају ’видео-клип’, показује очигледну намеру говорника да скрене пажњу на важност поруке коју жели да пренесе. Порука се односи на проблем који имају многи млади људи што ће утицати и на повећану гледаност ’тик-тока’. Вишеструка понављања одричних облика сегментирана су и интерпункцијски обележена, а везник *и* повезује претпоследњу и последњу клаузу, чиме је и завршен низ набрајања проблема и наглашена поента: *не знам шта да радим*. Набрајање има посебан тонски ток који се завршава интерогативним афирмативним обликом којим говорник очекује реакцију адресата.

5.1.4.5. Негација у улози појачивача на 'тик-току'

1. Речца *ни* често је у улози појачивача, као у примерима:

- (1) *Не замерите ми, не знам ни* сама када ћу снимити нови видео.
- (2) *Нико се неби ни трудио* да одузме вашу вредност да *није свестан* да је имате.
- (3) *Није ни* лако имати девојку, *просто ни не стижем да се забављам*.

Реченична негација у сложеној структури у првом примеру додатно је појачана партикулом *ни*. Говорник се обраћа колективу како би образложио одсуство неког садржаја. Ради се о реплици познате особе која негацију користи да упути извињење (*не замерите*) и нагласи преокупираност другим проблемима (*не знам ни*), чиме је постигнута експресивност израза. Умножена негација у другом примеру је остварена негираним предикатима (*се не би ни трудио; није свестан*) и лексичким негатором у функцији субјекта (*нико*).

Уз негатор *не* у сложеном глаголском предикату интерполирана је и речца *ни* у улози појачивача исказа (*се не би ни трудио*). У трећем, пак, примеру речца *ни* је употребљена испред негације и у директном је контакту са одричним обликом предиката (*не стижем*), чиме је истакнут споредни факат – недостатак времена. Имајући на уму комуникативни аспект исказа, оператор *ни* као појачивач мења своје позиције у складу са комуникативним потребама. Оператор *ни* своју улогу интензификатора ефикасно врши и у позицији прецедента (*ни не стижем*), као део прецедента (*се не би ни трудио*), али и у позицији постцедента (*не зна ни*). Речца *ни* није увек зависна од предиката, може додатно појачати и неки други реченични члан, нпр. објекат (*ни пара*) као у претходном примеру.

2. Налазимо, даље, негацију у улози појачивача у формама са великом концентрацијом негативних облика без посебне пажње на дисперзију, као у примерима:

- (1) Ломиш столицу? Не ломим, него се поправља!
- (2) Пубертетске бубице? – То ти је кад не излази из собе данима, не чисти собу и не причаш ни са ким!
- (3) Да ли Јосип има девојку? – Не, не! – Како немаш?

Први пример се састоји од три сегмента. Први интерогативни, који је у изјавној форми, али је интерогативност остварена тоналитетски. Други и трећи сегмент чини секвенца *не – него*, при чему „два супротстављена сегмента нису равноправна по комуникативној вредности него је први, негирани сегмент схваћен само као полазиште и повод, а други потврдни доминира“ (Симић, Јовановић 2002: 703). Негирани предикат је активна конструкција у првом лицу презента (*не ломим*), док је други, потврдни, пасивна конструкција (*се поправља*), при чему је предикат у неутралном трећем лицу иако се оба предиката односе на говорника.

У другом примеру презентима се износе актуелни садржаји у вези са истом ситуацијом, али је симетрија нарушена у погледу глаголског лица (*не излази, не чисти, не причаш*). Негираним имперфективним глаголима говорник описује испољавање одређене појаве, при чему је последњи предикат у низу у другом лицу, док су остали у неутралном трећем лицу једине.

У трећем од ових примера уочавамо дијалог у коме учествује водитељ и познати певач. Предикат у оквиру интерогативне структуре налази се у трећем лицу (*има*), али када други пут водитељка поставља питање, предикат је у одричном облику другог лица једине (*Како немаш?*). У другом случају водитељка је изненађена одговором саговорника, што показује променом лица и употребом антонима потврдног еквивалента (*немаш – има*).

3. Појачана негација се остварује лексичком негацијом, уместо 'фразне' негације, као у примеру:

- (1) Ко каже да је рижа *неукусна* [~ *није укусна*]?

- (2) Каже жена да је ово *ненормално* [~ *није нормално*].
- (3) Славиш Валентиново, а дечко ти је *неверан* [~ *није веран*].
- (4) Мени је то *недовољно* [~ *није довољно*].

Интензивнија употреба негације постигнута је лексичком негацијом уместо предикатском, која би се реализовала одричним обликом помоћног глагола и афирмативним антонимом.

5.1.4.6. Синтагматска негација на 'тик-току'

Чисто синтагматске негације на 'тик-току' без учешћа предиката уочли смо у примерима:

- (1) Париз не спава *ни дању, ни ноћу*.
- (2) Не препоручујемо *ни слано, ни слатко*.
- (3) Не знам тачно кад се ово десило, *ни дан, ни годину*.
- (4) Није мени циљ никад био да будем *ни славан, ни богат*.

Како примери показују, негиране синтагме могу бити у служби адвербијалних одредби (*ни дању, ни ноћу*), исто тако, објекат може бити исказан синтагматском негацијом (*ни слано, ни слатко; ни дан, ни годину*), као и предикатив (*ни славан, ни богат*). Негиране независне синтагме повезује негатор *ни*, који је у улози аверзативног везника, а неподударни садржаји најчешће имају антонимску вредност.⁸⁰

5.1.4.7. Закључне напомене у вези са негацијом на 'тик-току'

Текстови на 'тик-току' су кратке садржине који се обично састоје од прости предикатске реченице, док сложеније структуре нису фреквентне. Негација или асерција остварене само операторима *да* и *не* немају у нашем корпусу значајније место, нити већи број потврда.

Тотална негација остварена одричним обликом предиката је у већој мери заступљена у односу на друге моделе негираних конструкција (*Немамо преча посла у животу*). За уочавање смисла исказа најчешће је неопходан контекст будући да иронија често условљава варијантни избор оператора за исказивање негације на 'тик-току'.

Према врсти негираног предиката, на овој друштвеној мрежи заступљенији су глаголски у односу на неглаголски предикат. Негираним предикатима се ретко исказује став говорника.

Оператори којима се негира садржај су, поред речце *не* и речца *ни* (*Не замерите ми, не знам ни сама када ћу снимити нови видео*). Конструкција *не + него* је у предности у односу на *не + већ* (*Не једе грађанин више, него инфлација једе плате и пензије*), и образује парцијалну негацију која има особине градиције, јер је други део конструкције доминантнији

⁸⁰ О двострукој негацији овог типа Ј. Петковић (2017) истиче следеће: „У двоструко негираним неглаголским предикатима, код којих је у функцији предикатива нека лексема префигирана *не-* префиксом која припада подтипу квалитативних антонима, семантичка еквиваленција таквих двоструко негираних исказа и њихових формалних афирмативних еквивалената није апсолутна због чињенице да негацијом квалитативног антонима не добијамо нужно његов афирмативни еквивалент, већ најчешће добијамо неки од прелазних ступњева између два пола. Уколико се у двоструко негираном неглаголском предикату у предикативу нађе негативно префигирана лексема која припада класи комплементарних антонима, будући да таква негативно префигирана лексема стоји у логичком односу комплементарности према својој позитивној лексеми, који подразумева да такве две лексеме исцрпљују целокупан опсег родног појма, те да негација једног члана таквог антонимског пара подразумева афирмацију другог члана пара, семантичка еквиваленција двоструко негираног исказа и његовог афирмативног еквивалента је потпуна“ (Петковић 2017: 168).

у односу на клаузу са превербалним негатором. Спојеве за *не + ништа, друго + до* којима се образљује негација нису потврђени у нашем корпусу. Парцијална негација слаби моделима *не само – него (и)* у примерима типа: Митровић *не само да не гледа* лигу шампиона, *него гледа* лигу шампиона, а у улози појачивача су *ни(/нити)*, као у примеру (*Не замерите ми, не знам ни сама када ћу снимити нови видео*).

Множење негација забележено је у примерима где је први члан реченични негатор, а други је факултативни јер то може бити други негирани предикат и(ли) неки одрични квантификатор у служби субјекта, објекта или одредбени члан. Множење негације наступа „између негације коју садржи предикат реченице и негације коју садржи лексема у функцији поменутих реченичних чланова, док се у резултату добија афирмативна семантичка вредност читавог исказа“ (Петковић 2020: 198).

5.2. Интерогација и структура упитне реченице

Након што смо описали показатеље негације као универзалне језичке појаве, у овом делу покушаћемо да опишемо и показатеље упитности, како бисмо проверили којим операторима је реализована, и у ком облику и значењу је заступљена на друштвеним мрежама.

Симић, Јовановић (2002) у листу модалитета реферативних функција⁸¹ укључују различите врсте реченичних оператора као показатеље упитности. Упитна – интерогативна реченица којом говорник тражи информацију од саговорника је својеврсни „исказни поступак који је релативно независан од ’предметног’ садржаја. Ако под ’исказним поступком’ на нивоу реченице сматрамо операцију преоблике ’неупитног’ исказа у упитни – интерогативни маркер ће се приказати као посебан реченични оператор“ (Симић, Јовановић 2002: 353).

Улога интерогативних маркера јесте обликовање синтаксичких структура којима ћемо од саговорника затражити информацију и мотивисати га да одговори. Да би до интерогације уопште дошло, неопходно је да се створи специфична комуникативна ситуација и испуне неки услови. Први услов је „говорничково одсуство информације о некоме или нечему (тј. неодређеност), затим његова жеља да ту информацију добије (тј. оптативна модалност), и подстицање саговорника на вербалну реакцију, тј. подстицање да он ту информацију саопшти (директивна модалност)“ (Пипер и др. 2005: 671).

Када је реч о дискурсу друштвених мрежа, у току комуникативне интеракције улога говорника је двојака. Са једне стране, говорник као извор знања пружа информације, а са друге у току говорног чина може и да затражи од саговорника неки информативни садржај. Уобичајени реченични модел којом се од саговорника тражи одговор јесте упитна реченица, као једном од „типичних реченичних образаца који у свом основном значењу спадају у илокуцијске индикаторе, односно у обрасце који недвосмислено показују намјеру говорника да датом формом добије одговор саговорника у вези са пропозицијом или садржајем питања“ (Бабић 2014: 52).

Улога упитних реченица јесте постављање питање, при чему се саговорник подстиче на учешће у размени информација јер се од њега очекује одговор и тада говоримо о правом

⁸¹ У нашој граматичкој литератури на основу морфолошких, синтаксичких и прозодијских карактеристика издвајају се типични облици језичког деловања који показују варијантност по питању терминолошког одређења. Радисин-Бардић (2019: 33) их назива реченичним моделима „три или четири модалитета или реченична типа: декларативни, интерогативни и императивни, којима се евентуално додаје и екскламативни модалитет или реченични тип“. Стевановић (1989: 6) о овим типовима говори као о реченицама по садржини: „реченице садрже: обавештење, питање или какво изузетно узбуђење. И према тој садржини су тројаке: обавештајне, упитне и узвичне“. Бугарски (2003: 179) ову поделу назива поделом реченица према функцији на изјавне, упитне, заповедне и узвичне. Мразовић и Вукадиновић (2009: 517–519) према комуникативном циљу деле реченице на изјавне или обавештајне, на упитне и заповедне.

питању, али су на друштвеним мрежама уобичајене интерогативне конструкције код којих се од саговорника не очекује одговор, тзв. неправна питања (*Где сте, људи? Кад ће више то пролеће?*). Оваква питања долазе до изражаја у ситуацијама када је говорник дуже време одсуствовао са друштвених мрежа, тј. када је из неког разлога био неактиван. Таквим питањима огледа се говорникова намера да скрене пажњу на себе или да делује експресивно. Дакле, осим што служе за добијање информација, ове језичке јединице имају изражено и експресивно својство.⁸²

Интерогативне исказне структуре могу бити граматикализоване или неграматикализоване. „Грамматикалованим се сматрају оне које имају лексичке показатеље упитности, а неграматикалованим оне код којих се упитност темељи искључиво на интонационим или ортографским маркерима упитности. Грамматикаловане упитне реченице имају, дакле, и лексичке и интонационо-ортографске маркере упитности, док неграматикаловане имају само интонационо-ортографске маркере упитности“ (Ковачевић 2012: 68), а од комуникативне намере говорника зависиће и формално испољавање упитности.

Интерогација се, дакле, остварује интонацијски и тада упитни исказ има „супрасегментална фонолошка обиљежја“ јер „поред фонологије гласа постоји и фонологија исказа – надградња гласовне структуре као обиљежје јединства исказа“ (Симић, Остојић 1996: 121) и тада се графички бележи упитником (?). Осим интонативно, у нашем корпусу интерогација се остварује разноврсним операторима, које ћемо ради прегледности приказати табеларно (Табела 2).

Табела 2: Оператори – показатељи упитности на друштвеним мрежама (са примерима)

Интонација	(?) Упитни исказ – неутралан почетак и узлазни ток кретања (нискотонирана узлазна интонација) (<i>Неко чет?</i>)				
Предикатско питање	ли (<i>Знаш ли...</i>)	да ли (<i>Да ли волите псе</i>)	зар (<i>Зар је могуће...?</i>)		
Питање упитним заменицама	ко/шта (<i>Ко је...?</i> <i>Шта се десило?</i>)	какав (<i>Какав су пар?</i>)			
Питање прилозима	где (<i>Где водите децу?</i>)	када (<i>Када почиње...?</i>)	како (<i>Како побољшати?</i>)	зашто/ због чега (<i>Зашто ћутимо?</i>)	колико (<i>Колико кошта?</i>)

⁸² У књизи *Интерогативни модалитет у француском и српском језику*, Н Радусин-Бардић (2019) истиче да интерогативност на основу структурних одлика може бити тотална и парцијална. У овој књизи су изложени и ставови аутора који „према облику питања, врсти и обиму тражене информације, разликују следеће категорије питања: а) непроминалне упитне реченице / проминалне упитне реченице (Кончаревић 1986: 77); б) упитни искази са потпуном пропозицијом / упитни искази са пропозитивном функцијом (Мирић 1994); ц) предикатна питања / непредикатна питања (Симић, Јовановић 2007: 154–155); д) општа питања / посебна или специфична питања (Кристал 1988: 23, 281); е) ситуативно општа питања / ситуативно посебна питања (или заменичка питања) (Пипер у: Пипер и др. 2005: 672–673); ф) општа упитна реченица / посебна упитна реченица (Станојчић, Поповић 2010: 349–350); г) тотална питања / парцијална питања (Поповић у: Пипер и др. 2005: 1044–1046; Мразовић 2009: 701–704)“ (Радусин-Бардић 2019: 102–103).

Анализу примера у овом делу рада, извршићемо у складу са литературом која се бави реченичном оперативношћу и операторима као интерогативним маркерима, онако како је описано у *Српској синтакси* (Симић, Јовановић 2002: књ. I. погл. 1.5.4. стр. 347. и д.) и у књизи *Лингвистички и стилистички аспекти проучавања реченице* (Јовановић 2013: 48–51).

5.2.1. Интерогација и структура упитне реченице – ’фејсбук’

У складу са дефиницијом коју смо поставили у претходном делу рада, показатељи упитности су разноврсни оператори, а што потврђују и примери из нашег корпуса. На овој друштвеној мрежи интерогација се остварује интонативно, предикатским питањима, упитним заменицама и прилозима, као што је приказано у табели 2.

У наставку ћемо детаљније описати сваки од ових варијетета при чему ће се анализа заснивати на примерима из нашег корпуса.

5.2.1.1. Интерогација остварена интонацијом на ’фејсбуку’

Интонација има веома важну улогу приликом обликовања сваког исказа јер у процесу комуникације располажемо „обиљем варијанти, обиљем могућности да говорник мења и модификује сваки свој исказ и да и најмању промену у значењу успешно исказе финим интонационим нијансирањем“ (Јокановић-Михајлов 2003: 208). Приликом записивања изговореног исказа, све промене могуће је изразити језичким средствима јер језик располаже великим бројем оператора који засебно или у комбинацији могу варирати значење целог или дела исказа.

Комуникативна вредност питања може бити реализована констативном или упитном конструкцијом која је и формално обележена упитном интонацијом, и која се при писању граfiјски обележава упитником, као у примерима:

- (1) *Храм Преображења Господњег?*
- (2) *Стварно је све великим, по том клетом Правопису, у камену уписаном?*
- (3) *Ладно сам рекла детету погрешно, нисам знала да је и Господњег великим, нити знам зашто, нити имам објашњење, исечак (мада ми он не значи без образложења)?*
(Марина Лина Мирковић ’објава’ на групи *Наш језик*, настала 23.1.2023.)
- (4) *А шта ви кажете на ово? Слепо се држати акценатских правила од пре 160 година или размислити о изузецима?*
(Павле Ћосић ’објава’ на групи *Наш језик*, настала 22.1.2023)
- (5) *Да сам ја Недимовић, ја бих одустао, ма не бих ни излазио на црту, на црту???*

У нашем корпусу примери (1–5) су изјавне форме којима је изражена упитност, што је постигнуто повишеном интонацијом, а упитна форма је означена упитником на крају и синтагматске (*Храм Преображења Господњег?*), и реченичних структура (*Стварно је све великим, по том клетом Правопису, у камену уписаном?*). Неинтерогативна конструкција је модификована у интерогативну као последица афективног стања говорника насталог услед неке изненадне ситуације. Експресивност је додатно наглашена и низањем већег броја интерогативних конструкција у оквиру истог текста.

У примеру (4) осим експресивне, реченица *Слепо се држати акценатских правила од пре 160 година или размислити о изузецима?* има и комуникативну вредност јер аутор текста заиста очекује одговор на питање. ’Објава’ је настала на групи која је по својој природи саветодавног карактера, и која има велики број чланова, па се претпоставља да ће говорник добити тражену информацију.

Трећи од ових примера одсликава парцијалну интерогацију јер се односи на редуплицирану предлошко-падежну конструкцију (*на црту???*). Постоји више разлога зашто се говорник определио да из целине издвоји само један појам. У спортском жаргону *стати на црту* значи „започети меч, надметање; изаћи на дуел“ (Герзић 2012: 46). Говорник вешто манипулише језиком јер зна да *црта* у жаргону има више значења, једно од њих је и значење „нарк. доза хероина или кокаина“ (Исто: 46). Интерогација у оваквом дискурзивном окружењу садржи негативне, саркастичне импликације, а рецепијенти имају читав дисјунктивни низ могућих одговора на говорниково питање.

5.2.1.2. Предикатска питања на 'фејсбуку'

Предикатско питање настаје комбинацијом предиката и упитне речце: а) *ли*; б) *да ли*; в) *зар*. Питања која почињу овим операторима Ковачевић дефинише као „тотална или општа питања, тј. питања која захватају цијелу пропозицију“ (Ковачевић 2012: 69), а у нашем корпусу, забележили смо следеће примере:

(а) Речца *ли* је лексичко обележје упитности у примерима:

- (1) *Имаш ли* још неку тако врцаву доскочицу?
- (2) *Зна ли* неко преко кога се шаље помоћ за Сирију?
- (3) *Сећаш ли се* када си први пут видео диносаруса?
- (4) *Јел'се огласише* они што нас малтретирали да мора да се носе маске?
- (5) *Јел'Билас има алиби*?
- (6) *Је ли беседила* у десетерцу?⁸³

Речца *ли* је у нашем корпусу веома фреквантан оператор за обележавање упитности. Као што из примера можемо видети, ова партикула се „комбинује са предикатом, а резултат је предикатско питање“ (Јовановић 2013: 48). Њено место је фиксно у конструкцији, уочава се у постпозицији у односу на предикат, па заузима статус енклитике.

Информативни центри су по правилу глаголи у презенту, а што је наш корпус и потврдио (*имаш ли, зна ли, сећаш ли се, је ли, јел'*). Чак и када је глагол рефлексивни, речца *ли* заузима своју позицију директно иза простог глаголског облика.⁸⁴ Међутим, код сложених глаголских облика фреквантна је варијанта са инверзијом помоћног глагола *бити* и *јесам* у почетној позицији (*Је ли / Јел'*), као у примеру (*Је ли беседила*).⁸⁵ Оно што је заједничка особина свим овим варијантама јесте чињеница да се предикатно питање односи на целу реченицу, па је интерогација тотална, изузев примера (4), где се интерогација односи на део структуре, на показну заменицу (*они*) у узрочно-последичном контексту.

(б) Конструкција *да + ли* као обележје упитности у примерима на 'фејсбуку':

⁸³ У ПМС (2010) у речничком делу одредница *је ли* дефинисана је као „питање и узречица; разг.: *јел', јелте, јелда*“ (ПМС 2010: 336), а у општем делу у т.1.3.3. – изложено је правило у вези са речцом *ли*, које гласи: „Ако је речца *ли* повезана са карактером реченице или с глаголом, пише се одвојено: *Да ли долазиш? Учиш ли? Је ли тако?* – *Не би ли ми то учинио, неће ли доћи, дивна ли дана, догоди ли се тако* и сл. Одвојено се пише и узречица (у разговорном стилу) *је ли*; у множини се употребљава редуковани израз *јелте*“ (ПМС 2010: 93–94).

⁸⁴ О статусу и позицији речце *ли* Стевановић (1989) истиче „ако се пита простим глаголским обликом, онда тај глаголски облик долази на почетку реченице са упитном речцом *ли* непосредно иза њега. [...] Најчешћи облик упитне реченице са сложеним глаголским облицима у предикату и с именским или прилошким предикатом јесте упитна речца с обликом помоћног глагола *јест* на почетку и упитном речцом *ли* непосредно иза њега“ (Стевановић 1989: 12–13).

⁸⁵ У литератури је поприлично неуједначен став по питању статуса конструкција *је ли*, *да ли јел'* „ако је предикат у презентском облику пунозначног глагола, осим речци *ли* и *да ли* може бити употребљена речца *јел'*, која ту има статус посебне упитне речце, а не дела сложеног глаголског облика“ (Пипер у: Пипер и др. 2005: 675).

- (1) *Да ли сте прележали* богиње?
- (2) *Да ли имамо* неког на ФБ ко ради на аеродрому Никола Тесла?
- (3) *Да ли се* и ви *придржавате* мера овако?
- (4) *Да ли се* то мени само *чини* или се овде нешто озбиљно не слаже?
- (5) *Да ли је могуће* да жена која има петоро деце остане без посла и нико ништа не предузима?

Уз речцу *ли* обележје упитности има и речца *да* која претходи речци *ли* у улози проклитике и заједно чине конструкцију, сложену партикулу *да ли*. Ова конструкција је увек на иницијалној позицији и по правилу имплицира две врсте одговора. Први тзв. *да/не* одговор, а други, ново, додатно питање.

У односу на интерогативне реченице из претходне групе примера када је речца *ли* показатељ упитности, чланови ове друштвене мреже конструкцију *да ли* користе у озбиљнијим, конвенционалнијим ситуацијама, или када им је информација у датом тренутку заиста неопходна.

Интерогација која је у непосредној вези с предикатима (*сте прележали, имамо, се придржавате, се чини, је могуће*), као и у примерима (1–3) – јесте тзв. тотална, док се у сложенијим структурама, као у примеру (4) – односи на неку претпоставку субјекта, и на предикат из оног дела реченице који је ближи конструкцији (*да ли*). Говорнику у примеру (5) није примарни циљ да добије потврдан одговор, већ да искаже неверицу и сумњу у вези са неким друштвеним проблемом, који је и додатно маркиран негацијом.

(в) Речца *зар* на 'фејсбуку':

- (1) *Зар је могуће* да лик ово стварно мисли?
- (2) *Зар не би било сјајно* да осетимо мирис мора овог лета?
- (3) Савршен пар, *зар не*?
- (4) Скромно, *зар не*?
- (5) *Зар не би било фер* да се суздржите од негативних коментара када неко објави вест да је потребна замена?

Носилац упитности може бити и речца *зар*, али је интерогација остварена овом партикулом најчешће стилски маркирана, највише из разлога што речца *зар*, по свом лексиконском значењу, изражава чуђење. У примеру (1) употребљена је као неутрално питање које сугерише негативан одговор, док су остали примери (2–5) додатно емоционално обојени, јер је речца *зар* у директном контакту са речцом *не*, при чему је очекивани одговор увек позитиван. Пример (2) забележен је у време пандемије када је летовање било незамисливо, а интерогација је тотална јер се упитност 'објаве' односи, како на предикат из главне, тако и на предикат објекатске клаузе.

Интерогативна конструкција (*зар не*) у примерима (3) и (4) налази се у постпољу упитне конструкције, сегментирана је и обележена интерпункцијски, у нашем случају зарезом. Пауза доноси измену и у тоналитету, па је питање додатно интензивирање. Упитност се односи на квалификативну синтагму (*савршен пар*), али и на адвербатив (*скромно*). Оваквом позицијом речце *зар* нијансирано је значење целокупне интерогативне структуре, па се од рецепијената очекује да покажу одушевљење и одобравање нечега што је контекстом изражено.

Парцијална интерогација у сложеној структури (5) обележава предикат у чијем је саставу конструкција (*зар не*), и упућена је ширем кругу рецепијената са извесном дозом чуђења и опомене.

5.2.1.3. Питања са упитним заменицама на 'фејсбуку'

Интерогацијом може бити обухваћен и неки дуги реченични члан, а не само предикат. Сада ћемо разматрати упитност изведену упитним заменицама *ко/шта* за лица и појмове и заменицом *какав* за квалитет субјекта, објекта и сл.

1. Именичким заменицама *ко* и *шта* најчешће се поставља питање о субјекту, или о неким другим номиналним члановима, као у примерима:

- (1) *Ко* прави торте од картона?
- (2) *Ко* одговара за процедуралне грешке?
- (3) *Ко* све хоће да изађе на испит?
- (4) Људи, *кога* препоручујете за проверу ткива?
- (5) *Коме* је сметало ово наставно средство?
- (6) Па *шта* каже струка сад?
- (7) *Шта* и о чему то прича овај човек?
- (8) *Шта* бисте прво урадили када бисте добили милион евра?

Упитна именичка заменица *ко* у нашем корпусу је оператор којим се утврђују информације о субјекту. Осим за утврђивање идентитета, где је говорном лицу значајна персонална идентификација субјекта (1–5), функција упитног израза је и утврђивање спецификатора (2) и (4), нарочито када је говорнику значајан и податак о субјектовој професији или титули.

У корпусу заузима иницијалну позицију, али се повремено појављује у позицији иза вокатива у апелативној функцији као одраз говорникове намере да укаже на значај питања. Упитна заменица интерогативно својство испољава најчешће у номинативу (1–3), дативу (5), али и у (4) акузативу, уз предикате у презенту (*прави, одговара, хоће, препоручујете*), са изузетком у примеру (5) где се питање односи на догађај из прошлости.

Заменица *што* у интерогативној улози у синтаксичкој структури заузима иницијалну позицију. У нашим примерима овај модел интерогације се користи за прибављање информација о било ком садржају, најчешће о субјекту, али и о објекту (6, 7).

У примеру (6) конексионо-експресивна улога конструкције *па шта* изражава и дозу говорниковог неслагања у вези са неким проблемом (*Па шта каже струка сад?*).

2. Заменица *какав* као оператор за питање о карактеристикама, квалитету субјекта или објекта:

- (1) *Какав* је ово црв у шљиви пожегачи?
- (2) *Какав* су пар?
- (3) Баш ме занима, *какав* утисак оставља на вас ова слика?

У интерогативним структурама заменица *какав* испољава пропозитивну функцију јер примарно одређује карактеристике објекта, његов квалитет. У примеру (1) говорнику је неопходно што више информација у вези са непознатом карактеристиком објекта. Други пут, интерогација изражена заменицом *какав* употребљена је валуативно, јер се од рецепијената очекује да оцене специфичне карактеристике назначеног пара.

Запажену формулацију интерогативности има пример (3). У сегменту који претходи упитној заменици, конструкција са рестриктором *баш* (*Баш ме занима*) изражава најпре дозу говорникове радозналости, па тек онда упитност о особинама предмета и садржаја која се тичу питања.

5.2.1.4. Интерогација остварена прилозима на 'фејсбуку'

Интерогативни прилози са упитно-начинским, просторним, временским и сл. значењем на 'фејсбуку' су потврђени у примерима:

- (1) *Где* водите децу у слане собе?
- (2) *Где* је Министарство културе и зашто нису ову одвратност забранили?
- (3) *Одакле* полази сутра аутобус за Париз?
- (4) *Када* почиње да ради Пепко?
- (5) *Како* побољшати живот на селу?
- (6) *Зашто* ћутимо?
- (7) *Колико* дуго се чекају резултати теста за алергију на нутритивне алергене?

Упитним прилозима (*где, одакле, када, како, зашто, колико*) говорници на 'фејсбуку' постављају питања колективним адресатима с намером да добију прецизнију информацију о простору (1–3), времену (4), начину (5), узроку (6), или квантитету (7). Тип питања са упитним прилогом (*где*) најчешће имају информациону вредност, нпр. специјално значење упитне конструкције (1) као сигнал усмеравања на тачну локацију, али у другом примеру (2) упитно локално значење је секундарно, а примарно је наглашена емотивна компонента адресанта. Секундарном значењу места придружује се и узрочно значење (*зашто*) из другог дела ове сложене конструкције, а што је мотивисано афективним стањем говорника. Као варијанту упитног прилога *где* за прибављање података о локацији користи се и прилог *одакле* (3) за добијање прецизнијих информација о месту почетка неке радње (*Одакле полази аутобус*).

Темпорални модел упитног значења прилога *када* (4) заснован је на неутралном упитном значењу времена почетка неке радње. И начински прилог *како* (5) изражава реалну интерогацију, док је прилог (*зашто*) у примеру (6) у супротности са реалним значењем, и упитност је у функцији изражавања незадовољства изазваног ефектима последичног садржаја. Истовремено, питање је усмерено на адресате како би се изазвала нека реакција. Структура упитне реченице (7), са упитним прилогом (*колико*) у квантификативној функцији, одсликава намеру говорника да идентификује квантитет објекта. Као додатно својство квантификације, придружена је временска линеаризација у виду још једног прилога, овде употребљеног са темпоралним значењем (*дуго*).

5.2.1.5. Закључне напомене о интерогацији на 'фејсбуку'

Анализом примера упитних исказа без контекста, општи закључак је да интерогативне конструкције на 'фејсбуку' нису фреквентне, али да је упитност потврђена у корпусу.

Конструкције које по својој садржини нису упитне, али су интонацијски и интерпункцијски добиле обележје интерогативности – највише одговарају комуникативним намерама говорника. То су обично изјавне форме, које се у одређеном контексту, и одговарајућом интонацијом, трансформишу у упитне, а при писању обележавају се знаком питања (*Храм Преображења Господњег?*).

При изражавању тоталног упитног значења уочени су оператори: *ли, да ли* и *зар*. Предикатско питање са наведеним речцама могуће је комбиновањем речце *ли* у поствербалном положају са информативним језгром реченице, тј. са предикатом (*Имаш ли још неку тако врцаву доскочицу?*).

Средство за остваривање интерогације је и конструкција *да ли* (*Да ли сте прележали богиње?*), као и речца *зар* (*Зар је могуће да лик ово стварно мисли?*), међутим, у тзв. 'зар питањима' поред упитне испољава се и емоционална компонента.

Од других значајних обележја, предикатска питања повремено могу бити и парцијална у ситуацијама када је питањем обухваћен само део садржаја. Побројане упитне речи теже ка

инцијалној позицији (*да ли*), непосредно уз предикат (*Имаш ли; Јеси ли*), док партикула *зар* функцију упитности исказује и у претпољу и постпољу када је сегментирана и формално зарезом издвојена.

На основу наведених примера видимо да функцију упитности врше и други интерогативни оператори, као што су именичке заменице (*ко, шта, какав*), као и упитни прилози (*где, када, зашто, како, колико, одакле, докле и сл.*).

5.2.2. Интерогација и структура упитне реченице – 'инстаграм'

Интерогативни модалитет присутан је и на 'инстаграму', као и на свим осталим друштвеним мрежама. Увидом у корпус желели смо да проверимо како се и којим операторима, у ком облику и значењу, изражава упитност унутар овог мрежног варијетета.

Показатељи упитности на 'инстаграму' су најпре интонација, потом предикатско питање, у оквиру кога уочавамо операторе *ли, да ли* и *зар*. Интересантно је да се на 'инстаграму' у оквиру упитних конструкција које почињу овим последњим оператором фреквентно користе емотикони и сличице уз или уместо текста.

Интерогација се на овој друштвеној мрежи гради и упитним заменицама *ко/шта* и *какав*, што је у нашем корпусу и доминантан начин за добијање упитних исказа. И у овом мрежном поддискурсу питање прилозима (*где, када, како, зашто, колико*) представља четврти модел, а у наставку ћемо анализом примера које је понудио наш корпус испитивати интерогацију на 'инстаграму'.

5.2.2.1. Интерогација остварена интонацијом на 'инстаграму'

Захваљујући упитној интонацији ове конструкције се одликују упитношћу. На овој друштвеној мрежи оваква питања нису фреквентна:

- (1) Неко чет?
- (2) У Београду пада снег?
- (3) Јасно, бака је глава куће – а код вас?
- (4) Увођење обавезног бакшиша???

Када су написане, функција интерогативности обележена је упитником. Наиме, приликом записивања ових конструкција, могуће је забележити разлике у интонацији, као што је то случај у примеру (4). Комуникативна ситуација и изненађеност говорника исказана именичком синтагмом чији је субординатор (*увођење*) – условили су повишен тон и три узастопно забележена упитника. Зависне речи у генитиву (*обавезног бакшиша*) перспективизују значења девербативне именице, па је квалификатором (*обавезног*) и комплетивом (*бакшиша*) прецизирано значење главне речи ове конструкције. Оваква реакција говорника подстакнута је семантиком квалификатора, јер према садржају из пресупозиције говорника *бакшиши* никада није био обавезан.

Интерогација остварена само интонацијом најчешће је тотална јер захтева *да/не* одговоре, као у првом примеру (1). Тонско обележје је носилац упитности јер већина ових конструкција нема предикат. И други пример (2) по свему одговара изјавној структури, осим по интонацији.

У трећем примеру (3) интерогација се односи само на део конструкције у постпозицији, који је демаркативно обележен интерпункцијским знаком. Цртом је издвојен завршни део исказа који је за говорника најважнији и којим се директно обраћа свим саговорницима. Сегментирани део исказа налази се у постпозицији, док је у препозицији изјавни садржај који садржи уопштено тврђење, и има мању комуникативну вредност од

дела који је на крају исказа. Семантички, делом исказа који је издвојен, упитном интонацијом затражена је од саговорника валидација, а не информација. Овај део је значајан и због „интонационе контуре: испред другог сегмента је употребљена пауза, повезана са претходним дизањем интонације, и тиме се информација садржана у том сегменту истиче као посебно значајна, интересантна, неочекивана и сл.“ (Јовановић 2007: 58).

5.2.2.2. Предикатска питања на 'инстаграму'

(а) Лексичко обележје упитности има речца *ли* у примерима на 'инстаграму':

- (1) *Видесте ли* ово?
- (2) *Волиш ли* адидас?
- (3) *Знате ли* тај осећај?
- (4) *Бавите ли се* спортом?
- (5) *Јел 'ти* то једеш на предавању?
- (6) *Може један* лајк?
- (7) *Хоћеш ли се играти* са њим?
- (8) *Јеси ли* нашла дечка?

Речца *ли* непосредно иза простог глаголског облика у функцији интерогације комбинује се са разноврсним глаголима. У првом примеру речца *ли* упитност остварује уз аорист двовидског глагола (*видесте*), у другим примерима (2–5), ова речца је у постпозицији глагола у презенту. Интерогација се гради и са сложеним глаголским облицима, и односи се на будућу (*Хоћеш ли се играти?*) или перфективну радњу (*Јеси ли нашла?*). Специфичан вид остваривања упитности овог типа настаје када се речца *ли* изостави, а то је могуће уз глагол *моћи* и *хтети* (*Може један лајк?*), тј. у ситуацијама када се рецепијентима упућује молба или тражи нека услуга. Реч је о изузетно фреквентној конструкцији о „упитним исказима са глаголом *моћи* као сигналом делиберативног значења“ (Мирић 2013: 237), јер се лајком потврђује гледаност и читаност 'објава' на 'инстаграму'.

(б) Конструкција *да + ли* као обележје упитности у примерима на 'инстаграму':

- (1) *Да ли* сте знали да најлепше слике Италије на интернету приказују баш пределе Тоскане?
- (2) *Да ли* се слажете са Тином?
- (3) *Да ли* тражите поклон за неког посебног?
- (4) *Да ли* волите псе?
- (5) *Да ли* бисте посетили Кубу?

Интерогативност остварена конструкцијом *да ли* на 'инстаграму' представља одраз намере говорника да сазнају информацију назначену предикатом (*сте знали, се слажете, тражите, волите, бисте посетили*). Први од ових примера перфективну радњу користи у циљу ефектнијег изражавања, како би се предикатски садржај, тј. незнање, приписало прошлој радњи. Адресант претпоставља да ће адресат исказ разумети као: *Ако нисте до сада знали, ми смо ту да вас информисемо*. Предикатима у презенту (2–3) постављено питање је иницијатор даље конверзације, а предикатом у последњем примеру потенцијалом се испитују ставови говорника о путовању.

Позиција оператора је увек на почетку исказа испред предиката на који се односи најчешће тотална интерогација, јер у свим овим конструкцијама најчешћи одговори су типа *да/не*.

(в) Речца *зар* на 'инстаграму':

- (1) Јесење вечери су најлепше на планини, *зар не?*

- (2) Старо смо друштво ми, *зар не?* 🍷👉
- (3) Мале ствари пуно значе, *зар не?*
- (4) Све се може кад се хоће и јако жели 😊 *Зар не?*
- (5) Породица и добар филм. Добитна комбинација за зимски викенд – *зар не?*
- (6) Моје омиљено јело. Може и 🍔 *зар не?*

Питања која почињу речцом *зар* нисмо забележили у корпусу, али је зато спој *зар не* уобичајен на 'инстаграму' у финалној позицији. Будући да је на друштвеним мрежама веома значајна интеракција 'пријатеља', оваквим упитним исказима говорници успостављају блискост и непосредност јер од рецепијаната очекују реакцију. Одговор на овакво питање захтева сараднички однос на релацији адресанта–адресата, и увек је афирмативан. У прва три примера искази су пропраћени фотографијама које код рецепијаната изазивају пријатне асоцијације.

Секвенца *зар не* у четвртом примеру (4) издвојена је у засебну комуникативну целину, почиње великим словом и завршава се упитником. Ипак, од садржаја који претходи није потпуно одвојена јер се исказ са леве стране завршава емотиконом (😊), а не тачком. У претпоследњем примеру из ове скупине конструкција *зар не* је сегментирана и интерпункцијски одвојена цртом да означи дужу паузу и тиме истакне значај исказа. Последњи од ових примера је и визуелним ефектима наглашен. Овом конструкцијом од говорника се „тражи слагање са изнетим садржајем исказа, помоћу наведених облика проверава се да ли говорник прати и разуме шта му се саопштава“ (Радусин-Бардић 2019: 128).

5.2.2.3. Питања са упитним заменицама на 'инстаграму'

1. Именичке упитне заменице *ко* и *шта* имплицирају субјекат реченице или друге номиналне елементе:

- (1) *Ко* је тај лик?
- (2) *Ко* је заборавио кључеве у школском дворишту?
- (3) *Ко* од вас хоће са мном у теретану вечерас?
- (4) *Ко* је ова магија са фотографије, да ли знаш?

Говорник се наведеним питањима интересује за субјекат, за конкретну особу, где је одговором пожељно идентификовати актера. У четвртом примеру (4) тражи се идентификација субјекта помоћу метафорички приказане синтагматске конструкције (*ова магија са фотографије*). Структурно, главни члан именичке синтагме је именица у номинативу (*магија*), а зависан члан је предлошко-падежна конструкција *са* + генитив, којом је исказана карактеристична појединост (*са фотографије*) и релатор (*ова*). На 'инстаграму' упитна заменица (*ко*) је у номинативу и заузима иницијалну позицију.

Интерогација се гради и упитном заменицом *шта* у претпољу, као у примерима:

- (1) *Шта* се десило?
- (2) *Шта* није у реду?
- (3) *Шта* ћеш после средње?
- (4) *Шта* мислиш о Констракти?
- (5) *Шта* то радиш?
- (6) *Шта* се пије?
- (7) *Шта* би волела да добијеш за рођус?
- (8) *Шта* је на врху, ко зна?

Заменицом *шта* аутор упитног исказа се интересује за „предмет или било шта осим за лице у функцији субјекта“ (Стевановић II 1989: 10). Питање је презентовано финитним глаголским обликом, најчешће презентом (4–5: *мислиш, радиш*). Перфекат је у првом примеру (1) у неутралном облику средњег рода (*се десило*), а упитна именичка заменица *шта* комбинује се и са неглаголским предикатима (*је на врху*). Потенцијалом се алудира на жељу рецепијента (*би волела да добијеш*). Питање може бити изведено и рефлексивним пасивом (7), или са негацијом (2). Интерогација се остварује и енклитичким обликом модалног глагола *хтети* у трећем примеру (3: *ћеш*), где је очито настала под утицајем колоквијалног разговорног стила, а којом адресант испољава заинтересованост и радозналост према адресату.

2. Заменица *какав* као оператор за питање о карактеристикама, квалитету субјекта или објекта на 'инстаграму':

- (1) *Какав* телефон имаш?
- (2) *Како* је ваше мишљење о Малти?
- (3) *Какви* су ваши утисци о новој колекцији?

Придевском заменицом *какав* интерогација се односи на особине и квалитет предмета и појава, нпр. о телефону, новој колекцији или о некој туристичкој дестинацији.

5.2.2.4. Интерогација остварена упитним прилозима на 'инстаграму'

- (1) *Како* идете на посао?
- (2) *Како* се зове песма?
- (3) *Како* се зове серија?
- (4) *Како* ми стоји плава боја?
- (5) Јао, *како* се зове овај лик?
- (6) *Где* живиш?
- (7) *Где* си ово скинуо?
- (8) *Куда* вечерас?
- (9) *Због чега* Црвена звезда већ осам година заредом не може да победи Албу у Пиониру?
- (10) *Кад* се виђате?
- (11) *Када* сте видели последњи пут пријатеља из детињства?
- (12) *Када* излази други део?

Питањима изведеним упитним прилогом *како* на 'инстаграму' – скреће се пажња на начин вршења неке радње (1). Овим прилогом се показује интересовање за неке карактеристике, нпр. идентификационе, за назив неке песме или серије (2–3), а може бити и у функцији добијања оцене о квалитету. Експресивом *јао* – додатно је интензивирана упитна форма.

Прилогом *где* и *куда* постављено је питање у функцији сазнавања места становања (6), места налажења (7), усмерености и циља (8). Узрочно значење, најчешће разлога или изазивача, остварено је прилошком конструкцијом *због чега*, а временско – прилогом *кад(а)*. Темпоралним прилогом говорник намерава да сазна реално време извршења неке футуристичке радње, активности које следе (10) и (12), као што је сусрет или појава неког новог издања, књиге или филма, дакле, говорник очекује квалификације.

Интерогација може да се односи и на прошлу радњу (11), на време нечега што се већ догодило (*Када сте видели последњи пут...*).

5.2.2.5. Закључне напомене о интерогацији на 'инстаграму'

Интерогација је на 'инстаграму' фреквентна категорија, а што је наш корпус и потврдио. У односу на тонску, предикатна негација је израженија и присутнија у говору чланова ове заједнице.

Операторима *ли*, *да ли* и конструкцијом *зар не* – у већини случајева креирана је тотална, али и парцијална негација. Питањима о предмету и појавама (*шта*) дата је предност на 'инстаграму' у односу на питања о субјекту (*ко*).

Питања која се односе на квалитет субјекта или објекта (*какав*) нису значајније обележје интерогације на 'инстаграму', али су прилози (*где*, *када*, *како*, *зашто*) у функцији обележавања упитности високофреквентни.

Када је реч о позицији оператора унутар интерогативне конструкције, утврђена је тежња ка иницијалној позицији, изузев партикуларног склопа *зар не* који је уочен у финалном положају.

Интерогација на 'инстаграму' је показала и специфичну особеност, а то је уочавање два типа интерогације у оквиру једног исказа, као у примерима: *Ко је ова магија са фоторафије, да ли знаш?* и *Шта је на врху, ко зна?*

5.2.3. Интерогација и структура упитне реченице – 'твитер'

На 'твитеру' интерогација може бити остварена упитном интонацијом, али и посредством свих расположивих оператора као и на претходним друштвеним мрежама. Значајан број питања се гради предикатским питањем, упитним заменицама, али и упитним прилозима, и интонацијска интерогација је запажена на овој друштвеној мрежи. Следи анализа интерогације и понашање ових оператора на нашем корпусу.

5.2.3.1. Интерогација остварена интонацијом на 'твитеру'

Питање постављено посредством интонације на 'твитеру' сугерише афирмативан или негативан одговор. Тонијска интерогација формално је обележена упитником, као у примерима:

- (1) Стручњаци?
- (2) Метроо?
- (3) Одрастао у зоо врту?
- (4) Опет тражите да вас неко други доведе на власт?
- (5) Не знаш да шаљеш СМС на 3030???
- (6) Премештање Сајма у Сурчин – добро???
- (7) Предаја није опција, а издаја?
- (8) Или сам ја луд или грми напољу?

Наведене примере карактеришу елиптичне (1–2) и изјавне форме, али интерогативни карактер остварују захваљујући упитнику којим је маркирана интонација. У складу са комуникативном ситуацијом, интерогација може бити и додатно наглашена, а што се графички обележава редуплицираним упитницима, као у петом и шестом примеру (5, 6). Говорник је у афективном стању, а чуђење и неверицу због нечијег одбијања да учествује у хуманитарној акцији испољава записивањем чак три упитника.

Интерогативна локуција сведена на ноему (*Стручњаци?*), у првом примеру, излаже денотате јавности, али у исто време говорник сугерише колективу своју интерпретацију случаја из контекста, очекујући да колективни рецепијенти потврде његову сумњу. Слично је и у другом исказу (2), али је сада денотат сведен на ноему (*метро*), при чему говорник

наглашава да су му све чињенице из прошлости у вези са метроом добро познате, те да и даље сумња у истинитост нечијег тврђења. Адресантов став је додатно наглашен репетативним вокалом *о*, а крњи перфекат (*одрастао*), у трећем примеру, не указује на неинформисаност адресанта, већ намеру да избегне директно изношење увреде, па је наглашен ироничан став у вези са нечијим лошим понашањем.

Експресивну вредност имају и упитници у шестом примеру (6), који се од претходних разликује по томе што је интерогација у овом случају парцијална јер се односи на адвербијал (*добро*). Парцијална интерогација је и у седмом примеру (7), где измени изјавне у упитну конструкцију није подложен целокупан исказ, већ само део који се односи на девербативну именицу (*издаја*). Функција упитности је додатно наглашена сегментацијом и паузом означеном зарезом.

И у дисјунктивној реченици (8) интерогација је парцијална. Тип интерогације у примеру условљен је природом раставних реченица којима се по дефиницији исказују „паралелни садржаји од којих је по правилу само један остварљив у датим околностима“ (Ковачевић 1998: 13), па се и интерогација у овом примеру може односити на прву или другу клаузу у зависности од аспекта актуализовања упитности. Говорникова намера да добије одговор на питање сасвим је очигледна, јер би одговором биле потврђене његове претпоставке о неочекиваним збивањима у окружењу (*грмљавини*).

5.2.3.2. Предикатска питања на 'твитеру'

(а) Речца *ли* је лексичко обележје упитности у примерима на 'твитеру':

- (1) Хоће *ли* се овај јануар завршити, заборавио сам како изгледа 1000 динара?
- (2) Шали *ли* се ово неко?
- (3) Судски тумач плаћен, *јел'*?
- (4) *Јел'* и ви по отварању лижете поклопац од јогурта?
- (5) *Јел'* можеш да причаш?
- (6) Људи, *јел'* ово љуља у Београду??
- (7) И *јел'* разрешено питање трансфера играча?
- (8) *Је ли* вам нормално да девојка буде трудна на својој свадби?

Граматикизована интерогативност у наведеним примерима остварена је речцом *ли*. У прва два примера партикула заузима позицију енклитике у односу на предикат с којим се комбинује. Исто тако, и у првом и у другом примеру интерогативност служи за исказивање комуникативне експресивне функције, а не за тражење информације. Став говорника и субјективни осећај да јануар предуго траје, у првој, и осећај неверице, у другој реченици, изражени су питањем.

На 'твитеру' је фреквентна употреба конструкција *јел'* и варијанте *је ли*, и у нашем корпусу оваквим питањима се ређе тражи информација, а чешће се употребљава за исказивање експресивне функције. Са помоћним глаголом (*је*) у препозицији уз речцу *ли* гради сложену конструкцију „у функцији изражавања модификовано-упитног значења“ (Мирић 2013: 202), при чему доминира функција апелативно-вокативног значења. Функција ове конструкције је у свим примерима скретање пажње, али уз ту улогу најчешће је придружена још нека, нпр. неверица (3), потврда нечега што говоник већ зна (7), реакција на садржај из контекста (2), (4) и (8). Апелативно-вокативна функција *јел'* и *је ли* уочена је у улози привидног скретања пажње (6), где је у претпољу овог склопа вокатив именице *људи*, јер је намера говорника да се својим питањем обрати великом кругу рецепијената, али не очекујући одговор. С друге стране, корпус је потврдио и пример дискретног, учтивног питања (*Јел'можеш да причаш?*).

(б) Конструкција *да + ли* као спој речце *ли* у енклитичком облику и речцом *да* која је у конструкцији *да ли* у улози проклитике, обележје је упитности у примерима на 'твитеру':

- (1) *Да ли* бисте опростили превару?
- (2) *Да ли* има неко из Качарева на лајни?
- (3) *Да ли* је већина веганских јела по локалима сува/незачињена?
- (4) *Да ли* је ово она велика боркиња за правду и бригу око хуманитарних акција јака Мица Врачарица?
- (5) *Да ли* вас је бар мало срамота?
- (6) *Да ли* су те то научили на Академији младих лидера?
- (7) *Да ли* си ти уопште био у школи?

Сложена конструкција *да ли* се у нашем корпусу реализује двојако. С једне стране питањем се заиста тражи информација или мишљење (1–3) о неким животним питањима, о храни или о особама.

С друге стране, питања могу бити негативно обојена, што се може закључити на основу експлицитно наведеног садржаја. У четвртном примеру критика је уперена на конкретну особу, али која није присутна и не учествује у разговору, у петом на више адресата, а у шестом и седмом примеру (6, 7) реч је о дијалогу и репликама учесника. У шестом примеру (6) интерогација није у функцији добијања *да/не* одговора, већ у функцији изражавања незадовољства и супротстављених политичких ставова, а у седмом примеру (7) питање је у улози процене и негативног става говорника у вези са нечијом писменошћу.

(в) Речца *зар* у примерима на 'твитеру':

- (1) *Зар* још увек мислиш да ћеш твојим твитовима у спиновима некога преварити?
- (2) *Зар* си и на историји спавао испод клупе?
- (3) *Зар* је могуће да сви ћуте на ово што се дешава, али буквално сви?
- (4) *Зар* нисте ви потписали неки споразум са њима 2011. године?
- (5) *Зар* није ишла прича да Пантер и Екзум нису имали више од 2 два фаула?
- (6) Нашо сам на интернету, али као и увијек, у свакој шали има и истине, *зар не?*
- (7) Матерњи језик се учи од мајке, *зар не?*
- (8) Природно је да ноћу ствари нису баш јасне, *зар не?*

Предикатско питање се на 'твитеру' изражава и речцом *зар*, која у нашем корпусу нема само интерогативно својство, већ и емоционалну, али и тонску компоненту. Речца *зар* и на овој друштвеној мрежи варира у погледу позиционе ситуираности. Тежњу ка иницијалном положају запажамо у првих шест примера (1–6), док у осталим нашим примерима ова партикула заједно са речцом *не* (*зар не*) заузима финалну сегментирану позицију.

Интерогација реализована речцом *зар* на почетку исказа заснива се на директном питању постављеном конкретном саговорнику од ког се очекује одговор (*зар мислиш*, *зар си спавао*), али и колективу (*зар је могуће да сви ћуте*). Међутим, овим питањима се од саговорника не тражи информација, већ је у првом плану говорников субјективни осећај о „изневереној очекиваности супротне ситуације од оне на коју се односи садржај пропозиције“ (исп.: Пипер и др. 2005: 674). Будући да је носилац интерогације речца *зар* уз афирмативне предикате, говорник изражава неверицу у вези са неким нереализованим садржајем.

Поред афирмативног глагола, уз речцу *зар* у иницијалној позицији, долази и негација (*зар нисте*, *зар није*), али је тада остварљивост полазна тачка упитности. У четвртном и петом примеру (4, 5) говорник је изненађен неким неочекиваним обртом ситуације и реагује негираном питањем, али не с циљем да добије информацију. Заправо, добра информисаност је у овим примерима тачка од које говорник и полази када поставља питање којим ће исказати неслагање и неверицу.

Интерогација креирана конструкцијом *зар не* подразумева да говорник већ има оформљен став о неком садржају, а од других очекује сараднички однос и укључивање у комуникативни процес.

5.2.3.3. Питања са упитним заменицама на 'твитеру'

1. Интерогација именичким заменицама *ко* и *шта* указује на субјекат реченице, као и на друге номиналне чланове, као у примерима:

- а. (1) *Ко* ће да му каже да је у заблуди?
- (2) Хајде баш да видим, *ко* ће ићи на сајам књига чак у Сурчин?
- (3) *Кога* да цирам за услугу?
- (4) *Ко* је *кога*, *ко* је *с ким*, *ко* се *коме* јавио, *ко* је *кога* видео и блокирао?
- б. (1) *Шта* сте ви, секташи, урадили?
- (2) Ма *шта* ти то мени кажеш??
- (3) *Шта* ти је бре будало?

а. Основна позиција упитних именичких заменица *ко* и *шта* у синтаксичкој структури ових интерогативних исказа јесте иницијална, осим у другом примеру (2) где отвара садржај друге клаузе, а у првом сегменту је констукција с рестриктором *баш* и глаголом (*verba sentiendi*), тј. визуелне перцепције (*видим*), па је упитна конструкција аспектуализована и регира објекат (у значењу: *видети некога*). Упитном конструкцијом се тражи информација о субјекту кога је потребно идентификовати (1) и лева конкорданса полуструктуре (4) има исту службу. У овом последњем, четвртом примеру уочавамо независносложену копулативну реченицу састављену од низа интерогација.

б. Упитно значење се на 'твитеру' остварује упитном именичком заменицом *шта*. Интерогација овог типа није у нашем корпусу фреквентна, али се на основу малог броја примера може закључити да оваква питања нису у функцији добијања информација, већ у улози наглашавања става говорника, тј. уверености да неко из контекста није урадио оно што се од њега очекивало (1). Питање је у улози интензивирања афекта (2), и при писању је обележено редуплицираним упитницима, а у функцији наглашавања појачаног неслагања.

2. Заменица *какав* као оператор за питање о карактеристикама, квалитету субјекта или објекта на 'твитеру':

- (1) Извини, *каква* је то стипендија?
- (2) *Какав* је ово снег?
- (3) *Какав* је резултат у кошарци?
- (4) *Какав* је, по вашем мишљењу, глумац био Паја Патак?
- (5) *Какав* је ово вирус захватио бивше ДПС-овце па пишу ДФ = ДПС?
- (6) Васо, *какав* ти је то тужан цртани што гледаш?

Заменица *какав* је на овој друштвеној мрежи оператор који рецепијентима омогућава да добију информације о карактеристикама субјекта. Најчешће се питања односе на квалитет као у нашим примерима. Питање се може односити и на квантитет јер се, на пример (3), резултат утакмице може и бројчано исказати. Заменица *какав* се понаша и као оператор за истицање адресантових ставова (2) приликом процењивања временских прилика, затим за усклађивање ставова говорника и адресата (5) о квалитету филма (6) или о глумачким квалитетима Паје Патка.

5.2.3.4. Интерогација остварена упитним прилозима на 'твитеру'

Интерогација остварена прилозима је високофреквентна на овој друштвеној мрежи. Такви су примери:

- а) Интерогација времена:
 - (1) *Када* је најбоље да породица с малим дететом иде на море у Египат?

б) Интерогација начина:

- (2) [Емина Јаховић: – Мој сусрет са турским милијардером је био судбински.]⁸⁶ – *Како* се ниси судбински срела са Семиром молером из Новог Пазара?
(3) Жене на Копу су све са фризурама, шминком, фул сређене, како бреее то успевате?
(4) *Како* се започиње нови посао и у исто време носи са вртићким вирусима и прехладама?

в) Интерогација простора:

- (5) *Где* су сад баје из бус плуса да га избаце?
(6) *Где* је нестао мој твит? *Гдее*?
(7) Све је то друже у реду, и та ратна морница и све. Него да ја тебе питам *А ДИ НАМ ЈЕ МОРЕ???*

г) Интерогација количине:

- (8) *Колико* дана траје овај вирус?
(9) *Колико* кошта час енглеског језика?

д) Интерогација узрока:

- (9) *Зашто* ме не волите?
(10) *Зашто* се не поопштре казне за насиље у породици?
(11) *Зашто* се деца лече СМС порукама?
(12) *Зашто* сви иду у приватне болнице?
(13) *Зашто* се већина твитераша крије, мислим зашто већина нема својих слика, а ни своја имена?!
(14) *Где* одлазе стотине хиљада еура за животиње у азилу и *зашто* умиру од глади?

Информације о времену чланови ове друштвене мреже прибављају оператором *када*. Темпоралним прилогом у првом забележеном примеру говорник поставља 'чисто питање'⁸⁷. Међутим, говорник садржај интерогативне конструкције прецизира синтагмом (*породица с малим дететом*), и на тај начин пласира информације које су за одговор врло значајне, уједно очекујући и савет адресата. Синтагма, чији је главни члан именица *породица* уз социјатив (*са дететом*) има и квалификатор (*малим*), и означава карактеристичну појединост, па и одговор мора бити у складу са датим околностима. За одговор о времену путовања на море, значајан је и инклузивни суперлатив (*најбоље*), у служби предикатива, јер је суперлатив део садржаја који припада компарандуму. „Оваквим суперлативом се један или више појмова именованих у поређеници укључује у бројно недефинисану (неодређену) групу појмова које карактерише присуство истога својства заступљеног у највишем степену“ (Ковачевић 2007: 11).

Питање која се односи на начин вршења неке радње (*како*) у већој мери је присутно у нашем корпусу. Садржаји питања су разноврсни, од ироничних (2), као реакција на 'твит' познате певачице, па до чисто информативних (4), где се очекује низ одговора у виду савета. У зависности од комуникативне ситуације, ова питања могу бити пропраћена дужим или краћим текстом који је кључан за разумевање питања. У односу на контекст, интерогација изведена овим оператором показује „изненађење, као реакцију на неочекиваност, односно супротност претходног саопштења очекивањима говорника“ (Мирић 2013: 262).

⁸⁶ Текст у заградама је контекст који је неопходан за боље разумевање примера.

⁸⁷ Термин 'чисто питање' објашњава Д. Мирић (2013: 32) позивајући се на претходна истраживања. Термин „чисто-информативно питање“ Рестан гради према Мусићу и Пешковском (чистуј вопрос), а употребљава га да означи питање које нема додатних функција, осим сазнавања непознате информације“.

За прибављање непознатих информација о простору, најфреквентнији је прилог *где*. Одсуство или удаљеност неког садржаја у односу на говорника, мотив су за постављање оваквог питања. У корпусу је забележена и дијалекатска варијанта овог прилога *ди*, који је додатно граfiјски наглашен великим словима. Интерогација у овом примеру није мотивисана информацијом, већ ставом говорника у вези са неким политичким и друштвеним питањем.

Интерогација количине и квантификација остварена је оператором *колико*, и представља питање о 'чистим' информацијама о дужини трајања вируса, али и о цени приватног часа.

Носилац упитног значења узрока на 'твитеру' је прилог *зашто*. Примери овог типа представљају низ интерогативних реченица упитне вредности узрока који је по семантичком типу у ствари 'разлог': „тип узрока који означава околности, стања, ситуације што потпомажу јављању узрока ефектора или узрока мотива“ (Ковачевић 1988: 57). Мотиви у овим примерима су појачано неслагање са појавама у делокругу рецепијента који у виду протеста маркира све оне ситуације које су њему као појединцу (9), али колективу неприхватљиве. Борба за права болесних (12), нарочито деце (11), угрожених животиња (14), насиља у породици (10), протест против неправилности и непоштовања правила обележја су интерогативности на овој друштвеној мрежи.

5.2.3.5. Закључне напомене о интерогацији на 'твитеру'

На основу анализе примера из нашег корпуса дошли смо до закључка да је интерогација на 'твитеру' високофреквентна. Приликом анализе, користили смо исте операторе као средства за исказивање упитног модалитета као и на другим друштвеним мрежама. Структурна својства показују извесне сличности, а разлике се огледају пре свега у различитом броју репрезентативних примера за наведене типове упитних реченица.

Интерогација заснована на интонацији је у функцији наглашавања емотивног и става и односа говорника према друштвеним појавама. Оваква интерогација је у већини случајева тотална, али анализирани пример показују да ни парцијална питања нису искључена.

Предикатна интерогација је на 'твитеру' настала операторима *ли*, али и варијантама *је ли* и *јел'* (*Је ли вам нормално да девојка буде трудна на својој свадби?; Јел'можеш да причаш?*) – у нашем корпусу изражава и тоталну, али и парцијалну интерогацију. Упитне реченице настале на овај начин могу бити у функцији тражења информације, али се чешће употребљавају у модалном, експресивном значењу.

И *да ли* питања показују слична својства. Упитна речца *зар* своју основну улогу врши у иницијалном положају исказне структуре и у неутралном облику за добијање информације захтеване питањем. У односу на друге друштвене мреже, ова речца има и карактеристично обележје, а то су варијанте у погледу испољавања афирмативног (*зар јесте*) и негираног облика (*зар није*), уз облик *зар не* у постпољу.

Упитну структуру граде именичке заменице *ко*, *шта*, *какав* за прибављање информација и карактеристика о субјекту или објекту.

На 'твитеру' су нарочито учестала питања која настају прилозима *где* и дијалекатском варијантом (*ди*), *када*, *како*, *колико* и *зашто*. Последњи је посебно доминантан јер образује питања специфичне експресивне вредности која се заснивају на негативној процени и маркирању непожељних ситуација из говорниковог окружења. Оваква питања су заправо део говорниковог осмишљеног поступка „који је релативно независан од 'предметног' садржаја. Он неодољиво подсећа на општу асерцију и негацију – а сви заједно по нечему су слични експресији: по томе што у великој мери у себе укључују и 'став', тј. унутрашње стање говорниково у односу на предметни свет“ (Јовановић 2007а: 65).

5.2.4. Интерогација и структура упитне реченице 'тик-ток'

Интерогација на 'тик-току' се структурно дели на исказе који имају само формално обележје упитности, а по структурним карактеристикама одговарају неком другом типу реченица и на исказе који имају структурна и формална обележја – операторе и упитник.

Питања се на овој друштвеној мрежи граде интонацијом, али су нешто фреквентнија она која настају операторима – предикатским питањима *ли, да ли, зар*. Интерогација настаје и упитним заменицама: *ко/шта, какав*, и операторима – прилозима: *где/одакле, када, како, зашто, колико*.

У складу са специфичним карактеристикама ове мреже наш корпус је понудио примере које ћемо анализирати у наредном делу овог рада.

5.2.4.1. Интерогација остварена интонацијом на 'тик-току'

Захваљујући специфичној интонацији, која се при писању означава упитником, могућа је трансформација граматички неупитних исказа у упитне. Поменута специфична интонација подразумева да се тонске, „прозодијске карактеристике односе на исказе способне да заузму различите текстуалне позиције и да изразе немодификовано и модификовано упитно значење“ (Мирић 2013: 118).

Интерогација овог типа забележена је у примерима:

- (1) Чекаш девет месеци да завршиш курс?
- (2) Крушевац решио све проблеме?
- (3) Сварно идеш?
- (4) А ја?
- (5) Цениш?
- (6) То???

Као показатеље интерогативности ови примери имају једино упитну интонацију и упитник на крају исказа. Структурно, прва три исказа (1–3) представљају изјавне реченице које су у одговарајућој комуникативној ситуацији преобраћене у упитне. Последњи пример се од осталих разликује структурно јер он припада класи „индивидуалних ноема: оне су чвршће ослоњене на контекст, него остале“ (Симић, Јовановић 2002: 115). Осим контекста и повишене интонације, семантичка упитност је постигнута спојем адверзативног везника (*a*) и личне заменице (*ja*), па се ово „контрастно питање у дијалогу најчешће реализује као елиптична структура, без обзира на могући облик базичног пропозитивног садржаја, може се сматрати варијантом тонског питања“ (Мирић 2013: 119).

Тоналитет је носилац интерогације и у петом примеру (5), будући да се исказ састоји само од предиката (*Цениш?*), којим се од саговорника тражи мишљење о нечему што је у заједничкој пресупозицији. Употребљени презент је у пренесеном значењу јер је глагол *ценити* овде употребљен у значењу „дати оцену, мишљење, суд о нечему“. Питање у валуативној улози показује колико је говорнику важно саговорничково мишљење.

Последњи од ових примера је интересантан јер се састоји од демонстративне заменице (*То???*) која у овом примеру има анафоричку улогу којом се исказује специфичан однос питања и одговора, тј. питање је последица претходног саговорничковог одговора или активности. Интересантан је и граfiјски знак на крају овог исказа, уместо једног, забележена су чак три упитника, па је јасно да је исказ изговорен интонацијом изразито узлазне тонске линије. Осим тога, овај исказ је и стилски обојен јер осим изненађења, обележје је ироније која је уперена према објекту или према нечему што је у адресатовом власништву, његовом квалификативу. И код овог исказа, а и у примеру (4) за разумевање нам

је неопходан контекст. Обе ове елиптичне структуре имају улогу да одсликају намеру говорника да истакне појаве, а не радње, а у последњем примеру није важан ни вршилац радње. Тако се овим питањима само појачава субјектов став о некаквом изостављању (4), или о ономе што је говорник видео у последњем примеру.

5.2.4.2. Предикатска питања на 'тик-току'

(а) Речца *ли* је лексичко обележје упитности у примерима на 'тик-току':

- (1) *Знате ли* овог тиктокера?
- (2) *Може ли* резултат утакмице?
- (3) *Јесте ли* добили ову нову стварчицу на свом профилу?
- (4) *Имате ли* ви неку другу методу?
- (5) *Знате ли* каква је процедура да променим презиме?
- (6) *Јеси ли* љута?
- (7) *Идете ли* на тренинг редовно или као ја – никада?
- (8) *Хоћеш* да ми помогнеш?
- (9) *Јел'* то долази лето?
- (10) Људи, *јел'* знате ону мисију?

Предикатско питање у овим примерима изведено је поствербалном речцом *ли* и глаголом у личном глаголском облику у презенту глагола кретања или сазнања. Будући да је принцип економије доминантно обележје уопште комуникације на 'тик-току', утицај овог принципа се огледа у грађењу интерогације модалним глаголом *хтети*, при чему се речца *ли* изоставља (*Хоћеш...?*), као у осмом примеру (8). Изостављање партикуле *ли* не доноси значајније измене на семантичком плану јер је елипса условљена комуникативном ситуацијом и намером говорника да од адресата затражи неку помоћ или молбу. Избор лексичких средстава и изостављање речце *ли* указује и на тежњу говорника да успостави приснији контакт са адресатом.

Овој групи примера припада и конструкција *је ли* са глаголом *је* у препозицији уз речцу *ли* којом је у примеру (6) исказано интересовање за емотивно стање адресата. Нешто ширу дистрибуцију за грађење упитности има оператор *јел'* у односу на *је ли*, као у деветеом и десетом примеру (9, 10). Интерогација је тотална у свим примерима, изузев седмог примера (7), где је глаголском радњом могуће обухватити део садржаја и то онај који се налази у препозицији сегментације обележене цртом (*Идете ли на тренинг редовно или као ја*).

(б) Конструкција *да + ли* као обележје упитности у примерима на 'тик-току':

- (1) Да ли само ја волим да гледам фудбал?
- (2) Да ли идемо вечерас?
- (3) Да ли може тутријал?
- (4) Да ли вам се свиђа моја нова фризура?
- (5) Да ли бисте купили ову шминку за 10 евра?
- (6) Да ли бисте навијали за Партизан за милион евра?
- (7) Да ли ћу бити бомба кад порастем?
- (8) Мама, да ли ћу бити лепа кад порастем?
- (9) Шефе, да ли је ово добро?
- (10) Ана, да ли можеш да нам снимиш оне твоје мафине?

У нашем корпусу, поред модела *је ли*, упитне реченице почињу и конструкцијом *да ли*, и увек су у потврдном облику. Оваква питања су употребљена с намером да се започне конверзација (1–3), процени физички изглед или истакне нека занимљивост (4–9). Питања су махом шаљивоог, рекламног или саветодавног карактера, као што је десети пример (10), где се

од саговорника очекује да објасни поступак израде колача. Говорник се обраћа питањем колективу, али и појединцу. Ипак, апелативно-вокативно значење је функционално и стилски изнијансирано и у корпусу даје раличите резултате. У десетом примеру (10) вокативом је изражена права апелативност јер се говорник обраћа конкретној особи (*Ани*) с намером да с њом успостави комуникацију и сарадњу у виду размене рецепата, па је реплика за говорника информативно веома значајна. Ословљавањем адресата у претпоследњем од ових примера адресант намерава да успостави квалитетнију комуникацију, наводећи титулу (*шефе*), и тиме наглашава важност поруке. Вокатив (*мама*) у осмом примеру (8) у улози је привидне апелативности, подразумева привидно обраћање јер говорник не очекује заиста реакцију своје мајке на овој друштвеној мрежи:

(в) Речца *зар* у примерима на 'тик-току':

- (1) *Зар се не* плашиш преварене жене?
- (2) Али, *зар није* лакше, *зар* свима *није* лакше да живимо овај живот како желимо?
- (3) Смешно, *зар не*?

У примерима које је понудио корпус, речца *зар* се употребљава за формирање упитног исказа, ситуирана је на почетку исказа и у одричном је облику. Први пут употребљена уз негирани презент медијалног глагола у финкцији интересовања о репликантовим ставовима. У другом примеру *зар* уз негирани прилошки предикат служи за исказивање чуђења и неверице. Исказ је додано и стилски ојачан јер се конструкција (*зар није*) два пута узастопно понавља, а у сегментираним претпољу уочавамо адверзативни везник *али*, па је здруженим дејством негације и интерогације исказ добио нову афирмативну вредност. Модел *зар не* у пропозицији (3) служи за успостављање приснијег сарадничког односа међу комуникаторима. Садржај на који се односи питање изложен је елидираном конструкцијом која се састоји од адвербатива (*смешно*). Будући да је у примеру *Смешно, зар не?* нагласак на интерогацији, и да конструкцији недостају важни елементи, служба адвербијала је нејасна. На основу познатог и без контекста немогуће је разрешити да ли је адвербијал у својој примарној служби или у служби предикатива. Трансформациом овог исказа могла би се добити два варијантна резултата:

- Смешно, зар не?*
1. Изгледа смешно, зар не?
 2. Ово је смешно, зар не?

5.2.4.3. Питања са упитним заменицама на 'тик-току'

1. Именичким заменицама *ко* и *шта* на 'тик-току' захтева се информација у вези са субјектом или објектом, као у примерима:

- а. (1) *Ко* је питао за савет?
- (2) *Кога* бисте сада загрлили, а не можете?
- (3) *Коме* купујете поклоне?
- (4) *Кога* ћеш сутра волети?
- (5) *За кога* бисте ово направили?

а. За интересовање о лицу које врши неку радњу (1), погодна је упитна заменица *ко*. Међутим, овај облик питања је на 'тик-току' фреквентнији када се адресант интересује за лице које је објекат радње, као у случајевима од другог до петог примера (2–5). Осим за добијање информације, оваква питања испољавају и емоционалну компоненту.

- б. (1) *Шта* мислите шта је ово?

- (2) *Шта* волиш да једеш?
- (3) Па *што* ниси учио?

б. Интерогација која се гради упитном заменицом *шта* је у служби 'чистог питања', и користи се за добијање информација о предмету радње. По правилу, налази се на почетку реченице уз презент (*Шта мислите?; шта волиш да једеш?*), и тада је у потврдном облику. Међутим, када се питање формира одричним обликом, уместо оператора *шта*, запажен је његов еквивалент *што*, а што ће допринети појави узрочног значења.

2. Заменица *какав* као оператор за питање о карактеристикама, квалитету субјекта или објекта на 'тик-току':

- (1) *Какав* је био ваш први дејт?
- (2) *Какав* је однос између тебе и твоје вољене?
- (3) *Какав* сендвич највише волите да једете?
- (4) *Какав* је осећај кад мислиш на њу?
- (5) *Какав* сам у вези?
- (6) *Какав* ми је праг толеранције?

Питања о квалитету чланови ове друштвене мреже двојако схватају. С једне стране, говорници постављају питања свим члановима, али и појединцу. Питања семантички припадају сфери волитативног, а циљ интерогације је да говорници задовоље своју радозналост. С друге стране, аутопитањима адресанти скрећу пажњу колективу на своје квалитете, па је интерогација у функцији саморекламе. На питање: *Какав сам у вези?* – говорник не очекује неафирмативни одговор, већ потврду својих претпоставки. Питање личне природе упућено је јавно свим корисницима ове друштвене мреже, при чему постоји вероватноћа да њега већина чланова и не познаје у реалном животу, па претпостављамо да је интерогација део језичке манипулације. Слично је и у шестом примеру (6), а и у нашем корпусу је потврђено више питања по моделу *Какав сам ЈА?*, па се може закључити да су ова питања шаблонизована, и да су у дискурсу 'тик-тока' високофреквентни емфатички искази.

5.2.4.4. Упитни прилози на 'тик-току'

За добијање информација о постору, времену, начину, узроку и количини – примарно се употребљавају питања која почињу прилозима, као у примерима:

а. месно:

- (1) *Где* волиш да излазиш?
- (2) *Одакле* си?
- (3) *Где* је ово Дуле?
- (4) *Где* шишате ваше љубимце?

б. временско:

- (1) *Кад* ћеш наћи момка?
- (2) *Кад* се видимо?

в. начинско:

- (1) *Како* брже прочитати лектуру?
- (2) *Како* реагујем кад ми кажу да је мој посао превара?
- (3) *Како* ћеш сазнати колико ћеш деце имати?
- (4) *Како* да зарадиш 50 евра дневно сваки дан?
- (5) *Како* ти се зове куче?

г. количина, мера:

- (1) *Колико* кошта добра справа за трчање?
- (2) *Колико* тачкица можете да напишете, а да не дишете?

д. узрочно:

- (1) *Зашто* равнаш косу?
- (2) *Зашто* се ставља лоров лист у јело?
- (3) *Зашто* си узела паре из коверте за црне дане?

а. Питања којима се траже информације у вези са местом неке радње садржајно нису разноврсна. Прилогом *где* почињу упитне конструкције којима се исказују интересовања за место налажења неке особе или објекта, информације о локацији где је добар провод. Упитни прилог је и у функцији лоцирања простора где се шишају кућни љубимци. Аблативност, тј. прибављање информација о пореклу изражава се прилогом *одакле*.

б. Темпорално упитно значење се гради прилогом *када*, и семантички се односе на сукцесивни садржај који тек следи у односу на време када је питање постављено.

в. Питања за начин вршења неке радње граде се прилогом *како*. Ова питања најчешће нису усмерена на конкретну особу, чак и када је употребљено друго лице једине. Поред ексхортативне (*Како брже прочитати лектуру?*), интерогација остварена овим прилогом има и прескриптивну функцију (*Како да зарадиш 50 евра дневно сваки дан?*), али и функцију правог питања (*Како ти се зове куче?*)

г. Квантитативн прилог *колико* у функцији је информисаности о количини или о квантитету неког пијма (нпр. о цени неког производа).

д. Прилогом *зашто* граде се упитне реченице узрочног значења, подсемантичког типа тзв. разлога. Први говорник показује висок степен интересовања за квалитативно својство адресата (*фризура*), други пример поред узрочне садржи и начинску компоненту, дакле поново адвербативну. Прилогом *зашто* у трећем примеру (3) наглашено је афективно стање говорника које је настало због потрошеног новца. Објекат је у овом случају приказан синтагматском конструкцијом *паре из коверте за црне дане*, при чему зависни чланови, тј. ужа синтагма (*црне дане*) доминира целом конструкцијом, па „класификацијска функција проистиче из ’квалификацијске’ кад се ова схвати као ’приписивање обележја’ синтаксичкој доминанти“ (Симић, Јовановић 2002: 160).

5.2.4.5. Закључне напомене о интерогацији на ’тик-току’

Интерогација се на ’тик-току’ гради на два основна начина. Први начин је помоћу наглашавања речи – интонацијом, са упитником на крају исказа. Међутим, увидом у корпус, примећујемо да поменути искази нису фреквентни. Други начин је увођењем оператора као маркера интерогативности.

Структурно, систем упитних реченица чини специфична комбинација лексичко-синтаксичких јединица и предиката, тј глагола у личном глаголском облику. Предикатска интерогација на ’тик-току’ се гради на три начина.

1. Интерогација по моделу VF + *ли* – представља начин за изражавање тоталног питања и, као такав, применљив на овој друштвеној мрежи. Овај модел, али и његове варијанте (*је ли, јел’*) имају запажену улогу у образовању упитности, као и модели *да ли* и *зар*. Овај последњи се комбинује с афирмативним предикатом, а у одричном облику *зар не* заузима финалну позицију и служи за истицање неке додатне компоненте, нпр. неверице, чуђења и сл. Међутим, на ’тик-току’ се ова упитна речца јавља и у облику *зар + није* (Али, *зар није* лакше), и то у иницијалној позицији.

2. Интерогација се гради и упитним заменицама *ко, шта, какав*, али оваква питања, за разлику од других мрежа нису у значајнијој мери присутна. Интересантно је да се упитне реченице чешће граде именичком заменицом за лица (*ко*), него заменицом за ствари и појаве (*шта*). Ова последња има и специфичну варијанту *што*: *Што ниси учио?* – са узрочним значењем, како се чини, и овде и у другим наведеним примерима – као доминантним.

Упитни прилози образују интерогацију општег типа са сниженом фреквенцијом модификовања значења, те би општи закључак био да је структурирање интерогације на

'тик-току' у функцији креирања упитних исказа у свом основном упитном значењу, те да интерогација није експресивно средство интензивирања исказа. Као што смо могли да видимо, упитне конструкције на 'тик-току' су краћи искази који нагињу ка језичкој економији. Ова особеност је, верујемо, последица мултимедијалне природе ове мреже, која функционише комбиновањем звука, слике, видеа и текста, и при чему се управо на текстовном материјалу економише. Упитним се реченицама изражавају садржаји у вези са музиком, забавом, спортом, кућним љубимцима, новцу и ценама. Говорник себе поставља у први план, па су и питања осмишљена са тенденцијом ка самореклами.

5.3. Експресивност и експресивне реченице

Комуникација на друштвеним мрежама, као што смо то могли до сада да видимо, не подразумева само навођење чињеница и обавештења, као што, с друге стране, не подразумева ни дељење фотографија, видеа или неког другог мултимедијалног садржаја, већ подразумева опис и коментарисање тог подељеног материјала, размену мишљења и ставова у вези са чињеницама и обавештењима. Употреба одређеног модела комуникације зависи управо од комуникативне ситуације, од говорникове намере и става према рецепијентима, и од других прагматичких циљева. У сваком случају, сви учесници теже да садржајима својих 'објава' и 'коментара' буду што боље позиционирани и прихваћени у групи истомишљеника. У таквом дискурсу говорник изражава своје ставове и емоције избором језичких јединица и нарочитих средстава који се одликују експресивношћу.

Експресивност „спада у домен конотативних значења – као израз расположења говорниковог или сл. према садржају реченице“ (Јовановић Симић 2020: 46) и подразумева изразиту изражајност, која се остварује у исказним формама свих облика, па се „експресивним називају текстови или њихови елементи који на основу сопствене форме у посебном обиму изражавају емоцију и оријентацију говорног лица“ (Субановић 2020: 180).

У научној литератури експресивност је релативно добро описана, а ми смо издвојили оне дефиниције који су релевантне за наш рад. „Под експресивношћу се подразумева постојање у семантици речи компонената којим се изражавају мера и степен особине неке појаве, при чему је неки аутори поистовећују са интензивношћу (оном која одступа од „нормале“)“ (Ристић 2004: 18).

Поповић (1978:123) експресивне елементе сматра уједно и стилским, при чему нарочито истиче паузу, која је при писању означена цртом.

За Ј. Јокановић-Михајлов (2003: 44) експресивност се најчешће обликује интонацијом и другим прозодијским елементима. „У интонацији постоје конфигурације предодређене за преношење појединих семантичких вредности, али да исто тако многе од њих саопштавају информације општијег карактера (завршеност или незавршеност, тесну или лабаву везаност сегмената, надређеност или подређеност јединица и слично), што све упозорава на то да не - треба у уоченим мелодијским, интензитетским и темпоралним карактеристикама говора једнострано и поједностављено препознавати директне (и фиксне) корелате значењских јединица исказа“.

Експресивност и експресивни оператори се на друштвеним мрежама употребљавају да означе и стилске специфичности. Стилска маркираност експресивних реченица проистиче већ из саме дефиниције, те је њихова моћ и улога у изразима и реченицама веома наглашена. Експресивност Тошовић (2004: 26) дефинише „као свеукупност семантичко-стилистичких обиљежја јединице језика која јој омогућују да долази у комуникативном чину као средство субјективног изражавања односа говорника према садржају или адресату говора“.

Експресивност схваћена као појачавање, нарочито истицање неког садржаја, условљена је карактеристичном употребом језичких јединица којима се може изразити субјективни став и емоција. „Као и негација и интерогација и експресивност се може изразити

реченичним облицима и операторима којима је уобличена реченица“ (Јовановић 2013: 51).⁸⁸ Појачавање и истицање неког садржаја се на друштвеним мрежама може остварити на следеће начине, као што је табеларно приказано (Табела 3).

Табела 3: Показатељи експресивности на друштвеним мрежама (са примерима)

Интонација	високотонирана низлазна интонација (<i>Управо!!!</i>)			
Екскламација	<i>речца</i> (<i>Ето нас код вас!</i>)	<i>вокатив</i> (<i>Господине, информиши се!</i>)	<i>апострофа</i> (<i>О, Боже!</i>)	<i>оптатив</i> (<i>Жив био!</i>)
Императив	формализовано: (<i>Путуј!</i>)			
Упитна форма	формализовано: (<i>Кад је та додела?!</i>)			
Интерјекција	<i>узвик</i>		<i>ономатопејска реч</i>	
	(Ух!)		(Шииии!)	
Комбинација више показатеља	формализовано: (<i>Чича, смири се!</i>)			
Парцијална експресивност	формализовано: (<i>Ваш комшија слави (пријави комшију!)</i>)			
Изрази за ружење	формализовано: (<i>Крмачо једна!</i>)			

5.3.1. Експресивност и експресивне реченице – ’фејсбук’

На овој друштвеној мрежи експресивност је обележје реченичне предикатске структуре, али и у конструкцијама код којих је експресивност интонацијски остварена.

На основу изложених података (Табела 3), очигледно је да су експресивни оператори: интонација, екскламација, императив, упитна форма, интерјекција, комбинација више показатеља, при чему се најчешће комбинује императив са бар још једним показатељем. Поред тоталне, у корпусу је експресивност изражена и парцијално, а експресивну улогу имају и изрази за ружење.

5.3.1.1. Експресивност изражена интонацијом на ’фејсбуку’

Експресивност исказана посебном интонацијом заступљена је у великој мери у дискурсу друштвених мрежа.

Полазећи од дефиниције С. Ристић (2004), која сматра да се експресивност може остварити „или конотативном семантичком структуром или нарочитом гласовном структуром“ (Ристић 2004: 18), навешћемо примере код којих је носилац експресивности интонација:

- (1) Управо!
- (2) Доктор!!!
- (3) Преголема туга
- (4) Диван дан!

⁸⁸ Експресивне реченичне операторе и оперативност у овом раду описаћемо и анализирати у складу са специфичностима које је у својој књизи *Лингвистички и стилистички аспекти проучавања реченице* понудила Ј. Јовановић (2013: 39–56).

- (5) Били сте на висини задатка!
- (6) Не занима ме!
- (7) Пљуште увреде на све стране!
- (8) Дипломирали смо!
- (9) Лечила људе лажном дипломом!

Знак узвика у нашим примерима нема примарно својство, и у овим се ситуацијама употребљава у другачијем контексту, као реакција на нечије речи или дешавања. Овим исказима су у суштини пружене обичне информације, и када би уместо знака узвика употребљена тачка, оне би биле без било каквог емоционалног набоја. Неутрална интонација свесно је замењена експресивном, па су ови примери добили виши, стилски ефекат. На овој друштвеној мрежи искази са знаком узвика, често и више од једног, високофреквентни су и служе за означавање и пријатних, али и негативних емоција. Структурно, интонативна експресивност може бити исказана једном речју, нпр. временским адвербијалом (*Управо!*), као и именском речју (*Доктор!!!*). Квантификативне и квалитативне синтагме су експресивно употребљене у трећем и четвртном примеру *преголема туга* (3) и *диван дан* (4).

Интонативна експресивност се у нашем корпусу изражава неглаголским предикатом – *Били сте на висини задатка* (5), негираним презентом – *не занима* (6) и афирмисаним деинтерјекцијским глаголом – *пљушти* (7), али и перфектом – *дипломирали смо* (8 и 9). У последњем примеру употребљен је крњи перфекат (*лечила*), који је омогућио „очитовања онога што следи за догађајем који означава перфекат“ (Јовановић Симић 2020: 41).

5.3.1.2. Експресивност изражена екскламацијом на 'фејсбуку'

Најједноставнији начин уобличавања експресивности јесте употребом екскламативних израза, најчешће су то: (а) експресивне екскламације или речце, (б) вокативи у функцији екскламације или (в) апострофа.

5.3.1.2.1. Експресивна екскламација или речца као ознака оперативности

Примери код којих је експресивна екскламација или речца ознака оперативности:

- (1) Да, бре!
- (2) Ма, не!
- (3) Оп, оп, идемо!
- (4) Ево првог гола!
- (5) За Мароко!
- (6) Чик, чик, погоди!
- (7) Баш сте ми леви!
- (8) Наравно, ја сам прва стигла!

Емфатички употребљене партикуле – афирмативна (*да*) и негирана (*не*) – додатно су наглашене и другим експресивним маркерима. Уз афирмацију у првом примеру долази дијалекатско *бре*, које је у улози наглашавања потпуне сагласности са саговорником, а уз *не* у другом примеру – речца *ма* у препозицији представља реакцију на претходни садржај, и знак је нестрпљења. Иницијалним *ма* негира се претходно изнети исказ једног од учесника дијалога.

У овим примерима експресивност се наглашава и додатним дуплирањем и нагомилавањем ознака оперативности, нарочито када су у питању узвици: *оп, оп*, који уз презент означавају потпуну подршку. Кумулација речце *чик, чик* осим апелативне има и подстицајну функцију. Стабилна експресивна вредност речце *ево* проистиче из њене

иницијалне позиције и у функцији је најаве информативно значајније (*ево* + генитив) квантификативне синтагматске структуре. Апелативно подстицајну улогу има и предлошко падежна конструкција *за* + именица у акузативу: *За Мароко!* – у петом примеру (5). Емфатички ојачане су и речце *наравно* (8), као и *баиш* у седмом примеру (7), с тим што је значење речце *баиш* контекстуално условљено, јер може имати и сатиричан призив, али у нашем корпусу на 'фејсбуку' квалификовање нечије лепоте је у функцији нарочитог истицања те особине, те не може бити речи о сатири.

5.3.1.2.2. Вокативи у функцији екскламације

Вокативи су на 'фејсбуку' фреквентни оператори у функцији екскламације, као у примерима:

- (1) Народе, постала сам тетка!
- (2) Драги напредњаци, добро нам дошли!
- (3) Много је, брате, она тешка особа!
- (4) Оно, брате, шта рећи!
- (5) Рале, срећан рођендан!
- (6) Мирка, срећна ти слава!
- (7) Мишко, пријави се на време да бираш собу!

Као граматичка категорија, вокатив је изражен именском речју, али и именичком синтагмом (*драги напредњаци*), као у другом примеру (2), где је наведена синтагма конвенционално употребљена као уводни део поздравног говора. Главни део ове синтагме је именица *напредњаци*, којом су означени чланови политичке партије, а квалификатив *драги* је део клишеа.

Екскламација је остварена вокативима са апелативним значењем, при чему се вокативима именује и директно обраћа колективу (1–2) или појединцима (3–7), а апелативним садржајем се означава намера да се делује на реципијенте, скреће се пажња на неки садржај или се изазива реакција. Скретање пажње и упозорење на лоше карактерне особине: *тешка особа* – налазимо у трећем примеру (3), где је придев *тежак* употребљен квалификативно, тј. у значењу „напорна особа“.

У нашим примерима садржаји су разноврсни, вокативом се преносе добре жеље, лепе вести о неком личном породичном догађају, изражава емоционалан став и однос према саговорнику. Вокатив се одлично комбинује са оптативом, нарочито у ситуацијама када говорник жели да успостави приснији однос са саговорником, али и да паузом нагласи добре жеље. У оваквим ситуацијама персонална идентификација није неопходна, али се именовање своди на надимак (*Рале, Мирка, Мишко*), којим се успоставља непосреднији контакт.

Вокатив се у нашем корпусу уочава на свим позицијама, уобичајено у претпољу, али и у постпољу и међупољу.

5.3.1.2.3 Апострофа као средство за изражавање екскламације:

Наш корпус је понудио примере у којима се апострофирањем изражава експресивност:

- (1) Људи, љубим вам душу!
- (2) Ево, братићи моји, гледајте и уживајте!
- (3) Чарапани, комшије, хвала вам од срца!
- (4) Да си вечна, Србијо!

Апострофа као експресивни оператор у први план истиче блискост према некој особи, али и према неком појму, као у примеру (4) где је Србија персонификована.

У прва три примера лексемама: *људи*, *братићи*, *Чаранани*, *комишије* – говорници се обраћају особама које не учествују у дијалогу, и којима исказују почаст и захвалност из неког разлога. Вредност ових примера је у исказивању дивљења и усхићења, нарочито у другом примеру, где се речју субјективне оцене *братићу* не подразумева „мушкарац у односу на децу истих родитеља или једног од родитеља“ (РСЈ 2011: 102).

5.3.1.2.4. Експресивност изражена оптативима на 'фејсбуку'

Ако је услов за оптативност исказивање жеље, која се упућује говорницима различитим поводом у разноврсним ситуацијама, она може бити афирмативна, али и негативна. На овој друштвеној мрежи оптативи су изузетно фреквентни, али смо за анализу издвојили следеће примере, и разврстали их по тематском садржају:⁸⁹

- (1) Želim ti svu sreću ovog sveta
- (2) Живела Нина милијарду година!
- (3) Друже, да си ми жив, здрав и узбрдо брз и да нам певаш до стоте!
- (4) Sve najbolje gosn. Braco, srećan rođendan! Posebno zdravlja ti želim! Živeli!
- (5) Роде, БОГ ти давао, а срећа певала!
- (6) Brzo duvaj svećice pre nego što vatra zahvati nameštaj srećan rođendan i puno zdravlja želi ti tvoja Vesa
- (7) Срећна слава домаћине Свети Јован Крститељ нека вам буде на помоћи
КАНАДА
- (8) Срећна свима слава па и мени!
- (9) Поносни и срећни за годишњицу! Све што се може рећи је САМО НАПРЕД
- (10) Hvala ti za sve lepe momente i osmehe koje si donela u moj život! Beskrajno ti hvala što me činiš najponosnijom majkom! Srećna ti matura, srećo majkina!
- (11) Predivna je..šugarčić pravi, med medeni.. iskreno, iz sveg srca joj želim uspešnu karijeru u nekoj od svetskih metropola!
- (12) **Čestitam**, dečaće dragi! Divno dete jer "kruška pod krušku pada"! Od takvih roditelja to je normalno.
- (13) Нека је срећно и дуговечно! Да вам заједнички живот донесе само срећне тренутке и да га градите и обогатите љубављу, разумевањем и пријатељством
- (14) Честитам ко год буде на власти и очекујем да власт заустави ова поскупљења и инфлацију
- (15) Добро јутро и срећан дан наздравље кафа поздрав пријатељи
- (16) Lep vikend želim svima
- (17) *Osmehom kroz život*
- (18) Живели!
- (19) Црко, дабогда!
- (20) Дабогда се нигде не пласирали!!!

⁸⁹ Примери су наведени изворно, онако како су записани на 'зиду' ауторовог профила и(ли) на профилу 'пријатеља' на 'фејсбуку'.

Оптативи чине позамашан део текстова на 'фејсбуку', а то је, верујемо, због тога што се на овој друштвеној мрежи поштују конвенционална правила понашања, и уједно је и разлог доминације афирмативних облика у односу на клетве.

Семантички садржаји ових структура су разноврсни, а добре жеље, честитке и похвале се упућују појединцима и јавно постављају на 'зид' корисника.⁹⁰ Поводи за честитања су различити, од честитки за рођендан (1–6), поводом склапања (13) или годишњице брака (9), пунолетства (10–12), крсне славе и верских празника (7–8), победе на изборима (14), па све до баналних ситница као што је почетак дана или викенда (15–18).

У највећем броју примера доминирају волитативна значења, којима су исказана осећања говорника усмерена ка реципијентима, а лепе жеље су исказане типичним оптативним формама и структурама, партиципом активним и пасивним, али и презентом.

Крњи перфекат у активном оптативном значењу је употребљен двојако, засебно (*живели!*) или у оквиру развијеније структуре (2). У првом случају не подразумева конкретног саговорника, па се говорник обраћа неименованом адресату, али у другом случају наводи се особа којој је жеља упућена (*живела Нина*). Овде, међутим, треба рећи да нагласак није на предмету жеље, већ на сам глагол *желети* и на говорниковој намери да упути лепе речи.

Оптативно значење је исказано презентом глагола *желети*, као у првом примеру (1), при чему је садржај жеље описан објекатском синтагматском конструкцијом *сву срећу овог света*, са главним чланом у акузативу *срећу*, и зависним члановима који су релационе речи: универзални квантификатор *сву*, деиктичка заменица *овог* и комплетив у генитиву *света*. Варијантна је позиција овог глагола у оптативном значењу, где је жеља на финалном положају, као у неким примерима (4, 11, 16). Забележено је и варирање у погледу граматичке категорије лица (6), при чему се говорник определио да уместо првог лица употреби треће: *жели ти твоја Веса*. Осим глагола *желети*, оптативно значење по моделу *да* + презентски облик могуће је изразити и другим глаголима, нпр. глаголом *донети* (13), *певати*, али и глаголом *честитати* (12 и 14).

Оптатив се на овој друштвеној мрежи исказује и специфичним синтаксичким структурама са неглаголским предикатом по моделу *нека* + буде (*нека вам буде на помоћи*), или *нека* + је (*нека је срећно и дуговечно*).

Високофреквентне у корпусу су оне структуре које се објашњавају као „сасвим устаљене неглаголске оптативне изразе спадају и формуле говорне етикеције“ (Пипер и др. 2005: 642), а у корпусу су потврђени примери (*срећан рођендан, срећна слава, поносни и срећни, срећан дан, срећна ти матура, срећни тренуци*), уз апсолутну доминацију десемантизованог придева *срећан*, који у наведеним примерима нема специфичну семантику, па је „опште значење сведено на само једну семантичку компоненту: + (плус). Према томе, све што је позитивно, пожељно може се одредити једним од ових придева; до десемантизације је дошло због колокативне презасићености, а до ње због фреквентне употребе“ (Драгићевић 2010: 87). Говорна етикеција је и у примерима са придевима *добар* (*добро јутро; све најбоље*) и леп (*леп дан вам желим, лепи моменти*), као и адвербијалом (*наздравље*).

Од других карактеристика афирмативног оптатива издвајамо још нека обележја:

⁹⁰ На 'фејсбуку' постоје примери када се честита неки важан јубилеј предузећима, фирмама и установама, а ми ћемо овде навести само два случаја, док ћемо се детаљнијом анализом посветити типичним, горенаведеним примерима. Поред уобичајеног оптативног исказа, нпр. *Срећан Дан школе!*, забележили смо и следећи пример: *Толико си трага оставио у овом граду, да имам утисак да фирма траје много дуже од шест година. Да budete, ти и твоји радници срећни и задовољни још много година!*, где су добре жеље представљене развијеном реченичном структуром, конструкцијом *да* + футур II (пасивни партицип) – *да budete срећни и задовољни*. У овом примеру пре честитања, први део исказа има дедуктиван карактер јер говорник полази од субјективног става, израженог експлицитно (*имам утисак*) и имплицитно (интенција да напише 'објаву') како би извео објективне закључке о успешности фирме, њеном трајању, значају за окружење итд.

1. Честитања и лепе жеље упућују се, у нашем корпусу, углавном реалним особама, а избором лексичког материјала указују се на блискост говорника са особом којој се честита, а која се огледа у употреби вокатива (*Нина, Брацо, роде, друже, домаћине, срећо мајкина, дечаче драги, пријатељи*).

2. Експлицирање Бога као агенса (*Бог ти дао, а срећа невала*) налазимо у петом примеру (5), где се од Бога очекује помоћ у реализацији садржаја жеље.

3. Врло често срећемо и етички датив: *да си ми жив; да нам певаш*, у трећем примеру (3), или *Свети Јован Крститељ нека вам буде на помоћи* (7), али и у осмом (8) *Срећна свима слава, па и мени!*, као и у тринаестом примеру (13) *Да вам заједнички живот донесе срећу*.

4. Истичемо и употребу речи субјективне оцене у функцији квалификатора: *шугарчић прави, мед медени, срећа мајкина, најпоноснија мајка*, и идиоматизованих конструкција *крушка под крушку пада*.

5. Изузетна експресивност и стилематичност ових исказа истакнута је хиперболом: *Желим ти сву срећу овог света; живела милијарду година; да нам певаш до стоте; бескрајно ти хвала*.

6. Приметили смо и претерану употребу емотикона 🍌, и других граfiјских ознака, као што су велика слова приликом истицања одабраних делова исказа: *БОГ, КАНАДА, САМО НАПРЕД*, или посебан тип слова: *Осмењом кроз живот*.

Заклетве и клетве су потврђене у нашем корпусу, али у односу на оптативе, којима се исказује афирмативни садржај, клетве нису високофреквентне.

У деветнаестом примеру (19) тежина клетве је наглашена конструкцијом *дабогда* која је оптативно језгро, и адвербативно је употребљено. Увођењем актанта извршитеља (*Бога*) истакнут је значај клетве. Крњи *перфекат* (*црко*) има експресивну улогу, нарочито јер је глагол настао од ономатопејске речи и дијалекатски је употребљен уместо *цркао*. У двадесетом примеру (20): *дабогда* – налази се у препозицији, а у линеаризацији имамо одричан облик предиката и лексичку негацију.

Доминантно обележје ових клетви је ритуализованост и устаљена структура језгра клетве, где је у употребној предности лексемски облик *дабогда* у односу на реченичну варијанту *да бог да*, као и од императивног облика *дај Боже*.

5.3.1.3. Експресивност изражена императивом на 'фејсбуку'

На друштвеним мрежама императив је прилично фреквентан глаголски облик чија је примарна функција „исказивање модалних значења“ попут наредбе, жеље, молбе (Пипер и др. 2005: 453), при чему ће придруживањем још неког значења експресивне моћи бити додатно наглашене. „Било да се обликом императива изражава жеља говорог лица или оно и без тога некеме упућује позив на реализовање дотичне радње – увек се износи у виду заповести“ (Стевановић 1989: 707), као у примерима:

- (1) Престаните!
- (2) Умукните више, бре!
- (3) Делите даље!
- (4) Ајде долазите кући, не бламирајте се више, пакујте кофере!
- (5) Не пишите више о корони!
- (6) Чекајте ви, само ви седите!
- (7) Гледајте своја посла!
- (8) Не шаљите више ваше глупости!
- (9) Тужи их!
- (10) Подели ако се слажеш!

Уз изражену адхибитивну улогу као у прва четири примера (1–4), где су наредбе упућене колективу, говорник показује своју надмоћ у односу на реципијенте. Експресивни

глаголи говорења актуализују престанак те радње (*Престаните! Умукните!*), док је у другом примеру ова наредба додатно наглашена дијалекатским *бре* и прилошким компаративом који обележава наглашенији садржај. Наредба у вези са дељењем садржаја актуализује циљ, док је у четвртном примеру, поред актуализације почетка кретања, наредба је допуњена и жаргоном (*не бламирајте се*). Адхибитив је усмерен на адвербијалну допуну и на објекат (*кофере*).

Императив адхортативно употребљен у примерима (5–7) опомиње адресате да престану да гледају туђа посла, да пишу о корони, или да ништа не раде, а опомена се односи на погрешан начин вршења тренутних радњи. Гледајући уопштено, комуникација на друштвеним мрежама је позитивног смера, међутим, ови примери показују да комуникација може да промени свој смер. Забележен је и императив (*не шаљите*) у прохибитивној улози (8), али је перформативни исказ у овом случају одраз говорниковог дужег трпљења неке лоше ситуације, па је оваквом начину комуникације и забрани прибегао тек пошто је исцрпео све друге могућности, а што је нарочито наглашено компаративом адвербијала (*више*).

Када се императив односи на пружање неког савета, говоримо о експресивној ексхортативној функцији (9–10), нпр. говорник показује разумевање за репликантову ситуацију, и саветује га да неког тужи (*тужи их*), и да се бори за своја права, а у последњем примеру из ове групе говорник саветује рецепијента да подели неки садржај како би се утврдиле њихове улоге у току интеракције, а самим тим и даљи ток њиховог односа.

5.3.1.4. Експресивност изражена упитном формом на 'фејсбуку'

Експресивна вредност може се исказати и упитним обликом. Аутори често интерпункцијским знацима указују на ексламацију упитне форме:

- (1) Зашто не бих веровала?
- (2) Шта се чека?
- (3) Кад ће нама бити боље?
- (4) Пикси, ти ли си???
- (5) Докле ће више овако, нисам паметан?!
- (6) Какав пех те снађе, сестро слатка?!

Упитна форма је у примерима експресивно употребљена јер говорници не захтевају одговор од рецепијената. Иако већина од ових примера почиње упитним прилозима и завршава се знаком питања, семантички су употребљени у значењу чуђења и неверице. Понекад, искази могу имати и више од једног знака интерпункције (4–6). Овакав начин бележења ових исказа је одраз намере говорника да у датом тренутку исказе одређени емотивни став, а у складу с комуникативном ситуацијом.

Први пример је реплика на неку претходну оптужбу, нарочито ако се има увиду да је садржај обухваћен предикатом негирани глаголски начин, потенцијал. Рефлексивном пасивном конструкцијом говорника у другом примеру представљено је нестрпљење, а питање у примеру (3) је варијанта негираног експресивног закључка: *Никада нам неће бити боље!*

Четвртим примером говорник се обраћа особи која физички не припада комуникативној сфери јер је Пикси фудбалски тренер, дакле особа из јавног живота, па је квази питање разочарана реакција навијача – говорника. Интересантна је и форма овог питања, дијалекатски је маркирана јер уводи варијанту *Ти ли си?* уместо *Да ли си ти...?*

Посебну пажњу заслужују примери (5) и (6) код којих је експресивност изражена и упитном формом, али и ексламативном интонацијом, па је и граfiјско бележење специфично, тј. комбинација упитника и узвичника. О овом типу реченица се у литератури доста писало⁹¹ из разлога што „такве реченице нису упитне, иако постоји конструкцијска

⁹¹ В. Симић 1999, Тошовић 2004, Јовановић 2007, 2013, Бабић 2014, 2020.

подударност са парцијалним питањем које се такође формира уз помоћ извесних упитних форми. Екскламативне реченице дезактеализују упитну, а афирмишу односну компоненту ових функтора. Оне носе степен значењске максимализације и изразиту емотивну обојеност исказа“ (Субановић 2020: 189).

5.3.1.5. Експресивност изражена упитним формама са интерјекцијом на ’фејсбуку’

Експресивне су и оне реченице код којих је се упитне форме комбинују са узвицима, као у примерима:

- (1) Ех, кад ћу ја да укапирам људе кад кажу да се стално смејем?
- (2) Као нема струје, ма да?
- (3) О, шта ти све неће човек овде да види!
- (4) Јоој, ко све данас има профил!

У основи експресивне функције ових исказа садржана је намера говорника да истакне свој став, али и однос са адресатима. Конфликт који има субјекат у првом примеру са околином исказан је чуђењем (*ex*), али и повишеном интонацијом. Говорно лице је уверено да не ради ништа лоше, па то и нарочито истиче интонативно.

Обрт са поредбеним компламентом *као*, генитивним субјектом и егзистенцијалним глаголом у другом примеру представља критику актуелне друштвене појаве, а сегментираном конструкцијом, коју чини узвик и партикула у постпољу (*ма да*), остварен је ефекат опште упитности на коју се не очекује одговор. Будући да постоји заједнички пропоситни садржај комуникатори могу без проблема да дешифрирају значење исказа. Критика неке унутардискурсне појаве, али без навођења карактеристичне појединости у основи је исказа (3–4). У овим конструкцијама ни комуникатори нису јасно видљиви, већ само реакција која је узрочник интерјекције. Говорник повишеном интонацијом реагује на непримерено понашање чланова на овој друштвеној мрежи.

5.3.1.6. Експресивност изражена комбинацијом императива и других показатеља на ’фејсбуку’

Експресивне форме могу се комбиновати са другим експресивним показатељима:

- (1) Србија никад није била јача! *Брже, јаче, боље!*
- (2) Мераклије, мерак ми је, *цепај!*
- (3) Какав кадар за ГО, каква генијалност, *нек цркну душмани!!*
- (4) Срећно билооо!!! *Уживај!*

У нашем корпусу императивне форме прати још неки показатељ експресивности. Искази се састоје из више сегментираних делова, при чему се сваки наредни сегмент изговара вишим тоналитетом, којим се истиче нечији квалитет, способност. У првом примеру (1) Србија је способна да напредује, а просперитет је предстаљен градацијским низом који се састоји од контекстних валуатора, адвербијала у компаративу (*Брже, јаче, боље!*).

Други пример се односи на навијаче фудбалског клуба из Ниша, а језичком игром и императивом, експресивност је и емотивно и тонски обојена.

У трећем примеру експресивност је остварена конструкцијом *нека* + презент глагола из категорије „’ономатопејских’, боље рећи ’деинтерјекцијских’ глагола“ (Јовановић 2020: 50). У последњем од ових примера експресивна је комбинација оптатива (*срећно било*) и императива (*Уживај*).

5.3.1.7. Парцијална експресивност на ’фејсбуку’

Парцијална експресивност на ’фејсбуку’ је забележена у примерима:

- (1) Хвала богу, један нормалан текст (*доста више о корони!*)
- (2) Слушај!!! (*Ало, човече!*) Ти ћеш да ми солиш памет!
- (3) Поздрав за све који ме познају (*живи били они што ме не знају!*)

Као експресивне језичке јединице екскламативи су у функцији појачавања актуелног садржаја, али постоје и они примери код којих је један део у екскламативној форми, а други део нема обележје екскламативности, оваква „парцијална екскламативност највидљивија је у исказним формама у које је екскламативни детаљ уметнут међу делове неекспресивне глобалне форме“ (Јовановић 2013: 54). У нашем корпусу јавља се у постпољу, али и у међупољу (2).

Повишена афективност огледа се у ауторској интенцији да проузрокује интензивирање доживљаја који се ствара под утицајем неких објективних фактора, као што су рецимо нека ружна, актуелна дешавања у окружењу корисника, као што је случај у парцелисаном сегменту (*доста више о корони!*), који се осим граfiјских обележја одликује и променом тоналитета. Колокацијска свеза (*доста више*) експресивна је варијанта исказа (*Не причај о корони!*), и има комуникативну вредност заповести.

Други пример је интензивирани исказ којим се узвиком и вокативом захтева од саговорника да престане да говори, а о томе говори и идиоматизована конструкција из непарцелисаног дела исказа (*солити памет*).

Ови изрази су често одраз намере аутора да на ироничан и саркастичан начин прокоментарише нечији став или понашање. С друге стране, аутори оваквих објав су мотивисани хумором, па су често текстови у загради духовити и интересантни, нарочито када основни текст није духовит. У трећем примеру је духовитост заснована на оптативу (*живи били*) и антонимском пару предиката (*знају – не познају*).

5.3.1.8. Израз за ружење на ’фејсбуку’

У нашем корпусу смо забележили и изразе за ружење, мада они нису толико фреквентни што недвосмислено указује на чињеницу да на друштвеним мрежама постоје правила понашања, тако да се опцене речи и изрази појављују у веома малом броју.

- (1) Радовановићу, *стоко!*
- (2) *Гологузани*, само се на лустер нисте попели!

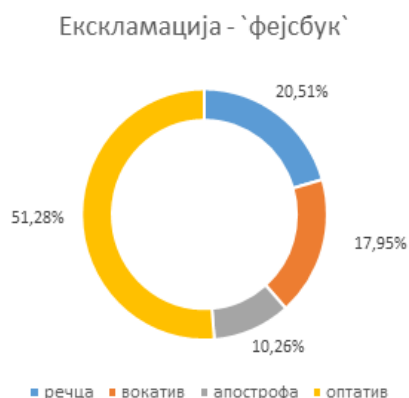
Изрази за ружење су исказани вокативом који се јавља у иницијалној или финалној позицији. Поред екскламативног карактера, ови изрази су и својеврсне метафоре које говорник користи у афекту и које се односе на одређену особу.

Као што смо могли да приметимо, у анализираном нам и описаном корпусу ни један оператор није случајно одабран. Оперативност је одраз пажљивог избора и на плану синтаксичких средстава, а и стилских поступака корисника друштвених мрежа. Аутори ових

текстова на 'фејсбуку' показују спретност и умешност у језичко-стилском обликовању 'објава' и 'коментара'.

5.3.1.9. Закључне напомене о експресивности на 'фејсбуку'

Експресивне реченице су на овој друштвеној мрежи присутне пре свега као обележје емотивног става говорника, али се не сме занемарити и њихова стилистичка улога. Експресивне реченице могу бити предикатске, али и непредикатске, остварене интонацијом и у том случају обично су краћи искази којима се изражавају пријатна изненађења (*Диван дан!*), али и љутња и друга непријатна изненађења. Сви оператори који се користе за постизања експресивности, употребљавају се с намером да код учесника комуникације изазову субјективне, емотивне реакције. Највећи број експресивних исказа на 'фејсбуку' настаје екскламацијом јер екскламативни искази „увијек се односе на емоционална стања и ставове говорника, а на основу фокализације једног од трију основних елемената комуникације, поткласификују у три врсте, у оквиру којих издвајамо екскламативне исказе: (а) за изражавање говорникових емоционалних стања, (б) емоција усмјерених на саговорника и (в) за изражавање експресивне поруке“ (Бабић 2020: 23). У нашем корпусу екскламација је високофреквентна, што се може видети и на графичком приказу (Приказ 1).

Приказ 1: Екскламација на 'фејсбуку'

Као што можемо да закључимо, за изражавање емоционалних стања и преношење експресивних порука најфреквентнији екскламативи су оптативи (51,28%), потом речце (20,51%). Нешто мало мању фреквентност имају вокативи (17,95%) и апострофа (10,26%). Оптативи, не само да имају екскламативну вредност, они су и одраз тзв. 'фејсбук бонтона', а што се и на целокупну комуникацију на 'фејсбуку' рефлектује у виду афирмативног, пожељног и конвенционалног понашања.

Императиви и упитне форме су најчешћи облици у ситуацијама када чланови ове друштвене мреже емотивно реагују на појаве из сфере или када се оцењује неприкладно понашање (*Ајде долазитекући, не бламирајте се више, пакујте кофере!*), док су парцијална експресивност и изрази за ружење на 'фејсбуку' сведени на најмању могућу меру.

У зависности од комуникативне ситуације, комбинују се императиви и други оператори, најчешће из класе екскламатора, па се може закључити да се за обликовање експресивних исказа користе разноврсне експресивне варијанте.

5.3.2. Експресивност и експресивне реченице – 'инстаграм'

Експресивност као „категорија која у најопштијем смислу значења успоставља суштинску дихотомију у односу на неутрални говор, за разлику од кога је експресивни израз неочекиван и непредвидљив, афективан“ (Бабић 2020: 15), има свој посебан статус на 'инстаграму'.

5.3.2.1. Експресивност изражена интонацијом на 'инстаграму'

Будући да је однос према комуникатору и емоционални став говорника у првом плану, а да је порука секундарна, експресивност на 'инстаграму' може бити изражена интонацијом.

Језичке јединице које се изговарају посебном, повишеном интонацијом, другачијом од уобичајене јесу „јединице са узвичном артикулацијом“ (Јовановић 2006: 53), као у примерима:

- (1) Ускоро вам спремамо нешто ново!
- (2) Уникатно, атрактивно, модерно!
- (3) Капице у свим бојама!
- (4) Ново!
- (5) Акција!!!
- (6) Супер акција!
- (7) Феноменална понуда!
- (8) Специјална понуда!
- (9) Специјална акција!
- (10) Маскице на акцији!
- (11) Сигурна куповина!
- (12) Нова колекција је стигла!
- (12) Победа у гостима!
- (13) Моја сека и ја!
- (14) Шок у Торину!
- (15) Ускоро мењам број, претерали сте!
- (16) Мед храни и од болести брани!
- (17) Ми смо уз вас!
- (18) Цела екипа на окупу!
- (19) Забава, пријатељи и билијар!
- (20) Нема речи, само емоција!

Као што можемо видети, у нашем корпусу експресивност изражена интонацијом је изузетно фреквентна. Оно што можемо да приметимо јесте чињеница да су садржаји ових 'објава' рекламног карактера, и у односу на друге друштвене мреже – рекламе су далеко фреквентније на 'инстаграму'.

Рекламирање производа и услуга је на друштвеним мрежама бесплатно, па су многе агенције за маркетинг одабрале баш 'инстаграм' за рекламу својих производа. По угледу на њих, све је више реклама које креирају чланови 'инстаграма' како би промовисали своје личне и професионалне услуге, нпр. приватне часове језика, ручне радове, фитнес, маникир, педкир и сл. Будући да је циљ реклама да наведу потрошаче на куповину производа или услуга, посебна пажња се посвећује избору језичких средстава. Егзосемну употребу речи *акција* налазимо у бројним потврдама. Било да је употребљена самостално (*Акција!!!*), у синтагматској структури (*Супер акција! Специјална акција!*), или у предлошко-падежној конструкцији (*Маскице на акцији!*) – одликује је изузетно перлокутивно својство. Употребом сликовитих, квалификативних атрибута у оквиру једне исказне структуре осветљавају исти

садржај на различите начине. Примера ради, девербативна именица *понуда* је окарактерисана атрибутима *феноменална*, али и *специјална*. Афирмативни су и искази с придевом *нов*, било да су употребљени аутономно или у оквиру синтагме (*Ново! Нешто ново, Нова колекција*).

Експресивно су употребљени и одлично функционишу на 'инстаграму' и адјективни адлокативи у примеру (2), иако им је конкретни смисао денотата нејасан.

Истакнута ноема (*Акција!*) се остварује као прост контекстни денотат који нема „друге функције него да назове садржај, који онда у датом окружењу бива 'примењен' на дату појаву“ (Симић, Јовановић 2002: 108), док је код придева *нов* денотација валуативна јер је назначен квалитет.

Интонативном експресивношћу се осим реклама на 'инстаграму' изражавају и садржаји из сфере спорта *Шок у Торину! Победа у гостима!*, са специјалним значењем, али и садржаји из личног живота корисника: *Моја сека и ја! Ми смо уз вас!* и сл. Посебном интонацијом се одликују и валуативни денотати *Забава, пријатељи и билијар!*, а гномски карактер уз експресивни уочавамо у примеру *Мед храни и од болести брани!*

5.3.2.2. Експресивност изражена екскламацијом на 'инстаграму'

Семантички потенцијал екскламатива омогућава им да испоље изузетну експресивност „будући да је у њиховом центру морфолошка категорија узвика као емоционалних знакова и синтаксичка категорија узвичности као афективног исказа“ (Бабић 2020 17). На морфолошком плану, екскламација се најчешће остварује речцама и узвима, али и другим средствима којима је екскламација примарно или секундарно значење, а о којима ћемо говорити као засебним експресивним подтипovima.

5.3.2.2.1. Експресивна екскламација или речца ознака оперативности

Увидом у корпус, речца као самостално средство експресивности није у већем обиму потврђена на 'инстаграму', али смо издвојили примере:

- (1) *Баи* ти је лепа коса!
- (2) *Ево* наше краљице!
- (3) *Ево* нас у Инђији!
- (4) Недеља је најлепши дан за породицу, *чак* и када је снег!

У нашим примерима речца *ево* изузетно је експресивно употребљена, јер својом импликацијом на догађај у близини додатно наглашава непосредност и брзину остваривања неког садржаја. Скретање пажње на појам означен метафором (*краљица*), којим се указује на појављивање неке особе, структурно чини синтагматска генитивна конструкција чији је зависни члан релациона реч (*наше*). Присвојном адјективном заменицом фокус је на односу и ставу говорника према појму на који упућује речца *ево* у другом примеру (2).

Трећи пример (3) указује на физичку близину и на неочекиваност ситуације која је довела до појављивања предмета или бића на одређену локацију исказану предлошко-падежном конструкцијом *у + локатив*, па је донекле модификатив глаголске радње.

Речца *баи* на иницијалној позицији изражава емотиван став говорника. Наглашено одушевљење нечијим физичким изгледом овом речцом региструје особину и квалитет појма. У нашој грађи *чак* истиче став о одређеној ситуацији и у служби је наглашавања реализације неког садржаја исказом наведеног.

5.3.2.2.2. Вокативи у функцији екскламације

Вокатив као „специфичан падежни облик који се из парадигме издваја на основу своје искључиво комуникативно-прагматичке функције“ (Бабић 2020: 17) запажен је на ’инстаграму’ у примерима:

- (1) Била је част и задовољство познавати тебе, Боро!
- (2) Поздрав, људи!
- (3) Срећан 78. рођендан, Звездо!
- (4) Браво, момци!

Вокатив на ’инстаграму’ показује тежњу ка мултифункционалности. Примарно значење обраћања и скретања пажње забележено је у свим примерима, и исказано је разноврсним лексичко-семантичким маркерима.

У првом примеру је вокативом је обухваћен појединац коме се наводи и персонални идентификатор (*Боро*), у другом се рецепијент обраћа колективу (*људи*). Именица *момци* из трећег примера сегментирана је и обележена паузом, и на ’инстаграму’ ова лексема означава „младе нежењене мушкарце“ (РСЈ 2011: 713). Међутим, на основу контекста добијамо и прецизније информације, јер се ради о мушком кошаркашком тиму, па именица *момак* пример за синефдоху „ЦЕЛИНА → ДЕО“ остварена по моделу „назив општег појма → посебни појам“ (Ковачевић 2000: 69), где је именица *момци* употребљена са значењем *кошаркаши*.

У трећем примеру се вокатив уз оптативно значење односи на персонално име фудбалског клуба *Црвена звезда*. У овом примеру елидиран је зависни члан синтагме, атрибут (*црвена*), а који је обавезни део назива фудбалског клуба.

5.3.2.2.3. Експресивност изражена оптативима на ’инстаграму’

Један од начина изражавања експресивности на ’инстаграму’ јесте и оптативност. Чланови ове друштвене мреже веома воде рачуна о конвенционалном понашању, честитања су обавезни део ’мрежног бонтона’, као у примерима:

- (1) Срећно данас! Да постигнеш гол!
- (2) Срећан рођендан и да ти се све жеље испуне!
- (3) Срећан 78. рођендан, Звездо!
- (4) Срећан почетак заједничког живота и пуно љубави!
- (5) Нека вам је на здравље и спасење почетак поста!
- (6) Срећна јапанска Нова година!

Изразита експресивност и екскламативност оптатива потиче од намере говорника да изрази лепе жеље и упути их директно одређеном саговорнику као у примерима (1–4), или колективу (5–6). Садржај ових исказа условљен је темом, али су варијанте бројне у погледу одабира граматичких средстава којима се преноси емотивни садржај.

Честитања се најчешће изражавају устаљеним синтагматским конструкцијама које обавезно садрже субординатор (*рођендан*) и увек исти субординат, придев *срећан*. Овом конструкцијом честита се рођендан појединцу (2), али и неким установама, предузећима или, као што је то у нашем примеру (3), спортском клубу. Као варијанта јавља се адјектив (*срећно*), са сличном семантиком да значи добре жеље, али у вези са предикатом, а који је на ’инстаграму’ и временски прецизиран другим адвербативом (*данас*).

Оптативне конструкције одлично функционишу и самостално, али и као део исказне структуре, када су обogaћене и додатним садржајем, а који је у функцији квалификације или квантификације садржаја. У процесу линеаризације наведени су садржаји који су најчешће у

вези са волитативним и жељним глаголима. Чест пратилац ових конструкција је и хумор, честитања су омиљена активност чланова, па су и поводи разноврсни, као на пример *Нова година у Јапану* (6).

Као варијантна форма у улози честитања јавља се *да* + презент, и конструкције које у иницијалном положају имају лексему *нека*, којом је оптативна модалност усмерена на колектив са устаљеном конструкцијом *на* + здравље и девербативном именицом *спасење*.

5.3.2.3. Експресивност изражена императивом на 'инстаграму'

У вези са говорним чином заповести и наредбе, али и говорникове жеље, у општој употреби су императиви. Као граматичка категорија остварује се у 2. лицу једнине и множине и у 1. лицу множине, дакле наредба, инструкција или жеља за чињење неке активности је уперена према другим лицима. Заповест или наредбу обележава нека подстицајна радња. Наш корпус је потврдио следеће примере:

- (1) Дођите!
- (2) Уживајте!
- (3) Укажи јој пажњу!
- (4) Доживите неслућено!
- (5) Обавезно пробајте!
- (6) Изаберите и ви савршен прстен!
- (7) Очекуј главну или неку утешну награду!
- (8) Учествуј у новој наградној игри!
- (9) Наручите код нас, достава бесплатна!
- (10) Сазнај које су могућности студирања у Шпанији!
- (11) Спремите се за тотално ново искуство!
- (12) Обрадујте себе и вама драгу особу!
- (13) Почни припеме за лето!
- (14) Рођенданска журка нека почне!

Императив је на 'инстаграму' вискофреквентан и одражава намеру говорника да рецепијенте укључи у неке активности. Инклузија рецепијентата у дешавања подразумева и саучесништво у заједничким активностима (*Изаберите и ви*), али су то превасходно радње које адресат мора сам да изврши. Активност адресата је по правилу факултативна, јер он може да бира да ли ће некоме да укаже пажњу (3), да доживи неслућено (4), да учествује у наградној игри, или да наручује неки производ тамо где му се нуди могућност бесплатне доставе (9). Императив је у функцији персуазива, тј. рекламирања неког садржаја у свим примерима осим у другом примеру (2), где на основу контекста сазнајемо да је реч о 'коментару' на нечију фотографију. Будући да је директивна функција императива наглашена, ови искази се казују повишеном интонацијом која се при писању бележи узвичником.

Иако је заповест у већини наших примера намењена колективу, чешће се исказује обликом једнине, а оваква употребна вредност је заснована на намери адресанта да оствари блискост и бољу комуникацију са другима. Иако је то једна од манипулативних тактика аутора ових 'објава', показала се као веома ефикасна, а као велику предност ових исказа чланови 'инстаграма' виде у једној њиховој информативној вредности, која се може окарактерисати као саветодавност.

Још једна важна одлика ових императивних исказа јесте емфатичка функција. 'Објаве' делују као почетни наслови који могу да привуку рецепијенте и да их наведу да прочитају целу објаву. Исто тако, свака 'објава' има могућност коментарисања којима се преносе утисци, ставови и мишљења оних људи који су реални, али и потенцијали конзументи. То

заправо значи да императивни искази отварају даљу комуникацију, тј. имају функцију започињања разговора.

Последњи од ових примера је интересантан јер је императивна вредност исказана конструкцијом *нека* + презент, и делује више као предлог (*нека забава почне*) него као заповест.

Императивни глаголи су фазни, или својом семантиком упућују на почетак неке радње. Наведеним императивима се описује нека активност која тек треба да се догоди, дакле, императиви имају футурско значење, нпр. *уживање тек треба да почне*, као и *учешће у наградним играма, поклон тек треба да се одабере, ново искуство да се доживи* и сл.

5.3.2.4. Експресивност изражена упитном формом на 'инстаграму'

У нашем корпусу експресивност изражена упитном формом на 'инстаграму' није потврђена у већем броју примера. Ми смо забележили ове:

- (1) *Каква* трансформација након само месец дана?!
- (2) *Шта* је смешно?!
- (3) *Чекај*, шта је смешно?

У прва два примера пратилац интерогације је повишена интонација и при писању уочавамо комбинацију упитника и узвичника. Експресивност је у првом примеру заснована на пријатном изненађењу квалитетом неке појаве или догађаја. У линеаризацији запажамо и рестриктор *само*, који као важан податак истиче квантификацију темпоралног падежног адлокатива (*након месеца дана*). Неочекивани догађај је изазвао бурну реакцију говорника, па је и одабир лексичких средстава у функцији експресивног изражавања одушевљења.

У другом примеру упитном формом је изражен непријатан садржај, јер смех није у функцији хумора или забаве, већ га адресант схвата као омаловажавање и потцењивање. Упитном именичком заменицом *шта* говорник захтева појашњење неке ситуације која је исказана прилошким предикатом. У последњем од ових примера експресивност је изражена императивом, али упитном интонацијом, јер говорник тражи од репликанта да направи паузу у испољавању својих реакција (*смеха*) и објасни своје понашање.

Иако је лексички материјал у два последња примера готово идентичан, смисаоно постоје значајне разлике. У последњем примеру смех је неутрално схваћен, говорник испољава радозналост и интересовање о предмету или појави која је означена адвербативом (*смешно*) у улози предиката, док код другог примера реч је о емотивном ставу и повређеним осећањима говорника нечим из контекста. Верујемо да на фактор диференцијације значења ове две варијанте утиче интонација у говору, односно, двознак у граfiјском бележењу.

5.3.2.5. Експресивност изражена интерјекцијом на 'инстаграму'

Интерјекција се одикује наглашеном експресивношћу јер су то средства која се састоје од узвика и ономапопејских речи. „Сачињавају их различите комбинације гласова које одликује аморфност форме, као и акценатска неустаљеност“ (Субановић 2020: 182), али смо ми у нашем корпусу пронашли само у примерима:

- (1) *Ооо*, Боже, каква лепота?
- (2) *Ах*, пластична операција!

Интерјекција исказана узвиком (*Ооо*) је модалног карактера којим се преноси одушевљење нечијом лепотом, али се без консултовања контекста не може прецизно

закључити о коме или о чему је реч, тако да је у првом плану модални карактер исказа и говорниково емоционално стање.

У примеру и вокатив (*Боже*) врши експресивну функцију, али је исто тако усмереност адресанта ка адресату привидна јер се не очекује реакција, или она за говорника није нарочито значајна. Ради се, дакле, о привидној апелативности. И квалификативни упитни прилог је експресивне вредности. Иако је исказ сегментиран упитником, није у питању право питање јер се од адресата не очекује одговор.

Узвиком (*ах*), у другом примеру, критика нечијег физичког изгледа наглашена је синтагматском структуром (*пластична операција*), којом се описује жена која интервенцијама мења свој изглед.

5.3.2.6. Експресивност изражена комбинацијом императива и других показатеља на 'инстаграму'

Примери код којих се оператори комбинују на 'инстаграму' нису фреквентни:

- (1) Хахаха! Гледај, будале, мајко мила!
- (2) Еј, ти, насмеј се јер баш си слатка!

У првом примеру је експресивност настала комбинацијом интерјекције (*Хахаха*), којом је изражена имитација смеха, императива глагола перцепције (*гледај*), речју за ружење (*будале*) у генитиву и вокативном квазиапелативном синтагмом (*мајко мила*). Кумулацијом већег броја експресивних оператора постигнуто је интензивирање чуђења. Говорник је изненађен неким појавама из свог окружења, тачније, смешним или необичним понашањем референта, који је у контексту препознатљив, па се и његове реакције одликују појачаним емотивним набојем.

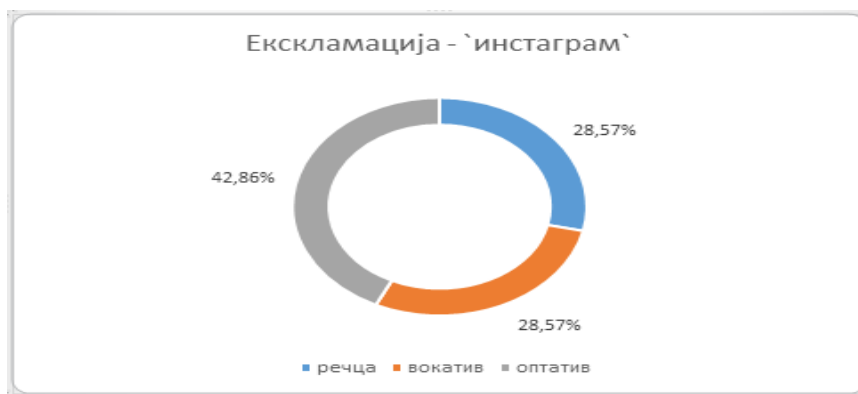
Кумулација експресива видљива је и у другом примеру где се, осим императива *насмеј се*, речце *баш*, узвика *еј* и вокатива *ти* – истиче нечији квалитет, па се говорник са симпатијама директно обраћа репликанту и очекује његове реакције.

5.3.2.7. Закључне напомене - 'инстаграм'

На основу увида у корпус уочено је да се ове експресивне конструкције махом јављају као аутономне јединице, а да се теже уклапају у реченичне структуре, па је зато експресивност изражена интонацијом упечатљиво фреквентнији модел у односу на друге експресивне исказе. Експресивност изражена интонацијом је присутна у више од једне трећине примера у односу на остале исказне структуре у нашем корпусу. Садржаји ових реченица на 'инстаграму' се састоје од кратких порука које прате фотографију, и у комуникативном чину језичка средства су у улози наглашавања става према другим учесницима. Овде се пре свега мисли на операторе, тј. „језичке јединице за изражавање сликовитости говора, његове оцјене, интензификације и емоционалног односа говорника према саговорнику или према предмету говора“ (Бабић 2020 16).

Када су у питању предикатске структуре којима се исказује експресивност на 'инстаграму', издвајамо екскламацију и императив. Екскламативни оператори су партикуле вокатив и оптатив, а њихову дистрибуцију ћемо ради боље прегледности и графички приказати (Приказ 2).

Сви вокативи, оптативи и речце су у функцији изражавања пријатних емоција, уз доминацију емпатије и сатисфакције, као у примерима: *Браво, момци! Срећно данас!*

Приказ 2: Показатељи екскламације на 'инстаграму'

Од других значајних обележја дискурса 'инстаграма', издвајамо присуство узвичне лексике, експресивних упитних форми, као и комбинацију императива са узвицима и вокативима. Исто тако, наш корпус није забележио примере за парцијалну експресивност, а нарочито не изразе за ружење. Када је овај последњи модел у питању, чак у примеру који смо убројали у категорију експресивних исказа, код којих је присутно више експресивних показатеља (*Гледај будале, мајко мила!*), лексема *будала* у генитиву није употребљена у свом примарном значењу, „неразборита, глупа особа, глупак“ (РСЈ 2011: 113), већ на основу контекста сазнајемо да се на овај начин описује необична активност млађе мушке особе.

5.3.3. Експресивност и експресивне реченице – 'твитер'

Будући да на 'твитеру' језичке јединице имају карактеристичну употребу која подразумева истицање актуелног дискурсног садржаја, експресивност и експресивне реченице служе за појачавање садржаја 'твитова'.

'Објаве' и 'коментари' на 'твитеру' су осврти на актуелна друштвена дешавања, па је и експресивност оригинално средство у функцији изражавања мишљења и личних принципа. На основу увида у корпус уочено је да се експресивност користи не само за исказивање субјективног става, већ и за привлачење пажње других чланова ове друштвене мреже и у те сврхе користе се разноврсни оператори.

Унутармрежна варирања у погледу избора оператора којима се одсликава експресивност на 'твитеру' одликују се разноврсношћу и поприличном уједначеношћу у одабиру интонативних експресива, екскламативних, императивних или интерјекцијских облика. На 'твитеру' су заступљени и комбиновани показатељи, парцијална експресивност и изрази за ружење, као што ћемо то и приказати у наредном одељку.

5.3.3.1. Експресивност изражена интонацијом на 'твитеру'

Примери у којима је експресивност изражена интонацијом на 'твитеру':

- (1) Ја не могу речима описати бол и тугу!
- (2) Ово је скандалозно!
- (3) Спорт сигурно није! Ужасно!
- (4) Недопустиво! Нико нема права да истребљује и десеткује било коју животињску врсту!!!
- (5) Ово је зашашујуће и гнусно! СРАМОТА!
- (6) Лов није спорт, ловци нису људи!

- (7) Опет прича ради приче: не одобравам!
- (8) Подршка нашим словачким пријатељима и суграђанима!
- (9) Имамо власт изузетно способну – да покаже да увек може горе!
- (10) По бљузги – само грациозно!
- (11) Овом згодом проглашавам Наду, жену која ми у кући помаже већ више од 12 година за сестру рођену!

Издвојени примери показују да се експресивност заснива на повишеном тону, па је интонативно наглашавање исказа или појединих лексема у исказу одраз говорниковог става према неком предмету или појави у реалном свету. Сви искази су обележени одговарајућим знаком итерпункције, узвичником, а када је говорник из неког разлога жели да додатно појача 'објаву', употребљава и више од једног узвичника, као у четвртом примеру (4).

Садржаји ових субјективних исказа упућују на изјавну структуру, али будући да су изречени повишеним тоном у специфичним ситуацијама, убрајамо их у исказе са изузетном експресивном вредношћу.

У првом примеру, на основу лексичког материјала саставне независне синтагме (*бол и тугу*) – јасно је да је ауторова слика света негативна. „Сам свет „Стварно“ просто постоји, а позитиван или негативан емоционалан однос према њему зависи од психичког доживљаја означеног и од спознаје њега у свету као пожељног или непожељног“ (Ристић 2004: 27).

Експресивну улогу имају реакције говорника од другог до шестог примера (2–6), а афективно стање је наглашено адвербијалима (*скандалозно, ужасно, недопустиво, застрашујуће* и *гнусно*). Као засебни сегменти, адвербијали су интонацијом обележили изричит негативан став према радњама које су назначене контекстом. Овде је реч о лову на дивљач, а говорници су осудили оне активности у складу са својим индивидуалним принципима. И док је за једну групу говорника био споран однос према животињама уопште (4), други су, пак, сматрали да су лов и ловци за сваку осуду, као у примеру (3) и (6).

Неке 'објаве' на овој друштвеној мрежи, повишеном интонацијом указују на један сасвим нов проблем. Наиме, говорник (7) сматра да су поједини текстови контраверзни, настали с намером да се комуникација преусмери на другу, неважну тему. Говорници, притом, свесно манипулишу језиком, креирају *приче ради приче*, како би привукли што већи број 'лајкова'.

Експресивну интонацију прате и други знаци интерпункције, као што је црта (9–10), јер је говорник проценио да је пре поентирања неопходно направити значајну паузу. Овде је, међутим, интересантан девети пример (9), где је парадоксом описана политичка ситуација и власт. У примеру је парадокс „у томе што се на основу тог „претпарадоксичког“ дијела реченице најмање може очекивати оно што иза њега слиједи, што долази као крај реченице“ (Ковачевић 2000: 114). У ситуацији као што је ова, први део је афирмативно тврђење да је *власт изузетно способна*, а обрт у другом делу реченице доноси садржај који је у потпуном нескладу са левом страном исказа, нелогичан и немотивисан првим делом реченице. Ипак, на крају говорник нуди логично објашњење и поенту, коју ће интензивирати узвичником.

Интонацијом се може експресивно упутити савет (10), нарочито ако се зна да је полазни тон експресивно интонираног исказа повишен, а што на саговорника снажно утиче. Реч је о начину кретања зими, по снегу, где је препоручљиво пажљиво ходање, а које говорник експресивно квалификује као *грациозно*. Овде је интересантно што се цртом може надоместити елидирани глаголски облик, на пример, императив глагола *ходати*, па би модификовани исказ гласио *По бљузги ходајте само грациозно!*, али је елиптична варијанта експресивнија. Иако је исказ грађен симетрично, са леве стране је спацијална предлошко-падежна конструкција (*по* + именица у локативу), а са десне рестриктор *само* и адвербијал *грациозно*, па је садржај у постпозицији експресивнији и ефектнији јер садржи поенту.

5.3.3.2. Експресивност изражена екскламацијом на 'твитеру'

Комуникативни исказ са екскламацијом као експресивном формом изражава се разноврсним избором лексичких средстава – оператора. Изражајност се на 'твитеру' исказује речцама, вокативом, апострофирањем и сл.

5.3.3.2.1. Речца оператор за изражавање екскламације на 'твитеру'

У анализираном корпусу пронашли смо примере реченица у којима је речца допринела екскламацији, као у следећим примерима:

- (1) *Чак* је и специјални саветник министра просвете схватио да је најбоље да ћути!
- (2) Антић *бар* говори истину!
- (3) Падне кишица и *ето* колапса!
- (4) *Ето* мене сутра опет испред банке!
- (5) У праву си. *Ево* уклонили смо 'твит'!
- (6) *Ево*, баш слушаам кретена!
- (7) *Дакле*, много једем и пијем, те сам зато дебела! Лепо је то знати!

Експресивне говорне радње у исказним структурама чији су саставни део речце, показује да су оне оператори којима се реагује на неке радње из контекста. У првом примеру речца *чак* у препозицији нарочито истиче значај субјектовог учешћа у неким активностима. Тачније, истиче неочекивано понашање субјекта (*специјални саветник министра просвете*), па речца *чак* у овим околностима отвара и допустно значење. У овом случају субјекат је представљен синтагматском конструкцијом, којом је идентификован агенс, али се говорник определио да уместо персоналног идентификатора употреби спецификаторе. Кумулацијом спецификатора обележени су зависни чланови: лексемом (*специјални*) и ужом синтагмом: (*министра просвете*), као и главним чланом (*саветник*).

Помирљив тон који уноси речца *бар*, у овој говорној ситуацији (2) означава и делимично оправдање за Антићеве поступке. Антић бар говори истину, док су сви други неискрени, па тако наглашени део истиче олакшавајућу околност.

По правилу, комуникација на друштвеним мрежама захтева успостављање сарадничког односа и блискости чланова, на такав однос указује и речца *ево* у петом примеру (5), која упућује на сагласно извршење неке радње (уклањање 'твита'), тачније удовољавање захтевима адресата. Говорник увиђа своју грешку, и под утицајем репликанта не само да је исправља, већ и речцом *ево* информисе друге о свом поступку.

Иста речца у шестом примеру (6) говорнику је послужила да скрене пажњу адресатима на своју тренутну активност, где је темпорална компонента наглашена укључивањем речце *баш* у исказ (*Ево, баш слушаам*). Егзофорички употребљени презентативи *ево* и *ето* упућују на садржај који је у делокругу говорника *Ево, баш (ЈА) слушаам кретена*, или из заједничке сфере *Ето (нама) колапса*.

Речца *ето* указује на простор који је по нечему значајан говорнику, као у четвртном примеру (4) где је потенцирано поновно појављивање адресанта на одређено место и време. Уз генитив (*ето* + генитив), нагласак је на критици појава и појединаца, узрочника ситуације означене генитивом. Последњи пример је интересантан јер се лексемом *дакле* износи закључак, поврћује неки садржај који је аутору ове реченице изузетно важан.

5.3.3.2.2. Вокативи у функцији екскламације на 'твитеру'

Екскламативну вредност имају вокативи на 'твитеру', као у нашим примерима:

- (1) Јетрвице, свекрвице, адамско колено!
- (2) Девојке, чим видите нешто што почиње са „девојке“, прескочите то, љуби вас баба!
- (3) Фармацијо, лебац ти се огадио, шаку лекова сам попила и ништа!
- (4) То, бре, корњачо, покажи глупим фламингосима!
- (5) Друзе, ја не знам какво је место овде шакалу, с обзиром да су шакале Турци довукли!
- (6) Чича, смири се и едукуј се или иди у дивљину са овим питомим живинама и живи!
- (7) Информиши се, драги господине!
- (8) Друштво, потребна ми је помоћ!
- (9) Ајмо, браћо, шири даље!
- (10) Ти си, Миња, гарант крштена код приватника!

Вокативи су на 'твитеру' изузетно експресивна категорија. Будући да се у исказним структурама обавезно сегментирају, при писању се одвајају запетама и завршавају узвичником, ове конструкције са вокативом су саме по себи екскламативне. Међутим, у нашем корпусу вокативи имају специфичне синтасичко-стилистичке улоге.

Метафорично употребљен вокатив у првом примеру: *Јетрвице, свекрвице, адамско колено* – одликава намеру креатора ове 'објаве',⁹² да укаже на блискост са особом која је на слици и којој се обраћа деминутивима (*јетрвице, свекрвице*) и синтагмом (*адамско колено*).⁹³ Будући да је да је синтаagma истовремено и назив народне песме, чији се главни лик (*Ковиљка*) одликује се изузетним моралним особинама, вокатив је овде у улози квалификатива, и са фолклорном алузивношћу.

Вокатив у апелативној функцији употребљен је у свим примерима, дакле, с намером да се изазове реакција рецепијената. Интересантно је да се вокативом саговорници на 'твитеру' не ословљавају персоналним идентификатором, изузев у последњем примеру, али се и тада аутор обраћа самој себи како би се активирао хумор у исказу.

У свим осталим примерима вокативи припадају разноврсним категоријама, нпр. уопштеним етикетама, јер се пажња на неки садржај скреће особама женског рода (*девојке*). Привидно обраћање (*фармацијо*) у функцији је истицања емотивног стања говорника јер је вокативом обухваћена именица која припада сфери медицине. Ово објашњавамо лошим здравственим стањем говорника. У четвртом примеру (4) скреће се пажња особи која је метафорички названа *корњача*, па се претпоставља да је обраћање намењено мањем кругу људи који могу да дешифрирају значење вокатива.

Саговорникова реакција се изазива вербалном етикецијом, која је у корпусу структурно представљена конвенционалном синтагмом (*драги господине*), али у исто време означава и говорникову намеру да се успостави дистанца између адресата и адресанта. У нашем корпусу вокативи исказују намеру говорника да се успостави блискост неформалним обраћањем (*друзе, друштво, браћо*). Вокатив *чича* не упућује на родбинске односе, већ се њиме успоставља изразита дистанцираност адресанта као надмоћнијег у односу на адресата, па вокатив има и пејоративно значење. Уз вокатив, уочавамо чак четири императива, који су симетрично распоређени захваљујући раставном везнику *или*, па *чича* има могућност да од две лоше понуде изабере олакшавајућу ситуацију.

⁹² 'Објава' је пратећи текст уз фотографију две жене, ауторке и рођаке. Фотографија је настала на свадби рођакиног сина.

⁹³ Адамско колено означава „осмо дете исте мајке, које је, по народном веровању, по свему изузетно, али без среће у животу“ (Оташевић 2012: 15). Будимир (1967) објашњава ову синтагму као „хришћанску варијанту опште и врло старе представе о примитивном човеку, његовој доброты и мирољубовости“ (Будимир 1967: 207).

5.3.3.2.3. Апострофа за изражавање екскламације на 'твитеру'

Екскламација изражена апострофом није фреквентна на 'твитеру', али су у нашем корпусу потврђени примери:

- (1) Хероји с Кошара!
- (2) Слава му и хвала!
- (3) Хероју, српски!

Апострофа је у овим примерима употребљена у специјалној ситуацији, с одређеном намером. Повод за употребу апострофе је јубилеј или обележавање неког значајног датума, и има специфичне ефекте. Директивност апострофе огледа се и у начину на који је исказано поштовање (*хероју, слава и хвала*).

5.3.3.2.4. Експресивност изражена оптативима на 'твитеру'

Оптативом се по правилу означавају добре жеље за друге, али и за себе. Међутим, у зависности од комуникативне ситуације, оптатив може имати и друга значења, као у забележеном примеру:

- (1) Сукња коју сам купила пре 20 дана ми је тесна! *Не најела се никад!!!*

Изговорена клетва: *Не најела се никад!!!* – има експресиван карактер, јер аутор верује да се неће остварити. Настала је у афективном стању, па је смисао конструкције врло лако погодити, а то је самокритика и незадовољство својим изгледом. Говорник је затечен тренутном ситуацијом и има жељу да своје емотивно стање подели са колективом у виду 'објаве' овакве садржине.

5.3.3.2.5. Аксиолошка модалност у функцији екскламације на 'твитеру'

Екскламативан је пример:

- (1) *Жали боже, људи, што кувањем не зарађујем!*

Наведени пример указује на однос који говорник заузима према свом исказу, најпре конструкцијом (*жали боже*), а онда и лексемом (*људи*). „Аксиолошком модалношћу говорник одређену ситуацију процењује као добру, пожељну, лошу, итд.“ (Субановић 2020: 184), и у нашем случају говорник жали за пропуштеном приликом да се професионално бави оним што му иде од руке. Семантички, медијалним глаголом (*жали*) употребљеном у идиоматизованој конструкцији (*жали боже*), презентована је говорникова оцена својих кулинарских способности. Глагол *жалити* је епистемички употребљен и стилски маркиран јер се самопроцена одликује највишим степеном претпоставке, а ауторове вештине су хиперболизоване.

5.3.3.3. Експресивност изражена императивом на 'твитеру'

Експресивност се на 'твитеру' изражава императивом, јер „императивност представља семантичку категорију којом су обухваћени сви облици и сва значења којима се неко подстиче на вршење радње“ (Субановић 2020: 186).

Следи навођење примера:⁹⁴

- (1) Бежи, иди гледај серију!
- (2) Зауставите ово лудило!
- (3) Прочитај мало бонтон, па се јави!
- (4) Вади ме одавде, ја сам члан породице, нисам пртљаг!
- (5) Не пиши ми у ДМ, не знам сва слова!
- (6) Гласајте са највишом оценом овај филм!
- (7) Постали смо легло корупције, пазите се и пазите своје!
- (8) Стиже моја мама 155 цм, једва 55 кг, урла, УЛАЗИТЕ СВИ У КОЛА и сви ушли нормално!
- (9) Пронађи разлику...нема је!
- (10) Имајте децу ако волите ролеркостер угођај!
- (11) Путуј, одмори се!
- (12) Не дирајте ми заблуде, дуго сам их стварала!

У корпусу смо идентификовали различите нијансе императивног значења. Прескриптивно значење императива у прва четири примера (1–4) засновано је на семантици глагола у предикату. Глаголима говорења захтева се од адресата да се физички удаљи од адресанта (1), захтев изречен колективу у другом примеру да се стопира догађај означен релационом синтагмом (*ово лудило*). Апел да се ишчита бонтон је уједно и услов за остварење садржаја из другог дела трећег исказа. Захтев да се нека радња изврши (*вади*) непосредно после времена говорења је у основи четвртог примера (4), којом се захтева и промена локације (*одавде*).

Изричита забрана неке активности је у основи петог примера (5), где је прохибитивно значење (*не пиши ми*) обogaђено и додатним ироничним значењем (*не знам сва слова*).

Једна од учесталих активности на друштвеним мрежама јесте гласање које је такмичарског карактера, а у нашем случају императивом је упућена молба свим 'пријатељима' на овој друштвеној мрежи да оцене наведени филм (6). Петитивна улога императива је заступљена и у седмом примеру (7), али је молбом наглашен значај поруке и за адресата и за људе који су њему блиски.

Пермисивна компонента императива (8) наглашена је начином испољавања директивности (*мама урла док издаје наредбу*), и дисхармоничним односом маминог изгледа и гласа, па би реченица трансформацијом могла да гласи: *Иако је мама ситна, нејака жена, глас јој је јак и продоран*.

Упућујући жељу, говорник је уверен да ће саговорник моћи да реализује оно што се од њега очекује, па је модалност императива одлика и осталих примера ове групе.

5.3.3.4. Експресивност изражена упитном формом на 'твитеру'

Експресивност се на 'твитеру' изражава различитим средствима и операторима, између осталих наш корпус бележи и формално интерогативне конструкције, али су функционално и конотативно експресивне. То су искази код којих постоји маркер упитности, лексички и граfiјски обележен, али се у исто време изражава жеља, наређење, молба и сл., као у нашим примерима:

- (1) Имам нову мисао: како се пензионисати са 55?
- (2) Шта би уопште један Немања Видић знао о фудбалу у поређењу са Недимовићем? (3)

⁹⁴ Примере које смо навели и описали у оквиру неких других модела, садрже императиве, али с намером да избегнемо понављања, нећемо их поново наводити, као нпр. *Чича, смири се и едукуј се или иди у дивљину са овим питомим живинама и живи!*, и њему слични.

Кад је та додела медаља?!

(4) Која ли је моја дијагноза, о Свети врачеве 'твитера'?!

(5) Љубоморна сам на Кику, види се *јел`*?

(6) Ко си ти да тврдиш да је тај посао толико једноставан?!

(7) Шта су ови јадни људи скривили да овако живе?!

8) Како никад ниси чуо за контролу лета?!

(9) Зар нам председник није рекао да ништа није потписао?!

(10) Јел почела нова епизода сапунице „Поднетнули ми другу фасциклу“?!

(11) Њихови људи претражују депонију, знаш ли кад би то код нас урадили?! Никад! (12)

Жено, човече, из које си ти приче?!

(13) Која тебе мука натера, лутко моја, да не спаваш?!

(14) Кажу у нашим шумама има дивљих свиња, а?!

Упитно-узвичне реченице су уобичајено експресивно средство на 'твитеру'. Главна одлика им је неки оператор упитног значења и упитник и узвичник на крају реченице, при чему се у неким примерима јавља само упитник (1–2), док су оба знака знатно фреквентније правописно обележје ових примера.

Упитне заменице (*ко/шта*), прилози (*како, кад*), али и упитне речце (*ли, јел`, зар*) у нашем корпусу граде посебан тип експресивних конструкција, код којих је упитно својство присутно, али нема улогу интерогације, већ ознаку модалности и емоционалности. Када је реч о операторима, на овом месту треба поменути и адверзатор *а* који може бити ознака за упитност, нарочито на финитној позицији. Услов да оствари експресивно-интерогативно значење јесте изјавни садржај који садржи неку ефектну информацију. У нашем случају то је појава дивљих свиња. Презентом (*кажу*) нагласак је на садржају који је говорник чуо, али још увек нема потврде о веродостојности података. Презент је и средство којим се преноси туђ говор, па се говорник на тај начин ограђује према критеријуму истинитости или неистинитости садржаја из пропозиције.

Прилог *како* није примарно средство за добијање информације, већ је у нашем корпусу употребљен с циљем да се динамички и духовито најаве нове идеје и необични обрти о којима говорник планира да нас извести (1). Исти упитни прилог има другачију реализацију у деветом примеру (9), где се њиме изражава чуђење и неверица о саговорниковој необавештености и незнању. Иако је прилогом *када* означено интересовање за темпорални моменат, ипак је реч о експресивном, а не интерогативном исказу, јер је деиксом *та* минимализиран и обезвређен значај неког садржаја. И у трећем примеру (3) пре је реч о афективном стању говорника, него о његовом интересовању за време почетка доделе медаља. И у свим осталим примерима операторима упитности обојени су чуђење, непријатно изненађење, неверица.

Овде бисмо издвојили и два примера који се разликују од осталих, а то је, најпре, једанаести пример (11), где упитне конструкције: *знаш ли* и *када би* – имају поредбени карактер, при чему је експресивност заснована на интензивираној супротности комарандума и компарантума, али и на иреалном условном значењу.

Показатељ потенцијалне упитности у последњем од ових примера јесте адверзатив *а* постпонованој позицији. Међутим, будући да је његова улога апелативно-вокативна, као и то да се њиме у примеру тражи од саговорника потврда говорниковог става, његова улога је експресивна, а не интерогативна. У ситуацијама када говорник поседује извесна сазнања о неком догађају или појму, али када није у потпуности сигуран да ли је у праву, оператором *а* отклања све сумње.

5.3.3.5. Експресивност изражена интерјекцијом на 'твитеру'

Наводимо примере интерјекције на 'твитеру':

(1) *Алооо*, док си под мојим кровом, биће како ја командујем!

- (2) *Ех*, ти, мој наивни добрично!
- (3) *Хахахахахахаха*, ево цркох!
- (4) Брнаба само виче *ббббrrrrууутталлнооо!*
- (5) *Еј, бре*, немаш појма, то нису слепци!
- (6) *Јууу*, значи и ја ћу се обесити! *Алелујааа!*
- (7) Немојте бити смешни, плакаћете за мнош, ја ћу само *тисссс* тамо!

Интерјекција је на 'твитеру' исказана разноврсним лексичким средствима, учавачемо их на разноврсним позицијама у синтаксичкој реченичној структури, и у различитим варијантним облицима. Обележавају се упитником и изговарају повишеном интонацијом. Ове језичке јединице су према морфолошком типу узвици, а који се разликују у погледу нивоа изражајности.

Расположење говорника у првом примеру приказано је узвиком (*Алооо*), којим се служи родитељ како би детету скренуо пажњу на понашање. Овај узвик бисмо могли да сврстамо у модел имитације, будући да гласовни склоп еквивалентан језичкој јединици коју изговарамо када започињемо телефонирање. Родитељ на овај начин тражи пуну пажњу, па је реч о апелативно-вокативној улози речце.

Ознаке емотивних стања су експресије (*Ех*) са призвуком жаљења, имитација смеха и весело расположење (*Хахахахахаха*), где се *ха* репетитивно понавља више пута, па је јасно да је реч о изузетно смешној ситуацији, коју сугерише и деинтерјекцијски глагол (*цркох*). Експресија је и: *Еј, бре*, али другачијег модела, јер је дозивање у функцији скретање пажње, како на свој текст, тако и на неки садржај из контекста. Узвиком *Јууу* сугерисана је изненадна реакција настала у необавезном ћаскању, више као имитација, или одглумљено изненађење.

Узвик *ббббrrrrууутталлнооо!* сврставамо у подтип имитације, будући да говорник имитира говор наведеног субјекта. Начин изговора појединих гласова графички се бележи тако да се што верније изрази имитација.

Наш корпус је понудио и потврде за експресивно употребљене ономаатопејске речи. Такав је последњи из ове групе примера: *тиссс* – који је експресиван јер представља имитацију звука којим се удаљавају мачке.

5.3.3.6. Експресивност изражена комбинацијом императива и других показатеља на 'твитеру'

Комбинација императива и других експресивних показатеља је на овој друштвеној мрежи изузетно фреквентна. За анализу смо издвојили ове примере:

- (1) *Он он, ниши* пропало!
- (2) Надлежни, хитно реагујете, баш, баш!
- (3) *Фамилијооо*, чувајте се ноћас да вас неко не превари!

Комбинацијом више експресивних средстава постиже се интензивнији ефекат. Најчешће се комбинују вокатив и императив као носилац предикатске експресивности. Узвицима (*Он, он*) у претпољу првог исказа, репетитивним експресивима – најављено је добро расположење говорника, али прескриптивним императивом (*ниши*) наглашен је лош завршетак неке активности.

Вокатив (*надлежни*) у другој конструкцији у комбинацији са дуплираном речцом *баш* одсликава разочараност аутора у неадекватно реаговање надлежних, а којима у исто време скреће пажњу да морају брже реаговати како би се решили проблеми. Када неки друштвени проблеми не зависе од грађана, већ од институција, 'твитер' и 'јавне објаве' су једино ефикасно средство које колектив може да употреби. Па ипак, та могућност и није за

потцењивање из разлога што многе личности из јавног и политичког живота имају налоге на 'твитеру', па је велика вероватноћа да ће прочитати текст.

Последњи пример из ове групе бележи комбинацију вокатива (*фамилијо*) и императива. Вокативом се говорник обраћа својим рођацима. Текст садржи упозорење о потенцијалној опасности, која је и темпорално локализована (*вечерас*), али је у овом примеру императив (*чувајте се*) стилски маркиран јер је реч о саркастичној критици необичног понашања фамилије овог аутора.

5.3.3.7. Парцијална експресивност на 'твитеру'

У односу на остале типове исказних експресивних структура, парцелати не припадају фреквентној категорији, али смо пажљивим увидом у корпус пронашли следеће примере:

- (1) У Дољецу има стаза за слепе, која је у исто време паркинг за слепце (Читај, за слепци!);
- (2) Убеђују ме да нисам наивна (ма сварнооо!);
- (3) Мало ми моје муке, само ми фалило да гледам јунаке серија (Пази, молим те);
- (4) Очекивала си да ти кажем да су ти чизме супер (стварно су супер!);
- (5) Мојој кеви је сваки празник повод да детаљно чисти кућу (Жено, одмори мало!).

Парцијалну експресивност у наведеним примерима уочавамо у виду кратких текстова у заградама. Реченице са парцелатима су по правилу лишене експресивности, најчешће су то изјавне реченице, али се у оквиру парцелисане структуре појављује неки експресивни оператор, тада говоримо о делимичној парцелацији. Императиви у парцелисаној структури имају улогу пружања додатне информације и прецизирања значења непарцелисане конструкције (*Читај! Пази, молим те! одмори!*).

У парцелисаној конструкцији редовно се појављује вокатив са апелативном улогом (*Жено, одмори мало*). Конструкција са иницијатором *ма* у конекционо-експресивној улози (*ма стварно*) одликава неверицу и изненађеност садржајем непарцелисане конструкције.

Понекад се парцелисана структура састоји и од два међусобно супротстављена садржаја. Такав је трећи пример (*Пази, молим те*) са прохибитивом (*пази*) и петитивом (*молим те*), али је у циљу интензивирања садржаја парцелата. Овакав склоп је могућ јер је донекле идиоматизован будући да конструкција има негирано значење.

5.3.3.8. Израз за ружење на 'твитеру'

Забележених израза за ружење на 'твитеру' је мало, али су карактеристични:

- (1) Срам вас било, *денунцијанти једни!*
- (2) *Глупандеру*, ловци морају да одржавају равнотежу животиња у ловиштима!

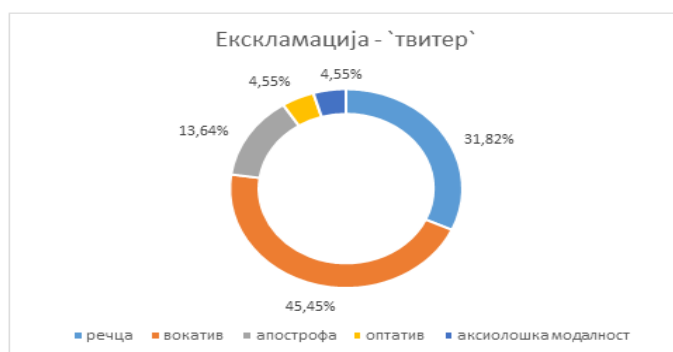
Израз денунцијација (лат. *Denuntiatio*: „онај који денунцира, потказивач, доушник, достављач, шпијун“ – РСЈ 2011: 253), на 'твитеру' има изузетно негативну конотацију. Појављује се у ситуацијама када говорник изричито жели да неког увреди, уз максимално избегавање опсених речи. И у другом примеру (2) употребљени пејоратив, настао од придева *глуп* – означава носиоца изражене негативне особине.

5.3.3.9. Закључне напомене о експресивности на 'твитеру'

1. Текстови на 'твитеру' су разноврсне садржине, па су и оператори којима се изражава експресивност атрактивни и специфични. Варирањем језичких средстава и тема разговора, више него на било којој посматраној друштвеној мрежи, сваки говорник показује намеру „да било чему да значај у акту говора, и то посебним начином изражавања како би овом посебношћу задобио жељену пажњу” (Ристић 2004: 15).

2. Од значајних особености комуникације на 'твитеру' уочена је функционално стилска усмереност ка публицистичком и разговорном функционалном стилу. Наша анализа примера је показала да су на овој друштвеној мрежи реченичне структуре сложеније и развијеније у односу на друге друштвене мреже, а тематски садржаји разноврснији. Када је избор тема за разговор у питању, овом дискурсу је најприближнији публицистички функционални стил, а начин на који се реферише о појавама и догађајима одговара коментару, нарочито ако се има у виду да је „у коментару од изузетног значаја мишљење аутора, његов закључак, осуда или похвала, замерка или критика, без обзира на то да ли хвали или куди. Само у том случају коментатор може да уочава теме и, што је исто тако значајно, може о њима компетентно да расуђује и да им даје одговарајуће тумачење“ (Јовановић 2018: 411). Међутим, имајући у виду системски подржану мрежну могућност реаговања других чланова ове мреже, који својим коментарима граде 'низ', у том случају је исто тако важан и разговорни функционални стил, нарочито у интонативно експресивним реченицама.

3. Екскламација је високофреквентни оператор и у односу на комбиноване показатеље, парцијалну експресивност и изразе за ружење има знатно већу дистрибуцију, зато ћемо, као и код претходне две друштвене мреже, графичким приказом презентовати екскламативне операторе (Приказ 3).

Приказ 3: Екскламативни оператори на 'твитеру'

Најбројнију скупину екскламатива чине вокативи (45,45%), потом речце (31,82%), апострофа (13,6%), док оптативи (4,55%) нису фреквентни екскламативи. У корпусу смо забележили и пример аксиолошке модалности као којим говорно лице оцењује неки садржај опозицијом добар/лош.

4. Осим што су експресивни, искази на 'твитеру' су изузетно стилогени са израженом иронијом, нарочито у експресивним реченицама упитне форме (*Јел'почела нова епизода сапунице „Подметнули ми другу фасциклу“?!).*

5.3.4. Експресивност и експресивне реченице – 'тик-ток'

Полазећи од дефиниције да експресивност представља „сваку намеру говорника да било чему да значају акту говора, и то посебним начином изражавања како би овом

посебношћу задобио жељену пажњу“ (Ристић 2004: 15), онда је очекивано да комуникација на ’тик-току’ има експресивна обележја.

Циљ чланова ове друштвене мреже је да креирају такве садржаје како би привукли што већи број пратилаца и повећали гледаност ’објаве’, а то се огледа и у избору оператора.

5.3.4.1. Експресивност изражена интонацијом на ’тик-току’

Интонација исказа којом се изражава експресивност одликује се специфичним прозодијским обележјима. У процесу артикулације интонацијски „изговор, наиме, може бити сегментиран, брз и одсечан, са различитим варијацијама у темпу, и донекле подсећати на рецитатив; а може бити разливен, продужен и мелодиозан, тј. певно изведен (кантабилан). Може бити и тембриран – ’обојен’ додатним тоном” (Симић, Јовановић 2002: 84). Све ове особине су на овој друштвеној мрежи уочљиве јер доминирају мултимедијални садржаји при чему је писани текст само пратећи део ’објаве’. Ми смо у корпус уврстили само писане текстове које су аутори изворно поставили и који су граfiјски обележени знаком узвика.

Испитујући експресивност која је интонацијом изражена, забележили смо следеће примере:

- (1) Коначно моја реч!
- (2) Била с дечком у вези 5 година!
- (3) Шок!! Звездан полио Анђелу!
- (4) Жена објаснила!
- (5) Наш је Веља бољи од буфона!
- (6) Срамота!!!
- (7) Ова девојка није добила ни поен од жирија!
- (8) Изгледа и звучи светски!
- (9) Сергееееjjjj!
- (10) Преокреет!

Као што можемо видети, забележени искази су експресивни јер се одликују нарочитом интонацијом и темпом. Први пример је динамичан исказ карактеристичног темпа чему доприноси изостављање предиката. Структурно, исказ се састоји од адвербатива и именичке релационе синтагме *моја реч*, чији главни члан именица *реч* која у свом семантичком потенцијалу има сродну реч, а то је глагол перцепције. Трансформацијом би се на основу смисла наведеног исказа врло лако могао реконструисати елидирани предикат. Крњи перфекат у другом примеру, као варијанта пуног перфекта експресивнији је и стилски ефектнији јер се садржај исказа непосредније излаже, као када нам говорник саопштава нешто у поверењу. Елидирани помоћни глагол је условио и појаву амбигвитета јер се не зна да ли се исказ односи на прво или на треће лице.

Трећи пример обухвата два сегмента, први је валуативна ноема која има специјалну вредност најављивача сензационалистичког догађаја у наредном сегменту, о лошем понашању субјекта према објекту, с тим што је субјектова радња изражена крњим перфектом. Исти глаголски облик је и у наредном примеру, али је улога оваквог предиката да рецедијенте „увуче“ у причу која следи говорећи о њој као о нечему несвакидашњем.

Интонативно је наглашен и пети пример са поредбеном компонентом (*бољи од*) у неглаголским предикату и субјекатском синтагмом (*наш Веља*), при чему се главни члан ове синтагме физички удаљава од свог релационог субордината што ће додатно унети живост у исказ. Ноема *Срамота!!!* – у шестом примеру (6) као модус експонације у функцији је наглашавања емотивног стања субјекта (говорника), који реагује бурно на неку ситуацију из контекста. Запрепашћење и неверица су у основи екскламације у седмом примеру (7), а у истој улози је и осми исказ (8), у коме се повишеном интонацијом оцењује нечији изглед.

Последња два примера су контекстне ноеме, прва је идентификацијска: *Сергеееејјјј*, јер из контекста сазнајемо да је говорниково узбуђење подстакнуто голом фудбалера на веома значајној утакмици, а друга констатација је исто тако у вези са спортом коју изговара ватрени навијач.

5.3.4.2. Експресивност изражена екскламацијом на 'тик-току'

Екскламација се одликује разноврсним значењима и бројним функцијама које су „експлицитно или имплицитно афективне и интензивирани, чиме је и категорија екскламативности, као поткатегорија експресивности, супротстављена неутралном когнитивном значењу“ (Бабић 2020: 17). Оператори који омогућавају испољавање екскламација се на овој друштвеној мрежи су речце, вокативи и оптативи.

5.3.4.2.1. Речца оператор за изражавање екскламације на 'тик-току'

Полазећи од дефиниције да су речце „непроменљиве и синтаксички несамосталне речи којима се изражава лични однос према ономе што се реченицом саопштава“ (Пипер, Клајн 2013: 215), јасно је да оне немају улогу реченичног члана. Функцију реченичних чланова могу да врше „само ријечи чија лексичка семантика омогућава синтагматско уланчавање према принципима активне и пасивне валентности. А партикуле су синтаксички неваленцијске ријечи (својом лексичком семантиком не предодређују синтагматску комбинаторност с било којом другом категоријом ријечи)“ (Ковачевић 2004: 60).

Партикуле у нашим примерима служе да означе ставове говорника према предметима и актуелним појавама:

- (1) *Нажалост*, овај момак нас је напустио!
- (2) Иди код својих дугарица, *ионако* ти само пуне главу!
- (3) *Ето* нас код вас!
- (4) *Ево* га, види!
- (5) *Ево* како би ти изгледао дан на кето дијети!
- (6) Овај батица игра *баиш* добро кошарку!

Значење речце у првом примеру (*нажалост*) је „жаљење због нечега“ (РСЈ 2011: 72), и њоме се описују изразито јаке емоције бола и туге. У препозицији, сегментирана и обележена зарезом, у улози је повећања интензитета садржаја који следи. Партикулом *ионако* у другом примеру говорник жели да умањи значај садржаја који следи и заснован је на субјективној оцени где се као мање вредним описују особе или њихови поступци, а у исто време себе сматра супериорнијим.

Партикула *ето* уз значење неочекиваности уноси и спацијално значење јер упућује на изненадно присуство говорника или више њих у простор саговорника.

У четвртом примеру (4) речца *ево* уз генитив нарочито наглашава појам обухваћен тим падежом, али истовремено истиче и блискост говорника са рецепијентима јер је глагол у 2. лицу једнине. Партикула *ево* у петом примеру (5) има персуазивни карактер јер је говорнику важно да рецепијенте убеди у значај онога што ради и о чему говори. Партикула *баиш* је у улози рестриктора који стоји и наглашава адвербијал (*добро*), и у улози је квалификатра, јер адресант њиме наглашава субјективни став о квалитету нечије игре. Ова партикула у шестом примеру (6) потврђује још једно значење, а то је рестриktivност јер се квалитет игре ограничава само на један објекат (*кошарку*).

5.3.4.2.2. Вокативи у функцији екскламације на 'тик-току'

У функцији екскламације на овој друштвеној мрежи, запажену улогу има вокатив, при чему „основни смисао употребе вокативног израза јесте у изражавању емоционалног става и именовању онога на шта се тај став односи“ (Пипер и др. 2005: 651). У нашем корпусу забележили смо следеће примере:

- (1) *Господине министре*, уважавам, савијам и подвијам, али не могу више!
- (2) Добро вече, *господо*!
- (3) Жено, *brate*, спреми некад ручак!
- (4) – *Мама*, лепша си од мене! – Нисам, *душо*!
- (5) *Зејна*, ти си наша победница!
- (6) *Милице*, процени маникирку!

Сви вокативи у нашем корпусу су представљени речју, који морфолошки припадају класи именица (*господо*, *brate*, *мама*, *лутко*, *Зејна*, *Милице*) или су представљени синтагмом (*господине министре*). Позиционирани су у претпољу (*господине министре*, *мама*, *Зејна*, *Милице*), постпољу (*господо*, *душо*) или међупољу (*brate*).

Први пример је интересантан из разлога што се вокативна група налази на почетку исказа и примарно је у апелативној улози јер се њоме адресату скреће пажња и пружа информација о адресантовим активностима уз претпоставку да су то за адресата врло битне информације. Помињањем спецификатора и конвенционалним обраћањем, адресант показује извесну дозу поштовања према саговорнику, према његовој титули и положају, па је јасно да је реч о односу подређеног према надређеном што указује на чињеницу да је у овакво обраћање унета и доза емотивног садржаја. Као што смо већ напоменули, структурно, вокатив се састоји од синтагматске конструкције у којој зависна реч (*господине*) претходи управној (*министре*), а која је у синтаксичкој служби атрибутива. Међутим, ова конструкција је занимљива за синтаксичко тумачење јер доноси и другу могућност. Наиме, *министар* је номинатор господиновог занимања, тј. његов квалификатор и у том случају синтаксички однос чланова синтагми би се могао променити, па би однос ове две именице могао бити схваћен као „узајамна зависност, 'интердепенденција': као равноправна заједница речи“ (Симић, Јовановић 2002: 228). Ово, практично значи да бисмо трансформацијом могли добити два решења: *господски министар* = *министарски господин*, али семантички је ипак јасније да је *господин* квалификатор министрове особине, што значи да је *министар* главни члан синтагме, а *господин* атрибутив.⁹⁵

Вокатив (*господо*) у наредном примеру ове скупине представљен је збирном именицом која је у граматичком облику једине, али семантички означава да се говорник обраћа мноштву. Вокативу (*brate*) у семантичком језгру није брат као особа мушког пола, већ је реч о адресантовој супрузи. Говорник у афекту вокативом скреће пажњу супрузи на неко нежељено понашање. Четврти пример представља емотиван дијалог мајке и кћерке. Дијалог започиње кћерка, вокативом (*мама*) обраћа се мајци, после ког долази пауза графички обележена зарезом како би се нагласио даљи садржај исказа. Вокатив у мајчиној реплици је реч субјективне оцене (*душо*) и одсликава не само емотивно обраћање родитеља детету, већ и мајчино запрепашћење и затеченост кћеркиним тврђењем. У последња два примера вокативним облицима се помињу нечија имена, где на основу контекста сазнајемо да је идентификатор (*Зејна*) емотивно обраћање особи која се не налази у говорничковој сфери и која је јавна личност, а вокативом (*Милице*) од адресата се очекује оцена неке квалификације.

⁹⁵ Исп. о томе подробније: Симић, Јовановић (2002: 225–230).

5.3.4.2.4. Експресивност изражена оптативима на 'тик-току'

Писани текстови са оптативном садржином нису фреквентни на 'тик-току', јер се на овој друштвеној мрежи жеље изражавају на другачији начин, коришћењем другачијег мултимедијалног потенцијала (музичка честитка, 'видео-клип', снимљен директан говор и сл.), а ми смо у корпусу пронашли овакве примере:

- (1) Сунце им калисано!
- (2) Срећан полазак у школу!
- (3) Добро дошли на славље!
- (4) Срећан петак свима који славе!

Будући да се оптативом изражава неактуализовани догађаји, у наведеним примерима постоји тенденција да се неки аспекти актуализују, па у примерима поводи за честитања необични са креативном садржином и стилогеном функцијом. Структурно то су углавном конструкције са крњим пасивним или активним партиципом.

Први пример је идиомаизована конструкција која представља псовку која овде нема негативну конотацију већ служи говорнику да са симпатијама представи неку ситуацију. Полазак у школу је повод за честитање (2), али је у овом случају иронично употребљен. У трећем примеру говорник је радним глаголским придевом пожелео добродошлицу на славље и упутио добре жеље адресатима. Последњим примером говорник је на духовит начин означио почетак викенда, искоришћен је оптатив како би се исказао емотиван став јер је и повод за оптатив нешто што говорник сматра значајним за себе, па жели и другима да пренесе.

5.3.4.3. Експресивност изражена императивом на 'тик-току'

Императив се као глаголски начин остварује у комуникацији, семантички означава разноврсна значења којима говорник подстиче, захтева, забрањује, моли, допушта или убеђује саговорнике да означено императивом учине, или не. „Ситуативни оквир категорије императивности чине, дакле, говорно лице у улози онога који подстиче на нешто, саговорник у улози онога који се подстиче и ситуација која се жели императивним исказом остварити“ (Пипер и др. 2005: 660). На 'тик-току', међутим, готово да нема ситуација у којима ће се говорник директно обратити реалној особи, па чак и када се употреби 2. лице једнине то је само део експресивног поступка, као у нашим примерима:

- (1) *Стани* на секунду и *немој* да скролујеш!
- (2) *Ћути*, *ћути*, пиле мамино!
- (3) *Једи* масно да скинеш масти!
- (4) *Пиши* свој дневник!
- (5) *Завири* у моје срце!
- (6) *Скини се* ти, па ћу ја!
- (7) *Гасите* интернет!
- (8) *Лајкујте* за још!
- (9) *Чекајте* да видите мог дечка!
- (10) *Занемарите* што ми се шминка распала!
- (11) Молим вас, *обраћајте* ми се титулом!
- (12) Пажљиво *бирајте*!
- (13) Не *лунај* глупости, ти си ми најлепша луткица!

Група примера код којих је императив исказан обликом једнине (1–6) показује говорникову намеру да делује на саговорника, тачније да успостави блискост, па се стиче утисак да се он обраћа лично сваком ко погледа видео и прочита текст. Уместо молбе саговорнику да погледа видео (1), говорник укључује два прохибитива (*стани, немој*). На основу контекста (2) сазнајемо да је репетитивни прескриптив (*ћути*) шаљива имитација, а код примера (3) и (4) лица која говоре облицима императива показују намеру да рецепијенте убеди у исправност својих идеја, па императиви (*једи, пиши*) имају персуазивни карактер. Ослањајући се на контекст, наведени императиви имају и рекламни карактер. Модални карактер императива у петом примеру (5) одсликава говорниково посебно емотивно стање, али и намеру да привуче што већи број пратиоца, а у шестом примеру (6) оператор је за исказивање афективног стања адресанта.

У скупини примера код којих је употребљен императив у облицима множине, истиче се забрана (*гасите*), јер је аутор текста погођен неком ситуацијом. На свим друштвеним мрежама 'лајк' је веома важан као мера којом се прибавља информација о допадљивости неког садржаја и његове пријемчивости код рецепијената. Дакле, императив (*лајкујте*) на 'тик-току' има петитивни карактер, па је молба изречена с намером да се рецепијенти подстакну на активност, која подразумева најпре преглед садржаја и текстова, па потом 'лајковање'. С друге стране, када рецепијенти ураде оно што се од њих захтева ('лајкују'), говорник ће добити непосредну повратну информацију о успешности своје 'објаве'.

Веритативи у деветом и дестом примерима (9, 10) одсликавају адресантову намеру да се допадне адресатима, и овакве 'објаве' обично су иницијатори бројних похвалних 'коментара'. Заправо, говорница у деветом примеру (9) изражава сигурност да ће се дечко допасти другима, као и да је особа (10) савршено нашминкана, па је 'објава' свесна језичка манипулација. Осећај недовољног поштовања мотивисаће аутора у једанаестом примеру (11) да јавно захтева од саговорника прихватљив третман и конвенционално понашање (*обраћајте ми се титулом*). Савети и сарадња су у основи комуникације на 'тик-току', отуда уз адвербијал (*нажљиво*) долази и императив (*бирајте*).

Ако смо у претходним редовима тврдили да се говорници императивима ретко директно обраћају једни другима, та хипотеза ће се показати тачном јер је наш корпус понудио само један такав пример (12). Личним обраћањем говорник истиче изразито неслагање са оним што је у контексту наведено. Иако је говорник имао и друга решења да изрази контрастни садржај, он се определио за идиоматизовану и стилски ефектнију конструкцију (*не лупај*) у значењу „не причај, не говори“.

5.3.4.4. Експресивност изражена упитном формом на 'тик-току'

У корпусу смо пронашли исказе који имају форму интерогације, али са експресивном конотацијом:

- (1) А шта тражиш у Србији?!
- (2) Зар може мајка да буде лепша од ћерке?!
- (3) Хоћеш овако да смршаш?!
- (4) Шта ли ради ова милиција?!
- (5) Где сте сада да кажњавате народ?!
- (6) Зашто сам тек сада открила ово чудо?!

Сви примери у нашем корпусу граfiјски су обележени упитником и узвичником и представљају комбинацију интерогативности и експресивности. Почињу упитним речима, али им је улога експресивна јер се овим изразима наглашава емоционални став, изненађење, чуђење или негодовање. Интересантно је да је овим конструкцијама у готово свим примерима из нашег корпуса реч о емоцијама са негативном конотацијом, док је афирмација уочена у последњем од ових примера.

Како би се разумео смисао ових конструкција, неопходна је заједничка пресупозиција свих учесника у комуникацији, али је тај садржај најчешће понуђен у видеу или фотографији уз текст. У првим примерима интерогација се, формално реализована упитном именичком заменицом *шта*, односи на садржај који претходи овој конструкцији. Са семантичког аспекта, реч је о говорнику коме се не допадају негативни коментари о својој земљи, и у афекту, интерогацијом – испољава незадовољство и огорчење. Речца *зар* на иницијалној позицији у другом примеру указује на чуђење и изненађење неком претходном изјавом, где је према говорниковом ставу потпуно нелогично да мајка буде лепша од кћерке. Елизија речце *ли* уз глагол *хтети* и деиктички употребљеним адвербативом *овако* у функцији је опомене саговорника на последице држања дијете, па интерогација има превентиван карактер јер се навођењем лошег примера утиче на саговорника да промени свој став. Интерогација је и у функцији експресивне критике неке радње (4) и (5), а која се односи на селективне поступке полиције која својим чињењем/нечињењем не извршава свије професионалне задатке. Прозивке и кометаре заснива на схватању да полиција треба увек да ради свој посао.

У последњем примеру интерогацијом је наглашено позитивно изненађење неком појавом, где је говорнику попуно нејасно како је дошло до превида у вези са датом појавом.

5.3.4.5. Експресивност изражена интерјекцијом на 'тик-току'

Узвици се на овој друштвеној мрежи употребљавају као одраз говорникове намере да постигне одређени комуникативни ефекат:

- (1) Мрдај главом, *алоо!*
- (2) *Ajjj*, ја сам тата-мата за кето-дијету!
- (3) *Здравоооо*, другари!
- (4) *Јој*, боже, не могу да објасним жени!
- (5) *Уххх!*
- (6) *Шииииии!*
- (7) *Пупуну!*

У ситуацијама када говорник процени да за скретање нечије пажње није довољан само један експресивни маркер, посеже за још неким начином како би што непосредније и спонтаније исказао специфичност емотивног стања у коме се налази. Тако, на пример, говорник у првом примеру (1) користи узвик *алоо*, са наглашеним репетитивним *о*, као замену за навођење адресатовог имена, јер је и ситуација таква да говорник мора хитно и ефикасно да реагује, па би и само навођење имена представљало губљење времена. Показујући незадовољство начином извођења неке радње (*мрдање главе*), лице које говори упућује саговорнику опомену, а постпозиција узвика у функцији је додатног наглашавања.

Оператор којим се рецепијентима скреће пажња на присуство и отвара комуникација је уобичајени поздрав (*здравоооо*), а поновљени вокал је у улози имитације говорниковог отегнутог изговора. Задовољство собом и својим активностима наглашава се узвицима (*ajjj*), али и незадовољство (*уххх*). Узвиком *јој* наглашен је узалудан труд који је говорник уложио у пружању неке информације, као и исказивање разочарења што саговорник не реагује на очекивани начин. Агентивно позивање на бога још изаженије истиче немогућност да се некоме нешто објасни, па је емотиван став говорника усмерен ка даљем објекту (*жени*).

Улогу упозорења, скретања пажње на нечије бучно понашање у шестом примеру (6) има ономатопејска реч, а у овом случају то је безвучни фрикатив: *Шииииии*. Интересантан је и дијалекатски колоквијални узвик: *Пупуну*, који се употребљава са жељом да се избегне нека непријатност, и када говорник жели да непожељна појава буде и физички што даље од њега.

5.3.4.6. Експресивност изражена комбинацијом императива и других показатеља на 'тик-току'

За исказивање експресивности на 'тик-току' често није довољан само један оператор, као у примерима:

- (1) *Жено, молим те, иди по ову ситну стоку на родитељски!*
- (2) *Ево идеје! Слушај овамо!*
- (3) *Кад ја умрем и мој муж има да умре! Пустити ти мене тих сељачких фора: „Јао, желим да ти будеш срећан!“*
- (4) *Мужу, сањала сам да сам купила ципеле од сто евра. Ајде, спавај још мало, можда нађеш јефтиније!*

За појачавање и истицање наведеног садржаја, говорна лица имају на располагању широк спектар оператора. У првом примеру реч је о исказу којим се говорник вокативом обраћа супрузи (*жено*), и којим се отвара комуникација. Будући да у даљој линеаризацији сазнајемо да је у питању непријатна и за комуникатора стресна тема (*одлазак на родитељски*), негодовање је изражено императивом са директивним значењем (*иди*), али и молбом (*молим те*). У расположива средства за наглашавање емотивног стања, говорник се опредељује и за изразе за ружење, а у овом примеру то је метафорички употребљена синтагма *ситна стока*, као ефикасно стилско средство којим се описују деца комуникатора и њихово лоше понашање.

Изражавање нове идеје у другом примеру са циљем да се новини додели далеко већи значај у односу на претходни садржај, постигнуто је комбиновањем партикуле (*ево*) и императива (*слушај*). У трећем примеру (3) необични садржај адресантове приче исказан је императивима (*пусти*), узвиком (*јао*) и оптативом са зависном изричном клаузом, чији је предикат футур II у партиципу (*желим да ти будеш срећан!*). Модални исказ *има да умре* представља категоричку тврдњу говорника, која саговорнику није прихватљива, јер се њоме квалификује хипотетив да ће адресат дуже живети од адресанта.

У последњем од ових примера говорник имитацијом преноси туђ говор у форми дијалога, где се вокативом (у првом исказу) започиње комуникација. Реплику чини исказ хумором обојен јер је императив (*сањај*) семантичко језгро читавог дијалога којим је исказан говорников став о немогућности реализације радње из претходног исказа. Партикула *хајде*, којом се саговорник бодри и подстиче, и императив *сањај* – у функцији су изражавања модалног става и духовитог одговора говорника у вези са саговорниковим претеривањем.

5.3.4.7. Парцијална експресивност на 'тик-току'

Парцијална експресивност настаје у ситуацијама када је експресиван само део исказа. Овакав вид експресивности се испољава и као парентеза, што значи да онај део који је експресиван може бити уметнут. Парцелисани сегмент је одвојен од осталог дела конструкције која нема експресивна обележја и најчешће граfiјски обележен заградама. Оваква парцијална експресивност није на 'тик-току' фреквентан модел. Такви су примери:

- (1) *Показаћу вам полусложени корак (девојке, он је најлепши!)*
- (2) *Сложени корак (постани фолклораши!)*
- (3) *Ваш комшија има на слави више од пет људи (пријави комшију!)*

Парцијална експресивност је изражена реченицом у првом примеру са неглаголским предикатом (*је најлепши*), а изражајност је остварена вокативом (*девојке*) којим се говорник

обраћа само женском делу колектива. Други пример је наставак првог⁹⁶, при чему је неекспресивни део синтагматска конструкција (*сложени корак*). Реч је о демонстрацији делова кореографије за народну, традиционалну игру – коло, па је инструктивни део наглашен императивом (*постани*). Последњи пример у неекспресивном делу има изјавну конструкцију која садржи обавештење о неком догађају, тј. опис славља. Парцијална експресивност се огледа у сегментацији која заузима постпоновану позицију и гради је императив (*пријави*) при чему се глагол у прескриптивној улози односи на објекат (*комишију*).

5.3.4.8. Израз за ружење на 'тик-току'

Изрази за ружење су изражени вокативом, као у примерима:

- (1) *Крмачо* једна!
- (2) Бежи, *будало* једна!
- (3) Ајде, *мајмуне*, склони се! *Мајмуне, мајмунчино* мајмунећа!
- (4) Ћути, *досадо*!
- (5) Па што га шаљеш тамо, *коњу* један?! *Дебилу*?

Изрази за ружење су на овој друштвеној мрежи одраз афективног стања говорника или у улози наглашавања запрепашћења неком ситуацијом. Лексички материјал ових израза чине именице из класе животиња којима се квалификује нека негативна особина (*мајмуне, крмачо, коњу, досадо, будало, дебилу*).

Међутим, на 'тик-току' ружење се уочава у ситуацијама када је говорник испровоциран неком радњом трећег лица. У исказу заузимају различите позиције и често се уланчавају тако да чине градацијски низ (*мајмуне мајмунчино мајмунећа*). У овом примеру прва именица у вокативу је употребљена у метафоричком значењу (*мајмуне*), друга је лексема субјективне оцене (*мајмунчино*), док је трећа адјектив (*мајмунећа*), и у служби је квалификатора аугментатива (*мајмунчино*).

У синтагматским конструкцијама изрази за ружење испољавају комбинаторне моћи, при чему је као пратећа номинација фреквентан квантификатор *један* (*крмачо једна, будало једна, коњу један*) као појачани елемент. Квантификатор *један* у овим примерима уједно је и интензификатор. У синтагматским конструкцијама је зависни члан, при чему су субординатори експресивне именице у вокативу. У групи наших примера главни чланови ових синтагми су два зоонима (*крмачо, коњу*) метафорички употребљена и једна именица субјективне оцене (*будало*), чиме је појачана експресивна вредност целе конструкције. Експресивну улогу има и постпозиција квантификатора *један*, при чему је овакав положај у петом примеру (5) обавезан јер инверзија није могућа (*Па што га шаљеш тамо, један коњу?!*).

5.3.4.8. Закључне напомене о експресивним реченицама на 'тик-току'

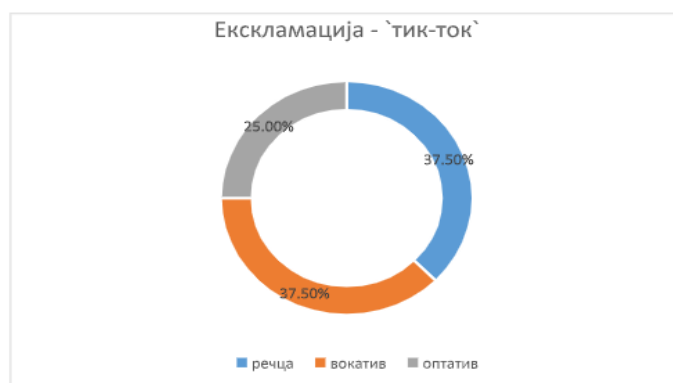
1. Експресивност се на 'тик-току' заснива на употреби оператора у специфичним комуникативним и дискурсивним околностима, јер је на овој мрежи слика у предности у односу на текст. Једна од главних одлика на овој друштвеној мрежи јесте обим и садржај исказних структура. Наиме, према структурном критеријуму, ове реченице су углавном комуникативно маркиране, али са минимално развијеном схемом, па су сложене реченице забележене у малом броју примера. 'Тик-ток' је изузетно динамична друштвена мрежа, текстови настају, али и нестају великом брзином, опстају они који су интересантни и

⁹⁶ На 'тик-току' је уобичајено да исти аутор објављује истоверне садржаје у деловима, тачније, један целовит садржај се 'разбија' на делове и поставља као посебан мултимедијални материјал.

пријемчиви рецепијентима, па се у погледу изражавања експресивности пре користе неки други маркери у односу на текст.

2. Једна од важних особина текстова на 'тик-току' јесте фреквентност екскламативних типова, али без граfiјског обележја на крају исказа, тако да те примере нисмо уврстили у корпус јер су нас интересовале само оне структуре које су и формално граfiјски обележене, а што је нарочито значајно за анализу примера у којима је експресивност изражена интонацијом. С друге стране, код овог модела запажено је и репетитивно понављање истог знака.

3. Доминантна карактеристика експресивности на 'тик-току' јесу екскламативне и императивне форме, императиви у прескриптивној (*Лајкујте за још!*) или персуазивној улози (*Једи масно да скинеш масти!*), а екскламативну функцију врше речце, вокативи и оптативи. Њихову распрострањеност приказаћемо граfiчки (Приказ 4).

Приказ 4: Показатељи екскламације на 'тик-току'

Интересантно је да су речце и вокативи у функцији екскламације подједнако заступљени оператори, као и да су у истом исказу често заступљена и више од два оператора истог типа (*Жено, брате, спреми некад ручак!*). Оптативи су улози хумора, па су жеље духовите и оригиналне (*Срећан петак свима који славе!*).

4. Интерјекција је конкретизована узвицима и деинтерјекцијским лексемама са обележјима експресије и имитације. За разлику од осталих друштвених мрежа, на 'тик-току' су у значајном обиму заступљени изрази за ружење, као аутономне јединице, али и у кумулативном и у градијском низу.

6. Стилистички аспекти реченичне оперативности

О стилу и структурно-стилистичком приступу текста, говорили смо раније у раду (одељак 1.4.3.), и тада смо рекли да се сви текстови могу стилистички проучавати, и да се све стилеме, схваћене као основне лингвостилистичке јединице, могу проучавати и на синтаксичком нивоу. Наш циљ у овом делу рада јесу језичко-стилске особине текстова на 'фејсбуку', 'инстаграму', 'твитеру' и 'тик-току', које ћемо анализирати из синтаксичкосемантичког и стилистичког аспекта. Тачније, циљ нам је да опишемо варијантне поступке којим се синтаксичке јединице моделују у стилистичке. Приликом описивања понашања синтаксичких јединица у стилистичкој улози – нећемо се бавити свим поступцима, већ само оним најбитнијим језичко-стилским особинама поменутих друштвених мрежа. Анализираћемо само негиране, интерогативне и експресивне конструкције, и у примерима које је понудила грађа препознаћемо неке од најважнијих језичкостилских карактеристика оператора.

Управо и приликом одабира текстова, руководили смо се критеријумом присуства/одсуства маркера негације, интерогације или експресивности, на свакој од ових друштвених мрежа. Осим тога, ексцерпирани примери биће посматрани на стилематском, а не на стилогеном аспекту, у складу са теоријом М. Ковачевића (2000), који сматра да је стилематски аспект задатак лингвистике, а да је стилогени план задатак теорије књижевности. Анализа синтаксостилема, према овом аутору заснива се на „а) поступцима интензивирања; б) поступцима пермутације, и в) поступцима осамостаљивања. Анализа треба да покаже како наведени поступци онеобичавају уобичајене форме синтаксичких јединица: синтаксема, синтагми и реченица, прибављајући им тако статус стилема, тј. синтаксо-стилема“ (Ковачевић 2000: 323–324), али не искључује ни везани текст, тј. дискурс.⁹⁷ Наведени поступци су „чисто стилистички поступци. Помоћу њих оформљене јединице припадају готово искључиво стилематском плану израза, а њихови модели – само моделима стилистичке синтаксе, тј. синтаксо-стилистика“ (Исто: 325).

6.1. Синтаксо-стилистички поступци на 'фејсбуку'

У 'објавама' на 'фејсбуку' срећемо текстове и исказе који у својој садржини имају један или комбинацију више оператора. Њиховом појединачном употребом бавили смо се у претходном делу рада. Међутим, анализом грађе забележене на 'фејсбуку' запазили смо и следећи текст:

А: Једном, у једној земљи, иза седам гора и седам мора, где се тачно знало ко шта пије и ко шта плаћа, на главној улици једног града, срела су се два другара. Два добра другара!

Знали су се још из времена кад су на улицама носили транспаренте тражећи скраћено радно време за волове и гласовне могућности за овце.

Разговор је био више него срдачан.

Н1: - Откуд ти са онима што деле летке против вештачког узгоја домаћих јуница?

Н2: - Како откуд? Па, брате, знаш да сам увек био тако орјентисан! Заједно смо се борили за права бикова. Чуди ме да ти питаш? Још чувам налепницу коју си ми дао пре десетак година. Знаш ону - Није бик во!

Н1: - Немогуће, ја ти то нисам дао!!!

Н2: - Јеси, дао си ми је, можда је то, ипак, било на митингу кад смо заједно држали транспарент за укидање будилника и слободу петлова да кукуричу!

Н1: - Није могуће, то ти је дао неко други! Ја никад нисам био против будилника, ја сам за све што је савремено. Певца ноћу може да задави лисица?!

Н2: - Ако је тако онда и будилник може да зарђа..... Ал ајд, добро, можда сам погрешно. Можда је то било кад смо, ономад, марширали градом са заставама „за мештовити брак“ и „исти полови се одбијају“?

Н1: - А, не! Ја сам увек био за слободу изражавања и све сексуалне слободе...И батали ме више! Ја ти то нисам дао, ја сам ван свих прича, мене то никад није занимало.

А: Окрену се и оде. Без поздрава! Вероватно у столицу за љуљање коју је добио захваљујући погледу на светлију будућност. Онај други је и даље чврсто стајао на бранику свог стојадина из седамдесетдевете покушавајући да се сети да ли је пошао или је дошао до места на коме се налази и ко му је пружио друштво све ове године.

⁹⁷ М. Ковачевић стилемом назива „стилистички структурирану форму језичке јединице. Стилем је носилац стилистичке или структурно-стилистичке информације језичке јединице, а та информација обавјештава о стилистичком потенцијалу форме, о њеној стилистичкој уређености, обојености, изражајности, експресивности. Она, та информација, састоји се од стилистичке парадигматике и стилистичке синтагматике, које чине стилистичку структуру форме, и стилеми као јединице са стилистички структурираном формом настају поступцима онеобичајења природнојезичких, општеупотребних јединица које су носиоци само семантичке, а не и стилистичке информације. И стилеми, попут стилских фигура, могу настати онеобичајењем језичких јединица било ког нивоа“ (Ковачевић 2000: 322).

Као и сви други текстови на овој друштвеној мрежи, овај текст нема наслов. Настао је почетком фебруара и носи ознаку ’јавно’, што значи да је доступан свим корисницима ’фејсбука’. ’Објава’ је алегорично-сатиричног карактера. Композиционо, састоји се из три целине, први и трећи део чине пишчеве речи којима је успостављена локализација текста. Централни део ’објаве’ чини парадоксални дијалог две неименоване мушке особе.

Почетак ’објаве’ представља изјавна реченица означена као А јер представља моменат када аутор наративном формом преузима улогу свезнајућег говорника, и којом необичну причу смешта у временски и просторни оквир. Прича почиње квантификатором у адвербијалној улози *једном*, којим се сугерише темпорална неодређеност о догађају који се некада десио, али не знамо тачно када. Хиперболисана локацијска конструкција својом формом подсећа на стереотипни почетак народне бајке: *иза седам гора и седам мора, где се тачно знало ко шта пије и ко шта плаћа, на главној улици једног града* – успостављена је просторна локализација. Ова изјавна реченица и својим необичним редом речи одсликава намеру говорника да актуализује неки догађај, сусрет два другара, који се према критеријуму остварљивости/неостварљивости доводи у сумњу. Могуће је да се никада нигде није ни догодио, али исто тако постоји могућност да свуда постоје догађаји попут оних о којима ће тек бити речи.

Пошто је причу сместио у просторни и временски оквир, независном клаузом: *сусрела су се два добра другара* – аутор нас упознаје са радњом: *сусрела су се*, и уводи актере, означене као Н1 и Н2, које афирмативно квалификује синтагматском структуром *два добра другара*. Иако их не идентификује, на основу зависних чланова синтаме, квантификатора *два* и квалификатора *добра*, очекивано је да њихов дијалог буде срдчан. Осим тога, аутор истиче и још један важан податак, а то је временска сукцесивност њиховог пријатељства. Падежни адлокатив: *из времена* – прецизиран је субординираном темпоралном клаузом: *кад су на улицама носили транспаренте*. Објекат ове зависне клаузе *транспаренте* обележен је двема напоредним глаголским синтагмама: *тражећи скраћено радно време за волове и гласовне могућности за овце*, чији главни члан, тј. вербид *тражећи* – квалификује парадоксални садржај.

Централни део ове ’објаве’ чине искази актера, дијалог Н1 и Н2 којима је и испричан догађај. Тема дијалога је представљена алегоријом. Говорника Н1 интересују активности говорника Н2, као и разлози дружења са особама које деле летке чиме уједно критикује његово понашање. Саговорник репликама наглашава да се понаша у складу са својим принципима, подсећајући уједно и Н1 да су заједно учествовали у сличним активностима, па су реплике имплицитно усмерене на критику карактера Н1. Дескриптивна слика завршетка разговора је уједно и ефектна ауторова поука.

6.1.1. Негација, интерогација, експресивност и интензификација на ’фејсбуку’

Према М. Ковачевићу (2000) интензификација представља „поступак преуређења синтаксичке конструкције којим се, употребом посебних формално-граматичких средстава, један или више реченичних чланова истиче (наглашава) и смисаоно и емфатички“ (Ковачевић 2000: 325), при чему се издваја палилошко интензивирање које подразумева понављање јединица. Овај аутор разликује две врсте палилошког интензивирања: а) епизеуксичко понављање „у којима се узастопце понавља хомоформна синтаксичка јединица – синтаксема или синтагма“, и б) епаналептичко „повнављање структурно неподударних синтаксичких јединица“ (Исто: 325–326).

1. Удружене негација и интензификација представљају изузетно стилогено средство, као у примерима:

- (1) Немогуће, ја ти то нисам дао!!!
- (2) Није могуће, то ти је дао неко други!
- (3) Ја ти то нисам дао!...Мене то никада није занимало.

У првом примеру негација је лексичка *немогуће*, и предикатска *нисам дао*, остварена негираним перфектом, док је у другом случају смисао исказа појачан заменом лексичке фразном негацијом: *није могуће*. У трећем примеру један део негираног садржаја из претходне реплике се понавља: *нисам дао*, док је лексичка негација у репетитивном исказу остварена негираним темпоралним адвербијалом *никада*.

Иако нису узастопно наведени, интензивирани су и поновљени искази говорника означеног Н1: *ја ти то нисам дао!*, и то, први пут након саговорникове прве реплике, а други пут на крају дијалога. Оба пута интензивирање има улогу наглашавања емотивног става говорника. Говорник Н1 је у афекту због очигледних доказа о моралној неисправности, покушава лажима да се огради од својих претходних активности, али му то не полази за руком.

Поновљени исказ не само да додатно наглашава емоционално стање говорника Н1, већ истиче његово тврдоглаво понашање и упорно одбијање да призна истину. Овај исказ је део конструкције којом се прекида дијалог: *Ја ти то нисам дао, ја сам ван свих прича, мене то никад није занимало*, а по свему судећи прекида се и пријатељство говорника Н1 и Н2.

У овој конструкцији поред наглашене заменице *ја*, запажена је и улога антитезе *ја нисам ... ја сам* – тј. негираним и афирмисаним помоћним глаголом наглашен је контраст између онога што је говорник био некада и онога што је постао сада.

2. У исказима *ко шта* пије и *ко шта* плаћа интензивирањем су обухваћени претпостављени агенс и пацијенс, а интерогација је обележена упитно-односним именичким заменицама *ко/шта* (*ко шта пије* и *ко шта плаћа*). Иако интерогација у овом исказу није формално обележена, трансформацијом је могуће обликовати конструкцију којом би се затражила информација: *Ко и шта пије?*; *Ко и шта плаћа?*

У овом примеру конектор *и* има значајну интензификаторску комуникативну улогу.

3. Аутономно употребљена, и експресивност и интензификација су изузетно стилогена средства којима се одсликавају посебна емотивна стања говорника, а удруживањем ова два поступка, њихов ефекат је додатно ојачан.

Палилошко интензивирање у овом тексту учачамо у исказу који припада аутору:

- (1) Иза седам мора и седам гора.
- (2) Срела су се два другара. Два добра другара!

Први пут интензивирањем је квантификатор *седам*, којом се квантификују спацијалне лексеме *мора* и *гора*. Експресивност је постигнута и репетицијом броја седам, па је кумулација у улози наглашавања привидне удаљености неке локације. Стилочену улогу има и елидирање предлога *иза* у конструкцији у постконекторском положају, чиме је избегнута кумулација предлошко-падежних конструкција: *Иза седам мора и иза седам гора*.

Као пример епаналептичког понављања навешћемо исказе: *Срела су се два другара. Два добра другара!* – јер именичка синтагма у првом сегменту *два другара*, чији је зависни члан квантификатор (*два*) – разликује се од именичке синтагме у другом сегменту *два добра другара* по броју зависних чланова, па поред репетитивног квантификатора *два* има и квалификатор *добра*. Исто тако, друга синтагма је експресивни исказ код кога је носилац експресивности повишена интонација, чиме аутор нарочито квалификује пријатељство говорника Н1 и Н2.

6.1.2. Негација, интерогација, експресивност и пермутација на 'фејсбуку'

Пермутације подразумева „поступак измјештања језичке јединице из положаја који јој је предодређен у основној граматичко-семантичкој структури“ (Ковачевић 2000: 332), при чему се пре свега мисли на поступак одступања у односу на уобичајени синтаксички распоред језичких јединица.

а. Пермутација која подразумева измештање објекта у препозицију у односу на глагол који му је регенс – има синтаксо-стилемску вредност. Такве су експресивне конструкције, прва негирана и друга афирмативна.

(1) Ја ти *то* нисам дао!!! => Ја ти нисам дао *то*!!!

(2) *То* ти је дао неко други! => Неко други ти је дао *то*!

Пермутација објекта је и у експресивно-интерогативној конструкцији:

(3) *Певца ноћу може да задави лисица*?!

Како су ове конструкције већ стилематичне, а што је постигнуто интонативном експресивном реченицом (2) и комбинацијом експресивне и предикатске негације (1), пермутација објекта и предиката јаче комуникативно и емоционално истиче говорников став. Додатно је наглашена и морфолошка пермутација која се огледа у инсистирању говорника Н1 да објекат представи демонстративном заменицом *то* у прва два примера, уместо именицом *налепница*. И не само морфолошка, пермутација је и синтаксичка јер је реченична конструкција *Налепница коју си ми дао пре десетак година* са релационом клаузом у служби квалификатива замењена номомом *то*.

Пермутација се огледа и у интонацији ова два исказа јер је први изговорен знатно вишим тоном у односу на други пример, и графички је означен бележењем три узвичника. Висока тонска линија забележена је у средишњем делу, а не на крају дијалога. По правилу, елементи у финалној позицији информативно су значајнији, па се и интонативно наглашавају, међутим, у овом случају интонативна линија при крају дијалога опада, па из тога проистиче да је говорник Н1 очекивао критику и осуду свог пријатеља, и био спреман да се брани. Осим тога, репетитивна реплика која је изговорена при крају разговора, окружена је низом тврдњи којима се квалификују говорникове наводне врлине, па Н1 и не осећа потребу за нарочитим наглашавањем свог исказа.

У трећем примеру (3) двознаком, тј. интерогативном и експресивном интонацијом, представљена је поента говорника Н1. Асоцијативним поступком могуће је открити смисао ове поуке, а и улогу пермутације. Измештањем објекта на препозицију аутор наглашава његов значај, *певац* метафорички представља све људе који својим идејама и ставовима одударају од мишљења већине. У лику *певац* одсликани су они који раде и мисле слободно, а не у складу са мишљењем јавног мњења, такав је говорник Н2, а његов истомишљеник је до недавно био и говорник Н1. Потенцијална опасност која прети *певцу* информативно је најзначајнија, па јој је стога аутор и доделио иницијалну позицију.

У овом примеру је пермутован и антепониран падежни адлокатив (*ноћу*) у односу на главне реченичне чланове. Информативно, уз предмет на који се претпостављена радња може остварити, значајан је и темпорални моменат извршења радње. Говорник Н1 упозорава саговорника Н2 на ситуацију који би могла да се деси певцу, а то је да нестане ноћу.

б. Синтаксо-стилемску вредност има и пермутовање субјекта у експресивним исказима:

(1) Није *бик* во! => *Бик* није во!

(2) *Певца ноћу може да задави лисица*?! => *Лисица* може да задави певца ноћу?!

Пермутовање распореда негираног помоћног глагола (*није*) и субјекта (*бик*) одсликава намеру говорника да нарочито истакне негирани садржај именског предиката, приказујући вола као животињу мање вредности у односу на бика, па је пермутација уз негацију стилски изузетно значајна.

У другом од ових примера стилску вредност има интонација, граfiјски означена упитником и узвичником, али је измештањем субјекта (*лисица*) у финални положај остварен веома висок степен стилематичности јер је субјекат и интонацијски маркиран.

в. Изузетни стилску вредност има – црта. Често се у говору једном делу речи придаје већи значај у односу на остале чланове исказа, а који се формално може представити цртом. У том случају је црта „знак за претфокусну паузу, тј. као знак за надолажење фокуса. та пауза најчешће има функцију стилске паузе јер показује и говорников субјективни однос према садржају фокуса“ (Ковачевић 2000: 336).

Пауза обележена цртом у средини конструкције уочена је у примеру:

Знаш ону – није бик во!

Рематски садржај у овом примеру означен је делом текста с десне стране. Са леве стране је интерогативни садржај остварен иницијалним глаголом у презенту *знаш*, при чему је елидирана речца *ли* у енкитичком облику, и остварен је демонстративном заменицом у акузативу *ону*. На основу оваквог облика предиката говорник претпоставља да и саговорник има сазнања о неком садржају из пресупозиције. Говорникову намеру да себе представи као неког ко је добро обавештен и ко може да отлони све недоумице у вези са саговорниковим информацијама, илуструје црта којом је направљена значајна пауза пре навођења садржаја којим се објашњава смисао познатог предмета *ону*. Исказ је заправо подељен на две логичке целине, први део сачињен од предиката и објекта, и други, значајнији, којим се детерминише заменица у акузативу, а која функционише као засебна целина. Део после црте представља слободну номинацију јер означава натпис на налепници.

6.1.3. Негација, интерогација, експресивност и осамостаљивање на 'фејсбуку'

Чести су и изузетно стилематични случајеви када се у оквиру садржаја једног текста комбинује више стилских поступака. Поступак осамостаљивања се најчешће комбинује са поступцима интензификације и пермутације јер је осамостаљивање „језичко-стилистички поступак којим се интонационо издваја или изолује неки реченични конституент (синтаксема, синтагма или клауза) од своје непосредне околине“ (Ковачевић 2000: 432). У нашој 'објави' осамостаљивање се реализује простим издвајањем реченичних конституената или парцелацијом реченице.

1. Просто издвајање реченичних конституената подразумева стилистички поступак којим се издвајају реченични чланови додатном паузом, најчешће зарезом, као у примерима:

- (1) Па, брате, знаш да сам увек био тако орјентисан!
- (2) Немогуће, ја ти то нисам дао!!!
- (3) Јеси, дао си ми је, можда је то, ипак, било на митингу кад смо заједно држали транспарент за укидање будилника и слободу петлова да кукуричу!
- (4) Није могуће, то ти је дао неко други!
- (5) Ја никад нисам био против будилника, ја сам за све што је савремено.
- (6) А, не!
- (7) Ја ти то нисам дао, ја сам ван свих прича, мене то никад није занимало.

Поступак издвајања у свим овим примерима представља такво уређење исказа где се неки члан зарезом одваја од осталих реченичних чланова. У првом примеру експресивни оператори, речца и вокатив, имају улогу 'осамљивача' при чему *на* није у конекционој, већ у

улози речце којом се указује на временски след догађаја наведених у претходном исказу (*на знаш да сам увек био*). У претпољу уз вокатив (*brate*), речца интензивира говорникову намеру да нагласи оно што је већ познато, што сви знају и што траје већ дуже време. Говорник има потребу да саговорника подсети на нешто што је непроменљиво и из тог разлога му је потребно више сегментираних делова, више пауза. Интензификатором *na* на почетку исказа створене су могућности да се вокатив нађе у међупољу и издвоји зарезима.

У другом примеру, уместо конструкције *није могуће*, у иницијалној позицији употребљен је интензивнији обрт, лексички негатор *немогуће* – који се одваја и наглашава паузом од осталог дела реченице.

Сегментирана експресивна афирмација *jesu* стилски маркира антимију из претходног исказа, чиме је директно контрастиран негирани претходни садржај. Овом антитезом говорник Н2 се отворено и директно супротставља саговорнику (Н1). У даљој линеаризацији Н2 покушава да ублажи антитезу: *Jesu, dao si mi je*, издвајајући лексеме *можда* и *ипак*, показује да одустаје од категоричког тврђења, и притом нуди саговорнику нову могућност да се присети неких догађаја из прошлости у којима су заједно учествовали. Догађај је описан парадоксално: *можда је то, ипак, било на митингу кад смо заједно држали транспарент за укидање будилника и слободу петлова да кукуричу*, и то комбиновањем лексема из сфере политике (*митинг, транспарент*) и експресивне лексике (*кукуричу*).

Координираном петом реченицом (5) издвојен је афирмативни део од дела са негацијом, при чему је негација део садржаја прве клаузе, и њоме су обухваћени предикат (*нисам био против будилника*) и адвербијална темпорална одредба (*никада*), а зарезом је заустављено навођење садржаја који припада семантичком пољу *против*, а наглашено афирмативно *за*. Афирмативни садржај чине две субординиране синтагме у напоредном односу: *укидање будилника и слободу петлова*, чији су главни чланови девербативна именица *укидање*, и зависни комплетив у генитиву *будилника*. Друга зависна синтагма *слободу петлова*, конструисана је са главним чланом у акузативу *слободу*, и зависним у генитиву *петлова*.

Осамостаљивањем је обухваћена негација у шестом примеру (6), и то са интензификатором *a* у претпољу, а онда је додатно наглашена појачаном интонацијом и графички обележена узвиком.

У последњем од ових примера паузом су осамостаљена и наглашена три сегмента, два негирана и један афирмативан, три тврђења којима се у виду закључка завршава дијалог.

2. Парцијално осамостаљивање у овом тексту је постигнуто интонацијом, којом се наглашени делови издвајају од неутралних исказа. До изражаја нарочито долазе недовршене интерогативне конструкције: *Како откуд?*, па се смисао исказа тумачи захваљујући контексту, и притом се не тражи информација, већ се испољава чуђење, а које је и експлицитно наведено мало даље, у окиру исте реплике: *Чуди ме да ти питаш?*

Парцелацији су подложни интензификатори: *Ал ајд, добро, можда сам погрешио*, где су адверзативни интензификатор *Ал*, уз иницијатор *ајд* – у улози наглашавања невољног прихватања неког садржаја, одустајање од даљег убеђивања, и са сврхом промене теме.

Издавање реченичних компонената и осамостаљивањем истакнутих делова стилски је ефектније, као у примеру:

Окрену се и оде. Без поздрава!

Парцелирани део реченице је у улози истицања начина на који је саговорник напустио разговор: *без поздрава*. Овај, интонативно изузетно ефектан, представља парцелирани део структурно предлошко-падежна конструкција *без* + генитив, којом је означено одсуство карактеристичне појединости, непријатан завршетак разговора и крај пријатељства.

6.2. Синтаксо-стилистички поступци на 'инстаграму'

'Објаве' на 'инстаграму' се састоје од текстова у којима су заступљени оператори, показатељи негације, интерогације и експресивности. Ови текстови су знатно краће садржине, па ћемо овом приликом за синтаксо-стилистичку анализу издвојити једну 'објаву' и један њен пратећи 'коментара'.

'Објаве' на 'инстаграму' се састоје од текстова у којима су заступљени оператори, показатељи негације, интерогације и експресивности. Ови текстови су знатно краће садржине, па ћемо овом приликом за синтаксо-стилистичку анализу издвојити једну 'објаву' и један њен пратећи 'коментара'.

'Објава'

Против Вучића лов је отворен, можете да радите, можете да лажете шта год хоћете. Сваки дан показују колико им смета снажна Србија. Порука за све – Србија ће и даље да напредује!

'Коментар'1:

Kad ćete da uvedete vodu, struju i da popravite put pedeset kilometara od Beograda, u selima pored Uba? Dokle ćete da pravite potemkinova sela i gluposti po Ubu (kič i iritantna srca „aj lav Ub“), bazenima, akva-parkovima i školskim bazenima (koji ne rade) dok cela okolina Uba nema vode? Možemo li da imamo struju kad padne prvi sneg ili kad dune vetar, nismo na Mesecu? Možete li da nam popravite put koji su uništili kamioni iz kamenoloma (pravite velike puteve na našu štetu, ne možemo da živimo!) Hoće li neko uopšte odgovoriti na ova pitanja, mi smo granična opština sa Beogradom (a jednako unakaženi Lazarevac je čak Beograd!). Molim vas, odgovorite, mi smo vaš narod, nismo tuđi!

(<https://www.instagram.com/p/CnnGDHZDna7/>, објављено

19.1.2023)

'Објава' је настала на 'инстаграму', на профилу једног политичара, и има преко пет хиљада 'свиђања', што значи да је најмање толико људи прочитало 'објаву'. Састоји се из краћег текста 'објаве' чији је аутор овај политичар, фотографије и 'коментара' рецепијената.⁹⁸ Садржај текста чине три комуникативне проширене реченице, две изјавне и једна екскламативна. Избор језичких средстава је условљен комуникативним намерама говорника да одговори на наводне притужбе неименованих особа и да својим вербалним обраћањем изазове реакције рецепијената, било вербалних, у виду 'коментара', било нејезичких, у виду 'лајкова'.

Будући да је циљ говорника да што већем броју људи скрене пажњу на себе, аутор бира речима креира садржај текста. Семантички, текст означава изјаву говорника којом дозвољава да га вређају и омаловажавају, а да притом не наводи њихова имена, иако је њему самом њихов идентитет добро познат. Говорник сматра неименоване особе ловцима и лажовима, али њихове злонамерне критике не схвата лично јер сматра да њима више смета његов рад и професионални успех, који повезује са успехом државе. Овај политичар своју изјаву завршава ефектном поруком, која се, опет, не односи на њега лично, већ на државу. Таквом изјавом, аутор је омогућио великом броју рецепијената да се укључе у даљи разговор.

Ова 'објава' је изазвала бројне емпатичне коментаре којима се рецепијенти солидаришу са говорником, али је први необичан по томе што се семантички не односи на

⁹⁸ Уз 'објаву' анализираћемо и први 'коментар' испод 'објаве'.

'објаву', већ на друштвени проблем. 'Коментаторка' је ово државничко обраћање доживела као прилику да постави питања о нерешеним животним питањима у селима поред Уба, а тичу се инфраструктуре. Као примере, наводи и критикује оно што је урађено у самом граду, наводећи бројне недостатке, лоше инвестиције и неравноправан положај људи у граду и у селу.

Користећи операторе, постигнут је израженији стилски ефекат, а њихова примена и избор зависи од комуникативне ситуације и намере говорника.

6.2.1. Негација, интерогација, експресивност и интензификација на 'инстаграму'

Кумулација и репетитивно узастопно понављање хомоморфних јединица у језичком изразу говорника на 'инстаграму' није забележено, а то објашњавамо чињеницом што сваки од ових говорника има одређену комуникативну намеру и што се руководе принципом језичке економије. Забележено је интензивирање модалног глагола у оквиру развијене реченичне структуре (*можете да радите, можете да лажете*), са циљем да привуче пажњу саговорника који после ова два очекују још исказа у истом тону.

Језичка средства се пажљиво бирају, а у говору другог говорника осећа се тежња да се искажу сви проблеми, али и да се задовољи форма учтивости. Други говорник води рачуна да својим текстом не пређе границу учтивног понашања, па је интензивираним употребом интерогације, сложеног глаголског предиката и другог лица множине. Предикати се структурно састоје од непунозначног глагола и *да* + презент: *Кад ћете да уведете; Докле ћете да правите; Можемо ли да имамо; Можете ли да поправите*. Учтиво понашање и уважавање статусних разлика огледа се и употребом заменице *Ви* из поштовања, мада је у тексту забележена малим словом: *Молим вас, одговорите, ми смо ваши народ*.

6.2.2. Негација, интерогација, експресивност и пермутација на 'инстаграму'

У говору државника запажена је пермутација у првом исказу:

Против Вучића лов је отворен, можете да радите, можете да лажете шта год хоћете.

Стилогену вредност пермутације прве клаузе опажамо у измештању неконгруентног атрибута на иницијалну позицију. Трансформацијом конструкције добили бисмо исказ ниже стилске вредности:

Против Вучића лов... => Лов против Вучића...

Значење намене или сврхе обележено је неконгруентним атрибутом у форми *против* + генитив. Овакав генитив у литератури је описан као опозитивни генитив јер се њиме „искажује супротстављање, противљење некога некоме или нечему“ (Пипер и др. 2005: 175), и по функцији представља одредбу именске речи. Иначе, у говору свих политичара овај предлог је изузетно фреквентан нарочито када се семантички односи на садржај некаквог приговарања и противљења. Тако и у овом примеру, аутор жели да нагласи да има сазнања о нечему лошем што је њему намењено.

Необичан је и избор лексеме *лов* којом су метафорички описани сви противници и њихове активности. Ова именица је у РСЈ (2011) дефинисана као „1. а. хватање или убијање животиња помоћу оружја или разних направа. 2. оно што се лови или улови, улов, ловина: велики (добар)~. 3. фиг. трагање, потеря за појединцима или групом људи с намером да се приведу правди, ухапсе, ликвидирају и сл.“ (РСЈ 2011: 634), па очигледно да је у овом случају употреба ове именице фигуративна.

Кумулативно низање сложених предиката, који се састоје од презента модалног значења и конструкције *да* + презент у другој и трећој клаузи прве реченице: *можете да радите, можете да лажете* – пермутацијом и постаљањем глагола говорења уз последњу клаузу, додатно наглашавају објекатску клаузу: *шта год хоћете*.

6.2.3.Негација, интерогација, експресивност и осамостаљивање на 'инстаграму'

Стилска вредност поступка осамостаљивања наглашена је употребом зареза, као у анализираном примеру *Против Вучића лов је отворен, можете да радите, можете да лажете шта год хоћете*, јер се, уз пермутацију, осамостаљени сегменти посебно интонативно наглашавају. Будући да аутор намерава да сваки сегмент нарочито нагласи, употребљава паузе, и у том случају сваки наредни исказ је изговорен различитом, повишеном интонацијом.

И у говору коментатора уочавамо стилогену употребу зареза. Овај текст се састоји од шест комуникативних реченица, и све су по саставу сложене јер се састоје из више клауза. У свим овим реченицама паузама, а при писању зарезом као граfiјским обележивачем, наглашен је сваки наредни сегмент.

(1) Кад ћете да уведете воду, струју и да поправите пут педесет километара од Београда, у селима поред Уба?

Стилска вредност ове конструкције остварена је интерогацијом и оператором (*кад*), а паузом је јаче наглашен други по реду објекат: *струју*. Исто тако, информативно је значајна и локација, али је њеним осамостаљивањем, и постављањем на финалну позицију остварена и стилска вредност. У сегменту: *у селима поред пута* – падежне форме: *у* + локатив + *поред* + генитив, долазе уз конкретне именице и имају функцију неконгруентних атрибута насталих у процесу кондензације, па је осамостаљивањем овакве конструкције наглашено њено месно значење.

(2) Докле ћете да правите потемкинова села и глупости по Убу (кич и иритантна срца „ај лав Уб“), базенима, аква-парковима и школским базенима (који не раде) док цела околина Уба нема воде?

Стилогена вредност овог примера оличена је у поступку осамостаљивања, и остварена је на више начина. Најпре, прилогом *докле* добијена је интерогативна конструкција, јер се од саговорника очекује одговор у вези са временом престанка неке радње.

Друго, простим издвајањем првог дела исказа паузом, тј. зарезом при писању, наглашена су средства за прављење глупости: *базенима, аква-парковима и школским базенима*.

Треће, првом парцелацијом у служби апозиције: *кич и иритантна срца „ај лав Уб“*, наглашен је ближи објекат: *потемкинова села и глупости по Убу*, при чему је нарочито издвојен транскрибовани и наводницима обележен натпис: *„ај лав Уб“*. Другом парцелацијом: *који не раде*, дакле, предикатском негацијом квалификована је промашена инвестиција: *школски базен*.

Четврто, осамостаљивачи са појачаном стилском вредношћу чине и објекатске синтагме: *потемкинова села и глупости по Убу*. Фраzeолошком синтагмом *потемкинова села* означена је „’обмана’, ’смишљена варка’, или ’лажни блесак који сакрива неуспео садржај нечега’”. У нас се тај израз често употребљава, што није ни чудно, јер у нашем друштву има доста лажног сјаја, идејних кулиса и фраза иза којих не стоји ништа, осим сиромаштва и празнине, који се никаквим обманама не дају сакрити“ (Шипка 2013: 148).

(3) Можемо ли да имамо струју кад падне први снег или кад дуне ветар, нисмо на Месецу?

Употребом зареза испред спацијалне конструкције: *нисмо на Месецу*, у оквиру интерогативне реченице – пауза мења интонациону структуру целе реченице.

(4) Можете ли да нам поправите пут који су уништили камиони из каменолома (правите велике путеве на нашу штету, не можемо да живимо!)

У овом примеру стилистичко истицање је вишеструко. Типови осамостаљивања су најпре интерогација, остварена речцом *ли* у енклитичком облику уз модални глагол: *Можемо ли*. Потом, парцијална експресивност је тонски наглажена и обележена знаком узвика: *правите велике путеве на нашу штету, не можемо да живимо!* Парцелисани члан у овом случају је сложена реченица која се одликује изузетно појачаном интонацијом захваљујући паузи између прве и друге клаузе, а емотивни набој парцелисане структуре је остварен негацијом (*не можемо*) и реченичним објектом (*да живимо*).

(5) Хоће ли неко уопште одговорити на ова питања, ми смо гранична општина са Београдом (а једнако унакажени Лазаревац је чак Београд!)?

Стилски ефекти у овом примеру остварени су разноврсним поступцима. Најпре, интерогацијом (*Хоће ли*), потом конклузивном клаузом (*ми смо гранична општина са Београдом*), која се након паузе интонативно 'појачава'. Интонационо се издваја и експресивни парцелат: *а једнако унакажени Лазаревац је чак Београд!* – којим се у причу уводи још један спацијални елемент: *једнако унакажени Лазаревац*, који има улогу компарантума у односу на компарандум (Уб).

(6) Молим вас, одговорите, ми смо ваш народ, нисмо туђи!

Последњи од ових примера је интересантан јер је интонацијски и најизраженији будући да се одликује израженом експресивношћу, обележеном знаком узвика. Ова конструкција је и показатељ емотивног става говорника који је забринут за стање у свом граду. У оквиру исте реченичне структуре, у директном контакту, затекла се и молба: *молим вас*, и заповест: *одговорите*. Варирање интонације условљено је пермутацијом и закључком на крају овог 'коментара': *ми смо ваш народ, нисмо туђи*. Контрастом *смо – нисмо* – наглашена је антонимијска вредност афирмације и негације, а које се смисаоно надовезују на 'објаву', тачније на реченицу из председничког говора: *Порука за све – Србија ће и даље да напредује!* Експресивну улогу имају и заменице, тј. постављање у опозитивну позицију заменице *ми* и *ви*, као и разновродни пар заменица *ваши* и придев *туђи*.

У говору овог политичара доминирају интонативно изузетно ојачани искази, осамостаљени и цртом издвојени делови. Након обавештавања рецепијената да аутор овог текста има поруку за све, говорник процењује да је за изрицање поруке, ексклазивне конструкције са изузетном експресивном улогом: *Србија ће и даље да напредује!* – потребна мало већа пауза.

Аутор ове 'објаве' вештом језичком манипулацијом своје ставове излаже колективној перцепцији тако што полази од личног (*лов на Вучића*), а у наставку говора изједначава с колективним (*напредак Србије*), служећи се кратким и ефектним исказима, високим тоном саморекламирања својих пословних подухвата, и на тај начин задобија симпатије код великог броја рецепијената, па је и 'коментар' оваквог типа реткост на 'инстаграму', и представља својеврсни поступак осамостаљивања.

6.3. Синтаксо-стилистички поступци на 'твитеру'

Добро је познато да је дужина 'објава' на 'твитеру' одређена укупним бројем карактера које систем подржава тако да чланови ове друштвене мреже већ имају стечене навике да садржаје својих текстова прилагођавају датим условима. Исто тако, уобичајено је да се 'објаве' на 'твитеру' редовно 'ретвитују'. Сви садржаји на овој друштвеној мрежи се коментаришу како би се створио 'низ' сачињен од 'коментара'.

На овој друштвеној мрежи, поред анонимних чланова, изузето су активне јавне личности из света политике и музике, зато смо овог пута за анализу одабрали 'твит' једног политичара, као и неколико реакција, које чине низ, како бисмо приказали основни начин комуникације на овој друштвеној мрежи.

'Објава' се састоји од краћег текста и од четири фотографије које аутор поставља и које су у складу са текстом. И док је садржај текста најчешће нека краћа вест, која је подложна критици, фотографијама се посвећује још већа пажња.

Ево примера:

'Објава'

А: Горан Весић @sicveO11 · 23. мар 2022.

Данас је Јелена Карлеуша посетила 45 нових комуналних милиционarki и милиционара.

Сликала се заједно са њима у новим униформама.

Хвала Јелена!

'Низ'

H1: Zemljo, otvori se i progutaj nas, eto!

H2: Starleta u poseti komunalnoj policiji! Ima li neku funkciju ili...???

H3: I šta mi imamo od ovoga? Zašto sve nipodaštavate? Ružna reklama za te uniformisane!

H4: GOSPODE BOŽE, DA LI POSTOJIŠ!!! (I ako postojiš, javi se!)

H5: Gorane, ova nešto nije oduševljena Karleušom?

H6: Којим поводом она, она је - шта? Јел нас то неко завитлава? Ах да, циркус од државе!

H7: Јој фуј! Зашто се тој певаљки придаје толика пажња?

H8: Veza između doticne i komunalne policije?

H9: Molim te, zamenite se da ona vodi grad, a ti da pevaš. Nisam siguran da će to biti bolje, ali gore da bude sigurno ne može.

(Доступно на <https://twitter.com/sicveO11>)

Текст је објављен на профилу политичара, који је уједно и аутор. Садржај текста чине три исказа, први је кратка вест којом овај функционер обавештава јавно мњење да је позната певачица Јелена Карлеуша посетила припаднике комуналне полиције и да се сликала са њима.

Аутор започиње свој текст податком да се тај догађај одиграо истог дана када је и настала 'објава' (*данас*), и да се ради о посети припадницима комуналне полиције. Даље, у 'објави' је идентификација редукована, јер је наведен само посетиочев персонални идентификатор (*Јелена Карлеуша*) без спецификатора, као и без додатног описа о разлозима ове посете. Посета је системски аспектуализована, усмерена на припаднике комуналне полиције, које аутор представља синтагмом: *45 комуналних милиционара и милиционarki*. Структурно, синтагматска конструкција се састоји из два напоредна субординатора: *милиционара и милиционarki*, док у субординати квантификатив забележен цифром *45*, и квалитатив *комуналних*. Интересантно је да се аутор у представљању субординатора определио за супстантиве: *милиционар и милиционarka*, иако су у нашем језику обичније дублете *милиционер и милиционерка*.⁹⁹

⁹⁹ Милиционар, -ара и милиционер, -ера м 1. припадник милиције (1). 2. припадник милиције (2), народне војске (РСЈ 2011: 695).

Друга реченица садржи две информације, прва, да се том приликом сликала са њима, а друга да су сви актери имали нове униформе.

Завршним исказом политичар се директно обраћа и захваљује певачици, при чему не наводи прецизно на чему је захвалан, али, претпостављамо да се захваљује и за посету, али и за фотографисање, па се стиче утисак да су аутору фотографије веома значајне. И заиста, на основу 'низа' примећујемо да су и људи у својим коментарима више пажње посветили фотографијама, него садржају текста.

Наиме, аутор уз текст прилаже четири фотографије, при чему су три забележене на платоу испред неке зграде, док се на четвртој фотографији уочава унутрашњи простор. На првој фотографији су само политичар и певачица, али је карактеристичан њихов начин облачења. И док је политичар у свечаном оделу и кравати, певачица је у изузетно краткој сукњи, у ципелама са високим штиклама и преко свог 'стајлинга' на себи има део полицијске униформе, јакну и капу. На другој слици певачица је само са женским делом ове службе, док су на трећој фотографији сви комунални полицајци и певачица у централној позицији. Четврта слика се од осталих разликује јер је настала у унутрашњем простору, и на њој су аутор, певачица и још једна млађа мушка особа у спонтаном разговору, обојица загледи у певачицу, која на себи нема део униформе, а и аутор текста је без сакоа, ведро је расположења, насмејан и грли Јелену Карлеушу.

Ова 'објава', као и све друге на овој друштвеној мрежи, садржи и све подате о аутору, његово име и презиме (*Горан Весић*), ауторову изабрану ознаку (@sicve011), као и датум када је настала (23. мар 2022).

Када је садржај 'низа' у питању, за анализу смо издвојили девет првих коментара, који су заправо искази девет различитих особа које се у реалном животу не познају јер нема никаквих назнака у садржају 'коментара' на основу којих бисмо могли помислити да се особе познају.¹⁰⁰ Сви искази садржајно представљају критику упућену на рачун политичара или певачице, или се критике односе и на аутора на певачицу. Интересантно је да није забележен ни један исказ који би похвалио идеју политичара, чак изостаје похвално мишљење о било ком актеру овог догађаја. Критикује се изглед, понашање и карактерне особине и аутора и главне личности његовог текста.

Већ у тексту првог говорника истакнут је однос на релацији политичари–грађани, јер се овакав поступак политичара тумачи као бахат, и као чин којим се потцењују сви грађани. Људима који су се укључили у дијалог углавном није јасно каква је улога певачице у овом институционалном телу, и каква је уопште њена веза са комуналном полицијом. Полазећи од чињенице да политичари све своје активности спроводе за опште добро, говорницима, дакле, није јасно, и питају се које су добробити које грађани имају од овакве ауторове иницијативе. Директно, или индиректно, политичар је оцењен као неспособан државник, неефикасан и примитиван, и у једном коментару у 'низу' посаветован је да се повуче са државне функције: *замените се да она води град, а ти да певаш.*

Највећи број негативних коментара упућен је на рачун Јелене Карлеуше, која је оквалификована као *старлета, певаљка и дотична*. Неодобравање и критика иду толико далеко да су критички подложни чак и они који су у целој причи најмање криви – комунални милиционари, а ауторов спецификатор (*милиционар/милиционарка*) нико не прихвата, па се припадници овог органа реда и мира квалификују као *униформисани* или као *комунални полицајци*.

У тексту 'објаве' овог аутора, означеног са А, доминира похвални тон и одушевљење догађајем, али и поступком певачице. Мирном екскламацијом говорник представља читаоцима догађај који он лично сматра значајним. Афирмативна изјава и вест да је једна певачица присуствовала тренутку када група младих радника започиње своје радно

¹⁰⁰ У ситуацијама када се особе које коментаришу познају, обично се обраћају именом тој особи, или коментаришу објаву познаника у виду подобјаве, а што овде није случај.

ангажовање – презентовани су јавности уз сажето навођење фактографских података, а то је информација да је певачица посетила 45 нових полицајаца и да се сликала са њима.

Показујући своје одушевљење, аутор на тај начин скреће пажњу огромном броју чланова друштвене мреже на овај друштвени догађај. Иначе, догађај који сам по себи није значајан, нарочито ако се има у виду да постоји могућност да се свакодневно у неком граду запошљавају нови кадрови, хиперболисан је и представљен као несвакидашњи, па се поставља питање по чему се овај догађај толико издваја да заокупља пажњу и државника и популарне певачице.

Управо одговор на ово питање имају чланови друштвене мреже, па је овај чин и ауторова 'објава' био повод за ироничне и сатиричне реакције. Наиме, ради се о запошљавању групе младих са посебним потребама, па је и ауторов покушај да покаже емпатију, јавно мњење доживело као несмотрен и погрешан потез једног државника.

6.3.1. Негација, интерогација, експресивност и интензификација на 'твитеру'

Интензивирање које настаје понављањем лексичких јединица је изузетно ефикасно стилогено средство, и запажамо га у говору Н6 особе:

Којим поводом она, она је – шта?

Пример је изузетно стилоген јер се исказ гради применом више оператора и више стилогених поступака. У тренуцима када се дискусија распламсава, личност која коментарише опредељује се за интерогацију, којом је аспект упитности приказан као најзначајнији. У говорној ситуацији када нису најјасније улоге актера, интерогација је ефикасно средство за добијање информација. Међутим, питање се овде не поставља с намером да се добије одговор, већ као начин говорника да исказе своје мишљење и љутњу на политичара који се бави небитним стварима. Епизеустичким понављањем и посебном интонацијом наглашена је заменица *она*, јер говорнику не само да није јасно у ком је својству певачица на приказаном догађају, већ на тај начин политичара види као особу која жели популарност, и која се више бави естрадом него државничким пословима. С друге стране, својим логичким и разумним питањем говорник показује да још увек има људи који ће правилно разумети поруку и поенту овакве 'објаве'. Нарочито је значајан други део овог исказа, где се уз интензификацију простим осамостаљивањем уведе чак две паузе, једна краћа, обележена зарезом, и дужа, означена цртом, и то у моменту када овај говорник упућује још једно питање: *она је – шта?* Постављањем упитно-односне заменице у финалну позицију маркиран је и однос говорног лица према целокупној садржини 'објаве'.

6.3.2. Негација, интерогација, експресивност и пермутација на 'твитеру'

Процес пермутације приликом стилског обликовања текстова на 'твитеру' тиче се најпре негације. Иако негација није фреквентна у целокупном овом тексту, забележена је у говору Н9 учесника овог 'низа'. Негација је ефикасно средство за исказивање емотивних стања говорника, поготово када је у питању испољавање неслагања. Међутим, иако критикују дело и понашање аутора, говорници у овом случају ретко користе негацију, радије се опредељују за афирмативне варијанте којима одсликавају ироничан став.

Афирмативним исказима говорници показују личну обавештеност о томе зашто је аутор објавио јавно овакав текст, као и зашто је Јелена Карлеуша присуствовала овом догађају. Оно што прати негацију (Н9) јесте већ један афирмативан исказ: *Молим те, замените се да она води град, а ти да певаш*, након чега следи издвајање исказа са негираним предикатима с почетка на крај 'објаве', али и на крај линеарног низа: *Нисам*

сигуран да ће то бити боље, али горе да буде сигурно не може. Једном негацијом се започиње духовита, али и иронична опаска којом говорник сликовито поткрепљује своје претходно тврђење да политичар не ради добро свој посао. Негацијом се маркира говорникова квазинесигурност у исправност садржаја који предлаже, али је зато потпуно сигуран да инверзијом улога политичара и певачице не може бити горе. Негирани аспект омогућиће развој стилског наратива, јер ће антонимија *боље – горе* прерасти у литоту, а литота „потврђује негирајући супротно“ (Еко 1973: 96).

Говорник не може знати да ли ће бити боље, али зато зна да не може бити горе, па се „литотизацијом овде добија семантички потпуно еквивалентан појам већ постојећем лексички израженом, тако да избор литотизираниог умјесто лексичког антонима представља избор између двије могућности – лексичке и синтаксичке антонимности – а пошто је избор између синонима стилистички условљен, управо у томе и треба тражити основ стилске вриједности овакве литоте“ (Ковачевић 2000: 123).¹⁰¹

Интерогација и интерогативни оператори су пермутовани у говору Н4 говорника: *ГОСПОДЕ БОЖЕ, ДА ЛИ ПОСТОЈИШ!!!* – али конструкција са интерогативном конструкцијом *да ли* изговара се изузетно појачаном интонацијом, јер се на крају граfiјски обележава знацима узвика. Иначе, у овом примеру граfiјско бележење исказа великим словима одударе од осталих ’објава’, и недвосмислено указује на афективан став говорника, као и на љутњу и бес. Упитни оператори: *да ли* – с а речцом *да* у проклитичком и речцом *ли* у енклитичком положају – пермутовани су и измештени у међупоље, али је тај део исказа интонативно изузетно наглашен јер је сегментиран и изговорен након краће паузе, па се поред пермутације очитује и поступак простог осамостаљивања.

Екскламативна вокативна конструкција: *Госпoде Бoже*, тоналитетски је изузетно експресивна. Увођењем агенса: *Бoже*, као потенцијалног помагача у невољи, и клишеизираниог атрибутива *госпoде*, као обавезног конституента – индиректно се описује недолично понашање аутора ’објаве’. И парцелисана експресивна реченица: *И ако постојиш, јави се!* – у улози је илустровања говорниковог беса, али и неверице. Конексионо-експресивна улога конектора (*И*) испред соборданираниог конектора (*ако*) интензивира и помера условно значење: *И ако постојиш*, ка лимитираном временском значењу: *јави се!* – јер је императивом сугерисана алармантна ситуација.

Пермутација, али и други поступци у експресивном исказу говорника (Н2) имају не само комуникативну, већ и емоционалну вредност. Сегментираним исказом у препозицији са елидираним предикатом: *Старлета у посети комуналној полицији!*, и предикатском интерогативном конструкцијом у пропозицији: *Има ли неку функцију или...???* – подстакнут је низ негативних емоција. Када говорник (Н2) посеже за елизијом, он заправо бира прикладан начин да достојанствено и културно реагује на дрско, али и некултурно понашање функционера. Лексемом *старлета*, са пејоративним призвуком, индиректно је описана певачица, али главни кривац за њено појављивање тамо где јој није место, заправо је Весић, па је и критика и питање шта старлета уопште тамо тражи, упућена функционеру. Недовршеност питања граfiјски је означена трима тачкама, и по стилској природи је саркастична алузија на пријатељство функционера и старлете, али и на његово непрофесионално понашање. Пермутацијом непредикатске и предикатске структуре, овакви догађаји су оквалификовани као лоши и неуобичајени.

¹⁰¹ М. Ковачевић истиче да је „негација, и то синтаксичка, иманентна особина литоте као стилске фигуре“. Литота је „директно везана за антонимију јер негацијом једног пола настаје експресивни синоним контрарном опозитуму. Таква тврдња, међутим, не вриједи за негацију сваког него само за негацију комплементарног антонима: *То није истина = То је лаж / неистина*“. Међутим, М. Ковачевић овде истиче да литота може бити остварена литотизираним, али и нелитотизираним антонимима (Ковачевић 2000: 123).

6.3.3. Интерогација, експресивност и осамостаљивање на 'твитеру'

Као што смо већ истакли, осамостаљивање као ефектан стилски поступак – изузетно ретко се појављује аутономно. Најчешћи тип осамостаљивања настаје тако „што се уведе додатне паузе и/или испред и/или иза неког реченичног члана. Тих пауза нема у основној, чисто комуникативној, тј. стилистички неутралној варијанти“ (Ковачевић 2000: 342). Такви су примери:

- (1) Земљо, отвори се и прогутај нас, ето!
- (2) Јел то нас неко завитлава? Ах, да, циркус од државе...
- (3) Горане, ова нешто није одушевљена Карлеушом?
- (4) Јој, фуј! Зашто се тој певаљки придаје толика пажња?
- (5) Веза између дотичне и комуналне полиције?

Детаље у вези са ауторовом (А) 'објавом' јавно мњење процењује као лоше. У првом примеру (1) паузама и интонативно исказан је став говорника. Исказ представља идиоматизовану конструкцију која се семантички наслања на фразеологизам *Пропаст* у *земљу*, у значењу „Јако се застидети/стидети“ (Оташевић 2012: 323), па тако и вокатив (*Земљо*) и императив (*отвори се*) добијају стилску функцију. Екскламативном речцом *ето* у сегментираним постпољу, говорник сликовито показује да се стиде чак они који читају, гледају и коментаришу 'објаву', а са друге стране, оваквим избором оператора скреће се пажња и на бестидност политичара и певачице.

Интерогација у другом примеру говорнику је послужила као средство да најави и нагласи наредни исказ: *Ах, да, циркус од државе...*, па је екскламативни тон узвика *Ах*, и афирмативне речце *да*, са паузама након сваког сегмента – само карактеристичан стилски поступак говорника (Н6). Он поставља питање, а онда се наводно присећа да су критиковани ликови само одраз политичких прилика и поремећених вредности у држави.

Директно обраћање вокативом *Горане* – представља језички манир говорника да прокоментарише детаљ са фотографије, при чему се говорник функционеру обраћа присно и фамилијарно. Говорник је тобож пријатељ, и као такав сматра дужношћу да пријатеља на положају упозори на нечије лоше понашање, као што је особа са фоторафије која не гледа у певачицу већ у неком другом правцу. Иначе, ово је и једини пут да се у реакцијама говорника помиње директно идентификатор, а разлози за то су у вези са понашањем ове певачице. Наиме, ради се о врло провокативној особи која својим контраверзним понашањем изазива чешће негативне од позитивних квалификација (исп. склоност ка скандалима и тужбама), па би помињање њеног имена у негативном контексту могло да послужи овој певачици да тужи 'коментатора'. Зато се овај говорник послужио детаљем са фотографије да на ироничан начин, увођењем трећег лица: *ова нешто није одушевљена* – искаже свој став о певачици. Међутим, ову иронију бисмо могли окарактерисати као 'црни хумор', из разлога што је поменута особа са фотографије, у ствари, особа са посебним потребама.

Говорнику (Н7) у четвртм примеру (4) смета садржај 'објаве', па кратко и јасно, повишеном интонацијом, узвиком *Јој*, и ономатопејском речју *фуј* – илустративно исказује свој став о 'објави', означивши је ефектно као лошу. Екскламација *фуј* јесте имитација дечјег говора, израз којим деца испољавају негативан став према некоме или нечему. Говорник је, проценивши ситуацију, осетио потребу да кратко стави до знања рецепијентима да је 'објава' бесмислица која не заслужује већу пажњу. Чак се наредним исказом интерогативно обраћа свим рецепијентима са намером да им скрене пажњу да се Јелени Карлеуши поклања пажња потпуно незаслужено.

Последњи од ових примера (5) је интерогативни исказ код кога се упитност постиже нарочитом интонацијом. Наглашавањем лексеме *веза*, саговорник (Н8) је наводно необавештен, па се интересује за разлоге и принципе избора баш ове певачице, *дотичне* – да присуствује једном оваквом званичном догађају. Дата лексема у овој ситуацији замењује

равијеније језичке јединице, па би питање могло да гласи: *Каква је веза...?: Зашто баш она?; Шта повезује...?* и сл. Разбијање језичких јединица није само повезано са језичком економијом, већ је и део стилског поступка овог говорника који вешто поставља питање на који није могуће одговорити само са афирмацијом или негацијом. Овакво питање може да иницира жустрији разговор, па чак и да отвори нову тему, нов 'низ'.

6.4. Синтаксо-стилистички поступци на 'тик-току'

Стилогеним поступцима на овој друштвеној мрежи нећемо се бавити на исти начин као код осталих друштвених мрежа, будући да нам је корпус наметнуо другачију грађу. Ова мрежа се осим мутимедијалности, приказивањем видеа и укључивањем музике уз текст одликује текстовима кратке садржине, а 'коментари' су најчешће емотикони.

Један од најпопуларнијих 'тик-токова' јесте овај који ћемо анализирати. 'Видео-клип' је подељен много пута, тако да је немогуће ући у траг аутору ове 'објаве', али смо на основу датума дељења овог снимка и броја 'коментара' и 'лајкова' проценили да је анализирана верзија једна од најранијих.

Ево текста:

- (1) Суаде, слушај упуте!
- (2) Штапови горе!
- (3) Дигни главу!
- (4) Рашири ноге, спуштај се доле, спусти лијеву!
- (5) Полако! Полако!!
- (6) Десна скија, Суаде!
- (7) Десна скија!
- (8) Суаде!!!
- (9) Десна скија, Суаде, лијева!
- (10) Дигни главу, Суаде, дигни главу!
- (11) Не у басамеке, медо је тамо!
- (12) Медо!!!

('Објава' на 'тик-току', настала 11.12.2022. на страници [notorious_](#))

'Објава' је духовит и шаљив 'видео-клип' који екранизовано прати скијаша Суада у његовим напорима да научи скијање. Радња се дешава на планини на којој је пуно снега, главни лик је одлично опремљен, у скијашкој је гардероби, има кацигу, рукавице и наочаре. Када га упознајемо, он је већ на скијама, са штаповима у рукама. Особа која изговара ова упутства је невидљива, само чујемо њен узбуђен глас, а видимо Суада и текст преко целог екрана.

У тексту доминирају експресивни искази, праћени екскламацијом јер их говорник изговара изузетно повишеном интонацијом. Сви искази су обележени знаком узвика, а неки имају два или три знака на крају. Два знака има репетитивни адвербијал: *Полако! Полако!!*, док три знака су забележена у два случаја. Први пут у осмом примеру (8), када је нома *Суаде!!!* употребљена у вокативу, са дозивном улогом, тј. ради скретања пажње на технику правилног скијања. Други пут (12), у номи *Медо!!!* – која је у номинативу, и као реч субјективне оцене означава носиоца хипокористичког значења: *медо* од *медвед*. Ова именица је у улози валуатора, будући да се њоме оцењује денотат према врсти животиња. Уједно, овај пример затвара видео јер Суад након ток исказа пада у снег, па *медо* има значење опасности.

Ову 'објаву' прате детаљи којима говорник даје упутства *Суаду скијашу* како да се безбедно спусти низ стазу, а да не падне.

Први пример је експресивна реченица којом је вокативна екскламација у иницијалној позицији: *Суаде, слушај упуте!*, а у предикатској служби је декларативни императив са глаголом говорења: *слушај!* У конструкцији је важан елемент и објекат: *упуте*. Вокатив је одвојен запетом, па је и паузом наглашен предикат, али и објекат. Цела конструкција се изговара повишеним тоном, који је у писању граfiјски означен знаком узвика.

Када је актер одлучио да слуша упутства и да започне радњу, експресивне конструкције се смењују изузетном брзином, па је и други исказ: *Штапови горе!* – са елидираним предикатом – истакао узбуђеност говорника, али и стрепњу да можда неће све исказе да изговори довољно брзо. Стога, говорник редукује делове који се могу реконструисати, а трансформацијом бисмо добили објекат, јер се субјекат подразумева.

Штапови горе! ⇔ *Подигни штапове горе!*

Као што видимо, синтаксичку стабилност овде показује адвербијал *горе*.

У наредним исказима нижу се директиви: *дигни главу, рашири ноге, спуштај се доле*. Иако говорника затичемо у посебном емотивном стању, ипак неки искази имају и сувишан лексички материјал, нарочито: *спуштај се доле*, где је адвербијал *доле* сувишан.

Изузетно су експресивни и директивни искази: *Десна скија! Спусти лијеву!* – при чему је први исказ синтагма са главним чланом у номинативу *скија*, док је зависни члан локациони адјектив *десна*, јер је говорник у посебном афективном стању, па је и његов говор динамичан и брз. Други исказ је реченица која садржи предикат у императиву *спусти* и објекат *лијеву*, и овом је номом назван денотат *нога*.

Изузетно експресиван је и исказ са негацијом: *Не у басамакe, медо је тамо!* што је постигнуто поступцима пермутације и осамостаљивања. Пермутовани су чланови неглаголског предиката као делови сегмента десно од негације (*медо је тамо* ⇔ *тамо је медо*). Осамостаљени, тј. издвајање постигнуто је зарезом, којим се један исказ дели на два сегмента. Будући да је говорнику иза првог сегмента неопходна пауза, други сегмент се изговара знатно појачаном интонацијом.

Негација је у иницијалном положају, али је предикат елидиран тако да је *не* преузело улогу чисте негације, али се трансформацијом може добити предикатска негација:

Не у басамакe! ⇔ *Не иди у басамакe!*

Стилску употребу има и архаизам у *басамакe*, у значењу „степенице“, и у служби је адвербијалне одредбе са значењем места коме се прилази. Ова предлошко-падежна конструкција у + акузатив, у нашем случају, означава место где ће се радња и завршити, јер се и ’објава’ прекида нагло, тј. Суадовим падом тамо где су басамаци.

6.5. Закључне напомене о синтаксо-стилистичким поступцима на друштвеним мрежама

Чланови друштвених мрежа су изузетно мотивисани да на неформалан начин комуницирају са другим члановима. Чланови, најчешће анонимни појединци, али и афирмисане, јавне личности из света музике, спорта или политике, обраћају се у виду ’објаве’ јавном мњењу, и своје мишљење и активности излажу јавној перцепцији колектива. Сви читаоци, припадници одређене друштвене мреже, могу својим реакцијама показати благонаклоност или неблагонаклоност.

У анализираним текстовима доминира намера аутора или говорника да применом оператора, показатеља негације, интерогације и експресивности, своје ’објаве’ стилски дотерају тако да привуку што више рецепијената. Од доминантних стилских поступака издвојили смо интензификацију, пермутацију и осамостаљивање. Сви ови поступци се

успешно примењују и засебно, али је њихов ефекат стилски изузетно вредан када се удруже. Пермутација и осамостаљивање најчешће су подложни удруживању.

Међутим, нису сви поступци једнако заступљени на свим мрежама. Наиме, на 'фејсбуку' су тестови најдужи, и састоје се од развијенијих структура, па се тако у стилској улози налазе сви оператори, а и поступци су разноврсни. Ови креативни текстови се одликују доминантном употребом зареза, који је значајан и за интонацију и за наглашавање оних деоница које су аутору значајне.

Текст на 'инстаграму' је знатно краће садржине, па смо анализи подвргли 'објаву' познатог политичара и први 'коментар' испод ове објаве. Од оператора нешто фреквентнију примену бележи негација и интерогација, јер постоји контраст између садржаја 'објаве' и реалног стања на терену. Нарочито је 'коментар' бележио стилистичке осцилације, док је ауторов говор био све време уједначен, са брижљиво одабраном експресивном лексиком.

Садржај 'објаве' на 'твитеру' креира познати аутор, функционер. У његовом обраћању уочене су кратки и сажети искази, што је у складу са чињеницом да је ова друштвена мрежа позната по својим коментарима, тако да говорник изузетно брижљиво бира неутралну лексику. 'Коментари' као текстови кратке садржине изузетно су стилемични.

Иако су текстови на 'тик-току' кратки, састављени од неколико мање развијених јединица, интересантни су због своје духовитости и жеље да се прикаже шала и хумор, а никако дискриминација или подела. Интерогација није забележена у нашем примеру, али је екскламација високофреквентна. Одликују је екскламативне конструкције, интонативна експресивност, и употреба директивних јединица и синтагми.

7. Закључак

У овом раду анализирана је синтаксичка варијативност у дискурсу друштвених мрежа, а истраживање је усмерено на вербатолошку, интеракцијску и динамичну сферу језика и језичких јединица на 'фејсбуку', 'инстаграму', 'твитеру' и 'тик-току'. У закључку ћемо објединити резултате које смо приказали у оквиру појединачних поглавља. Будући да смо на крају сваког одељка издвојили најважније обласне закључке, покушаћемо да их заокружимо и изведемо крајњи резултат анализе, а у складу са циљевима и задацима које смо поставили у уводу.

Кључна хипотеза од које се пошло у овом истраживању јесте да су дискурсни принципи и процеси најважнији чиниоци у грађењу комуникативне ситуације на друштвеним мрежама, и да се остварују варијантним језичким средствима која се могу посматрати на различитим лингвистичким нивоима. Из тог разлога, примарно смо се бавили доминантним синтаксичким варијантама у дискурсу четири најпопуларније друштвене мреже, прецизније варијативношћу исказа и реченичним операторима као 'кванторима' којима се утиче на обим денотата, истинитосну, интерогативну и експресивну структуру исказа. Посматрано лингвистички, функција оператора подразумева „њихову" 'индикацијску' улогу, тј. указивање на употребне вредности облика чији су саставни део“ (Јовановић 2013: 39). Дакле, примарно, бавили смо се варијацијама унутар модела према трима критеријумима, првенствено операторима који варирају садржај према критеријуму остваривости/неостваривости исказа, односно, негацијом и афирмацијом. Наредни критеријум подразумева варијације према модалном аспекту, као и према комуникативном циљу у специфичном дискурсу операторима интерогације којима говорник тражи информацију од саговорника. Овом критеријуму одговара и екскламација, као средство за означавање субјективног става у оквиру експресивности.

Бавећи се овим општим темама на све четири друштвене мреже, уз уважавање мрежних специфичности, анализирали смо још и лексичку и фразеолошку грађу у 'објавама'

и 'коментарима' аутора и њихових дискурских текстова, као и функционалностилску типологију текстова. Исто тако, размотрили смо најважније карактеристике наведених друштвених мрежа и њихов комуниколошки, културолошки, социолошки и др. значај у животу савременог човека.

Истраживање друштвених мрежа показало је да дискурсни процеси и комуникација на 'фејсбуку', 'инстаграму', 'твитеру' и 'тик-току' имају значајну улогу у изграђивању језичке културе, као што битно утичу и на писменост активних корисника. Овај двосмеран процес подразумева, с једне стране, да чланови друштвених мрежа применом реченичне оперативности у својим текстовима показују како доживљавају стварност и своју улогу у њој, а с друге стране, подразумева и специфичности друштвених мрежа које намећу одређене карактеристике начина изражавања.

У првом делу анализе идентификовали смо и издвојили теоријске, жанровске и функционалностилске специфичности овог дискурса. Чланови, као припадници одређених заједница, комуникацијом на друштвеним мрежама учествују у интерактивном ланцу, размењују мишљења, ставове, идеје и емоције, али увек са одређеном намером и циљем. У анализираном дискурсу утврђено је да интерактивни ланац подразумева однос говорника и рецепијената, који се може жанровски окарактерисати као 'објава' или као 'коментар'.

Најпре, говорник поставља текст 'објаве' и на тај начин изазива реакције у виду 'коментара', а том приликом говорници користе афирмацију, негацију, интерогацију или експресивност, и обично комбинацију више оператора.

'Објаве' су разноврсног садржаја, било да су у питању само текстови, или комбинација текстова и других ванјезичких средстава, граfiјских ознака или емотикона, и често се манипулативно користе. Како је показало наше истраживање, говорници 'објавама' приказују себе у најбољем могућем издању, рекламирају или саморекламирају неки свој таленат, знање, вештину, или једноставно показују своју одличну информисаност, при чему доминирају текстови са заменицама у првом лицу једине (*Ja/Moj*), али и девербативне именице (*дружење, путовање, кување*). С друге стране, 'коментари' су најчешће тестови краће садржине, и њихова сврха је да истакну емоционалну природу исказа, чешће одобравање, а ређе неслагање с говорником или са текстом 'објаве' на коју се реагује, па су изузетно фреквентни емотикони и сличице (👍👏👉👇👀👂👃👄👅👆👇👈👉👊👋👌👍👎👏👐👑👒👓👔👕👖👗👘👙👚👛👜👝👞👟👠👡👢👣👤👥👦👧👨👩👪👫👬👭👮👯👰👱👲👳👴👵👶👷👸👹👺👻👼👽👾👿👀👁👂👃👄👅👆👇👈👉👊👋👌👍👎👏👐👑👒👓👔👕👖👗👘👙👚👛👜👝👞👟👠👡👢👣👤👥👦👧👨👩👪👫👬👭👮👯👰👱👲👳👴👵👶👷👸👹👺👻👼👽👾👿).

Како нам је један од циљева био да добијемо одговор на питање да ли је језик који се користи у жанровима 'објава' и 'коментара' ближи говорном или писаном, установили смо да комуникација има особине и једног другог облика изражавања. У условима какве су друштвене мреже, комуникација се одвија у писаном облику, али са елементима неформалног, разговорног стила што омогућава свим учесницима креирање спонтанијих и креативнијих текстова. Ово практично значи да је у нашем истраживању потврђена доминација разговорног функционалног стила, нарочито у 'коментарима'. Спонтаност, емоционалност, интимнији тонови и дијалози – реализовани су експресивним лексичким средствима, и представљају обележја комуникације на свим посматраним мрежама.

Осим тога, истраживање је показало да су изузетно фреквентни и елементи публицистичког стила, будући да све медијске куће имају активне налоге на друштвеним мрежама. У зависности од природе комуникације и намере говорника, своје место на друштвеним мрежама пронашли су и административни и научни стил, а неки од најконкретнијих примера јесте трагање за правним саветима или за језичким недоумицама, те смо њих окарактерисали као текстове специјалистичке намене.

Књижевноуметнички стил, онако као смо га посматрали на поменутих друштвеним мрежама, рефлектује реалност нашег издаваштва и односа према књижи. Наиме, како је наше истраживање показало, многи неафирмисани, али и афирмисани писци, на својим личним профилима објављују песме, приче, графите, одломке из романа и дужих форми како би привукли читалачку публику, иницирали културне и књижевне догађаје, комерцијализовали свој књижевни рад, али истовремено послали поруку о значају књижевног стваралаштва. Међутим, потпуно неочекивано, истраживање је показало да је пријемчив и прихватљив

однос према књизи и писцима развијен на свим друштвеним мрежама, осим на 'твитеру'. Разлози за ниску фреквентност овог стила, и на такав однос према ауторима, верујемо, лежи у унутардискурским специфичностима 'твитера' и критички настројеним 'твитерашима', који ће неки садржај радије подвргнути критици и сатири, него афирмацији.

Синкретичност књижевноуметничког стила огледа се и у 'интернет мимовима', који на својеврстан и креативан начин обрађују мудре мисли, поруке или цитате понатих писаца. На овом месту треба истаћи важну одлику 'мимова' и указати на значај хумора којим се привлаче и позитивно утиче на читалачка интересовања млађих чланова друштвених мрежа. Хумор се огледа и у чињеници да многи класични писци, претежно из епохе романтизма, реализма и модерне, имају своје 'профиле' на друштвеним мрежама.

Други део истраживања посвећен је расветљавању питања у вези са текстом и дискурсом, при чему смо утврдили да им је заједничка особина јединственост и целовитост, али се текст код већине истраживача тумачи као структура изграђена од језичких јединица вишег реда, повезаних семантичком везом и текстолошким конекторима. Једна од полазних теза у овом раду јесте и идентификовање најважнијих одлика посматраног дискурса, па је на основу разматрања о 'интернет дискурсу' уочено да оно што овај дискурс чини специфичним и различитим од других дискурса јесте изузетна експресивност израза, брз темпо, спонтаност и динамичност. Текстови који настају на друштвеним мрежама увек су ауторски, аутор је не само творац текста, већ и слике стварности код читаоца, јер одабир чињеница, њихово међусобно слагање, оцена, директно или посредно изражавање сопственог става – омогућава аутору да формира потребну визију ситуације код читаоца. Осим текстуално, комуникација може бити реализована и неким ванјезичким средствима, као што су емотикони, смајлији, сличице, 'аватари', фотографије, 'видео-клипови' и сл.

Трећи део анализе посвећен је друштвеним мрежама, при чему су идентификоване и извојене четири најпопуларније како на глобалном нивоу, тако и у нашој земљи, а то су: 'фејсбук', 'инстаграм', 'твитер' и 'тик-ток'. Уз уважавање основних унутармрежних карактеристика, покушали смо да утврдимо сличности наведених мрежа, али нас је интересовало и у којој мери се разликују. Главни елементи су свуда 'објаве' и 'коментари', који могу бити синхрони и асинхрони, што значи се да комуникација може одвијати у реалном времену, у форми дијалога, па чак и са више актера истовремено.

Наша анализа је показала да се највише реакција дешава у исто време када 'објава' и настане, међутим, асинхрона комуникација је исто тако високофреквентна јер подразумева могућност реаговања текстом на неки садржај и након извесног времена. Синхрона комуникација нарочито долази до изражаја на 'твитеру' и 'фејсбуку', а према нашем истраживању, уско је повезана са темом разговора. Како наше истраживање показује, 'твитераши' су изузетно обавештени о свим најновијим дешавањима, а 'низ' је веома информативан јер се полазни текст обогаћује новим информацијама. На 'фејсбуку' је синхрона комуникација најчешће праћена оптаивима, па су добре жеље, честитања и учтивост повод за настанак и наставак комуникације. На 'инстаграму' и 'тик-току' комуникација је претежно асинхрона јер се по правилу реагује не неку 'објаву' онога тренутка када се она пронађе, а што практично значи да рецепијенти путем системског претраживача проналазе одређени садржај и тада одлучују да ли ће реаговати или не. Будући да су садржаји на обема овим мрежама забавног, рекламног или саветодавног карактера, синхрона комуникација овде и није неопходна.

Заједничка особина посматраних друштвених мрежа јесте хипертекстуалност и мултимедијалност, али се забележене разлике односе на различиту заступљеност мултимедијалног садржаја, на пример, уочено је да је однос текста и другог садржаја на 'твитеру' у корист текста, али на 'тик-току' сви други садржаји (видео, музика, фотографија) изразито су обимнији у односу на текст. Жанр 'објаве' или 'коментара' на 'фејсбуку' и 'инстаграму' односи се на одређени денотат, и може бити упућен конкретној особи, док се на 'твитеру' реагује на појаву, па је директно обраћање неком члану реткост, а код 'тик-тока'

текст је намењен широком кругу рецепијената. Оно што је наша анализа показала огледа се у запажању да постоји велики број чланова ових мрежа који нису најактивнији, тачније, не учествују у креирању текстова, већ су у улози посматрача. Са друге стране, уочено је да активности једног броја чланова подразумевају учествовање у креирању садржаја само једног жанра, тј. само 'објаве' или само 'коментара'.

Значајна је и дужина 'објаве' и 'коментара'. На 'тик-току' текстови су кратки и сажети, као и на 'инстаграму', али на 'фејсбуку' преовладавају дуже форме. Креирање текстова на 'твитеру' је системски ограничено бројем карактера. Разлике су и у погледу графичке опремљености, текст је упадљив на 'тик-току', а на 'твитеру' специјалним знаком олакшано је проналажење порука по теми или садржају.

Четврти део анализе посвећен је лексичкој и фразеолошкој грађи на овим друштвеним мрежама. Овде је важно истаћи да у комуникацији доминира употреба стандардног језика, кршења норме су уочена, али нису у већој мери заступљена јер се чланови интересују за што правилније писање. На неправилности се реагује често директним упозорењима већ у 'коментару' неправилно написане 'објаве'. Грешке су уочене код негације и при писању интерпункције, а што је донекле утицало и на корпусну грађу и отежало анализу примера. Бавећи се стандардном лексиком, закључили смо да се чланови друштвених мрежа највише служе синонимним варијантама домаћег и страног порекла, а од нестандардне лексике говорници све четири мреже употребљавају жаргоне и неологизме. Употреба жаргона је потпуно очекивана, јер су чланови конкретне друштвене мреже припадници одређене групације, комуникација је непосредна, а дистанцираност учесника сведена на минимум. Примарни разлози за коришћење жаргона ипак су експресивност и тежња ка креативном и сликовитом изражавању, као и манипулативна намера и помодарство говорника.

Међу анализираним примерима доминантан језички поступак је кумулација најчешће синонимних жаргона у оквиру истог исказа. Примена неологизама мотивисана је сличним разлозима, и као код жаргона заступљени су на свим друштвеним мрежама. Међутим, оно што је наша анализа показала, јесте чињеница да су корисници и аутори неологизама углавном припадници средње генерације, док су жаргони фреквентнији код млађе популације. Иако наш примарни циљ није укључивао старосни критеријум у анализи, током разврставања грађе и анализе – наметнуо нам се тај закључак јер су сви подаци о корисницима јавни, доступни и видљиви.

Једна од теза коју смо поставили на почетку, тиче се фреквентности фразеологизама, а према нашем истраживању, ове језичке јединице су изузетно фреквентне у сва четири корпуса. Чланови друштвених мрежа фразеологизме махом користе аутономно, али је њихова експресивна вредност израженија када су ове јединице апониране унутар исказа или када су парцелисане. Делови исказа у оквиру ког се уочава парцелисана структура максимално су неутрални, али су зато парцелати осамостаљени и стилски ефектнији. Фразеолошке структуре у нашем корпусу имају улогу емфатичког наглашавања додатног садржаја који за говорника има већи значај од оног дела који нема у саставу ове лексичке јединице. Будући да смо их у ексерпираној грађи уочили унутар реченичних структура, додатно су наглашене и када су издвојене зарезима и сегментирани. У том случају сегмент описује посебну перспективу или тематског садржаја или упућује на неки додатни квалитет који је за говорника значајнији.

Фразеологизмима се у корпусу наглашава и претпостављена последица нечега и то нарочито у ситуацијама када би неутралним јединицама било непристојно навођење претпоставке. Једна од значајнијих особина фразеологизама јесте њихова улога у додатном нијансирању семантичког значења. И њихова позиција у исказним структурама наводи нас на закључак да су фразеолофизми на друштвеним мрежама изузетно значајно средство модалне вредности. У већини примера заузимају постпозицију у односу на неутрални део исказа, па се тако истиче важнији садржај којим се саговорник подстиче на реакцију, а што је уједно комуникативна намера говорника. Створити ведру, лаку и неоптерећујућу комуникацију, привући пажњу што већег броја саговорника и активно их укључити у

комуникативни ланац, примарне су намере говорника, а фразеологизми су изузетно моћно средство за постизање жељених циљева.

У централном делу анализе идентификовали смо реченичне операторе за исказивање негације, интерогације и експресивности, и посматрали смо их на различитим језичким нивоима, тачније на сва четири поддискурсна нивоа. Сматрамо да је овакав присуп захтевнији, али је и објективнији, јер се добијени резултати могу поредити.

Истражујући негацију и операторе као показатеље одричности, уочено је да је негација присутна у великој мери на друштвеним мрежама, али да нема подједнаку дистрибуцију у свим посматраним поддискурсима. Најпре, тотална негација исказана одричном речцом *не*, као и посебном интонацијом, присутна је у свим посматраним друштвеним мрежама. У свим анализираним поддискурсима уочене су и структуре са комуникативно одричним предикатом, којим се негира целокупни садржај реченице, али се структуре са парцијалном негацијом разликују у зависности од мреже. Заједничка карактеристика је и умножена негација. Овај тип негације формално чини појављивање бар два предиката у одричном значењу, али и неке друге негиране лексеме, најчешће су то одричне заменице или адвербијали који имају комуникативну функцију одричних универзалних квантификатора. У оваквим ситуацијама, множење негације омогућава потврдно значење целе конструкције.

У језику говорника 'фејсбука' и 'твитера' одрични облици су изузетно фреквентни. Негираним предикатима говорници не приказују само одсуство неке информације, већ је одричан облик модел којим аутори обезбеђују ефикаснију промоцију својих ставова, па и самих садржаја текстова. Када се упореде ове две друштвене мреже долазимо до закључка да су негиране конструкције део комуникативног манира ових говорника, па је с тим у вези високофреквентан негирани презент глагола *знати*. Чак и када је на основу контекста очигледно да говорник има све информације, употребиће речцу *не* у превербалном положају. Негирани облици су више обележја за претпоставку, или су чак негацијом наглашена реална постојања нечега – а не одсуство егзистенције.

Будући да су на овим друштвеним мрежама реченице развијеније, учесталије су и конструкције код којих се уочава присуство више оператора, а њихов избор је условљен комуникативном намером. Нарочито је фреквентна употреба оператора *не + ништа, друго + до; не само – него*, па конструкција има особине градације, јер „два супротстављена сегмента нису равноправна по комуникативној вредности *него* је први, негирани сегмент схваћен само као полазиште и повод, а други потврди доминира“ (Симић, Јовановић 2002: 703). Интересантно је да говорници 'фејсбука' и 'твитера' нису увек искључиви, а ни категорични у негирању садржаја, па су и асиметричне структуре фреквентније. На овај начин се издвајају значајније од мање важних информација у тексту. С друге стране, говорницима 'инстаграма' и 'тик-тока' негација је део стратегије којом нешто забрањују, лексемом *не* или негираним предикатом. Ови аутори говоре са сигурношћу и увереношћу, па је забрана и негирање неког садржаја најчешће тотална. Ове две друштвене мреже негују афирмативну и подстицајну комуникативну ситуацију, а и искази су структурно знатно краћи, па се оператором *не* негирају само они садржаји који су интензивирани, јер је овим говорницима важно да оставе леп утисак.

Како је наша анализа показала негирани предикат или негиране заменичке речи могу се наћи на иницијалној, медијалној или финалној позицији у реченици јер не постоји правило које би одредило позицију глаголске негације, одричне заменице или негираног прилога. Сваки од ових оператора може заузимати било коју позицију у тексту.

Међутим, наше истраживање негације је показало и неке резултате за које не сматрамо да су случајност, а тичу се ортографских одлика и писања речце *не* уз глаголе. Наиме, код једног дела говорника 'фејсбука' и 'тик-тока' примећено је кршење правописне норме, па у исказима речцу *не* схватају као префикс и пишу је спојено са глаголом. Оваква употреба објашњава се блискошћу комуникације на друштвеним мрежама и говорног језика.

Други разлози су неформални карактер комуникације или као последица брзог писања и уштеде времена.

Бавећи се интерогацијом и операторима којима се постижу упитна значења, наше истраживање је показало да су у сва четири говора питања заступљена. Интерогација и оператори (*ли, да ли, зар, ко, шта, какав, где, када, како, зашто, колико*) представљају варијантна средства за формирање експресивних питања којима се изражава читава палета емотивних стања говорника, почев од позитивних емоција, одушевљења, дивљења, одобравања, па све до негативних и критички оријентисаних питања којима се истиче неверица, неодобравање, противљење.

У оквиру овог истраживања издвојила су се три доминантна типа интерогације. Први тип карактерише употреба оператора *ли, да ли* и *зар* – у свим посматраним поддискурсима. Оваква питања погодна су за исказивање чуђења говорника, нарочито речце *ли* и *зар*, док се 'да ли' питања двојако испољавају, или као права питања, или као питања којим се испитује неки став, вероватноћа, или се захтева мишљење саговорника. Други тип питања настаје заменицама *ко, шта, какав*, а њихова варијантна употреба односи се на интересовања говорника у вези са предметима, личностима и појавама, али и у вези са квалификативним особеностима. Трећи тип карактерише употреба више оператора – адвербијала (*где, када, како, зашто, колико*), али је резултат наше анализе потпуно неочекиван, јер оваква питања нису најфреквентнија, па се стиче утисак да говорнике не интересују претерано детаљи из саговорничког живота, нарочито не темпорално и спацијално значење. Нису предмет интересовања ни узрочно-последичне везе, као ни мера или количина, па претпостављамо да су говорници фокусиран на себе или на особе из свог окружења, а не на догађаје.

Интересантно је да упитност подједнако заступљена на 'инстаграму', 'твитеру' и 'тик-току', али се на 'фејсбуку' интерогативне структуре мање употребљавају, а разлози за овакву појаву, претпостављамо, леже у активности чланова који за питања користе друге могућности, док на самој мрежи постојање пропозитног садржаја не доводи говорнике у недоумицу, па је и тражење информације блокирано. Интерогација је на овој друштвеној мрежи пре одраз говорничког стила, него у функцији правог питања. Паралелним праћењем четири садржаја, уочено је да се интерогацијом исказује интенција чланова да се започне дијалог и да се у комуникацију укључи што више чланова, тако се на 'твитеру' формира низ, а на другим друштвеним мрежама ланац коментара. Интерогација у примарном значењу није доминантна особина у посматраним дискурсима, јер је примећено да се упитним конструкцијама чешће активира екскламативан, него нпр. изјавни одговор.

Када смо у раду говорили о интерогацији, уочили смо да је примарна функција она која подразумева укључивање саговорника у дијалог, али овде је важно истаћи да је на свим мрежама примећено да одговор може да 'одлута' и да се уопште не односи на питање. На пример, на 'тик-току' смо запазили питање говорника *Какав сам ја?* – које је млађи мушкарац упутио имагинарним саговорницима, али је први одговор у виду 'коментара' испод 'објаве' гласио *И ја бих једног таквог!*, што практично значи да овај говорник није добио прави одговор на своје питање, већ субјективно-модални став саговорника, којим је исказано усхићење. С друге стране, индиректно, на основу саговорничког текста, говорник може посредством асоцијације сматрати овај одговор афирмативним. На основу наше анализе рекло би се да интерогација није подређена правом питању, већ да је комуникативна вредност упитних реченица на посматраном корпусу у улози обликовања експресивног става.

Наша анализа је показала да сви интерогативни оператори заузимају иницијалну позицију у упитној структури, као и да је другачија позиција оператора нискофреквентна и неуобичајена. Оператор *ли* је позиционо ограничен и уз финитни глагол, упитне заменице, као и уз неку другу врсту речи долази у постпозицију, оператор *зар* у конструкцији *зар не* забележен је и у финалној позицији, као и адверзатив *а*. Остали оператори забележени су на почетку упитне конструкције.

Приликом истраживања експресивности и оператора којима се гради експресивна реченица, наша анализа је показала да су у посматраним поддискурсима ове конструкције изузетно фреквентне. Који ће се оператор употребити, зависи од комуникативне намере говорника. Међутим, говорници се често не ограничавају само на један оператор, већ се говорни поступци одликују комбинацијом више оператора у једном исказу. С друге стране, говорници се често не ограничавају ни само на језички ниво, нарочито када се износи неочекивани садржај, па је експресивност изражена интонацијом. Уопштено гледајући, у сва четири посматрана дискурса преовладавају повишени тонови и узвична интонација, нарочито када је лексички материјал сведен на минимум, тада се интонацијом надомешћује садржај који недостаје. Нарочито када се ситуација квалификује експликативним исказима неком супстантивном (*Шок!!!*) или адвербијалном лексемом (*Страшно!*). Изговор појединих исказа тиче се ауторовог емотивног стања, најчешће одушевљења, али и разочарања, па се тематски садржај презентује пренаглашено.

Експресивност се на посматраним друштвеним мрежама најчешће обележава екскламаторима и императивом. Вредност екскламације је у појачавању позитивне слике и позитивних ставова које говорник жели да прикаже у 'објавама' и 'коментарима', па се могу сматрати говорном стратегијом и формама учтивости. Дакле, наше истраживање недвосмислено показује да избор оператора искључиво зависи од комуникативне намере аутора, а која опет утиче на линеаризацију и распоред језичких средстава у исказној структури, што практично значи да екскламатори долазе на иницијалну позицију.

Најфреквентније на свим друштвеним мрежама су речце *ево*, *ето*, *ено*. У анализираном корпусу по правилу заузимају иницијалну позицију, најчешће су сегментирани, наглашене зарезом, којим се најављује актуализовани садржај. Међутим, наша анализа је показала да ове речце имају способност привлачења у јединствену конструкцију и неку јединицу из супстантивне категорије речи, најчешће у генитиву, којом се додатно актуализује неки садржај. Лексема која се придружује има своју функцију, најчешће етичког датива (*Ево мени...*), а нарочито када се у даљој линеаризацији употреби оптатив, којим се актуализује реченични садржај. Осим што се појављују на иницијалној позицији, речце (ове наведене, али и друге), у анализираном корпусу одвајају се и осамостаљују од осталог дела конструкције.

Нарочиту фреквентност имају речце *чак* и *баи* – чија је функција интензификацијска, а запажене су на почетку исказне форме, при чему се речца *чак* издваја у претпоље, и најчешће репетитивно понавља, најављујући главни реченични садржај, који је исто тако за говорника значајан и интонацијски наглашен. Речца *баи* се у посматраном дискурсу појављује уклопљена у реченичну структуру, и за себе везује енклитику (*Баи си/Баи је*). Речце и поштапалице могу заузимати и међупоље, дакле, импостиране међу чланове главне конструкције, али су обавезно сегментирани и интерпункцијски обележени, а њихова улога се огледа у нарочитом наглашавању ауторове сагласности или супротстављености са садржајем који следи.

Значајан екскламатор је и вокатив. У анализираној грађи се махом уочава у претпољу и у апелативној функцији, али и на другим позицијама, и то у случајевима када говорник контролише комуникативну ситуацију, и када жели да обезбеди правилно разумевање свог исказа. Бројни су примери када је вокатив у претпољу, иза кога долази глагол у императиву, па су ова два оператора у улози актуализовања агенса и активности. Осим императива, вокатив се јавља и у комбинацији са речцама, и то по утврђеном редоследу да речца претходи вокативу. Импостација вокатива унутар реченичне конструкције подразумева позицију између два актуализована садржаја, тј. између две синтаксички хомогене конструкције, чиме је наглашена интеракција говорника и саговорника, док је вокатив у постпозицији најчешће израз за ружење. Иначе, вокатив у оваквој улози је фреквентнији на 'тик-току', него на осталим друштвеним мрежама. На ово се надовезује уочена појединост, а то је да говорици 'инстаграма' не користе изразе за ружење, јер у анализираној грађи није забележена ни једна потврда. Будући да су и 'тик-ток' и 'инстаграм' друштвене мреже са

превасходно млађим чланством, разлози за коришћење или не коришћење израза за ружење не можемо приписати узрасту чланова. Склони смо да закључимо да се оваква ситуација може објаснити неписаним правилима понашања на друштвеним мрежама, тј. 'мрежном бонтону', нарочито ако се има у виду да скоро сви корисници 'инстаграма' имају и 'тик-ток'. Вокатив у финалној позицији најчешће је могуће преместити у претпоље, али је на овој позицији експресивнији јер је у колокацијској спрези са још неком лексичком јединицом, најчешће у комбинацији са квантификатором *један*.

Импостирани вокатив у нашој грађи показује и још једну особеност, а то су типичне језичке јединице у улози вокатива. Наиме, као својеврсни дискурсни маркери појављују се лексеме *brate* и *Боже* у фатичкој улози скретања пажње, или у експресивној улози, за исказивање разноврсних говорних чинова.

И док су вокативи и речце подједнако заступљени на свим друштвеним мрежама, када су оптативи у питању ситуација је другачија. Упадљиво је мање конструкција са оптативом на 'твитеру', 'инстаграму' и 'тик-току' у односу на 'фејсбук', где су оптативи високофреквентни, па се намеће закључак да је оптатив на 'фејсбуку' *par ekselans* дискурсни маркер, нарочито у позитивном смислу јер су поводи за честитања и лепе жеље разноврсни.

Изузетну експресивну вредност има интерјекција на 'твитеру' и 'тик-току'. Узвици у анализираној грађи се по правилу налазе на почетку исказа, па је отуда и њихова експресивност изузетна. Будући да су издвојени из конструкције, чине вањско претпоље, и уколико бисмо их занемарили и искључили из конструкције, остали делови исказа би и даље функционисали без проблема, али је исказ са интерјекцијским чланом знатно експресивнији. Када говорник жели да покаже импресионираност неким садржајем, узвици су најчешће решење.

Коначно, сви поменути и у раду анализирани оператори експресивности јављају се ређе аутономно, а знатно чешће у нераскидивој повезаности са другим операторима, што доприноси да део исказа који настаје после оператора постане интензивнији. Графичким приказом који следи приказаћемо заступљеност негације, интерогације и експресивности на друштвеним мрежама (уп: приказ 4).

Приказ 4: Негација, интерогација и експресивност на друштвеним мрежама

Иако су негација, интерогација и експресивност присутне на свим друштвеним мрежама, ипак се њихова распрострањеност разликује у зависности од друштвене мреже о којој је реч. Негација је најфреквентнија на 'фејсбуку', у великој мери заступљена на 'твитеру', али се одричан облик на 'инстаграму' користи знатно мање него на осталим друштвеним мрежама. Интерогација је подједнако заступљена на 'твитеру' и 'тик-току', као

и на 'инстаграму', док су упитне реченице нискофреквентне на 'фејсбуку'. Говорници на 'фејсбуку' и 'твитеру' експресивну лексику користе чешће него говорници 'тик-тока' и 'инстаграма'. Дакле, на основу нашег истраживања можемо закључити да на 'фејсбуку' доминирају одрични облици, на 'инстаграму' интерогација, а експресивност је доминантна на 'твитеру' и 'тик-току'.

Посебну пажњу у раду посветили смо стилистичком аспекту реченичне оперативности, при чему су на конкретним текстовима испитивани синтаксо-стилемски поступци интензивирања, пермутације и осамостаљивања.

На посматраним друштвеним мрежама сви интерактивни учесници активности на мрежи и комуникационо окружење углавном доживљавају као говорно, иако се реално комуникација одвија записивањем (куцањем на тастатури) текста. Активни корисници, учесници, 'пријатељи' и 'пратиоци', писање и текст схватају као модерну могућност за преношење усменог говора, па су креативне, сликовите и емоционално обојене реченица значајна карактеристика дискурса друштвених мрежа. „Појединачна појава негације, интерогације и других оператора не одаје праву њихову функционалну природу. Али када се из неког разога згусне њихов број, нарочито када су у склопу разноврсне оперативне ознаке, долази до знатног повишења интензитета дискурзије, који се огледа у високом емоционалном тону“ (Јовановић 2013: 55). Негација може имати и појачану улогу нарочито када је велика концентрација негативних форми, или појачани смисао замене фразне негације лексичком.

Интерогативне реченице су моћно експресивно средство са великом изражајном и комуникативном вредношћу јер се питањем углавном не тражи информација већ се отпочиње комуникација, исказује неверица, одушевљење, чуђење или неслагање, те су „интерогативне конструкције врло експресивно средство интензивирања исказа и/или другог вида његовог актуализовања које се манифестује у модализовању емоционалног или когнитивног става говорника“ (Бабић 2014: 70–71).

Стилска маркираност експресивних реченица проистиче већ из саме дефиниције, те је њихова моћ и улога у изразима и реченицама веома наглашена. Експресивност се дефинише „као свеукупност семантичко-стилистичких обиљежја јединице језика која јој омогућују да долази у комуникативном чину као средство субјективног изражавања односа говорника према садржају или адресату говора“ (Тошовић 2004: 26).

Будући да су текстови на овој мрежи настали на нов, модеран начин, у специфичним околностима и, што је најважније, јавно су постављени да се могу посматрати и интерпретирати на различите начине – сматрамо да су били недовољно лингвистички истражени. У том смислу, анализа коју смо ми спровели, а која је била усмерена на само неке синтаксичке аспекте у дискурсу друштвених мрежа, једна је врста лингвистичког доприноса истраживању језика и дискурса поменутих друштвених мрежа. Даља анализа на овом или новом корпусу, са других лингвистичких аспеката, омогућила би поузданије закључке у вези са нпр. морфолошким, фонолошким или ортографским варијантама језика на друштвеним мрежама.

Извори

<https://www.facebook.com/cica.bacic;>¹⁰²
[https://www.instagram.com/cicabacic/;](https://www.instagram.com/cicabacic/)
<https://www.tiktok.com/@cica.bacic;>
[https://twitter.com/CicaBacic.](https://twitter.com/CicaBacic)

<https://www.clarin.si/noske/run.cgi/?fbclid=IwAR2hyb4vi5kBWwPEqQOsf6YxauUvM3JDzqBgC6pB3rrKfMt7VTmBpXF8A>, приступљено 22.9.2022.

<https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>, приступљено: 3.10.2022)

<https://datareportal.com/>, приступљено 11. 08. 2022)

<https://www.instagram.com/p/CloCsIzNAbl/>

Ад-астра <https://www.ad-astra.com.hr/stanje-uma/385-kako-radis-tako-ti-se-i-vraca>

Балиноић <https://www.facebook.com/petar.balinovic>

Будућност Србије

Valkanoks@ Asterix_x https://twitter.com/Asterix_x

Википедија <https://sr.m.wikipedia.org/sr>

Будућност Србије

https://twitter.com/avucic?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor

<https://www.instagram.com/buducnostsrbijeav/>

Весић <https://twitter.com/sicveO11>

Водовод Крушевац <https://www.facebook.com/vodovodks>

Гиги <https://www.tiktok.com/@gitastipic>

Граматица <https://www.facebook.com/groups/105481255430>

<https://www.instagram.com/gramatikanijebau/>

Град Београд <https://www.tiktok.com/tag/gradbeograd>

Група (<https://sh.wikipedia.org/wiki/Facebook>

Дилајн <https://www.facebook.com/groups/105481255430>

Дучић <https://www.facebook.com/jovan.ducic>

Дамјановић <https://www.facebook.com/zorica.damnjanovic.56>

Златиборизација <https://nova.rs/vesti/drustvo/zlatibore-pitaj-taru-da-li-ce-i-na-njoj-da-bude-kaona-vracaru/>

Недић <https://twitter.com/dntejovac>

Ђорђевић <https://www.facebook.com/jelena.djordjevic.33>

Ђорђевић М. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100000135938977>

Ђурић <https://www.facebook.com/tatjana.djuric.52>

Јовановић <https://www.facebook.com/dedinomusko>

Контекст <https://www.kontekst.io/srpski/he%C5%A1tag>

Контракултурна <https://twitter.com/kontrakulturna/status/1278388414497333248>

Корчагин https://twitter.com/korchagin_n

Кума@nije_dugmetara

https://twitter.com/search?q=Kuma%40nije_dugmetara&src=typeahead_click&f=top

Љубодраг Обрадовић <https://www.facebook.com/ljubodrag.obradovic>

Манастир <http://www.manastir-lepavina.org/vijest.php?id=7670;>

Манојловић <https://twitter.com/RadaManojlovic>

¹⁰² Линкови који воде ка ауторским профилима и страницама одакле је есцерпирана грађа у највећем броју примера. Такође, напомињемо да је приступ датиран само у ситуацијама када се одређени профил посећивао једном, али, будући да се некада и више пута посећивао један профил, датирање смо изоставили.

<https://www.instagram.com/radamanojlovic/>

Милосављевић <https://www.facebook.com/sale.milosavljevic.7> приступљено 7.3.2022.

Мим

[https://sr.m.wikipedia.org/src/%D0%9C%D0%B8%D0%BC_\(%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82\)](https://sr.m.wikipedia.org/src/%D0%9C%D0%B8%D0%BC_(%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82)) приступљено: 3. 8. 2022

Митић <https://www.facebook.com/profile.php?id=100010678540852>

Мудролије <https://www.facebook.com/mudrolije/posts/1390621520963939/>

Наш језик <https://www.facebook.com/profile.php?id=100077091357161>

Негумо српски језик <https://www.instagram.com/srpskijezik6/>

Основна школа „Свети Сава“ Трстеник <https://www.facebook.com/svetisava.trstenik>

Поезија СРБ <https://www.poezija.rs/>

Помоћ <https://sr-rs.facebook.com/help/126560554619115>

Праведник <https://twitter.com/pravednikzauvek/status/899281330944565250>

Правопис <https://www.instagram.com/explore/tags/pravopis/>

Речник <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/in-box> 11.11.2022.

РТК <https://www.facebook.com/Radio.Televizija.Krusevac>

Самсов <https://sr.m.wiktionary.org/sr-ec/samsov>

Слике <https://www.instagram.com/p/CnnGDHZDna7/>

СТИЈОВИЋ <https://www.facebook.com/rada.stijovich> <https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/TikTok>,
приступљено 13. 8. 2022)

Суад <https://www.tiktok.com/@onlyfejmzzz/video/7214206894343212293>

Судомат <https://studomat.ba/da-li-ste-znali-kako-je-tik-tok-dobio-ime/126629/>, приступљено 11.
8. 2022

Тик-ток <https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/TikTok>, приступљено 13. 8. 2022),

Твитер <https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/Twitter>

Твитер – назив <https://www.latimes.com/archives/blogs/technology-blog/story/2009-02-18/twitter-creator-jack-dorsey-illuminates-the-sites-founding-document-part-i>

Удружење Ефектива <https://twitter.com/zela62/status/1592095487922155521>

Фразеологизми <https://www.instagram.com/frazeologizm.guk/>

Цитати и текстови https://www.instagram.com/citati_i_tekstovi/

Чобановић <https://twitter.com/DaZivimSan>

Школа <https://www.instagram.com/osnovnaskolasvetisava/>

Литература

- Албијанић 2012:** Ј. Албијанић, Паралингвистичке стратегије у онлајн дискусијама, *Ми о језику, језик о нама*, Зборник радова са друге конференције друштва за примијењену лингвистику, Друштво за примијењену лингвистику Црне Горе, Подгорица, 61-68.
- Бабић 2014:** Миланка Бабић, Комуникативна вриједност упитних реченица у језику штампе, *Радови Филозофског факултета*, бр. 16, књ. I, 21-45, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 51-72.
- Бабић 2020:** Миланка Бабић, Експресивност и ескламативност, у: *Српски језик, књижевност, уметност*, Зборник радова са XIV међународног научног скупа, Крагујевац: Филолошки-уметнички факултет у Крагујевцу, 15-27.
- Бали 1965:** Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Berne: Francke.
- Барон 2009:** N. S. Baron, Are instant messages speech?, *In International handbook of internet research*, Springer, Dordrecht, 1-21.
- Батија 1993:** V. K. Bhatia, *Analyzing genre: Language use in professional settings*, London: Longman.
- Батија 2002:** V. K. Bhatia, Applied genre analysis: A multi-perspective model. *Ibérica: Revista de la Asociación Europea de Lenguas para fines específicos (AELFE)*, (4), 3-19.
- Базерман 1997:** C. Bazerman, The life of genre, the life in the classroom. In W. Bishop & H. Ostrom (eds.), *Genre and writing: Issues, arguments, and alternatives*. Portsmouth, NJ: Boynton/Cook, 19-26.
- Бароуз и сарадници 1998:** Burroughs, R., Roe, T., & Hendricks-Lee, M. (1998). Communities of practice and discourse communities: Negotiating boundaries in NBPTS certification. ED425150. (<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED425150.pdf>)
- Бахтин 1980:** Михаил Бахтин, *Марксизам и филозофија језика*, Београд: Нолит.
- Бахтин 1989:** Михаил Бахтин, *О роману*, Београд: Нолит.
- Бахтин 2013:** Михаил Бахтин, *Естетика језичког стваралаштва*, Сремски Карловци, Нови Сад: Зоран Стојановић.
- Бацић 2019:** Цица Бацић, Дублетни пар 'кап' и 'капља', *Синтезе – часопис за педагошке науке, књижевност и културу*, бр. 15, Крушевац.
- Бацић 2023:** Цица Бацић, Фразеологија на друштвеним мрежама, *Књижевност и језик*, књ. 1 за 2023. годину, Београд.
- Беговић 2019:** Катарина Беговић, *Фразеологизми са компонентом жив на српском и јужнословенском говорном простору: дијахронијски и синхронијски аспект*, Филолошки факултет, (докторска дисертација).
- Белић 1935:** Александар Белић, *Стил и језик, Наши језик 5*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Белић 1950:** Александар Белић, Наш одговор – поводом чланка С. П. Негаџија уз 'све што' и сличне изразе, *Наши језик* I/5-6, Београд, 241-243.
- Белић 1955:** Александар Белић, О језичком осећању, *Књижевност и језик у школи*, год. II, бр. 6, Београд.
- Белић 1958:** Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развоју*, I књига, друго издање, Београд: Нолит.
- Бизел 2003:** Patricia Bizzell, *Cognition Convention and Certainty*. Cross-talk in comp theory: A reader, 387-411. Поновно издање чланка први пут објављеног у PRE/TEXT 3.3 (1982): 213-243.
- Бити 2022:** Marina Biti, О суодносу интенције и učinaka при одашљанју и заприманју медијски, *Fluminensia*, год. 34 (2022), br. 1, str. 115-142.

- Бойд, Елисон 2008:** D. M. Boyd & B. N. Ellison, B. N. *Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship*. *Journal of Computer-mediated Communication*, 13, 1, 210–230. (http://jcmc.indiana.edu/vol13/is_sue1/boyd.ellison.html) (10. 3. 2022).
- Бондаренко 1983:** Виктор Н. Бондаренко, *Отрицание как логико-грамматическая категория*, Москва: Наука.
- Борг 2003:** E. Borg, Discourse community, *ELT journal*, 57(4), 398–400. (<https://academic.oup.com/eltj/article/57/4/398/455342?login=false>)
- Бјуфорт 1997:** A. Beaufort, Operationalizing the concept of discourse community: A case study of one institutional site of composing, *Research in the Teaching of English*, 486-529.
- Блумфилд 1962:** L. Bloomfield, *Language* [1933]. Holt, New York.
- Браун, Јул 1983:** G. Brown, G. Yule, *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bredin 1996:** Hugh Bredin, “Onomatopoeia as a Figure and a Linguistic Principle”, in: *New Literary History*, Vol. 27, No. 3, Literary Subjects, Summer, 1996, pp. 555–569.
- Бугарски 1995:** Ранко Бугарски, *Увод у општу лингвистику* (3. издање), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бугарски 2003:** Ranko Bugarski, *Žargon: lingvistička studija*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Буфон 1898:** Buffon G., *Discours sur le Style*, Paris.
- Валгина 2003:** Н. С. Валгина, *Теория текста*, Москва: Логос. Валгина 2003: Н. Цит. поелектронском издању: – ЈанкоСлава (Библиотека Fort/Da) // <http://yanko.lib.ru> // <http://yanko.ru> // <http://tvtorrent.ru>
- Ван Дајк 1988:** Teun van Dijk, *News analysis: Case studies of international and national news in the press*, Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum. (<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20News%20Analysis.pdf>)
- Виноградов 1971:** V.V. Vinogradov, *Stilistika i poetika*, Sarajevo: Svjetlost.
- Вјежбицка 1997:** Анна Вежбицкая, Речевые жанры, *Жанры речи*, вып. 1, 99–111. (<https://elibrary.ru/item.asp?id=36422407>)
- Вуковић 2000:** Novo Vuković, *Putevi stilističke ideje*, Podgorica – Nikšić: Jasen.
- Вуловић 2014:** Н. Вуловић, „Поредбене фразеолошке јединице с компонентом *Пилат* у српском језику“, *Наш језик*, XLV, 1/2, 63-72.
- Вучетић и др. 2020:** И. Вучетић, Н. Васојевић, С. Кирић, Мишљење ученика средњих школа у Србији о предностима онлајн учења током пандемије Covid-19, *Настава и васпитање*, 69(3), 345–359, <https://doi.org/10.5937/nasvas2003345V>.
- Вучковић 1995:** Петар Вучковић, *Огледи из семантике и прагматике*, Београд: Савремена администрација.
- Герзић 2012:** Borivoj Gerzić, *Rečnik srpskog žargona*, Beograd: Bookbridge.
- Ги 2011:** J. P. Gee, Discourse analysis of games, in *Discourse and Digital Practices*, Edited by Rodney H. Jones, Alice Chik and Christoph A. Hafner, Chapter 2, 18- 28.
- Гловацки-Бернарди 1988:** Z. Glovacki-Bernardi, *O tekstu*, Zagreb: Školska knjiga.
- Горина, Лазарева 2014:** Е. В. Горина, Э. А. Лазарева, *Интернет – это виртуальный дискурс: к вопросу о терминах* // Политическая лингвистика / гл. ред. А. П. Чудинов; ФГБОУ ВПО П50 «Урал. гос. пед. ун-т», Екатеринбург, 2014. Вып. 3 (49). С. 19–22.
- Дементјев 2010:** В. Дементјев, *Теория речевых жанров*, Москва: Знак.
- Диаз-Боне 2013:** Rainer, Diaz-Bone, *Soziologische Perspektiven auf die Diskurslinguistik, Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven*, ur. Dietrich Busse, Wolfgang Teubert, Wiesbaden, 273–287.
- Дилон 2020:** Dilon, Cell, „TikTok Influences on Teenagers and Young Adults Students: The Common Usages of the Application TikTok“. *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences*. (Приступљено 11. 8.2022.).
- Драгићевић 2003:** Рајна Драгићевић, Механизми настајања секундарних значења лексема, *Српски језик*, 8/1-2, 221-230.

- Драгићевић 2009:** Рајна Драгићевић, „О проблемима идентификације фразеологизама“, *Sued Slavistic online*, 1, 35-44. (доступно на: <http://www.suedslavistik-online.de/01/dragicevic.pdf>)
- Драгићевић 2010:** Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Драгићевић 2014:** Рајна Драгићевић, Ка лингвокултуролошком речнику српског језика, *Међународни научни састанак слависта у Вукове дане* 44/1. Београд: МСЦ, 247–262.
- Драгићевић 2020:** Рајна Драгићевић, О неологизмима у српском језику из угла припреме корпуса за израду вишетомног Речника савременог српског језика Матице српске, *Јужнословенски филолог*, LXXVI (1), 107–121.
- Живковић 1988:** Драгиша Живковић, *Теорија књижевности са теоријом писмености*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Живковић 2014:** Danijel Živković, Teorijske osnove u analizi diskursa i pragmatici kod frankofonih lingvista, *Jezik, književnost i kulura*, Niš: Filfak. (https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/zbornici/2014/download/1006_d3374ced3ac512d7a0ca15ea53f93f75)
- Ивић 1976:** Милка Ивић, Проблем перспективизације у синтакси, *Јужнословенски филолог*, стр. 29–46, Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Ивић 1990:** Милка Ивић, *О језику Вуковом и вуковском*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
- Илешкић 1927:** Ф. Илешкић, „Безјак“ и „Безјаци“, *Расправа и грађа*, Српска краљевска академија, Српски диалектолошки зборник, књига III, Београд - Земун: Графички завод „Макарије“ А. Д. 73-93. стр.
- Јесперсен 1917:** Otto Jespersen, *Negation in English and other languages*, Kobenhavn: Hovedkommissionær Andr. Fred. Host & Son, Kgl. Hof-Boghandel, доступно на <http://archive.org/stream/cu31924026632947#page/n5/mode/2up>
- Јевтовић 2019:** А. Јевтовић, Спорт у фразеологији српског језика, у: *Млади и србистка*, Зборник радова полазника образовних програма у ОКЦ „Вук Караџић“ у Тршићу, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 57-65.
- Јетс 1996:** S. J. Yates, *Oral and written linguistic aspects of computer conferencing*. Pragmatics and beyond New Series, 29-46.
- Јовановић 2018:** Ивана Јовановић, *Лингвистичка и стилистичка истраживања медиолошких родова и врста*, Филолошки факултет, (докторска дисертација).
- Јовановић 2020:** И. Јовановић, Нека запажања о експресивности деинтерјекцијске творбе, у: *Српски језик, књижевност, уметност*, Зборник радова са XIV међународног научног скупа, Крагујевац: Филолошки-уметнички факултет у Крагујевцу, 49–57.
- Јовановић 2006:** Јелена Јовановић, *Књига српских народних пословица*, књ. I, II, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Јовановић 2007:** Јелена Јовановић, 'Реченична експресивност' са становишта синтаксе и стилистике (теоријско-терминолошки приступ), *Наслеђе*, Часопис за књижевност, језик, уметност и културу, година 4, бр. 6, 55–74.
- Јовановић 2007а:** Јелена Јовановић, *О прагматској експресивности*, Узданица – часопис за језик, књижевност, уметност и педогошке науке, Нова серија, пролеће-јесен 2006; год. 3, бр.1-2, Педагошки факултет у Јагодини, 52-67.
- Јовановић 2010:** Јелена Јовановић, *Лингвистика и стилистика новинског умећа*, Београд: Јасен.
- Јовановић 2010а:** Јелена Јовановић, *Поводом Аристотеловог схватања о односу језика, мишљења и реалности*, НССУВД, Зборник МСЦ, 39/1, Београд 2010., 63-71.
- Јовановић 2013:** Јелена Јовановић, *Лингвистички и стилистички аспекти проучавања реченице*, Београд: Јасен.
- Јовановић Симић 2014:** Јелена Јовановић Симић, *О 'квалификативу' и 'апсолитиву' са лингвистичког и 'вербатолошког' гледишта*, Српски језик XIX, Београд, 259-273.

- Јовановић Симић, Симић 2015:** Јелена Јовановић Симић, Радоје Симић, *Вербатологија. Лингвистичке основе науке о вербализацији света*, Београд: НДСЈ и Јасен.
- Јовановић Симић 2020:** Ј. Јовановић Симић, Нека запажања о експресивности, у: *Српски језик, књижевност, уметност*, Зборник радова са XIV међународног научног скупа, Крагујевац: Филолошки-уметнички факултет у Крагујевцу, 39–49.
- Јокановић- Михајлов 2003:** Ј. Јокановић -Михајлов, *О интонационој компоненти асиндетских реченица*, Зборник МСЦ 31/1, Београд: НССУВД, 35-44
- Катнић-Бакаршић 2001:** Marina Katnić–Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga, Ljiljan.
- Катнић-Бакаршић 2002:** Marina Katnić–Bakaršić, *Lingvistička stilistika*, Budimpešta: Open Society Institute.
- Катнић-Бакаршић 2003:** Marina Katnić–Bakaršić, *Stilistika diskursa kao kontekstualizirana stilistika, Fluminensia*, god. 15, br. 2, str. 37-48.
- Клајн 2005:** Ivan Klajn, *Gramatika srpskog jezika*, Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Кликовац 2002/2003:** Душка Кликовац, О класификацији функционалних стилова у нашој стручној литератури, *Наш језик XXXIV/3–4*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 272–275.
- Кликовац 2008:** Д. Кликовац, „Шта је то метафора“, *Književnost i jezik*, 55 1/2, 57-76.
- Ковачевић 1998:** Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд, Рашка школа: Србиње: Српско просвјетно и културно друштво Просвјета.
- Ковачевић 2000:** Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, III изд, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић 2002:** М. Ковачевић, *Синтаксичка негација у српском језику*, Ниш: Издавачка јединица Универзитета у Нишу.
- Ковачевић 2004:** М. Ковачевић, *Огледи о синтаксичкој негацији*, Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ковачевић 2011:** Милош Ковачевић, *Стилска значења и зрачења*, Ниш: Издавачка јединица Универзитета у Нишу.
- Ковачевић 2012:** Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, *Српски језик*, XVII, 13–38.
- Ковачевић 2013:** Милош Ковачевић, Стилско-језичке особености прозе Морија Вуковића, *На извору Вукова језика*, Зборник радова са VII научног скупа (30–31. јул 2012), уредник Ненад Вуковић. – Жабљак-Шавник-Плужине: Фондација Вукове задужбине, 99–126.
- Ковачевић 2015:** Милош Ковачевић, *Српски језик између лингвистике и политике*, Бања Лука: Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске.
- Ковачевић 2015а:** Милош Ковачевић, *Стил и језик српских писаца*, Београд: Завод за уџбенике.
- Ковачевић 2015б:** Милош Ковачевић, Лингвостилистичка анализа једине Принципове пјесме, *Наука и слобода*, уредник Милош Ковачевић. – Источно Сарајево: Филозофски факултет, 89–96.
- Ковачевић 2016:** Милош Ковачевић, Језик књижевности између српске филологије и стилистике, *Филологија културе*, 11–36. http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_ser/climb/2016-2/filkult-2016-2-ch1.pdf)
- Кожина 1983:** Маргарита Николаевна Кожина, *Стилистика русског језика*, Москва: Просвещение.
- Кожина 1999:** Маргарита Николаевна Кожина. Речевой жанр и речевой акт (некоторые аспекты проблемы). *Жанры речи*, вып. 2, 52–61. (<https://elibrary.ru/item.asp?id=36422427>)
- Кончаревић 1986:** Ksenija Končarević, Interrogativne rečenice u ruskom i srpskohrvatskom jeziku, *Prilozi proučavanju jezika*, 22, Novi Sad, 71–99.

- Кристал 1988:** Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika NR Srbije.
- Кристал 1995:** David Crystal, *The Cambridge encyclopedia of the English language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Кристал 2001:** David Crystal, *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Кристал 2004:** David Crystal, *A Glossary of Netspeak and Textspeak*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Кристал 2006:** David Crystal, *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Кристал 2011:** David Crystal, *Internet Linguistics: A Student Guide*, London: Routledge.
(<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203830901/internet-linguistics-david-crystal>, приступљено 11.8.2022)
- Кристенсен 2005:** Ken Ramshøj Christensen, *Interfaces Negation – Syntax – Brain*, Ph. D. dissertation, The Department of English, University of Aarhus, доступно на <http://www.hum.au.dk/engelsk/engkrc/Papers/krcphd.pdf>
- Лазих 2014:** Bojana Lazić, Znakovne zamene za neverbalno komuniciranje u pisanoj virtualnoj komunikaciji. *CM Komunikacija i mediji*, 9(31), 23-37.
- Лаких 1999:** Igor Lakić, *Analiza žanra: diskurs jezika struke*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore i Institut za strane jezike.
- Ламп, Елисон и Стајнфилд 2006:** C. Lampe, C. N. Ellison & C. A. Steinfield, Face(book) in the Crowd: *Social Searching vs. Social Browsing*. In Proceedings of ACM Special Interest Group on Computer-Supported Cooperative Work (pp. 167–170). ACM Press.
- Линдзи 2011:** Bruce R. Lindsay, *Social Media and Disasters: Current Uses, Future Options, and Policy Considerations*. CRS Report for Congress, Congressional Research Service. Доступно на <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc93902/> (приступљено 11. 8. 2022.)
- Мандић, Ђурић 2016:** М. Мандић, Љ. Ђурић, 'Крвави' изрази и псовке у савременом српском језику у: *Крв, књижевност, култура*, Београд: Балканолошки институт Српске академије наука и уметности, посебна издања 134, 17-42.
- Маретић 1899:** Томо Маретић, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana.
- Маркус 2020:** С. Makus, 'The newer, the better!..?'- Health crisis communication of the German Government on Instagram during COVID-19. *Bachelor Thesis in Communication Science (BSc)*, Faculty of Behavioral, Management and Social Sciences.
- Мартин 1985:** J.R. Martin, Process and Text: two aspects of human semiosis, In Benson, J.D. & Greaves, W.S. (eds). *Systemic Perspectives on Discourse*. Vol. I: Selected theoretical papers form the 9th International Systemic Workshop. Ablex.
- Мекнејр 2005:** М. Мекнејр, *Nove tehnologije i mediji*, U Brigs, A. i Kobli, P.
- Мекрти 2008:** М. McCarthy, *Discourse Analysis for Language Teachers*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Миладиновић 2014:** Слободан Миладиновић, Деца на интернету онлајн друштвеним мрежама, у: *Интернет и друштво*, Међународни тематски зборник радова, Београд: Српско социолошко друштво, 443–459.
- Милер 1984:** С. R. Miller, Genre as social action, *Quarterly journal of speech*, 70 (2), 151–167.
- Милосављевић 2014:** Бојана Милосављевић, *Оговарање као говорни жанр*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Мијомановић 2022:** С. Мијомановић, *Дискурс уз посредство рачунара у комуникацији између лекара и пацијента на енглеском и српском језику* (докторска дисертација), Београд. Филолошки факултет.
- Милановић 2010:** Александар Милановић, *Језик српских песника*, Београд: Завод за уџбенике.

- Миличевић Петровић, Љубешић 2020:** M. Miličević Petrović, N. Ljubešić, *Nestandardni jezik u nastavi: novi resursi za srpski i hrvatski kao strani*. In V. Krajišnik (Ed.), *Srpski kao strani jezik u teoriji i praksi IV*. Belgrade: Faculty of Philology, Center for Serbian as a Language. 117-130.
- Мирић 2013:** D. Mirić, *Upitni iskaz u ruskom i srpskom jeziku*, *Elektronski izvor*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Морган 2004:** Marcyliena Morgan, *Speech community, A companion to linguistic anthropology*, 3–22.
- Мразовић, Вукадиновић 2009:** P. Mrazović, Z. Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance* (2. prerađeno i dopunjeno izdanje). Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Мршевић-Радовић 1983:** Д. Мршевић-Радовић, „Фразеолошка јединица и њен синоним“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 12/1, Београд: МСЦ, 123-130.
- Мршевић-Радовић 1987:** Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголскоименичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета.
- Мршевић-Радовић 2007:** Д. Мршевић-Радовић, „Фразеолошки неологизми у српском језику (Ономасиолошки и функционално-стилски аспект)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/1, Београд: МСЦ, 283-290
- Мршевић-Радовић 2013:** Д. Мршевић-Радовић, „Српска фразеологија и европско културно наслеђе“, *Књижевност и језик*, LX/2, Београд, 243-252
- Мусладин 2012:** Marijana Musladin, *Utjecaj društvenih mreža na nacionalnu sigurnost*, *MediAnali*, 6 (11), 67–85. url: <https://hrcak.srce.hr/109160> (3.1.2022)
- Николић, Ђорђевић 2016:** М. Николић, В. Ђорђевић, Модификације фразеологизама у српској реп музици, *Српски језик, књижевност, уметност I. Језик, књижевност, уметности*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Николић, Петковић 2019:** М. Николић, Ј. Петковић; Негација у српском као страном језику, *Наслеђе*, 44, Београд, 39-55. стр.
- Николић, Шарчевић, Тривић 2012:** И. Николић, А. Шарчевић, А. Тривић, „Когнитивна теорија метафоре: културолошке сличности и разлике у концептима хране и пића на шпанском, енглеском и српском језику“, у: А. Пејовић, М. Секулић, В. Карановић (уред.), *Јела и пића у шпанском језику, хиспанским књижевностима и култури*, Крагујевац: ФИЛУМ, 211-229
- Оташевић 2007:** Ђорђе Оташевић, *Мали српски фразеолошки речник*, Београд: Алма.
- Оташевић 2012:** Ђорђе Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Београд: Прометеј.
- Паркс 2010:** Malcolm Parks, *Social Network Sites as Virtual Communities, A Networked Self*, Routledge. (<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203876527-12/social-network-sites-virtual-communities-malcolm-parks>)
- ПМС 2010:** М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурница, *Правопис српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Петковић 2015:** Јелена Петковић, *Синтакса и семантика двоструке негације у српском језику*, необјављена докторска дисертација, Крагујевац.
- Петковић 2017:** Јелена Петковић, Проблеми семантичке интерпретације двоструко негираног глаголског предиката, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Vol.46/1, Article 14 (161–170). (<https://doi.org/10.18485/msc.2017.46.1.ch14>)
- Петковић 2019:** Ј. Петковић, Негација као језичка категорија – општи осврт, *Наш језик*, Књига L, Св. 2, Београд, 307–314. стр.
- Петковић 2020:** Ј. Петковић, Множбе негација између различитих реченичних чланова, *Српски језик XXV*, Београд, стр. 189–201.
- Петровић 2019:** Т. Петровић, Фразеологизми у драмама Душана Ковачевића, у: *Млади и србистка*, Зборник радова полазника образовних програма у ОКЦ „Вук Караџић“ у Тршићу, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, стр. 153-167.

- Петровић, Војновић 2005:** В. Петровић, Ј. Војновић, Употреба инфинитива у текстовима са почетка 19. века, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 34/1, Београд, 71–88.
- Пипер 1983:** П. Пипер, Синонимије и конверзије са глаголом *морати*, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, књ. 12/1, Београд, 167–172.
- Пипер и др. 2005:** П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасћ, Љ. Поповић, Б. Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ / Београдска књига / Матица српска.
- Пипер, Клајн 2013:** Р. Piper, I. Klajn, *Normativna gramatika srpskog jezika*, Novi Sad: Matica srpska.
- Поповић 1978:** Љ. Поповић, Експресивна сегментација реченице и њена комуникативна структура, *Зборник за филологију и лингвистику* XXI/2, Нови Сад 1978, стр.123-151.
- Поповић 1997:** Љубомир Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд: Друштво за српски језици књижевност Србије.
- Поповић 2009:** Lj. Popović, *Leksičke inovacije u elektronskom diskursu srpskog i hrvatskog jezika*, U B. Tošović (ur.), *Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/ Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen. Lexik – Wortbildung – Phraseologie*, Münster et al.: LIT. S, 183–204.
- Прањић 1985:** Krunoslav Pranjić, *Jezik i književno djelo. Ogledi za lingvostilističku analizu književnih tekstova*, Beograd: Nova Prosveta.
- Прћић 1997:** Т. Прћић *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Прћић 2005:** Tvrtko Prčić, *Engleski u srpskom*, Novi Sad: ИТР „Zmaj“.
- Радић 2000:** Биљана Радић, Особине дискурса на интернету на енглеском и српском језику, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXVIII, 99–114.
- Радић-Бојанић 2006:** Biljana Radić-Bojanić, *Virtuelne zajednice kao jezičke zajednice*, *Теме – Časopis za Društvene Nauke*.
- Радић-Бојанић 2016а:** Биљана Радић-Бојанић, *Фејсбук кроз комуникацију и колаборацију: друштвено образовна истраживања*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Радовановић 1990:** Милорад Радовановић, *Списи из синтаксе и семантике*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Радовановић 2003:** Milorad Radovanović, *Sociolingvistika*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Радовић-Тешић 2008:** М. Радовић-Тешић, Структура актуелних неологизама у српском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Граматика и лексика – дескриптивни и номативни приступ 37/1, Београд: МСЦ, 361-369.
- Радојичић 2008:** Miroslav Radojčić, *Istraživanje virtuelnih zajednica i javnog mnjenja na Internetu*, Beograd: Službeni glasnik.
- Радусин-Бардић 2019:** N. Radusin-Bardić, *Interrogativni modalitet u francuskom i srpskom jeziku*, Elektronski izvor, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Редли 2018:** Јелена Redli, *Inovacije u jeziku mladih na društvenim mrežama*, *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, 7(2), 173-184.
- Ристић 2004:** Стана Ристић, *Експресивна лексика српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић и др. 2014:** Душан Ристић, Ана Пајванчић Цизел, Душан Маринковић, Мапирање друштвене географије интернета: значења, материјалност, моћ, *Интернет и друштво*, Међународни тематски зборник радова, Ниш и Београд, 23–41.
- РКТ 1986:** *Rečnik književnih termina*, Beograd: Nolit.
- РСЈ 2011:** *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Русман, Свенсон 2017:** Russmann, U. i J. Svensson (2017) “Interaction on Instagram?: Glimpses from the 2014 Swedish Elections”, *International Journal of E-Politics*, 8 (1), 50–65.
- Савић 1984:** С. Савић, Принципи стварања неологизама у српскохрватском језику, *Лексикографија и лексикологија*, Нови Сад – Београд, 161-170.

- Свејлз 1990:** J. Swales, *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge University Press.
- Селвин 2009:** Neil Selwyn, *Faceworking: exploring students' education-related use of Facebook, Learning, Media and Technology*, Volume 34, 2009 - Issue 2: Learning and social software - researching the realities
(<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17439880902923622>)
- Серл 1986:** Џ. Р. Серл, *Класификација иллокутивних актова, Новое в зарубежной лингвистике 17*, 170–194.
- Серл 1991:** Dž. Serl, *Govorni činovi*, Beograd: Nolit.
- Сибона, Валзак 2011:** C. Sibona, & S. Walczak, S. Unfriending on Facebook: Friend Request and Online/Offline Behavior Analysis. In Proceedings of the 44th Annual Hawaii International Conference on System Sciences. Hawaii: Computer Society Press. URL: <http://csdl2.computer.org/comp/proceedings/hicss/2011/4282/00/07-05-17.pdf> (3.1.2022.)
- Силић 2006:** Josip Silić, *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Zagreb: Disput.
- Симић 1995:** Радоје Симић, Лингвистички статус разговорног језика, одн. колоквијалног стила, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 23/2, Београд: Филолошки факултет.
- Симић 1996:** Радоје Симић, *Српска граматика за средње школе синтакса*, Београд: МХ `Актуел`.
- Симић 1997:** Radoje Simić, *Uvod u filozofiju stila*, Beograd: Univerzitet u Beogradu.
- Симић 1999:** Радоје Симић, Лингвистичка стилистика, *Наш језик*, XXXIII/1–2, Београд: Институт за српски језик САНУ, 127–137.
- Симић, Јовановић Симић 2001:** Радоје Симић, Јелена Јовановић Симић, *Опита стилистика*, Београд: Јасен.
- Симић, Јовановић 2002:** Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска синтакса*, I–IV, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић, Јовановић 2007:** Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Мала српска граматика*, НДСЈ, Јасен.
- Симић, Остојић 1996:** Радоје Симић, Бранислав Остојић, *Основи фонологије српског књижевног језика*, Београд: Универзитет у Београду.
- Стабс 1991:** Michael Stubbs, *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. (<https://www.wiley.com/enus/Discourse+Analysis%3A+The+Sociolinguistic+Analysis+of+Natural+Language-p-9780631127635>)
- Станојчић 2010:** Станојчић Живојим, *Грамматика српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.
- Станојчић, Поповић 1992:** Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Грамматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић 1953:** М. Стевановић, Напоредна употреба инфинитива и презента са свезицом *да*, *Наш језик*, нова серија Књ. V, св. 3–4, Београд, 81–102.
- Стевановић 1967:** М. Стевановић, Облици другог дела сложеног предиката као допуне, *Наш језик*, Књ. XVI, св. 4, Београд, 237–243.
- Стевановић 1989:** М. Стевановић, *Савремени српскохватски језик, II, Синтакса*, четврто издање, Београд: Научна књига.
- Субановић 2019:** К. Субановић, Реченична експресивност са становишта синтаксе у сатирама *Укидање страсти, Озбиљне научне ствари и Вођа* Радоја Домановића, у: *Српски језик, књижевност, уметност*, Зборник радова са XIV међународног научног скупа, Крагујевац: Филолошки-уметнички факултет у Крагујевцу, 179–193.
- Танасић 1995-96:** С. Танасић, О употреби глагола *требати*, *Наш језик*, књ. XXX/1–5, Београд, 44–52.
- Тошовић 2002:** Branko Tošović, *Funkcionalni stilovi*, Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität.
- Тошовић 2004:** Бранко Тошовић, *Експресивност*, Пројекат Растко.
(<https://www.rastko.rs/filologija/delo/13331>)

- Тривић 2015:** А. Тривић, *Лексичко-семантичка анализа соматизма у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ* (докторска дисертација), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметничк факултет.
- Торић 2007:** Синоними и дублети, *Терминолошка стандардизација лингвистичког описа савременог српског језика*; 35. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 3(4), 59-67.
- Федосјук 1997:** М.Ю. Федосјук, Нерешенные вопросы теории речевых жанров, *Вопросы языкознания*, 5, 102–120. Доступно на <https://vja.ruslang.ru/ru/archive/1997-5/102-120>.
- Ферклаф 1996:** N. Fairclough, *Critical Analysis of Media Discourse*, In: Marris, P and Thorntam, S. (eds.), *Media Studies: A Reader*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 308 - 325.
- Ферклаф, Водак 1997:** Fairclough, N., Wodak R. ,*Critical Discourse Analysis*. In: *Van Dijk, T.A. (ed.) Discourse as Social Interaction*. Volume 2. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage. Pp. 258-284.
- Ферклаф 1989:** N. Fairclough, *Language and power*, London. Longman.
- Фучс 2008:** Christian Fuchs: *Internet and society – Social theory in the information age*, London: Routledge.
- Хајер 2003:** Maarten A. Hajer, „Argumentative Diskursanalyse. Auf der Suchenach Koalitionen, Praktiken und Bedeutung”, *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse. Band II: Forschungspraxis*, ur. Reiner Keller, Andreas Hirseland, Werner Schneider i Willy Viehöver, Opladen, 271–298.
- Хајмз 1980:** Д. Хајмз, Етнографија комуникације, Београд: БИГЗ.
- Харис 1952:** Zelig S. Harris: *Discourse Analysis, Language*, 28/1952, 1– 30.
- Хелан 2012:** R. Helán, *Analysis of published medical case reports: Genre-based study* (Unpublished doctoral dissertation). Masaryk University, Brno, Czech Republic.
- Херинг 1996:** S. Herring, S. C, *Two variants of an electronic message schema*, *Pragmatics and Beyond New Series*, 81-108.
- Херинг 1997:** S. C. Herring, *Computer-mediated discourse analysis, Special issue of the Electronic Journal of Communication*, 6(3). (<http://www.cios.org/www/ejc/v6n396.htm>)
- Херинг 2001:** S. C. Herring, *Computer-mediated discourse*. In *D. Tannen, D. Schiffrin, & H. Hamilton (Eds.), Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 612-634.
- Херинг 2012:** S. C. Herring, *Grammar and electronic communication*, *The encyclopedia of applied linguistics*, 1-9.
- Чаркић 1995:** Милосав Чаркић, *Фоностилистика стиха*, Београд: Научна књига, Институт за српски језик САНУ.
- Чаркић 1996:** Милосав Чаркић, *Стил – појам и дефиниција*, *Наш језик* 31XXXI/ 1–5, Београд: Институт за српски језик САНУ, стр. 179–184.
- Чаркић 2002:** Милосав Чаркић, *Увод у стилистику*, Београд: Научна књига.
- Чаркић 2013:** Милосав Чаркић, *Стих и језик*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Џонс 2001:** S. Jones, *Virtuelna kultura – Identitet i komunikacija u kiber društvu*, Београд: Biblioteka XX vek.
- Џонсон 2008:** N. A. Joinson, ‘Looking at’, ‘Looking up’ or ‘Keeping up with’ People? Motives and Uses of Facebook. In *Proceedings of the 26th Annual SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (Florence, Italy, April 05-10 2008), CHI ’08, ACM, New York, (pp. 1027–1036).
- Шанк 1993:** G. Shank, *Abductive Multiloguing: The Semiotic Dynamics Of Navigating The Net*”, *The Arachnet Electronic Journal on Virtual Culture*, Vol 1, Number 1. Preuzeto sa
- Шипицина 2009:** Шипицина Лариса Юрьевна, *Класификација жанров компјутерно-опосредованной комуникации по их функции*, *Известия российского государственного государственной педагогического университета им. А. И. Герцена*, Филология, 171–179.
- Шкиљан 1980:** Dubravko Škiljan, *Pogled u lingvistiku*, Zagreb: Školska knjiga.
- Шмелова 1997:** Шмелева Татьяна Викторовна, *Модель речевого жанра, Жанры речи*, вып. 1, 88–98. Доступно на <https://elibrary.ru/vlxzci>

РЕГИСТАР ¹⁰³

'Фејсбук'

НЕГАЦИЈА

Аааа, не!

А не! Ово је друга прича.

Ако свештеник не науди деци, нико неће, ни ријалити звезде, ни инфлуенсери којима је свака друга реч псовка, ни ови нови "певачи" што се у свакој песми хвале како имају "брдо лове и дроге".

Визија нема времена за празне приче.

Волела бих неким моћима да вратим време, не само да исправим грешке, него и да неке ствари осетим два пута.

Гледао сам ваше војнике, а они нису били ништа друго до сам народ, у скоро свим биткама ослободилачког рата.

Дааа! Како год окренеш заједничка нам је младост!

Да, да, да! Тако је то кад си шеф.

Да, да! Оговарала си ме све време!

Да, много тога смо заборавили, што се мене тиче, време је за промене!

Да није можда то било на митингу кад смо заједно држали транспарент за укидање будилника и слободу петлова да кукуричу!

Да, он је један од ретких са том титулом.

Да, само што нас нико не пита.

Да! То је била luckasta генерација! Ко Тајчи!

Док се ми у школи не смирујемо од посла пишући записнике о вербалном насиљу међу ученицима, родитељи ћуте.

Ево ме данас у храму Светог Саве где се НЕ плаћа улаз.

Жена која има петоро деце остане без посла и нико ништа не предузима! Нико не предузима одговорност за ову катастрофу.

Житељи Прибоја тврде да се ово до сада није дешавало, нити су ишта слично видели.

¹⁰³ Регистар обухвата све негиране, интерогативне и експресивне конструкције које су анализиране у дисертацији.

Задњих месеци мрежом кружи мера данских научника којом се непопуларно забрањује употреба графикана.

Занима ме процедура, први пут сам на боловању па ми је све непознато.

Зар данас људи не метанишу пред телевизорима, пред радијима, зар не метанишу пред безбројним лажним, такозваним културним просветитељима. А шта, ко су они? Нису ништа друго до смрт! Ништа друго до немоћ!

Зауставимо потписивање велеиздаје док не буде касно!

И даље ништа, нема их нигде.

Ја се не хвалим него вас упозоравам на бахатост возача.

Јел'сад јасно ко је овде луд, не?! Није?!

Јесте! Да, тако је!

Када сам, онако неук, направио ову групу, нисам ни помислио да ће се ово дешавати.

Кад мало боље поразмислим – мене и није страх тог вируса. Ни високе температуре. Нитегоба горњих респираторних путева. Ни несташница средстава за дезинфекцију. Ни панике. Ни празних рафова у радњама.

Кажете ви сте опозиција у Скупштини? Неееее! Ви сте класична руља, шљам и талог нашег друштва.

Као да ти је Јапанац ујак! – Да!

Комшија тужи легалног власника за нарушавање приватности (непознато ми је да ли је његов објекат легалан).

Ма јооок! Каже: „Србија, СПЦ и српски народ“! Не, не, контра је!

Малопре ми послао пријатељ, нисам ни зарез мењао.

Ми не стојимо један насупрот другог, већ један покрај другог.

Мишко не може да живи ако један дан не једе чоколаду.

Моја деца, моји лептрићи не само што су много леви, него су и веома паметни.

Моји фанови не гледају и не слушају мене што сам Дивнина ћерка, већ што сам талентована.

Молим за савет: Не једем слаткише, тесто и нездраву храну, али не могу да смршам.

На игру нашег капитена Немице нису ни одговориле, ни смањиле разлику.

На нимало свечаној академији нису додељене награде.

Надомак Београда у близини центра града појавила се до сада невиђена животињица. Зна ли неко о чему се ради?
Након завршетка изузетно посећеног Сајма књига у Београду (...) Није било много купаца, али није било ни много издавача.

Намештају и квиз забавног карактера! – Да, бре!

Народ који не зна своју прошлост, не разуме садашњост и нема будућност.

На свежем ваздуху не само да смо уживали, него смо се и сликали.

Не боли смрт, боли све оно што после ње долази.

Не дирај ми ћирилицу!

Не знам када то ја нисам прискочила у помоћ.

Не знам ни да ли бих у томе успео чак и када бих прочитао све књиге о историји језика, културе и Србије.

Не кажем да је било увек лако.

Не могу ни дани, ни године уништити сећања! Оставио си траг који се памти!

Не може нам нико ништа, јачи смо од блокираног ректората.

Не смемо мрзети, не смемо ни заборавити, ни опростити.

Нека вам узор буду они који успеју да усреће не само себе него и оне које воле.

Немам ту врсту страха.

Немој сад да ти дођем!

Не, не!

Не само да радим у најлепшој школи на свету, негои уживам са ђацима, макар и овако.

Не, то је сулудо!

Нећу да размишљам о томе.

Ни лепшег, ни лакшег посла!

Ни луђег пријатеља, ни лепшег слаткиша!

Није да ја то не видим, лакше ми је да се правим луда.

Није могуће, то ти је дао неко други!

Није она мог другара похвалила, него га је увредила.

Нико те не пита јеси ли срећан.

Нисам ни вољан за тај подухват, што ме можда чини лошим лингвистом или историчаром језика.

Нисам ни знала за прстић.

Нисам одустао никада у животу после првог пораза.

Нисмо очекивали награду, али је дошла у праве руке.

Очигледно свештеник не смета никоме, осим њој.

Па да! Криви смо јер нам је фудбал спорт број један.

Питу ставиш у рерну и печеш док не видиш да је печено.

Пут ка трећој победи није био нимало једноставан.

Пчелар почетник има много посла док пчеле не раде.

Разлог за лоше понашање детета не леже у социјализацији, већ у недостатку родитељске љубави.

Рекла је: Да!

Спојила нас је само љубав према деци! Ни политика, ни медији, ни удружења...

Срећни смо само онда када од живота не тражимо много.

Српске псовке не треба спутавати, али их не треба користити.

Сунце ти жарко, вести Б92 у 16 часова, које сам некад волео да гледам, 23 минута само Вучић и крај. Нема, ништа друго не приказују ни прогноза времена, ма ништа! Нигде се ништа није догодило! Лудило!

Сутра не иде у школу! Ни деца, ни ми наставници!

Такав живот, испуњен немиром и непрестаном журбом, није ништа друго до несрећа, адска мука.

У овом разлабављеном систему постојања и образовања, немамо ми ништа друго до речи.

Уживам да кувам не само јела, него и да месим теста.

Фрау Габријели се то не допада, али Тесла је био уљудно равнодушан.

Чувај се да се не заразиш!

Шта те брига шта ко пије, тера ли и тебе да то радиш?! Не.

Што ме не позовете на пиће, него ми шаљете сличице.

ИНТЕРОГАЦИЈА

Да ли се то мени само чини или се овде нешто озбиљно не слаже?

Да ли сте прележали богиње?

Да сам ја Недимовић, ја бих шта ви кажете на ово? Слепо се држати акценатских правила од пре 160 година или размислити о изузецима?

Баш ме занима какав утисак оставља на вас ова слика?

Где водите децу у слане собе?

Где је Министарство културе и зашто нису ову одвратност забранили?

Да ли је могуће да жена која има петоро деце остане без посла и нико ништа не предузима?

Да ли имамо неог на ФБ ко ради на аеродрому Никола Тесла?

Да ли се и ви придржавате мера овако?

Зар је одустао, ма не бих ни излазио на црту, на црту.

Зар је могуће да лик ово стварно мисли?

Зар не би било сјајно да осетимо мирис мора овог лета?

Зар не би било фер да се суздржите од негативних коментара када неко објави вест да је потребна замена?

Зашто ћутимо?

Зна ли неко преко кога се шаље помоћ за Сирију?

Имаш ли још неку тако врцаву доскочицу?

Је ли беседила у десетерцу?

Јел' Ђилас има алиби?

Јел' се огласише они што нас малтретирали да мора да се носе маске?

Када почиње да ради Пепко?

Какав је ово црв у шљиви пожегачи?

Какав су пар?

Како побољшати живот на селу?

Ко одговара за процедуралне грешке?

Ко прави торте од картона?

Ко све хоће да изађе на испит?

Колико дуго се чекају резултати теста за алергију на нутритивне алергене?

Коме је сметало ово наставно средство?

Људи, кога препоручујете за проверу ткива?

Одакле полази сутра аутобус за Париз?

Па шта каже струка сад?

Савршен пар, зар не?

Сећаш ли се када си први пут видео диносаруса?

Скромно, зар не?

Храм Преображења Господњег? Стварно је све великим, по том клетом Правопису, у камену уписаном? Ладно сам рекла детету погрешно, нисам знала да је и Господњег великим, нити знам зашто, може неко објашњење, исечак (мада ми он не значи без образложења)?

Шта бисте прво урадили када бисте добили милион евра?

Шта и о чему то прича овај човек?

ЕКСПРЕСИВНОСТ

Ајде долазите кући, не бламирајте се више, пакујте кофере!

Баш сте ми лепи!

Били сте на висини задатка!

Brzo duvaj svećice pre nego što vatra zahvati nameštaj srećan rođendan i puno
zdravlja želi ti tvoja Vesa

Гледајте своја посла!

Гологузани, само се на лустер нисте попели!

Да, бре!

Да си вечна, Србијо!

Дабогда се нигде не пласирали!!!

Делите даље!

Диван дан!

Дипломирали смо!

Добро јутро и срећан дан наздравље кафа поздрав пријатељи

Докле ће више овако, нисам паметан?!

Доктор!!!

Драги напредњаци, добро нам дошли!

Друже, да си ми жив, здрав и узбрдо брз и да нам певаш до стоте!

Ево, братићи моји, гледајте и уживајте!

Ево првог гола!

Ех, кад ћу ја да укапирам људе кад кажу да се стално смејем?

Želim ti svu sreću ovog sveta

Живела Нина милијарду година!

Живели!

За Мароко!

Зашто не бих веровала?

Јоој, ко све данас има профил!

Кад ће нама бити боље?

Какав кадар за ГО, каква генијалност, нек цркну душмани!!

Какав пех те снађе, сестро слатка?!

Као нема струје, ма да?

Lep vikend želim svima

Лечила људе лажном дипломом!

Људи, љубим вам душу!

Ма, не!

Мераклије, мерак ми је, цепај!

Мирка, срећна ти слава!

Мишко, пријави се на време да бираш собу!

Много је, брате, она тешка особа!

Наравно, ја сам прва стигла!

Народе, постала сам тетка!

Не занима ме!

Не пишите више о корони!

Не шаљите више ваше глупости!

Нека је срећно и дуговечно! Да вам заједнички живот донесе само срећне тренутке и да га градите и обогатите љубављу, разумевањем и пријатељством

О, шта ти све неће човек овде да види!

Оно, брате, шта рећи!

Оп, оп, идемо!

Osmehom kroz život

Пикси, ти ли си???

Пљуште увреде на све стране!

Подели ако се слажеш!

Поздрав за све који ме познају (живи били!) Господин човек!

Поносни и срећни за годишњицу! Све што се може рећи је САМО НАПРЕД

Преголема туга!

Predivna je.. šugarčić pravi, med medeni.. iskreno, iz sveg srca joj želim uspešnu karijeru u nekoj od svetskih metropola!

Престаните!

Радовановићу, стоко!

Рале, срећан рођендан!

Роде, БОГ ти давао, а срећа певала!

Sve najbolje gosn. Braco, srećan rođendan! Posebno zdravlja ti želim! Živeli!

Слушај!!! (Ало, човече!) Ти ћеш да ми солиш памет!

Србија никад није била јача! Брже, јаче, боље!

Срећна свима слава па и мени!

Срећна слава домаћине Свети Јован Крститељ нека вам буде на помоћи КАНАДА

Срећно билооо!!! Уживај!

Тужи их!

Умукните више, бре!

Управо!

Хвала богу, један нормалан текст (доста више о корони!)

Hvala ti za sve lepe momente i osmehe koje si donela u moj život! Beskrajno ti hvala što me činiš najponosnijom majkom! Srećna ti matura, srećo majkina!

Црко, дабогда!

Чарапани, комшије, хвала вам од срца!

Чекајте ви, само ви седите!

Čestitam, dečaće dragi! Divno dete jer "kruška pod krušku pada"! Od takvih roditelja to je normalno.

Честитам ко год буде на власти и очекујем да власт заустави ова поскупљења и инфлацију

Чик, чик, погоди!

Шта се чека?

’Инстаграм’

НЕГАЦИЈА

Боже, дај ми пара јер стрпљења немам.

Браја није крив за оно што је медијски испало, ко не препозна песму, нико други му није крив.

Ви нисте нормални.

Где си била док сам био нико.

Данас не радимо!

Ја слободна, он неверан.

Лично никад не бих пустила у етар оно што нисам платила и што се нисмо лично договорили, није људски нити је фер.

Народ не мора да брине, јер нити смо шта потписали, нити негде има наш параф.

Не постоји ништа лепше од љубави према Србији јер резервне отаџбине немамо.

Не прича са мном.

Не само да није фалсификована слика, него је нисам ни прерадила.

Не соли ми памет, заслади ми живот.

Не сумњам у тебе, али не верујем да је свађа намештена.

Нека ме нико не пита ништа.

Немам ја проблем да се борим за независност, предаја и капитулација нису и никада неће бити опција.

Нигде се данас није пробао најлепши колач.

Никад не лажи жену која те је родила.

Никада не знаш у сваком тренутку шта се дешава, не могу све да испратим, али то не значи да ме није брига.

Нико неће остати равнодушан на наш изглед.

Ништа не враћа у прошлост као добра песма.

Ништа ти данас нисам кувала, моја Славице.

Отишли су у свет јер не могу на Балкану радити.

Полагаћу тај испит док не оседим.

Рекле су „не“ исто тако одважно и одлучно као што су једном рекле „да“.

Сваки дан доноси нешто што је нама непознато.

Село из човека никад није изашло.

Ски одело апсолутно непотребно.

Схватили смо своје грешке, а ко није схватио, не жели, или не може да схвати, није више са нама.

У доњим лагама сам несигуран, иначе добар.

ИНТЕРОГАЦИЈА

Бавите ли се спортом?

Видесте ли ово?

Волиш ли адидас?

Где живиш?

Где си ово скинуо?

Да ли бисте посетили Кубу?

Да ли волите псе?

Да ли се слажете са Тином?

Да ли сте знали да најлепше слике Италије на интернету приказују баш пределе Тоскане?

Да ли тражите поклон за неког посебног?

Због чега Црвена звезда већ осам година заредом не може да победи Албу у Пиониру?

Знате ли тај осећај?

Јао, како се зове овај лик?

Јасно, бака је глава куће – а код вас?

Јел' ти то једеш на предавању?

Јесење вечери су најлепше на планини, зар не?

Јеси ли нашла дечка?

Кад се виђате?

Када излази други део?

Када сте видели последњи пут пријатеља из детињства?

Какав телефон имаш?

Какво је ваше мишљење о Малти?

Какви су ваши утисци о новој колекцији?

Како идете на посао?

Како ми стоји плава боја?

Како се зове песма?

Како се зове серија?

Како ми стоји плава боја?

Ко је заборавио кључеве у школском дворишту?

Ко је ова магија са фотографије, да ли знаш?

Ко је тај лик?

Ко од вас хоће са мном у теретану вечерас?

Куда вечерас?

Мале ствари пуно значе, зар не?

Може један лајк?

Моје омиљено јело. Може и зар не?

Неко чет?

Породица и добар филм. Добитна комбинација за зимски викенд – зар не?

Све се може кад се хоће и јако жели Зар не?

Старо смо друштво ми, зар не?

У Београду пада снег?

Увођење обавезног бакшиша???

Хоћеш ли се играти са њим?

Шта би волела да добијеш за рођус?

Шта је на врху, ко зна?

Шта мислиш о Констракти?

Шта није у реду?

Шта се десило?

Шта се пије?

Шта то радиш?

Шта ћеш после средње?

ЕКСПРЕСИВНОСТ

Акција!!!

Ах, пластична операција!

Баш ти је лепа коса!

Била је част и задовољство познавати тебе, Боро!

Браво, момци!

Дођите!

Доживите неслућено!

Ево наше краљице!

Ево нас у Инђији!

Еј, ти, насмеј се јер баш си слатка!

Забава, пријатељи и билијар!

Изаберите и ви савршен прстен!

Каква трансформација након само месец дана?!

Капице у свим бојама!

Маскице на акцији!

Мед храни и од болести брани!

Ми смо уз вас!

Моја сека и ја!

Наручите код нас, достава бесплатна!

Недеља је најлепши дан за породицу, чак и када је снег!

Нека вам је на здравље и спасење почетак поста!

Нема речи, само емоција!

Нова колекција је стигла!

Ново!

Ооо, Боже, каква лепота?

Обавезно пробајте!

Обрадујте себе и вама драгу особу!

Очекуј главну или неку утешну награду!

Победа у гостима!

Поздрав, људи!

Почни припеме за лето!

Рођенданска журка нека почне!

Сазнај које су могућности студирања у Шпанији!

Сигурна куповина!

Специјална акција!

Специјална понуда!

Спремите се за тотално ново искуство!

Срећан 78. рођендан, Звездо!

Срећан почетак заједничког живота и пуно љубави!

Срећан рођендан и да ти се све жеље испуне!

Срећна јапанска Нова година!

Срећно данас! Да постигнеш гол!

Супер акција!

Уживајте!

Укажи јој пажњу!

Ускоро вам спремамо нешто ново!

Ускоро мењам број, претерали сте!

Уникатно, атрактивно, модерно!

Учествуј у новој наградној игри!

Феноменална понуда!

Хахаха! Гледај, будале, мајко мила!

Цела екипа на окупу!

Чекај, шта је смешно?

Шок у Торину!

Шта је смешно?!

'Твитер'

НЕГАЦИЈА

А нити сам чуо, нити сам гледао ништа званично, нити је организована некаква трибина, нити ми је изабрани лекар рекао, ова вакцина ради овако, а можеш и ову или ону.

А од Ђиласа ни трага ни гласа.

Ал'цепају камате, брате, ни датум нисам видео, ни поруку примио.

Ало бре, нема цабе нигде ништа, и нико не доноси ништа да би нама помогао, већ да не изгуби свој новац.

Бунга-бунга није измислио Палма, већ је видео ван ове земље. А то да ли су у питању малолетнице или не све док не видим нешто конкретно ипак приписујем Мариника-Ђилас пропаганди.

Ви не можете да патите, али и да не патите.

Ви не смете рећи ни реч;

Више ни мисице, ни мистери не говоре о миру у свету, већ сви хоће победу над оним другим.

Да нема дрвећа и цвећа изумро би живи свет, а да нема пушење у затвореном не би изумро нико, нити би му нешто фалило као што није и у целом свету. Нигде ником ништа не фали људи имају у свету одвојени простор за пушаче и ником ништа, а не као ми немамо ни просторије, а ни закон.

Да те нема на 'твитеру' не би те било нигде, толико си талентована за живот.

Забрана коришћења мобилних телефона се не поштује ни у приватним возилима, ни у возилима градског превоза.

Изгледа да има људи који не само да не раде, него јуре сојке по скупштини.

Има и нас који смо прошли као боси по трњу, нас нико нигде не види, нити спомиње.

Једино опис уз слику *није ти ово инстаграм* не може изумрети на твитеру;

Када буду ушли у Шенген, нигде неће постојати рампе и неће нико ништа чекати, у томе је разлика, али ти и тако не можеш то да схватиш, само губим време...

Куртијева реч се не поштује нигде у свету, ни овде у Београду, а ни тамо у Европи.

Лепо је када је човек заљубљен! Нити једе, нити пије, нешто слично пензионеру кад види свевишњег.

Лош глумац за председника не дајеништа друго до лоше сценарије за „цивилне“ катастрофе.

Мени овде нешто није јасно, чекајте, зар он није и тада био на власти?!

Мени су упитни они који су тамо оставили све непродато, а дошли у Србију.

Нажалост, српски народ то није ни препознао.

Најбоље је да нико никад нигде не изађе и да ништа не види, него да нам Пинк преноси како је то у том мрском свету.

Нама не преостаје ништа друго до КУКА&МОТИКА!!!
Све побуне у нашој историји не представљају ништа друго до неугасиво сећање на нашу средњовековну државу.

Народ на КиМ нема више куд, свесни су свега што и ми, и шта им друго преостаје него да се самоорганизују.

Не брини, од свега што је рекао само се разуме некултура.

Не затварај капије свог света, нека уђе тама, нека уђе хладноћа, зима и мртвило.

Не значи да нико ништа не ради у јавном сектору, већ да је држава неорганизована.

Не одричите се предака;

Не само да му Холивуд није био наклоњен него и неки хроничари тог времена га критикују.

Не твитуј сад после гајбе црног пива ;-);

Неке „дођоше“ можете да толеришете док не схватите да су злочинци свуда исти.

Нигде не видим твоју маленкост!

Нигде ни корак до преговора, нико и ништа. Зло се мора зауставити што пре док се не отргне контроли.

Нигде нико ништа не дели иако има неких игара на срећу, вртење точка на кока-колином штанду.

Никада ми они неће бити јасни, који поред оноликог мора, разуђене обале, плаже и пучине, острва и острваца, вина, маслина и риболова, не знају ништа друго до да мрзе нас.

Нико нигде ништа не нуди, то нема, посебно не на западу, но што мање знаш то ти је лакше да лупеташ.

Нисам ни тужан ни ништа само мало сабирам главу и нећу ништа „бзвз“.

Нису они ни силазили с власти.

Овакво пословање као што Евролига има, не постоји нигде на свету.

Ово не бих смео да пишем, страх ме је да се можда у овом моменту дешава конвергенција универзума.

Од Руса Срби не траже ништа друго него да постоје.

Олош која може ни криво ни дужно живо биће да убије не заслужује ништа сем то.

Поштовани Владе Дивац, желим да Вас обавестим да ја не гајим никакву љубав према том народу и не доживљавам их као породицу (не осећам ни мржњу).

Пропаганда нема за циљ ништа друго до бацање љаге на СПЦ и народ Светог Саве.

Раста не говори да није старији од Ане.

Само да вам дојавим да кабловски оператер Супернова, иначе део @Телеком_Србија већ пар дана не емитује програм РТСа, ни први ни други, тене могу доћи до објективних информација!

Све ми дирај, али косу ми никада не дирај!

Све побуне у нашој историји не представљају ништа друго до неугасивосећање на нашу средњевековну државу.

Списак људи који на овој планети не раде ништа друго до краду кисеоник из дана у дан све већи.

Ти не пушиш.

Тим теткама нико нигде ништа не тражи.

То не долази у обзир, никако, чак и да је истина, а неистина је.

То не долази у обзир, чак и да је истина, а није истина.

То не раде само ботови, раде и људи који су искрено лобирали за референдум;

У овом твиту ни не видим да је духовит.

Чешког скијаша више ни не траже.

Чињеница је да Бошко не само да мисли искључиво на себе, него га не интересује интерес Србије као ни нашег народа.

Човек с годинама не престаје да сања.

Шта би било да ништа не знамо.

ИНТЕРОГАЦИЈА

Васо, какав ти је то тужан цртани што гледаш?

Где је нестао мој твит? Гдее?

Где одлазе стотине хиљада еура за животиње у азилу и зашто умиру од глади?

Где су сад баје из бус плуса да га избаце?

Да ли бисте опростили превару?

Да ли вас је бар мало срамота?

Да ли има неко из Качарева на лајни?

Да ли је већина веганских јела по локалима сува/незачињена?

Да ли је ово она велика боркиња за правду и бригу око хуманитарних акција јака Мица Врачарица?

Да ли си ти уопште био у школи?

Да ли су те то научили на Академији младих лидера?

[Емина Јаховић: – Мој сусрет са турским милијардером је био судбински.] – Како се ниси судбински срела са Семиром молером из Новог Пазара?

Жене на Копусу све са фризурама, шминком, фулл сређене, како бреее то успевате?

Зар је могуће да сви ћуте на ово што се дешава, али буквално сви?

Зар још увек мислиш да ћеш твојим твитовима у спиновима некога преварити?

Зар није ишла прича да Пантер и Екзум нису имали више од 2 два фаула?

Зар нисте ви потписали неки споразум са њима 2011. године?

Зар си и на историји спавао испод клупе?

Зашто ме не волите?

Зашто сви иду у приватне болнице?

Зашто се већина твитераша крије, мислим зашто већина нема својих слика, а ни своја имена?!

Зашто се деца лече СМС порукама?

Зашто се не поопштре казне за насиље у породици?

Извини, каква је то стипендија?

И јел' разрешено питање трансфера играча?

Или сам ја луд или грми напољу?

Јел'и ви по отварању лижете поклопац од јогурта?

Јел'можеш да причаш?

Је ли вам нормално да девојка буде трудна на својој свадби?

Када је најбоље да породица с малим дететом иде на море у Египат?

Какав је ово вирус захватио бивше ДПС-овце па пишу ДФ = ДПС?

Какав је ово снег?

Какав је, по вашем мишљењу, глумац био Паја Патак?

Какав је резултат у кошарци?

Како се започиње нови посао и истовремено носи са вртићким вирусима и прехладама?

Ко је кога, ко је с ким, ко се коме јавио, ко је кога видео и блокирао?

Ко ће да му каже да је у заблуди?

Кога да цимам за услугу?

Колико дана траје овај вирус?

Колико кошта час енглеског језика?

Људи, јел'ово љуља у БГ??

Ма шта ти то мени кажеш??

Матерњи језик се учи од мајке, зар не?

Метроо?

Нашао сам на интернету, али као и увијек, у свакој шали има и истине, зар не?

Не знаш да шаљеш СМС на 3030???

Одрастао у зоо врту?

Опет тражите да вас неко други доведе на власт?

Предаја није опција, а издаја?

Премештање Сајма у Сурчин – добро???

Природно је да ноћу ствари нису баш јасне, зар не?

Све је то друже у реду, и та ратна морница и све. Него да ја тебе питам А ДИ
НАМ ЈЕ МОРЕ???

Стручњаци?

Судски тумач плаћен, јел'?

Хајде баш да видим, ко ће ићи на сајам књига чак у Сурчин?

Хоће ли се овај јануар завршити, заборавио сам како изгледа 1000 динара?

Шали ли се ово неко?

Шта сте ви, секташи, урадили?

Шта ти је бре будало?

ЕКСПРЕСИВНОСТ

Ајмо, браћо, шири даље!

Алооо, док си под мојим кровом, биће како ја командујем!

Антић бар говори истину!

Бежи, иди гледај серију!

Брнаба само виче ббббrrруууутталлнооо!

Вади ме одавде, ја сам члан породице, нисам пртљаг!

Гласајте са највишом оценом овај филм!

Глупандеру, ловци морају да одржавају равнотежу животиња у ловиштима!

Дакле, много једем и пијем, те сам зато дебела! Лепо је то знати!

Девојке, чим видите нешто што почиње са „девојке“, прескочите то, љуби вас баба!

Друже, ја не знам какво је место овде шакалу, с обзиром да су шакале Турци довукли!

Друштво, потребна ми је помоћ!

Ево, баш слушам кретена!

Еј, бре, немаш појма, то нису слепци!

Ето мене сутра опет испред банке!

Ех, ти, мој наивни добрично!

Жали боже, људи, што кувањем не зарађујем!

Жено, човече, из које си ти приче?!

Зар нам председник није рекао да ништа није потписао?!

Зауоставите ово лудило!

Имајте децу ако волите ролеркостер угођај!

Имам нову мисао: како се пензионисати са 55?

Имамо власт изузетно способну – да покаже да увек може горе!

Информиши се, драги господине!

Ја не могу речима описати бол и тугу!

Јел почела нова епизода сапунице „Поднетнули ми другу фасциклу“?!

Јетрвице, свекрвице, адамско колено!

Јууу, значи и ја ћу се обесити! Алелујааа!

Кад је та додела медаља?!

Кажу у нашим шумама има дивљих свиња, а?!

Како никад ниси чуо за контролу лета?!

Ко си ти да тврдиш да је тај посао толико једноставан?!

Која ли је моја дијагноза, о Свети врачеве 'твитера'?!

Која тебе мука натера, лутко моја, да не спаваш?!

Лов није спорт, ловци нису људи!

Љубоморна сам на Кику, види се јел`?

Мало ми моје муке, само ми фалило да гледам јунаке серија (Пази, молим те);

Мојој кеви је сваки празник повод да детаљно чисти кућу (Жено, одмори мало!).

Надлежни, хитно реагујете, баш, баш!

Не дирајте ми заблуде, дуго сам их стварала!

Не пиши ми у ДМ, не знам сва слова!

Недопустиво! Нико нема права да истребљује и десеткује било коју животињску врсту!!!

Немојте бити смешни, плакаћете за мном, ја ћу само писссс тамо!

Њихови људи претражују депонију, знаш ли кад би то код нас урадили?! Никад!

Ово је засташујуће и гнусно! СРАМОТА!

Ово је скандалозно!

Овом згодом проглашавам Наду, жену која ми у кући помаже већ више од 12 година за сестру рођену!

Оп оп, пиши пропало!

Опет прича ради приче: не одобравам!

Очекивала си да ти кажем да су ти чизме супер (стварно су супер!);

Падне кишица и ето колапса!

По бљузги – само грациозно!

Подршка нашим словачким пријатељима и суграђанима!

Постали смо легло корупције, пазите се и пазите своје!

Пронађи разлику...нема је!

Прочитај мало бонтон, па се јави!

Путуј, одмори се!

Слава му и хвала!

Спорт сигурно није! Ужасно!

Срам вас било, денунцијанти једни!

СТИЖЕ МОЈА МАМА 155 цм, једва 55 кг, урла, УЛАЗИТЕ СВИ У КОЛА и сви ушли нормално!

Сукња коју сам купила пре 20 дана ми је тесна! Не најела се никад!!!

Ти си, Миња, гарант крштена код приватника!

То, бре, корњачо, покажи глупим фламингосима!

У Дољецу има стаза за слепе, која је у исто време паркинг за слепце (Читај, за слепци!);

У праву си. Ево уклонили смо 'твит'!

Убеђују ме да нисам наивна (ма сварнооо!);

Фамилијооо, чувајте се ноћас да вас неко не превари!

Фармацијо, лебац ти се огадио, шаку лекова сам попила и ништа!

Хахахахахахаха, ево црких!

Хероји с Кошара!

Хероју, српски!

Чак је и специјални саветник министра просвете схватио да је најбоље да ћути!

Чича, смири се и едукуј се или иди у дивљину са овим питомим живинама и живи!

Шта би уопште један Немања Видић знао о фудбалу у поређењу са Недимовићем?

Шта су ови јадни људи скривили да овако живе?!

'Тик-ток'

НЕГАЦИЈА

Ај попијемо једно пиво... – Једно? – Да, да, само једно.

Богу молим се да не разболим се.

Брате, немам никакав посао, ни пара, нисам нигде запослен и не знам шта да радим.

Да ли Јосип има девојку? – Не, не! – Како немаш?

Дечко који вам опали шамарчину, не само да није насилник, него вас и воли.

Знаш шта је тигањ? – Не!

Ја не да не изгледам овако, него имам филтере.

Ја не знам шта ти није јасно.

Ја стварно, Жиле, не купујем аутомобиле сваки дан.

Јел' оно ваш голуб? – Не! (хахахаха)

Јел' ти причаш преко телефона? – Да, да, причам.

Јесте ли знали да ако ово дрво ишчупате из земље, оно неће моћи да расте?

Јесте ли знали да слепи људи не виде, јер да виде не би били слепи.

Јесте ли знали зашто овај трактор не може да упали?

Кад ми кажу да касним са објавом видеа: Не касним, него је стајао две недеље у драфтовима.

Каже жена да је ово ненормално [~ није нормално]

Ко каже да је рижа неукусна [~ није укусна]?

Ломиш столицу? Не ломим, него се поправља!

Мени је то недовољно [~ није довољно].

Митровић не само да не гледа лигу шампиона, него гледа лигу шампона.

Не држите паре у банци.

Не замерите ми, не знам ни сама када ћу снимити нови видео

Не знам тачно кад се ово десило, ни дан, ни годину.

Не једе грађанин више, него инфлација једе плате и пензије.

Не морамо рећи ништа, све је јасно.

Не мораш да ме гледаш, блокираш ме и то је то.

Не препоручујемо ни слано, ни слатко.

Не само да нисам добио одговоре од ње, него ме више не занима.

Нема ништа без старе добре музике.

Немамо паметнија посла у животу.

Немојте никада заспати љути на вољену особу!

Није мени циљ никад био да будем ни славан, ни богат.

Није ни лако имати девојку, просто ни не стижем да се забављам.

Никако не купуј ове рукавице!

Нико се неби ни трудио да одузме вашу вредност да није свестан да је имате.

Нисам гладна.

Нисам најлепша девојка у теретани.

Нисам очекивала крај.

Ништа не трошим на своју гардеробу. Нула!

Ово није мафија, него је невладина организација за помоћ људима.

Париз не спава ни дању, ни ноћу.

Последице мог развода нису у првом тренутку биле тако страшне.

Пубертетске бубице? – То ти је кад не излази из собе данима, не чисти собу и не причаш ни са ким!

Раста је једном рекао: – Не, ја нећу с тобом!

Славиш Валентиново, а дечко ти је неверан [~ није веран].

ИНТЕРОГАЦИЈА

А ја?

Али, зар није лакше, зар свима није лакше да живимо овај живот како желимо?

Ана, да ли можеш да нам снимиш оне твоје мафине?

Где волиш да излазиш?

Где је ово Дуле?

Где шишате ваше љубимце?

Да ли бисте купили ову шминку за 10 евра?
Да ли бисте навијали за Партизан за милион евра?
Да ли вам се свиђа моја нова фризура?
Да ли идемо вечерас?
Да ли може тугријал?
Да ли само ја волим да гледам фудбал?
Да ли ћу бити бомба кад порастем?
За кога бисте ово направили?
Зар се не плашиш преварене жене?
Зашто равнаш косу?
Зашто се ставља лаворов лист у јело?
Знате ли каква је процедура да променим презиме?
Знате ли овог тиктокера?
Идете ли на тренинг редовно или као ја – никада?
Имате ли ви неку другу методу?
Јел'то долази лето?
Јеси ли љута?
Јесте ли добили ову нову стварчицу на свом профилу?
Кад се видимо?
Кад ћеш наћи момка?
Какав је био ваш први дејт?
Какав је однос између тебе и твоје вољене?
Какав је осећај кад мислиш на њу?
Какав ми је праг толеранције?
Какав сам у вези?
Какав сендвич највише волите да једете?

Како брже прочитати лектуру?
Како да зарадиш 50 евра дневно сваки дан?
Како реагујем кад ми кажу да је мој посао превара?
Како ти се зове куче?
Како ћеш сазнати колико ћеш деце имати?
Ко је питао за савет?
Кога бисте сада загрлили, а не можете?
Коме купујете поклоне?
Кога ћеш сутра волети?
Колико кошта добра справа за трчање?
Колико тачкица можете да напишете, а да не дишете?
Крушевац решио све проблеме?
Људи, јел' знате ону мисију?
Мама, да ли ћу бити лепа кад порастем?
Може ли резултат утакмице?
Одакле си?
Па што ниси учио?
Смешно, зар не?
Стварно идеш?
То???
Хоћеш да ми помогнеш?
Цениш?
Чекаш девет месеци да завршиш курс?
Шефе, да ли је ово добро?
Шта мислите шта је ово?
Шта волиш да једеш?

ЕКСПРЕСИВНОСТ

А шта тражиш у Србији?!

Ајде, мајмуне, склони се! Мајмуне, мајмунчино мамунећа!

Ајјј, ја сам тата-мата за кето-дијету!

Бежи, будало једна!

Била с дечком у вези 5 година!

Ваш комшија има на слави више од пет људи (пријави комшију!)

Гасите интернет!

Где сте сада да кажњавате народ?!

Господине министре, уважавам, савијам и подвијам, али не могу више!

Добро вече, господо!

Добро дошли на славље!Ево га, види!

Ево идеје! Слушај овамо!

Ево како би ти изгледао дан на кето дијети!

Ето нас код вас!

Жена објаснила!

Жено, брате, спреми некад ручак!

Жено, молим те, иди по ову ситну стоку на родитељски!

Завири у моје срце!

Занемарите што ми се шминка распала!

Зар може мајка да буде лепша од ћерке?!

Зашто сам тек сада открила ово чудо?!

Здравооо, другари!

Зејна, ти си наша победница!

Иди код својих дугарица, ионако ти само пуне главу!

Изгледа и звучи светски!

Једи масно да скинеш масти!

Јој, боже, не могу да објасним жени!

Кад ја умрем и мој муж има да умре! Пустити мене тих сељачких фора: „Јао, желим да ти будеш срећан!“

Коначно моја реч!

Крмачо једна!

Лајкујте за још! Чекајте да видите мог дечка!

Мама, лепша си од мене! – Нисам, душо!

Милице, процени маникирку!

Молим вас, обраћајте ми се титулом!

Мрдај главом, алоо!

Мужу, сањала сам да сам купила ципеле од сто евра. Ајде, спавај још мало, можда нађеш јефтиније!

Нажалост, овај момак нас је напустио!

Наш је Веља бољи од буфона!

Не лупај глупости, ти си ми најлепша луткица!

Ова девојка није добила ни поен од жирија!

Овај батица игра баш добро кошарку!

Па што га шаљеш тамо, коњу један?! Дебилу?

Пажљиво бирајте!

Пиши свој дневник!

Показаћу вам полусложени корак (девојке, он је најлепши!)

Преокреет!

Пупупу!

Сергеееејјјј!

Скини се ти, па ћу ја!

Сложени корак (постани фолклораш!)

Срамота!!!

Срећан петак свима који славе!

Срећан полазак у школу!

Стани на секунду и немој да скролујеш!

Сунце им калисано!

Ћути, досадо!

Ћути, ћути, пиле мамино!

Уххх!

Хоћеш овако да смршаш?!

Шта ли ради ова милиција?!

Шок!! Звездан полио Анђелу!

Шшшшш!

Прилог А

Табеларни преглед оператора

Табела 1: Показатељи негације на друштвеним мрежама (са примерима)

НЕГАЦИЈА	ОПЕРАТОРИ			
негација/ афирмација	да (Да)	не (Не)		
предикатна негација	не + предикат (Не купујем)	став (Нисам најлепша)	док (док не видим нешто конкретно)	
ослабљена	не + (ништа, друго) до/ него, већ (Не хвалим се, већ упозоравам)	не само – него (и) (Не само што су лепа, него су и паметни)	не + не = да (Није да не видим = видим)	а/али (Не једем слатко, али не могу да смршам)
умножена	лексичка + реченична (Никада нисам одустао)	не + негирана лексема ни(ти) (Не видим, нити знам...)		
појачана	ни(ти) (Није ни препознао)	не^{2,3...} (без дисперзије) (И даље ништа, нема их нигде)	фразна ⇔ лексичком (није могуће ⇔ немогуће)	
синтагматска	формализовано: (1) ни + С + ни + С (2) ни + С + ни + С <div style="text-align: center;"> $\begin{array}{c} \backslash \quad \backslash \\ \text{А} \quad \text{А} \end{array}$ </div> (1) ни луђеџ пријатеља, ни лепшеџ слаткиша (2) ни криво, ни дужно			

Табела 2: Оператори – показатељи упитности на друштвеним мрежама (са примерима)

ОПЕРАТОРИ					
Интонација	(?) Упитни исказ – неутралан почетак и узлазни ток кретања (нискотонирана узлазна интонација) (Неко чет?)				
Предикатско питање	ли (Знаш ли...)	да ли (Да ли волите псе)	зар (Зар је могуће...?)		
Питање упитним заменицама	ко/шта (Ко је...? Шта се десило?)	какав (Какав су пар?)			
Питање прилозима	где (Где водите децу?)	када (Када почиње...?)	како (Како побољшати?)	зашто/ због чега (Зашто ћутимо?)	колико (Колико кошта?)

Табела 3: Показатељи експресивности на друштвеним мрежама (са примерима)

Интонација	високотонирана низлазна интонација			
Екскламација	речца (Ето нас код вас!)	вокатив (Господине, информиши се!)	апострофа (О, Боже!)	оптатив (Жив био!)
Императив	формализовано: (Путуј!)			
Упитна форма	формализовано: (Кад је та додела?!			
Интерјекција	узвик (Ух!)		ономатопејска реч (Шииии!)	
Комбинација више показатеља	формализовано: (Чича, смири се!)			
Парцијална експресивност	формализовано: (Ваш комшија слави (пријави комшију!)			
Изрази за ружење	формализовано: (Крмачо једна!)			

Прилог Б

Текстови за стилистичку анализу

'Фејсбук'

Зоран М. Јовановић
3. фебруар · 🌐

...

Једном, у једној земљи, иза седам гора и седам мора, где се тачно знало ко шта пије и ко шта плаћа, на главној улици једног града, срела су се два другара. Два добра другара.

Знали су се још из времена кад су на улицама носили транспаренте тражећи скраћено радно време за волове, сексуалне слободе за приплодне бикове и гласовне могућности за овце. Разговор је био више него срдачан.

- откуд ти са онима што деле летке против вештачког осемењавања приплодних јуница?

- како откуд? па знаш да сам увек био тако орјентисан. Заједно смо се борили за права бикова. Чуди ме да ти питаш? Још чувам налепницу коју си ми дао пре десетак година. Знаш ону - Није бик во!

- Немогуће, ја ти то нисам дао!!!

- Јеси, дао си ми је, можда је то, ипак, било на митингу кад смо заједно држали транспарент за укидање будилника и слободу петлова да кукуричу!

- Није могуће, то ти је дао неко други! Ја никад нисам био против будилника, ја сам за све што је савремено. Певца ноћу може да задави лисица?!

- Ако је тако онда и будилник може да зарђа..... ал ајд, добро, можда сам погрешо. Можда је то било кад смо, ономад, марширали градом са заставама "за мештовити брак" и "исти полови се одбијају"

- а, не, ја сам увек био за слободу изражавања и све сексуалне слободе...и батали ме више. Ја ти то нисам дао, ја сам ван свих прича, мене то никад није занимало.

Окрену се и оде. Без поздрава. Вероватно у столицу за љуљање коју је добио захваљујући погледу на светлију будућност.

Онај други је и даље чврсто стајао на бранику свог стојадина из седамдесетдевете покушавајући да се сети да ли је пошао или је дошао до места на коме се налази и ко му је правио друштво све ове године.

👍👎 64 4 💬 1 ➦

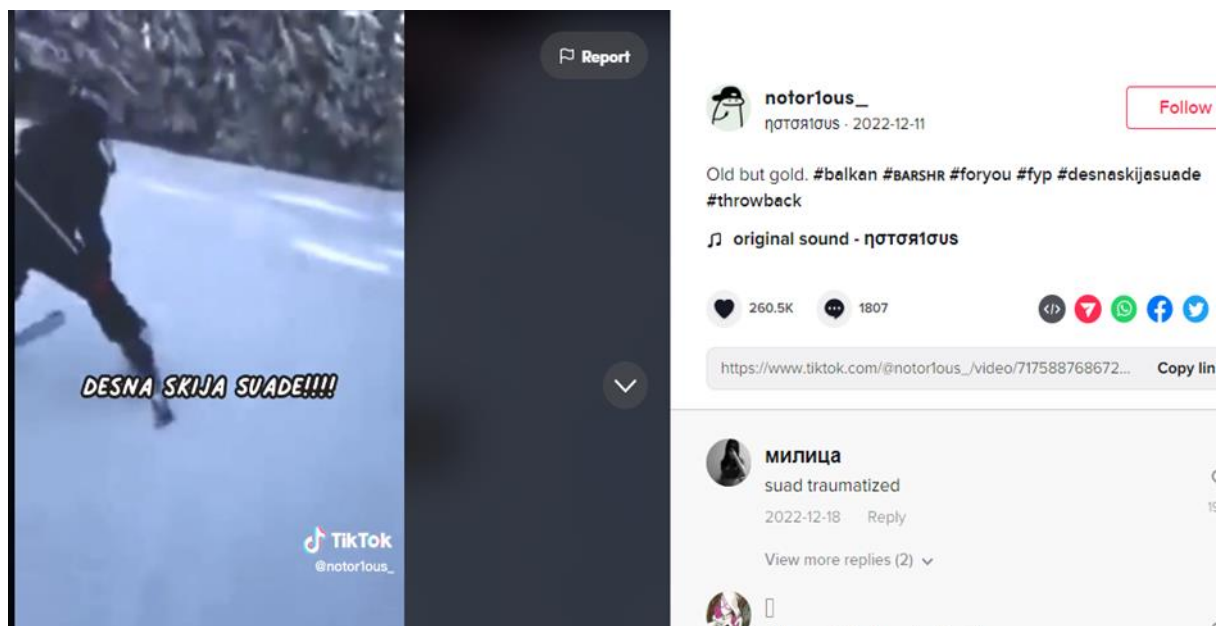
👍 Свиђа ми се 💬 Коментар ➦ Подели

'Инстаграм'

(<https://www.instagram.com/p/CnnGDHZDna7/>, преузето 20.3.2023)

'Тик-ток'

('Објава' на 'тик-току', настала 11.12.2022. на страници notor1ous_, преузета 20.3.2023)

’Твитер’

Горан Весић @sicveO11 · 23. мар 2022.

...

Данас је Јелена Карлеуша посетила 45 нових комуналних милиционarki и милиционара.

Сликала се заједно са њима у новим униформама.

Хвала Јелена!

(<https://twitter.com/sicveO11>, преузето 25.3.2023)

Биографија

Цица Бацић је рођена у Крушевцу 11. 8. 1971. године, где је завршила основну школу, Гимназију у Врњачкој Бањи, смер Делатност у области културе и јавног информисања. После средње школе завршила је Педагошку академију – смер Учитељ, а 2005. основне студије Српског језика у Косовској Митровици. Мастер академске студије другог степена, на студијском програму Српски језик на Филолошком факултету универзитета у Београду модул Наука – примена, завршила је 2014. године. Ради у Основној школи „Жабаре“ у Крушевцу.

У току рада објавила је девет научних и стручних радова, учествовала је на девет научних скупова, а коаутор је и акредитованог семинара „Како развити читалачку писменост“, чији је каталогски број 842 К2, ПЗ, подржан од ЦСУ Крушевац.

Области интересовања: синтакса српског језика, стилистика, функционална и медијска писменост, фразеологија.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Цица Бацић

Број досијеа 14085/Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Синтаксичка варијативност у дискурсу друштвених мрежа

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 2023. г.

Цица Бацић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Цица Баџић

Број досијеа 14085/Д

Студијски програм Језик, књижевност, култура

Наслов рада Синтаксичка варијативност у дискурсу друштвених мрежа

Ментор Проф. др Јелена Јовановић Симић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 2023. г.

Цица Баџић

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Синтаксичка варијативност у дискурсу друштвених мрежа

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

У Београду, 2023. г. _____

Потпис аутора

 _____